

EGAN

GOTZON EGIA

**On Pedro Berrondo,
apaiz itzultzailea**

MARI JOSE OLAZIREGI
**Paradisua hatz mamiekin
ukituz**

MIKEL UGALDE
**San Ageda koplak
Erreterian (II)**

Kritikak eta erreseinak

2005-1/2

AURKIBIDEA

AZTERKETA LITERARIOAK

Gotzon EGIA, On Pedro Berrondo, apaiz itzultzailea	5
Jorge G. HARANGUREN, Sarrera: Mickey Mouse eta Don Kijote	17
Luis M. MUJICA, Iparraldeko <i>toponimia tipia</i> jasotzeko iturri egoki bat eskuragarri	25
Joxemari ARANALDE, Don Anizeto Zugasti, apaiza (1904-1983)	55
Mari Jose OLAZIREGI, Paradisua hatz mamiekin ukituz: Bernardo Atxagaren <i>Soinujolearen Semea</i>	63

SORKUNTZA

Julen LEKUONA, Itsasoan urak handi dire (II)	79
Pello OTXOTeko, Indarkeriaren teoriekin dihardut	109

HAUR ETA GAZTE LITERATURA

Manuel LEKUONA, Txuri eta Gorri eta Kikiriki	117
Iñaki ZUBELDIA, Joxemari Iturralde, Narratibaren indarra eta bizitasuna	151

HERRI LITERATURA

Mikel UGALDE, Santa Ageda koplak Erreterian (eta II)	169
Maximo AIERBE, Ataungo kanta zaharrak	201

ADABAKIAK

Nikolas Ormaetxea ORIXE Euskaldun bipilak eta Manchatar bizkorrak izan zuten burrukaldi lazgarriaren ondarra	221
Juan Luis ZABALA, Entzun, entzun, entzun... Eta zaletu Julian Alustizarekin solasean	225

EGAN

Maz. Salvador Comenc. f. 1912

EUSKALERRIAREN ADISKIDEEN ELKARTEKO "BOLETINA"-REN EUSKARAZKO GEHIGARRIA

Idazkaritza: Euskalerrriaren Adiskideen Elkarte. Gipuzkoako Sails
3.263 Postakutxatila — DONOSTIA

Gipuzkoako Foru Aldundiak
eta
Eusko Jaurlaritzaren Kultura Sailak
diruz lagundutako aldizkaria

Euskalerrriaren Adiskideen Elkarteak
ez du derrigorrez bat etorri behar
EGAN aldizkarian agertzen diren edukiekin.

ERREDAKZIO BATZORDEA

Zuzendaritza eta Idazkaritza
GILLERMO ETXEBERRIA eta **LUIS MARI MUJICA**

Administraria
BIZENTE ZARAGUETA

Bokalak
JOSE Mª URKIA
JUAN GARMENDIA LARRAÑAGA
ABEL MUNIATEGI

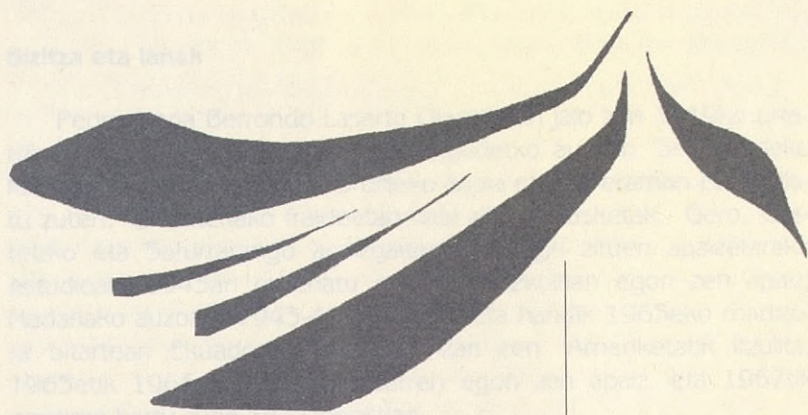
ISSN: 0422 - 7328. EGAN

Legezko Gordailua: S.S. 289/1958

Inprimategia: FASPRINT-IGARA - Donostia

On Pedro Berrondo, apaiz itzultzailea

**AZTERKETA
LITERARIOAK**

[1] -an hau, Gorka Eguzkitza
oren itzulpenari, sarerari agertzen da.

On Pedro Berrondo, apaiz itzultzailea

Gotzon EGIA

Bizitza eta lanak

Pedro Maria Berrondo Lasarte Oiartzunen jaio zen 1919ko urtarilaren 11n Aranguren baserrian, Ugaldetxo auzoan. Sei senideko familia zen; gerra garaian, 18 urteko anaia etxetik eraman eta fusilatu zuten. Erretereriako fraideetan hasi zituen ikasketak. Gero, Gas-teizko eta Saturrarango apaizgaitegietan egin zituen apaizetarako estudioak. 1943an ordenatu ondoren, Azkoitian egon zen apaiz, Madariako auzoan, 1943-49 bitartean, eta handik 1965eko martxora bitartean Ekuadorren misiolari izan zen. Ameriketatik itzulita, 1965etik 1966ra bitartean Eibarren egon zen apaiz, eta 1967tik erretiroa hartu zuen arte Donostian.

Euskaltzaindiaren Gipuzkoako ordezkari izan zen hiru urtez, 1967ko irailetik 1970eko iraila bitartean. Euskaltzaindikoko lan guztietan, bere maisu Manuel Lekuonaren laguntzaile eta jarraitzaile izan zen.

Bere idazlanak *El Diario Vasco* egunkarian igandez igande argitaratu zituen artikulu eran: 1970ean Ebanjelioaren iruzkina egiten hasi zen euskaraz, eta 1973tik aurrera bai euskarazko bai gaztelaniazko erlijio-salleko idatziak egin zituen. 1971tik aurrera egunkarian astean behin ateratzen zen "Euskeraz" orriaren zuzendaria izan zen.

---

[1] Lan hau, Gotzon Egia jaunak *Don Kixote Mantxako*, Pedro Berrondoren itzulpenari, sarreran egindakoa da.

Itzulpen lanari dagokionez, Pilar Cuadra y Echaideren *Perfil y pulso de Guipúzcoa* (Ertzpegi ta Biotz taupadak, 1973, Donostia, Auñamendi) eman zuen euskaraz, eta, beste guztien gainetik aipatzekoa den *Don Quijote de la Mancha* liburuaren itzulpena, Don Kijote Mantxa'ko izenburua eman ziona. Itzulpen bikain horren lehen parte Bizkaiko Foru Aldundiko bilkura aretoan aurkeztu zen 1977ko otsailaren 28an. Bigarren zatia, berriz, 1985ean Gipuzkoako Foru Aldundian.

Geroago, Ignacio Tellechea Idigorasen *Loiolako Inazio: bakarrik eta oiñez* euskaratu zuen (1987, Donostia, Etor), Loiolako sainduaren bizitzaz.

Berrondoren azken itzulpen lana bera hil ondoren argitaratu zen: Opus Dei-ko sortzaile Josemaría Escrivá de Balaguerren *Forja* liburua euskaraz (*Sutegi*, 2003, Rialp, Madril).

Pedro Berrondo Donostian hil zen, 2002ko abenduaren 27an.

Ikuspegi bat itzultzaileari buruz

Behin bakarrik izan nuen Pedro Berrondo jaunarekin aurrez aurre hitz egiteko aukera: 1985. urtearen amaieran izango zen. Hiru bat orduz egon ginen hizketan, berak egindako *Don Kijote Mantxa'-koaren*² itzulpenaz, Donostiako Erreparadoratako egongela ilun eta lasai batean. Oroitzen naiz tarteka-marteka han ibili zela, biokin batera, beste apaiz zahar bat, andoaindarra, Arregi izenekoa, uste dut politikan ezagunak diren Andoaingo arregitarren osaba zela.

Ordurako, Berrondok argitaratua zuen bere *Don Kijote Mantxa'-koa* osorik. Lehen liburukia 1976an argitaratu zion Itzaropena Argitaldariak, Donostiako Aurrezki Kutxaren laguntzaz; hiru mila ale kaleratu ziren. Bigarrena, Jose Estornes Lasa argitaldariaren ardurapean plazaratu zen ia hamar urte geroago, 1985ean, Gipuzkoako Foru Aldundiaren lankidetzaz; bigarren horretatik ale gutxiago inprimatu ziren, 1.250 bakarrik. Lehen alearen salmenta urriak –eta, itxura guztiaren arabera, diru galerak– eraginda hartu zuen Estornesek erabaki hori, bigarren liburukia argitaratzerakoan. Ale bakoitzak bere

---

[2] Cervantes Saavedra, Miguel (1976-1985) *Don Kijote Mantxa'ko*. Donostia, Jose Estornes Lasa arg.

zenbakia dakar, bigarren liburukian hain zuzen, larrukiz egoki azalez-taturik eta orri ertzak urre margoz dotore estalita. Liburu azalaren gibelean, "LAE" sigla ageri da, "lehen aldiz euskaraz" alegia. Liburutegiko apalean gogo onez edukitzeko modukoak dira, nire ustez, Don Kijote Mantxa'koaren bi liburukiok.

EIZIE itzultzaile elkarteak argitaratzen duen *Senez* itzulpen aldizkarian³, 3. alean, 1985eko irailean, Berrondoren lanari buruzko artikulua kritikoa bat argitaratu nuen nik, oso kritikoa, gaurko begiz ikusita kritikoezia ere bai. Orain dela hogeit bat urteko kontuez ari naiz, eta artikulua orain osterira irakurtzen dudanean, ohartzen naiz gaztetasunak ematen duen ausardia eta zorrotzasuna sobera dituela, nahiz funtsean han esaten nituenak gaur ere baliozkoak iruditzen zaizkidan.

Pedro Berrondok jakin zuen artikulua hura argitaratu zela, baita nor zen egilea ere, eta etxera deitu zidan telefonoz, ea berarekin hitz egiteko eragozpenik izango ote nuen. Baietz esan nion, noski, eta handik egun pare batera elkartu ginen, lehen esan dudana bezala, Donostiako Erreparadoratan. Bere sotana beltz haren gainetik alkan-dora lepo mutur tente-tenteak erakutsi ohi zituen apaiz haren errieta jasotzeko prest joan nintzen hitzordura, baina ez zen halakorik izan, ezta gutxiagorik ere: ez bakarrik gizalegez, esango nuke Berrondok gozo ere hartu ninduela. Euskararen inguruan eta, batez ere, *Don Kijote Mantxa'koren* gainean mintzatu ginen luze. Amaieran, ongi gogoratzen naiz, esker hitzak esan zizkidan, berak egindako lana irakurri eta kritikatzeko lana hartu nuelako. Kanean ikusita, harrotasun puntu batez ikusi ohi nuen apaiz hura, bertatik bertara abegikor eta esker oneko azaldu zitzaidan bat-batean. Horra nola izan zen Pedro Berrondorekin izan nuen hizketa bakarra.

Kixoteren euskal itzulpenen historia ttipia

Berrondorena baino lehenago, *Kixote* euskaraz emateko saio bat baino gehiago izan zen. Besteak beste, Serafin Barojak –Pioren aitak, alegia– izan zuen halako proiektu bat, Cervantesen obra euskaraz eta gazteleraz, ele biko edizio batean prestatu eta argita-

[3] <http://www.eizie.org/Argitalpenak/Senez>

ratzekoa, XIX. mendearen hondarretan; hala kontatzen du Pio Barojaren lagun min izan zen Manuel Val y Vera doktoreak, baina saio haren benekotasuna eta izaera dokumentaturik gabe daude, eta ez dago esaterik zenbateraino aurreratu ote zen.

Genaro Sorarrainek bere *Catálogo de obra eúskaras* bibliografia bilduman, 1891-98an argitaratua, esaten du bazirela Kixoteren zati batzuk euskaratuta, baina egiaztapen bibliografikorik gabe: Julien Vinsonek *Essai d'une Bibliographie de la Langue Basque* (1891) liburuan zerrendatutako izenburu bat errepikatu besterik ez du egin Sorarrainek. Izenburu hori da "DON QUICHOTTE Manchako aitoren seme izpiritutsua Michel de CERVANTES Saavedra ditzen denaz. XLII capitulua (Bigarren partea) -(s. t. l. ni d.; 1882). In 8:4 p., tiré à un très petit nombre d'exemplaires". Vinson oso xehezalea zen, eta ohartxo bat erantsi zion: "Traduction d'après le français de la fin du chapitre, depuis les mots: "Primeramente, ioh hijo!". Alabaina, dirudenez, Vinsonek Baionako udal liburutegian eskuz egindako kopia batetik egin zuen bere aipamena, eta liburutxo horren alerik ez da inon gorde, nik dakidala.

Kixoteren zatiren batzuk euskaraz emateko lehen saio ezaguna Julian Apraiz arabar euskaltzaleari zor zaio. Kixote argitaratu zeneko hirugarren mendearekin bat, 1905ean liburutxo bat argitara eman zuen izenburu luze honekin: *Donkituera umill euskalduna CERVANTES-eri opatua Manchako don Quijote, seme argi ta ospatsua agertu zanetik irugarren eunki-urrenean. On Julian Apraizen aguinduz, eta ustez. Vitorijan, Domingo Sar jaunaren maldagintzan (sic) 1905-garren Epaillean*. Hitzaurrean Apraizek dioenez, 92 orriko liburutxo honek Kixoteren zati hauek jasotzen ditu:

- Hitzaurrea eta lehenengo hiru kapituluak, itxura denez Duvoisin kapitainak lapurterara itzuliak, eta Edward Spencer Dodgson euskaltzaleak 1904an zuzendu eta argitaratuak Miarritzen: "MIGUEL SAAVEDRA CERVANTESTARRAK SCRIBATU ZUEN DON KIXOTEN GERTHAKARIAK deitzen den liburuko DUVOISIN CAPITAINAK Zubiburun zegoela Laphurdiko Heuskaraz emanak. Ernest Seitz, Imprimatzaile, Biarritzen, 1904-garren Hurtiko Uzteilan".
- Bigarren zatiaren XLII. kapituluaren hasiera, Pablo Zamarripak gipuzkeraz eta bizkaieraz, nahasirik, emana, eta kapitulu beroren amaiera, gipuzkeraz Mateo Mugica apezpikuak moldatua.

- Bigarren zatiaren XLIII. kapituluaren hasiera, Evaristo Bustinzak bizkaieraz jarria, eta kapitulu berorren amaiera Serafin Ascasubik Arabako euskalkiaz emana.

Julian Apraizek plazaratutako liburuxkak egundoko arrakasta izan zuen, nonbait, lehen edizioa 1905eko martxoaren (edo epailaren) 13an bukatua izan baitzen, eta urte bereko apirilaren 10ean bigarren argitalpena kalean baitzen. Bigarren argitalpen horren hitzaurrean argitzen da lehen edizioan guztiz ebatzi gabe utzitako kontu bat: hitzaurrearen eta lehen hiru kapituluaren itzultzailea Duvoisin kapitaina ote zen. Edward Spencer Dodgson argitaratzaileak berak bazuen zalantzarik, Apraizi lana argitaratzeko bidali zionean esaten baitzion zati haien itzultzailea ez zela, ziurrenik, Duvoisin izango, "sino que es probable que sea de algun cura ó presbítero del país". Esan bezala, bigarren argitalpenaren hitzaurrean, Julian Apraizek askatzen du kopiloa: lapurterazko itzultzailea Alberto de Palacio arabar arkitektoa izan zen. Dirudienez, Francisco Lopez Fabra koronel zerbantistak Kixoteren zati batzuk euskaraz emateko eskatu zion 1873an Jose de Palacio y Viteri jaunari Bartzelonan, ehun hizkuntzatan argitaratzeko asmotan. Ilobari eskatu zion hark, lana egin zezan; artean, 15 urteko gaztetxea zen, baina euskaraz ederki egiten zuen, ama Sarakoa zuelarik bertan emana baitzuen bere haurtzaroa. Inudea Bonaparte printzearen informatzaileetarikoa izan omen zuen... Hitz batera, Alberto de Palacio izan zen Kixoteren hasierako zati haiek lapurterara eman zituena, lanari azken ukituak, dirudienez, Duvoisinek berak egin bazizkion ere.

Berrondorena baino lehenago, Kixoteren euskal itzulpenen beste atal bat 1928. urtean Iruñeko udalak antolatutako izandako lehiaketa da. Gai bakarra izan zen: IX. kapitulua euskaraz ematea ("Donde se concluye y da fin a la estupenda batalla que el gallardo vizcaíno y el valiente manchego tuvieron"). Lehiakideak garai hartako euskal idazle handiak izan ziren: Oyeregui, Garbizu, Lizardi, Anabitarte, Irigaray eta Orixe. Azkenak eraman zuen txapela, bere itzulpenari "Euskaldun bipilak eta Mancharar bizkorrak izan zuten burrukaldi lazgarriaren ondarra" izenburua jarrita. Lehiaketa hartako lanak *RIEV*-ek argitaratu zituen 1929an⁴.

[4] *Revue internationale des études basques*. Paris. Separata, t. 20 (1929).

Berrondoren itzulpengintza ereduaz

Julian Apraizek XX. mendearen hasieran argitaratutako liburu-txoak badu tentaziorik, itzulpen kritikaren ikuspegiak begiraturuta. Alberto de Palacioren itzulpenak klasikoaren bidea jarraitzen du, xehetasun batzuetan Duvoisin bera bezain latinezalea ez bada ere. Pablo Zamarripa, Mateo Mugica, Evaristo Bustinza eta Serafin Ascasubi, berriz, Hegoaldeko literatur tradizioan kokatu behar dira: lexikoan larramenditarrak dira (*esondeak*, *onentzuna*, *goyenda*, *egoepa*, *ecai-dotu*, *dagoquindeak* eta tankerako hitzak etengabe darabiltzate), eta sintaxiaren arau kanonikoa (aditza esaldiaren amaieran) zorrotz betetzen dute.

Elkarren arteko konparazioa ez ezik, Berrondoren lanarekin konparatzea du tentazioa Apraizek argitaratutako liburutxoak, batez ere lapurteraz emandako zatiei gagozkiela. Ez da hau, ordea, leku egokia azterketa konparatibo zehatza egiteko. Edizio honen helburua ez da, inondik ere, jatorrizko Cervantesena eta Berrondoren itzulpena aldean jartzea, baizik, oroz gain, euskal irakurleari Kixoteren ibilerez modu jare batean gozatzeko aukera eskaintzea.

Alderdi orokorrakoak aipatu nahi nituzke, ordea, Berrondo jaunaren itzulpengintza gidatu zuen ikuspegiak eta jokamoldeaz orobat.

Oh! Euzkadi aldizkariaren 2. zenbakiak⁵, 1980ko ekainean argitaratutakoak, Berrondo jaunari egindako elkarrizketa bat plazaratu zuen; han oso gauza argigarriak esaten zituen, bai Kixoteren itzulpenaz, bai euskarari buruz berak zeukan ikuspegiak. Barrenean sakon erroturik izan behar zuen ikuskera hori Pedro Berrondok, izan ere hamazazpi urte geroago, 1997an, bai *Ostiel*a aldizkarian⁶, bai Donostiako eta Loiolako Herri Irratiko "Komatxo artean" irratsaioan egin zizkioten elkarrizketetan, bete-beteaz azaldu zituen bere irizpideak.

Beraz, laburtzearren batez ere *Oh! Euzkadi* aldizkariari emandako elkarrizketa horren pasarteetan hartuko dugu batik bat oinarri, Berrondoren itzulpengintza zertxobait azaltzen galuntzeko.

*Kixoter*en euskaratze lana zergatik hartu zuen galdegin ziotenean, erantzun harrigarri bat eman zuen Berrondok: "maitasunak barkatzen ez duelako", horregatik itzuli omen zuen Cervantesen

[5] <http://www.armiarma.com/andima/euzk/euzk0309.htm>

[6] (1997) *Ostiel*a. Beasain, Paperzaleak

obra. Orri bakoitzeko, batez beste, bizpahiru orduko lana, guztira hiru mila ordutik gora, erraz esaten da. Horrela zioen Berrondok:

“Ni pozik negok egindako lanekin. *Kijoteri* eskainitako orduak eta, ez negok damutan. Oso gustora gainera. Euskerari eskaintzen dizkiongun bihozkadak eta, hor bazegok bihotz-lege gozo bat, bizi poza ematen duna”.

Hizkuntzari buruzko barren-barreneko ikuspen zehatza zuen Berrondok, utilitarismorik gabea, doanekoa esan daiteke, izpirituala. Berak ez zuen euskara lantzen kultur helburu arnas luzeagoko baten izenean, ez. *Kixoteren* itzulpena ere ez zuen, ziur asko, euskarak hor aspaldidanik zeukan hutsune bat betetzeko egin, berak argi azaltzen du:

“Nik euskeraganako joera ez dit erabakitzen euskerak bizi luzea izango duelako edo ez duelako, bizi haundia edo motza izango duelako, baizikan nere bizia hori delako”.

Erljiioak indar handia zeukan, noski, Berrondoren hizkuntza ikuspen barnekoi eta izpiritual horretan. Gaurko begiz, egungo gizarte laikoaren betaurrekoez ikusita, antigoaleko jarrera atzerakoi guztiz galdutakoak dira Berrondok *Oh! Euzkadi* aldizkariko gazte “errebolta-riel” esaten zizkienak:

“Kontradizioa, zuek esaten dezuen bezela, bizitza aurre aurreko puntan eraman nahi, eta gero lehengo hizkuntza zaharrari eutsi nahi. Hori nola lotu liteke? Ekonomia bakarrik ez, baizik kultura guztia. Nola litekek lehengo euskera zaharrean mintzatu, oraingo irizpide berriak, Holandako auzo zikin hoietan bildutako iritzietan euskaraz mintzatu. Hori ezin liteke. Nere iritzian euskarak gaur kabi bakarra Elizan zakak, eta kito. Elizara joaten den jendeak bere bihotza lehengo euskera xahar hortan mamitua zakak. Euskara hori gai duk, eta gainera gaibide ona, barrengo gauzak, barrengo, bihotzeko hizkuntza hori berotzeko, goxatzeko, argitzeko, erakusteko. Eta horretarako kabi ona zakak Elizan, Jainkoari eskerrak”.

Kixoteren zahartasunaz

Berrondoren ikuspegia hala zen: *euskara xaharrean* mamitu zuen bere itzulpena, berak hor bakarrik ikusten baitzuen, erljiioari eta

Elizari lotua, gauzak egoki adierazteko gaitasuna duen baliozko hizkuntza. Berak ez zuen *Kixoteren* gaztelera zahar hura batere urrun sentitzen, hurbil baizik, aipatzen ari naizen elkarrizketa hartan esaten zuenez:

“(...) hizkuntza aldetik, (...) leihatila zabaltzea bezela duk, erdal hizkuntzak edo gaztelarak zenbat gauza hartuak dituen euskeratik, euskerak haruntz ixuriak. Esaeretan, irudi-joskeretan, pronominal joko hoietan guztietan. Jatorriz erderak euskeratik hartuak, gauza asko eta asko”.

Herri Irratiko “Komatxo artean” irratsaioan egin zioten elkarrizketan, Berrondo hala mintzatu zen Cervantesen hizkera literario itzulitzeko bidez:

“Euskal hizkuntzan gehien azaltzen den hitza ‘min’ hitza da, hala dio Villasantek bere liburu batean, eta euskaldunak bihotzean min du (...) *Kixoteren* esamoldea edo esateko modua, askoz errazagoa [eman daiteke euskaraz] beste edozer baino. Izan ere, *Kixotek* agertzen dituen ibilbide guztiak, pasadizo guztiak, euskaraz dakienak benetan ederki euskaratuko ditu. Itzal handiagoa du *Kixotek*, baina halaberean erraztasun gehiago. Pausaje polita dauka, hitz guztiek euskaraz parekoa ederki daukatenak... Oraingo bizikera, berriz, oso aldatua dago; orain dela 400 bat urte, Cervantesen hizkerak lokera gutxiago zuen oraingoak baino, eta beti errazago esana. Hizkuntza errazagoan beti ederki euskaratzen da. Oraingo hizkeran, berriz, segituan aterako dizkizue hitzetik hortzera mila hizkuntza arraro, eta mila hizkuntza horietan, zerbait horrela... Gutxi gorabeherako lana egin behar. Aldiz, *Kixoterenean* euskarazko hitza pare-parean gertatzen zaizu gehienezan.”

Kixoteren zaharkitasun horri itzulpenean nola erantzun behar ote zaien, hizkuntzaren aldetik esan nahi dut, hori beste kontu bat da. Berrondok hautu bat egin zuen, gaur egungo ikuspegiarekin begiratuta Cervantesen testuari darion zahar kutsua euskara zahar –bere ustez behintzat, zahar– batez erantzun zion. Horretan, esango nuke bat egin zuela Berrondok urte luzetan izan den tradizio zerbantistari, gure albo hizkuntza gehienetan halako joera izan baita klasikoa: *Kixoteren* usain zaharrari hizkuntza erregistro arkaikozalearen ordaina bilatu izan zaio.

Adibide bat jartzearren, *Kixoter*en ingelesezko itzulpenen historian, bertsio zabalduea eta irakurle gehiena bereganatu izan duena Tobias Smollettek 1755an egindako *The History and Adventures of the Renowned Don Quixote da*⁷. Diotenez, gizonak ez zekien gaztelera askorik, eta dozena bat urte lehenago Charles Jarvisek egindako itzulpen bat birmoldatu besterik ez zuen egin, baina *zahar gustua* emanda testuari. Urte luzetan, Smolletten bertsio hori izan da Kixoteren ingelesezko itzulpenetan gailen...

Orainsu, ordea, Miguel de Cervantesen maisulanaren ingelesezko itzulpen berri bat eman du argitara Edith Grossman itultzaileak New Yorken, aurtengo udazkenean, oso bestelako jokabide eta joera batez. Mexikar idazle Carlos Fuentesek 2003ko azaroaren 2an *The New York Times* egunkarian argitaratutako iruzkin batean, azpimarratu zuen "itzulpenaren bikaintasuna", eta erantsi zuen: "Horixe da benetan mirezgarria: gaur egungoa eta jatorrizkoa bat dira. Ez kezkatu zaharrarekin edo berriarekin. Grossmanek ederki lortzen du kategoria erraz horiek bere lanera isur ez daitezen. Klasiko bat gaur egungo bihurtzea: horixe da lorpen handiena"⁸.

Berrondok ez zuen, noski, halako jomugarik izan, alderantzizkoa baizik. Ez nuke itzulpengintzari soilik dagokion ikusmolde hau beste ezerekin nahasi nahi, batik bat Berrondok euskara batuaren aurrean izan zuen jarrerarekin, hor beste kontu batzuk baitaude, itzulpengintzatik urrunago doazenak. Alabaina, nabarmendu nahi nuke Berrondo itultzailea bat datorrela, ikusmen orokorrean, Berrondo euskaltzainarekin eta, zer esanik ez, Berrondo apaizarekin. Horra *Oh! Euzkadi* aldizkariko bere elkarrizketaren beste zati bat:

"Ez parre egin. Apaizaren paseoa, plazan barrena, baserrietan zehar... ze, pasioan, esaten ziotek baserritarrak, eta ez zaiek gaizki iruditzen apaiza paseoan ibiltzea, beraiek lanean ari diren bitartean. Bazekitek hortarako dagola apaiza. Errezoak egin, eta meza eman eta paseoan ibili, bere sotanarekin dotore. Jende xeheari ez zioke onik egiten apaiza lanean iharduteak. Zer modu, eta ondo ahal gaude esan, eta pake hori eman, lanean ari direnei. Hori duk apaiza-

[7] <http://quixote.mse.jhu.edu/Translation.html>

[8] <http://www.nytimes.com/2003/11/02/books/review/02FUENTET.html>

ren egitekoa. Euskal Herria, plazan barrena, paseoan dabilen apaiz sotanaduna galdutakoan ez duk Euskal Herria izango”.

Argitalpen honen inguruan hitz bi

Irakurleak esku artean duen *Don Kijote Mantxa'koaren* edizio hau faksimile gisa egina da, Estornes Lasak aurrez, 1976an eta 1985ean, kaleratutakoaren berdin-berdina da, alegia. Paperari eta enkoaderazioari dagozkion ezaugarriez bakarrik aldentzen da hartatik: gaur egungo irakurlearentzat eskuragarriago izan dadin, ezaugarri horiek arruntagoak dira edizio honetan. Gainerakoan, ez dago aldaketarik.

Edizioaren arduradunen hautua izan da hori, baina ez zen, jakina, eskueran zegoen aukera bakarra. Egungo euskara batuaren moldera ohitutako begientzat –eta hala izango dira, orobat, heziketa euskaraz jasotzeko aukera izan duten belaunaldi gazteen begiak–, harrigarri edo bitxi gerta daiteke euskara batuaren aurreko “gipuzkera osatuaren” ortografia moldea. Beharbada, hezkuntzan erabilia izateko idazkeraren arazo horri zailtasun gaindiezina iritziko dionik ere izango da, baina ziurrenik argudio horiek ez dute zer ikusirik edizio honen xedeekin. Albo hizkuntza gehienetan, baita gazteleraz ere, *Kixote* edizio anitzetan bereizi ohi da: alde batetik, jatorrizko bertsiok egoten dira, osoak eta testu originalari guztiz lotuak; bestetik, bertsiok laburtu edo egokituak, gehienetan idazkera, esamolde eta ortografia gaurkotuaz emanak, eta ikasleen edo irakurle aditu ez direnen artean erabiltzeko eginak. Bistan da, irakurleak eskuartearen duen edizio hau lehen sailari dagokio, baina horrek ez die deus ere eragozpenik ipintzen bigarren sailan egin daitezkeen eta, ziurki, egingo diren saioei.

Euskaraz osorik eman den *Kixoter*en berrargitalpenak zentzu osoa dauka XXI. mende hastapeneko euskararen egoerari buruz. Pedro Berrondok *Kixote* osoari aurre egin zion, galanki kostatako lanaz, eta euskal itzulpengintzaren historia txikian episodio nagusietako bat da *Don Kijote Mantxa'ko*, zalantzarik gabe. Berrondok ongi asko jakingo zuen, ziurrenik, bere lanak ez zuela irakurle desinteresatu asko bilduko, baina hurrengo urte luzeetan beste inork egingo ez duen lana egin zuen, eta hori hor dago.

Izango al du berrargitalpen honek irakurle prestu eta oparorik? Ez dago aurrez esaterik, baina *Kixoteren* ibilerak euskaraz, aise eta soil, irakurtzeko aukera ematen digu, zalantzarik gabe. Hori bera ez da gutxi, noski. Horrez gain, iruditzen zait egungo euskal irakurleak irakaspen eder asko atera ditzakeela Berrondoren itzulpen honetatik, hizkuntzaren moldea (ez bakarrik ortografian, ez bakarrik idazkeran) berdintasun janzkera estuegiek hertsitzen duten garaian.

Sarrera: Mickey Mouse eta Don Kijote

Jorge G. HARANGUREN *

Liburutegiak harraskako xaboi eta pergamino usaina zeukan. Ezker aldeak juduen auzo zaharrera ematen zuen; han kaleak estuak ziren, elkar besarkatu nahiko balute bezala; eskuin aldean leiho oso estuz apainduta zegoen. Leiho hauetatik itsasoaren dirdira sartzen zen, txorien kantua eta, noizbehinka, beheko kaletik pasatzen ziren autoen bozina soina. Udaberria zen, euria ari zuen eta atariko zuhaitzak bustita zeuden.

Liburua nire eskuetan zegoen, eta oso zen ederra: 1976an Zarautzen inprimaturiko Kijoteren edizio bat. Liburuko marrazkiak zogarriak ziren eta alderik alde betetzen zituzten hemen eta han orriak, marrazkilariak hutsuneari beldur balio bezala. Ni nintzen gela hartako irakurle bakarra eta halakoetan bakardadeak ematen duen atsegina gozatzen ari nintzen. Bizkor-bizkor ari nintzen orriak pasatzen. Bat-batean, aurrez aurre, zerbait mugitzen zela ohartu nintzen, zerbait txiki-txikia eta biziduna. Burua jaso zuen niri begiratzeko. Begiek, piztuta, dirdira egiten zuten. Muturra okertu zuen. Badakit nik zer esango, zer egingo zain zegoela, ea nola erreakzionatzen nuen.

—Zer egiten duzu hemen? —galdetu nion.

Saguak denbora hartu zuen, erantzun baino lehen. Apurtxo bat, besterik ez.

---

* *Don Kixote Mantxako*, Patxi Ezkiagak Pedro M^o Berrondoren itzulpenari egindako antologian azaltzen da lan hau, Sarrera gisan.

–Liburuak birpasatzen ditut beste inor ez dagoenean, edo dagoenak ez didala ezer txarrik egingo ohartzten naizenean.

–Ikasteagatik? –esan nion.

–Goseagatik –erantzun zidan animalia txikiak–. Konturatu al zara marea aldatzen ari dela? Seinale eguerdia gainean dugula, eta jateko ordua.

–Ba, liburu hau, bederen, ez duzu jango –ihardetsi nion, kolpe batez liburuia ixten nuela–. Ez zait bidezkoa iruditzen, ez behintzat zaldun batek egingo lukeena.

Saguak keinu bat egin zidan. Lasaitasunez.

–Eta zaldun baten joera al da saguak gosez hiltzen uztea?

Lotsatuta sentitu nintzen, bakeak egin behar genituela.

–Nire burua aurkeztuko dut –esan nion–. Gorka deitzen naiz eta Kijoteren argitalpen eder hau kontsultatzen ari naiz. Konturatu zara, ezta?

–Ni Migel naiz –erantzun zuen saguak bere tiple ahotsez–. Eskuen artean duzun liburu hau irakurle askoren atsegina izan da. Baina orain, laurehun urteurrenaren kontu horiekin zertxobait aztoratuta ere banaukate.

–Ez da aztoramen txarra izango, osasuntsua eta ederra bada; ez al zaizu iruditzen?

–Egia esan, asmamen ikaragarria izan zen. Cervantes idazle aparta zen. Urteek aurrera egin ahala gu zahartzen joango gara eta gero eta gauza berri gehiago aurkituko dugu liburu horren orrien artean.

–Zu itxuraz sagu zaharra zara. Izango duzu, bada, horri buruzko iritzirik.

–Ez nago irizpideen faltan. Egia esan zalduneria liburuetakoko orri asko jan ditut.

–Nola diozu hori? –esan nion saguari–. Ez didazu esango zalduneria liburuia dela, ezta? Ez, behintzat *Amadis*, *Orlando Furioso* edo *Tirant lo Blanch* bezalakoa. Cervantesek barregarri uzten ditu zaldunen balentriak.

–Ados –erantzun zidan saguak–, baina, behar duenean, jaso ere jasotzen ditu haien trukuak.

–Moski –esan nion–. Baina liburu hau sailkapen guztien gainetik dago. Egia da fantasiatzko liburuen satira dela. Baina ez hori bakarrik. Fabula morala ere bada, baina ez da horretan bakarrik gelditzen. Aginteari, egiari eta esperientziari buruzko parabola ere bada, Cervantes obsesionatuta baitzegoen gai horiekin. Ez da nobela pika-reskoa, nahiz eta liburuan pikaro mordoa dagoen. Askok diote pertsonaren ahaleginari eginiko kantua dela, balio galduak berreskuratzeke ahalegin sendoa. Maitasuna ere nonahi agertzen da ...

–Maitasuna eta adimena ez omen dira oso lagun onak.

–Zuk esaten al duzu hori, Migel?

–Hori Francisco de Quevedok esan zuen. Amodio asko izan zituen, talentua ere bazuen, nahi adina, baina ez zuen batere bizimodu goxoa izan.

–Baina Dulcinearekiko maitasuna platonikoa da –esan nion–. Ez du hortik aurrera egiten. Ez dakit jakingo duzun, baina ideia horiek Florentzian heldu omen ziren Espainiara.

–Ni ez naiz batere platonismoen aldekoa. Begira zer gertatu zitzaion Don Kijoteri, bere eromena platonismoarekin nahastu zue-nean.

–Liburuak alde batera uzten dituenean –adierazi nion saguari–, Don Kijote adimen zorrotzekoa da. Bere arazoa zera da; ez dakiela nola bereizi liburuetan irakurritakoa eta bizitzaren errealitatea. Santxo, aldiz, beste muturrean dago. Baina liburuak aurrera egin ahala bera ere kijotizatu egiten da, baina, tira, oro har, gizon zentzuduna da.

–Begira, gauza batez behintzat ohartu naiz –erantzun zidan saguak–. Cervantesek maite zuen Santxo. Nik ere estimu handia diot. Santxok maite zuen bere astoa, zaindu egiten zuen, eta, nik uste, hori bera egingo zuen beste animaliekin ere. Horrek asko esaten du bere alde.

Barrez hasi nintzen.

–Baina zu, Migel, kapare zara edo? –galdetu nion ironia apurtxo batekin.

–Kapare familiako naiz –erantzun zidan haserre samar–. Guk, liburutegiko saguok, bizibide luzea egiten dugu. Nire arbaso batek Amerikak egin zituen, Mississippi ibaia aurkitu eta Kubako goberna-

dore izango zen Hernando del Sotorekin. Eta heriotzako ordua heldu zitzaionean katalogo luze bat utzi zigun, zein liburu, zer-nolako orri ziren goxoenak esanez, gure sagu-umeak gosez hil ez zitezen. Orain gauden toki honen izena ere han azaltzen zen.

–Zu bai fenomenoa –esan nion–. Liburu honi buruz zertxobait gehiago jakitearren etorri naiz, eta uste baino askoz jakintsuago joango naiz.

Sagua zeharo puztuta jarri zen eta irribarre zabal batek bete zizkion begi bizi-biziak.

–Santxorengana itzulita –jarraitu zuen–, inoiz irakurri al dituzu ezkutariaren eta bere emaztearen arteko gutunak?

–Zer irizten diezu? –galdetu nion.

–Zoragarriak –esan zidan–. Herriko gizon apal horren pentsaera zentzuduna da, garbia. Ez du maltzurkeriarik, eta graziaz eta handitasunez gainezka dago.

–Batzuek diote Cervantesek liburua idazten hasi eta gero sartu zuela Santxo kontakizunean, hasieran ez zuela berarekin kontaktzen. Bosgarren atalburua arte ez da azaltzen.

–Beharbada Cervantesek hasieran ez zuelako nobela handi bat egiteko asmorik –erantzun zidan saguak–. Gero, ordea, lehenengo asmo xume hura egitasmo handi eta ederra izan zitekeela ohartu zenean ... Beharbada ez zinen ohartuko liburuaren lehenengo eta bigarren zatien artean hamar urteko epea dagoela.

–Egia da –esan nion, baina lehenengo zatirik gabe, ez litzateke egongo bigarrenik, eta ez dut uste Avellanedari kontra egiteko bakarririk idatzi zuenik, bi zatien zikloak antzekoak baitira: irtenaldiak, bukaera tristeko abenturak eta liburuaren amaiera luze eta ez batere heroikoa. Ederki asko dauzkat buruan: Tobosorako bidaia eta Dulcinearen sorgintzea, lehoien abentura, Montesinos leizea, Camachoren ezteiak ...

–Eta dukeena? –galdetu zidan saguak biboteak tentetuz.

–Berez hirugarren zatia osatuko lukeela esango nuke. Eta esango dizut zergatik atsegin dudan horrela ikustea: Ordura arte liburuan agertzen diren gehienek herri kutsua dute, jende apala da, bentetako jende xelebrea, edonon susma daitekeen miseria gorria ... Hemen, dukeen jauregian historia lasaitu egiten da.

–Hala izango da –ihardetsi zidan saguak haserre puntu batez–. Baina horiek badira garaiko jende ondo heziak... Ongi irizten al diozu Clavileñoren gaintetik egindako hegaldiari? Edo Santxori, uharte Barataria zela eta, egin zioten bromari? Boteretsuak ezer gutxi aldatu direla uste dut, antzeko jarrerarekin segitzen dute.

–Hala uste al duzu –zirikatu nuen Migel.

–Boterea gure ore txarraren ogia da –esan zidan, gero eta haserreago.

–Baina, ustez behintzat, jende ikasia zen.

–Oker zaude –egin zidan oihu saguak–, oso oker zaude. Bizitza erdia liburuetakako orriak jaten eman dut. Batzuk zuek “urrezko aroa” deitzen duzuen horretakoak, beste batzuk gaurkoak, “burdinazko arokoak”, horrela hitz egiterik balego. Kontu egiozu nolakoak ziren Alonso de Contreras kapitaina, Fuente Ovejuna bilauak, Marcos de Obregon ezkutaria ...

–Baina horiek pikaroak dira, ez jende ikasia –esan nion ni ere zertxobait berotzen hasita.

–Ni sagua naiz eta zuk baino sudur luzeagoa daukat. Horregatik, badakit pikaroen mundu tristean beti dagoela zulotik ateratzeko gogo. Beste horiengan, ordea, kapareengan, zaldunengan, klerikoenengan, administratzaile eta nobleengan maltzurkeria besterik ez da ageri. Eta ez uste herriko jende xumea ohartzen ez zenik, galdetu bestela Monipodioren atariko haiei.

–Ez zaitetz haserretu, Migel –esan nion ia ahapeka–. Zure iritzia jakin nahi nuen.

–Zer uste duzu? Nik ere badaukat zerbait jakiteko motiborik. Sanson Carrasco bezala, ni ere Salamancan ikasia naiz. Bost urte eman nituen han ikasle zen duke baten semearen idatz mahaian ezkutatuta. Dena den, ez zen mutil gaiztoa. Beti uzten zidan soberan zeukan gazta eta urdaitik.

Liburutegiko erlojuak orduak jo zituen.

–Laster itxiko dute –esan zidan saguak.

–Orduan, joan aurretik esango didazu zer irizten diezun artzainen abenturei –eskatu nion amultsuki.

–Aspergarri egiten zaizkit. Ez dira nire gustukoak. Bost xentimoko haragi-pastel txarren itxura hartzen diet: ogi gehiegi, eta ia haragirik ez. Nire ustez betelana egiteko historiak dira, gosea kentzeko.

–Gezurra dirudi –esan nion barrez–. Zuk, saga izaki, jale onaren fama daukazu eta ez zenuke pastel bakar bat ere arbuatu behar. Beharbada Cervantesek horretarako sartuko zituen bere liburuan, irakurleek barre pixka bat egin zezaten, besterik gabe.

Mickey makurtu egin zen zertxobait. Hankatxoetako azalari agurren kolorea hartu nion, arrosa itsusia.

–Egia jakin nahi duzu? –esan zidan, isilean ia–. Liburu honetaz gero eta gutxiago dakit. Zerbait, kasu honetan liburu bat, guztien ondare bihurtzen denean, mundu guztiko gizon-emakumeek buru-belarri jarduten dute ondare hori aztertzen. Esaten dutenak, askotan, ez du lehengoek esaten zutenaren antza handirik.

–Borgesek bezala hitz egin duzu –bota nion, lausengatu asmoz–. Argentinarrak mundua guztiz konplexua dela zioen, eta ihes egiten digula edonondik.

–Zuk hala uste baduzu ... –erantzun zidan, nekatuta bezala–. Nik ere beti esan dut erotasuna eta zentzua ezin bereizi daitezkeenean dela mundua benetan mundu.

–Hori Edward Rileyk esaten zuen Kijoteri buruz.

–Nola?

Sagua zutitu egin zen. Aurrez aurre jarri zitzaidan. Leihotik sartutako tximista izpi batek dirdiraka jarri zituen bere azkazalak.

–Barkatu momentuko haserrea –esan zidan gero–. Badakizu zer den bene–benetan erotasuna, zer zentzugabekeria?

Buruaz ezetz egin nion.

–Gu hemen liburu bati buruz eztabaidan ari garen bitartean –jarraitu zuen–, hor kanpoan zerua eta lurra lehia bizian ari dira nork berotuko ote sorkariak, eta bizitzak alde guztietatik inguratzen du gu gauden liburutegi hau, berarengana eraman nahi gaitu eta guk ez daukagu musika horrekin bat egiteko adorerik. Hori da erotasuna, hori zentzugabekeria.

Begiak itxita erantzun nion.

–Quevedo ekarri didazu burura. Hura ere bitalista zen, ironikoa, esperantza izpitxo bat falta bazuen ere. Ez zinen harekin batere gaizki konponduko.

Mickeyk urrats pare bat egin zuen nigana.

–Sekretutxo bat kontatuko dizut –esan zidan, irribarretsu.– Olerkari tunante horren bertso batzuekin maitemindu nuen nire lehenengo amodioa. Ez dago bere sonetoak baino ezer ederragorik.

–Ezagutzen ditut –erantzun nion–. Ez dakit, niretzat Cervantes baino ilunagoa da. Gazteagoa ere bai, hogeita hamahiru urte gazteagoa. Eta Cervantesi, bere gaztaroan, mundu benetan gatazkatsua tokatu zitzaion: gerrak, azpijokoa, kartzela ... Baina Erasmo irakurri zuen, Italiako argia ezagutu zuen. Ez Sevillak, ez Madrilek, ez Valladolidek ez zuten onez hartu. Amodiorik eza ezagutu zuen, pobrezia ... Liburu horretan zenbat malenkonía ez dagoen!

–Garaiko munduaren ispilua –esan zidan saguak, intziri batez–. Orduko historia ezagutzeko ez dago Kijotea bezalako libururik: izurriteak, gerrak, moriskoen kanporatzea, inkisizioa, Serveten historia, ez Gaztelan baizik eta Ginebran erre bazuten ere. Baina, gure elkarriketa bukatu baino lehen, bada zerbait nahitaez esan behar dizudana.

–Esan.

–Nonbait irakurri dut liburu honetan bi milatik gora huts daudela sintaxian.

–Esateagatik bada, tira. Baina, beharbada, hori dioenak zera jakin beharko luke, Cervantes nobela asmatzen ari zela, ur handitan murgildu zela hizkuntzari aberastasun berri bat eman nahi ziolako, eta eman egin ziola. Gaztelaren arauak ez ziren ehun urte geroago arte ezarri.

–Asko pozten naiz horretan biok bat gatzela jakinda. Liburu horretan bitxi asko dago. Aukeratu beharko banu, ni Arteen eta Letren arteko diskurtsoarekin geldituko nintzateke, Roke Guinart bandoleroaren arrazoiekin, Teresa Panzak bere senar zintzoari idatzitako gutunekin.

–Ados. Nik dukeen abenturak ere hor sartuko nituzke, besterik ez bada, aberatsen jokoak agerian uzten dituelako.

Bi kanpai-hots entzun nituen.

–Zuregana datozela uste dut –esan zidan saguak–. Atsegin ez hitz egin dut zurekin.

Kolpe txiki bigun batzuk sentitu nituen bizkarrean. Begiak ireki eta burua itzuli nuen. Nire ondoan neska ilehori irribarretsu bat zegoen.

–Ixteko ordua da –esan zidan, ahots atsegin ez.

Ingurura begiratu nuen. Mahai gainean ez zegoen inor; liburua besterik ez.

–Eta Migel? –galdetu nion neskari.

–Zer Migel?

–Sagua –esan nion, begiak igurtziz.

Neskaren irribarrea are handiagoa egin zen.

–Lo hartu duzu, jauna –esan zidan–. Seguru nago amets ederrak izan dituzuela, ia etengabe irribarreka jardun baituzu. Ez naiz ausartu zu esnatzen.

Iparraldeko toponimia tipia jasotzeko iturri egoki bat eskuragarri

Luis M. MUJICA

Hitzaurrea

Ondorengo orrietan irakurleari Iparraldeko Euskal Herriaren herri zehatz baten *toponimia tipia* eskaintzen zaio. Hain zuzen, orain arte usuago jaso izan den oronimia eta oikonimiaren eremua (hidronimiarena ahanzi gabe) gaindituz, onomastika zabalagoa eskartzen dugu hona. Hegoaldeko Euskal Herrian azken urteotan jaso den *toponimia tipiaren* bilduma falta da, nagusiki, Iparraldean (Kanbo, Sara eta beste herri urri batzuen salbuespenak alбора utzita). Zorionez, oraindik posible da Iparraldean ahanzia, desagertua (edo eta ezkutatzear) dagoen *toponimo tipi* anitzen berreskuraketa. XIX mende hasierako *Etats de Sections (Propriétés non batiés eta batiés)* deituriko mapa nagusietan seinalaturiko zenbakiei dagozkien *lieux-dits* edo tokizenak atzemangarri dira eskuizkirbuz dauden iturrietan. Beraz, *Penzea (Pentzea, Phentzia, Pinzia)*, *Larrea, Okolia, Uthurria, Elgea, Oihana, Otharra, Sorhoa* bezalako terminoz osaturiko toponimoak ugariak dira, eta Iparraldeko toponimia tipiak Hegoaldekoak bezainbateko ugaltasuna du, nahiz bertako tokizenen hitz-elkarketaren egiturak Hegoaldekoak baino sinkopazio eta lotura-joera apalagoa islatu (ezen, maiz, bertako toponimoak osakera ezpropioz burututa ageri dira pospositiboak (-*arteko*, -*aldeko*, -*haindiko*, -*gibeleko* ...) eta deklinatiboak (-*ren*, *ko*, -*tikako*) alboan dituztela, konposakerari hain berezia zaion elisio-joera ematuz).

Gauza garbia da katastro napoleonikoaren mapen ildotik eraikiri-ko *Etats de Sections* delakoek harrobi paregabe direla Iparraldeko Euskal Herriaren toponimia tipia aski fidelki jasotzeko, ze 1820, 1827, 1831, 1850 eta abarretako izendegi horiek garaiako nekazaritzarekin loturiko Euskal Herriaren lekuko dira; XIX. mendearen lehen zatian Ameriketarantz gauzaturiko laborarien emigrazioa oraindik ez zen nagusiki emana; beraz, garai haietan egun baino lur-sail edo alor gehiago lantzen zen, eta lurren izenak aski ongi igaro ziren katastro zaharren orrietara. Gerora toponimia tipiaren indarra ahultzen etorri da Iparraldeko Euskal Herrian ere, sail asko landugabe geratuko baitzen laborarien demografiaren urritzeaz.

Guk hemen Hauzeko toponimia tipia jaso dugu aideraziriko iturri dokumentaletik. Nahiz errepikatzen diren toponimo guztiak ez eskaini, izendegi zabala kausitu dugu. Zehazki (beste lan bateko zerrendetara husturiko tokizenak kotuan izanda) herri batzuen toponimo-kopurua hurrengo da: Donaixtin 1250 toponimo (gutxi gora-behera), Arruta-Sarrikotan 950, Domintxinen 830, Gotein-Iribarnen 65 (bertan tokizen anitz falta), Hauzen 500, Heletan 960. Nabarmena da bertan ohiko oikonimia –eta oronimiaren bilketa– gauditua kausitzen dela. Adibidez, Donaixti herrian mapa edo karta geografikoan 80 bat izen atzemangarri badira gure zerrendan beste 1170 tokizen inguru pilatu ahal izan dugu *elge*, *lur-maxela*, *erreka*, *soro*, *muino*, *larre*, *muino* eta beste lur-sail askoen izenak ekarriz. Guk aportatuari koka-pen kartografikoa erantsiko bagenio lanak gauzatze biribilagoa luke, baina lan hori oraingoz nekeza egiten da (nahiz posible den hori ere *Etats de Sections* delakoei dagozkien mapetan ia lur-sail bakoitzak asignaturiko zenbakia baitu). Oraingoz aski da toponimia tipiak suposatzen duen lekukotza filologiko jasotzea, ze tokizenetan Iparraldeko euskara (eta euskalkien) adierazpen joriak islatzen dira *Uthurbidia*, *Okkolia*, *Ithorrotz*, *Errekalt*, *Elisalt*, *Iphularra*, *Othar Phinzia*, *Hastoia*, *Gaztandoia*, *Garategietakolepua* bezalakoetan.

Geuk Gipuzkoan –Diputazioaren laguntzaz– 18 liburukietan argitaratutako 120.000 bat milako tokizen-zerrenda eskerga bildu genuen orain hamar bat urte. Gure ustean, Iparraldeko Euskal Herriaren toponimia tipiaren bilketa ere posible da, eta bere kopurua, ausaz, 90.000.eko tokizen-multzora heda daiteke. Egund Iparraldeko toponimiatik %eko 15.a soilik egon daiteke jasoa, oikonimia, oronimia eta hidronimiaren eremuak direlarik zintzoen bilduak. Ezin gin-

tezke gera nagi *Etats de Sections* gisako iturri aberats baten aitzinean, ze bertan oraindik atzemangarri da Iparraldeko euskal toponimia tipi errearen gehiengo luze bat.

Arestian baletsia argudiatzeko ondorengo datuak kontuan hartzekoak dira. *Etats de Sections* delakoen ildotik (eta datuak guztiz hertsiki gabe) goian emaniko herrien zerrendaz gain hurrengoak eman daitezke: Urruñan 2.500 toponimo tipi gutxi-gorabehera, Hazparnen 6.000-tik gora, Baigorri 4.000 bat, Lakarri-Sarrikotagañen 1.500. Penagarria litzateke *corpus* toponimiko hain larria ahantzita ukaitea, bertako hizkuntz-altorra mespretxatzea. Guk Iparraldeko udalerrri gehienek iturri aipatuak jasoak ditugu karpeta egokietan, eta harrobi hori profitagarri geratzen da. Hona litzateke Iparraldeko arduradunak aberastasun linguistiko horren ohardun izatea. *Euskaltzaleen Biltzara* erakundeari toponimo-iturri honen alde onak bitan azaldu dizkiogu, eta, orobat, Iparraldeko euskaltzain zenbaiti euren albistea eman.

XIX. mendeko katastro zaharretan, bada, tokizen-harroibi paregabea aurkitzen da, eta bertako izen anitz, dagoeneko, galdurik aurkitzen da bizilagunen oroimenean. *Etats de Sections*-eko *lieux-dits* edo tokizen ugarien bitartez gure mintzairaren status historikoa Iparraldean ere hobeto jaso daiteke, eta bere lekukoez euskararen egitate deribatiboa, semantikoa eta fonetikoa hurbilagoatik berreiki –tokian tokiko euskalkien egitatea bermatuz–.

Gure asmoa hemen, bada, *Institut Geographique National* (IGN)-eko mapa estimagarrietako toponimoen (oikonimo eta oronimoen bereziki) iturria osatzea da. Alde horretatik Euskaltzaindiak Bernadette Soule-ren eskutik Iparraldeko toponimia nagusia (herri-izenak, oikonimoak, oronimo eta hidronimo ezagunenak) zuzendu eta finkatzeko eginiko ahalegina positiboa deritzaigu, baina oraindik komeni da beste pausu bat ematea toponimia tipiarra lehia bera luzatuz

Komeni da, bestalde, *Etats de Sections*-en jatorriaz zerbait esatea. XIX. mendeko lehen parteko katastroek hastapenak aro aintzina-goetan ukan zituzten. Europako nazio anitzetan eman dira, ertarotik hona, batez ere, ingurune fisikoa deskribatu, neurtu (eta zerga-beharretarako makurtzeko) lehiak. Aintzinatean grekoak eta erromatarrak lurra neurtzen eta zedarritzen ahalegindu ziren, eta ertaroan Borgonñan, Guianan, Artoisen, Britainian eta abar zehaztapen berriak ukan zituen lur-sailen katastroak, garapen berezia XVIII. XIX eta XX. men-

deetan irabaziz. Espainian Gaztelak, eta Italian Lonbardiak, antzeko katastroak eraiki zituen lur-eremuen hedadura, mugaketa (eta zerga-arazoak) zehazteko. Karlos VI.ak Frantzian katastroa zergei areago atxiki zuen; Frantzisko I-aren editoa 1535.koa izan zen. Colbert-ek (1664 urtean) Montauban aldean katastro zehatzagoa jaso zuen, eta lehen katastro nagusia 1763.koa izan zen. Legeak ugaltzen etorriko ziren norabide berean, eta 1791.ean hasiko ziren lan ziurrenak orientabide zehatzagoak burutuz. Gerora, 1807.-an, batzordeak sortuko ziren lur-sailketak modu serioagoan egiteko. Zehazki, katastro-lanak 1808 urtetik 1822 urtera 6.131 udalerritan egin ziren Frantzian, eta 1823-etik 1828.ra, berriz, 8.568 udalerritan (27.856.484 lur-sail aztertuz). Beste katastro-jardunak 1829-etik 1851.ra, 1852-tik 1884-rakoak izan ziren. Katastroen erreformatzaileen artean Noziet, Tremoulet, Guérout, Sanguet bezelakoak nabarmendu ziren. Euskal Herriko *Etats de Sections*-eko katastroak ere urte horietakoak dira, eta Domintxinekoa zehazki 1827 urtekoa; Urruñakoa, berriz, 1831koa.

Goran baietsi dugunez, nabari geratzen da aipaturiko iturrien garrantzia Iparraldeko *toponimia tipia* biltzeko unean. Onomastika zabalaren eremuan ezin daiteke albora utzi iturri hori, bera baita biderik eroso eta oparoena Iparraldean lur-izendegiaren harrobi bizia birlotzeko.

Hemen eskaintzen dugun artikulua gerta dadila beste bilketa zabalago baten aintzindari. Euskarari diogun maitasunak eta begireu-neak ezin du saihestu iturri hain puntakoaren garrantzia.

HAUZEKO TOPONIMIA

Sarrera

Hauze herria (*Hausa* XIII. mendean, *Hauns* 1775 urtean) Atharratze-Sohorlúze-ko kantonamendu barruko udalerria da. Bere hedadura fisikoa 17,01 km. karratukoa da, eta bertako lurrak Suselge eta Hauzeko ibarretan banaturik kausitzen dira.

Iparraldeko geruzetan karitzak oparo aurkitzen dira, eta lurraldearen eitea aski malkartsu eta erosionatua da mendi-lerradura be-reziak ematen direla paisaian. Hauze ibarrean karitzak, margak eta

ofitak anitzak dira, eta aintzinan burdin-mehatzeak kokatzen ziren bertan.

Hegoalderantz aipagarri dira *Arbut*, *Iguntze*, *Losko*, *Hilage* bezalako gailurrak, erdialdera *Uthunarria*, *Inxuriste* mendiak. Iparraldean, berriz, *Ahargu* eta *Bergousse* nabarmen.

Hauze herriaren demografia ez da inoiz oparoa izan, XX. mende hasieran 250 bizilagunekoa zela. Populazioak Zuberoako beste herrien husketa jasan du, nahiz beste batzuetan baino mantsoago gauzatu.

Ekonomiaren zutabea abeltzaintza da, larreak mendi-hegaletan ugaltzen direla. Ibarraren behe gunetan forraiak garatzen dira, eta oihanak, berriz, batez ere *Anthola* eta *Harribeltzeta* aldean. Populazio-gunea, bereziki, Hauze ibarrekoa da, Suselgekoa, aldiz, oihana eta abel-larretarako gunede.

Fonetika

Hauzeko toponimiak zubereraren ñabadurak agerian ditu, nahiz *Etats de Sections* delakoan zubererak berea duen *ü* bokala ia inoiz ez azaldu.

Bokalismoan *ea* eta *oa* taldeen ixturak kausitzen dira, eta *i* emaitza maiz *ü* bokale bereziaren ondorio da (*Okholia* (Okholüa), *Buria* (*Burüa) kasuetan bezala). Bestalde e amaierak ondoan bizi den biarnoeraren eragina islatzen du, *Bordagaraie*, *Urrustoie*, *Baraltzage* tokizenen arabera. Orobat, biarnoera eta frantses mintzairaren eragintzat jo behar da hainbat euskal tokizenei amaieran gertatzen zaien bokal-itzalketa (*Uhalt*, *Etxart*, *Etxekopar* modukoa).

Kontsonantismoak NT, LT taldeei eusten die (*Uhalt*, *Barneix Altia*) eta tokizen idatzietan urri agertzen dira errerealizazio afrikatuak. Grafiri dagokionez, *ll* grafemaz idatzia *l* soiltzat ematen dugu euskara mintzatuaren arabera, hots, *Gibella Gibela*, *Salla Sala*, *Maxella Maxela*. Idazkietako RH, RH (*Sorhua*, *Berhoa*) taldeak errespetatu egin ditugu tokizenen transkribaketan. Hauzeko toponimoetan ere bustitzeko joera nabaria da (*Anxuriste*, *Olhaxarra Xokua*, *Maxela*, *Haxinxaxa*).

Bokalismoa

Bustidurak *Harisxeta, Barneix, Xoko Xipia, Lapixa, Alhorluxa, Lakhun Xarra,*

Lande Gañia, Gañeko Broda, Olhaxarra Xokua, Hegila Xorrosxeko Lesxarrola, Maxela.

Ea>ia ixtura *Larria, Mugapia, Baratzia, Etxebestia, Peko Iratzia.*

Ea<ie ixtura *Bordaltie, Baratzie, Elizabidie.*

Oa>ua *Salakua, Irtondua* (?), *Berhua, Bordatua.*

Oi>ui *Peko Hastuia* (Peko Hariztoia). Kontuan izan Hegoaldeko Euskal Herriko toponimia mendebalekoan *-doi* atzikiaren kasuan *-dui* dela formula ohikoena. Hala ere, hemen ere ematen da salbuesenez *Hastuia* (Hariztoia).

Tarteko bokaleen erorketak *Harbustan* (*Harribuztan), *Ithurraltia, Idiar-te Leputa* (*Lepueta), *Landuthurri* (*Lande-Ithurri), *Supudokerrako Sorhoa* (*Supuduokerrako).

Ü<i prozedurak *Okholia* (*Okholüa), *Inxuriste Buria* (Burüa), *Mu-xuste Buria, Khantia* (Khantüa).

Lehen bokalaren itzalketa *Rospide* (*Arrozpide).

Azken bokalaren itzalketa *Bidart, Iriard* (Iriart), *Etxart, Salaber, Jauregiber, Sokuat, Etxekopar, Uhalt, Errekalt.*

Artikuluaren e erre realizazio arrotza *Urrustioie, Bordagaraie, Iriart-borde, Bordagibele, Baraltzage, Muxuste.*

Asimilazio goranzkoak eta beheranzkoak *Lurteko Uthurria, Landuthur-reko Iratzia, Uthurru-Khantia, Urrustioie, Uthurruko Sorhoa, Zubu-Khantia.*

Apofoniak hitz-loturetan *Etxapia, Etxapiako Sorhoa, Bidagaña.*

Kontsonantismoa

Barneko herskariaren erorketa *Otheia* (Othegia), *Otheiko Larria.*

Dardarkariaren barne erorketa *Hastoie* (Hariztoia).

Bustidurak *Lapixa, Maxela, Barneix Altia, Hegila Xorrosxeko Lexarro-la, Arxinx, Lande Gañie, Alhor Luxa, Olhaxarre, Olhaxarra Xokua.*

LT talde ahoskabea *Barneix Altia* (*Aldea), *Uhalt*, *Irigarai Altia*, *Errekalt*.

B>P prozedura ahoskabea *Rospide*, *Elispide*.

Z / S alternantzia *Harispeko Borda*, *Espeleko Alhorra*, *Serrategia*, *Azundoia* (*Asundoia).

Dardarkariaren itzalketa hitz-barnean *Ahaspia* (*Arha(n)zpea), *Baxahaneta* (*Baxarhaneta?).

Hiztegia

Hauze herriak iparretik Montoriko lurrak ditu mugakide eta Zube-roa barnean dagoen herri horrek biarnoera du gehiengo mintzaira; bianotar toponimoak, beraz, ukitu horren lekuko dira Hauzen: *Candaua*, *Orguail de Cassia*, *Et camp de Bach* (behekoa?? soroa), *Ea de lo Hounta*, *Hautina* (mahastia), *Konstanti*, *Cabanne* (olha, etxola). *La Plane* (zelaia) *La bente*, *Begousse*, *Becaud*, *Hea de Haut*.

Bestalde, aipagatzekoak dira *Kihillar*, *Xaho*, *Kereilaburia*, *Hegila* moduko hitzak.

Morfologia

Euskal artikulua presentzia nabaria da da tokizen aintzetan, eta, esana dugunez, bere errealizazioa e da kasu zehatzetan (biarnoera eta frantsesaren eraginez, noski). Hona kasu mugatuko tokizen batzuk: *Berrapia*, *Xahoxipia*. Eta e artikulua: *Etxegaraie*, *Urrus-toie*. *Etxekhantiko Gastañatiak* kasuan, berriz, artikulua pluraleko moldean ageri da.

Toponimoen sailkapena

A.- Aldedi fisikoak

I.- Orografia. Lurraren deskribapena

Harria *Harri Ordoki*, *Ulhunarrie*, *Arxinxa*.

Muinoa *Munhaux*.

Burua Hegoburu, Muxuste Buria, Inxurise Buria, Cabamu D'Ordaburu, Berho Buria.

Basoa Basagatx.

Ziloa Lapixa Xiloa, Athi Xilua, Axerixiloa.

Hegia Hegia-Apala, Hegia Handia, Sorhegi Hegiako Borda, Hegibelza.

Muga Mugapia, Mugarteta.

Ate Aphate.

Saihets Saiheskia.

II.- Toki-zehaztapenak

Goi Uruti Goiti, Irigoien, Goienex.

Gain Gañeko Hastoie, Lande Gaña, Gañeko Alhorra.

Behe, pe Etxapia, Berrapia, Peko alhorra, Lasungipia, Agirrebehere, Mugapia, Elisabe, Sagarspe, Sudupeko Iratzia.

Barren, barne Iribarne, Libarrenx, Barneix.

Gibel Bordagibela, Etxagibela.

Alt (alde) Errekalt, Uhalt, Bordaltia, Larraltia, Etxaltia.

Ondo Laborondo, Labur Ondo.

Art(e) Iriart (Iriard), Bidart, Karrikart, Etxart, Iriart Erreka.

Khantua Etxe Khantiko Alhorra, Etxekhantiko Gastañatiak, Uthurru Khantia.

III.- Zuhaitzak, zuhaixkak, landareak

Haritza Hastoie, Astoie-Xipia, Egia Hastoie, Harispe, Harispeko Borda, Harispelarra, Gañeko Sorhoko Astoie.

Pagoa Bagahandita.

Gorostia Ixa Gorostoa.

Lizarra Lesxarola (Lezarrola).

Otea Otharra, Othakar, Othagibelua (?), Otheiko Uthurria, Otheiko Landa, Othaire.

Iratzea Iratze Sorhoa, Peko Iratzia, Samarreko Iratzia, Sudupeko Iratzia, Etxenko Iratzi.

Ilarra Ilharrapeko Hastoi, Ilharrapeko Sorhoa, Ilharre Borda, Ilharrateko Buria.

Gaztaina Gastañastoie, Etxekhantiko Gastañatiak.

Urritza Urrustoie.

Sagarra Sagardoie, Sagarspe, Sagaspeko Alhorra, Sagardoia.

Asuna Asundoia, Azundoiko Hegila.

Andura Anduria, Anduri.

IV.- Hidrografia

Ura Uhalt.

Iturria Uthurriko Sorhoa, Otheiko Uthurria, Olhuko Uthurria, Uthurraltia, Landuthurreko Iratzia, Landuthurri, Uthurri Khantia, Landa Uthurreko Iratzia.

Erreka Etxerreka, Bagalzaia Erreka Hastoia, Tzemiko-Erreka, Errekalz, Errekarres, Lapiña Errela, Laxarreka, Azkon Erreka, Iriart Erreka, Erreka Handia.

Latsa Laxarreko.

Maza Maza.

B.- Ziklo kulturalak

I.- Komunikabideak eta eraikuntzak

Bidea Bidia, Biart, Elispide, Rospide, Eiherabiria, Liginabidia, Bidepia, Bidarteko Iratzia, Elizabidia.

Hiria Irigoihen, Irigaraie, Iriarteko Alhorra, Iriarteborde.

Etxea Etxapia, Etxekopar, Etxart, Etxart, Bestereix, Etxebestia, Etxegibela, Etxeber.

Borda Bordaberri, Borda Xarra, Bordagibele, Borda Itzinia (Aitzinia), Ilhunxarreko Borda, Ardin Borda, Saldokiko Borda.

Karrika Karrikars, Karrika, Karrikarteko Borda, Karrikiri.

Zubia Zubu Khantia.

Jauregia Jauregiber, Jauregi Alhorgaineko Iratzia.

Sala Salakua, Salaber.

Portikoa Portikoa.

II.- Nekazal Kultura

Lurra Lurtha maxela, Lurtapia, Etxe Luberria.

Landa Lande Gañia, Lande Uturureko Iratzia.

Ordokia Ordokia, Nexu Xanza Ordokia, Ordokiko Alhorra.

Berroa Berropia, Berhua, Birho Sariesa (Saihetsa?), Lithuru Berro.

Larrea Zenzelarre, Eiheralarra, Larronde, Larriak, Borda Larrondo.

Alhorra Harispalhorra, Marlako Alhorra, Alhor luxa, Aizalhorra, Hegiletako Alhorra.

Soroa Hargintako Sorhoa, Gañeko Sorhoko Hastoia, Uthurriko Sorhoa, Miñako Sorhua, Bordako Sorhoa, Sorhua Txipia, Etxepiako Sorhoa, Sorhoa Handia.

Miñaberxia (mahastia) Miñaberxia, Miña berxia, Miñaberria.

Elgea Elgia Haristia.

Konstantia Konstanti.

Okolia Okolia, Okholia.

Baratzea Baratzebegousse, Baratzia, Baratzesar.

Labakia Labakia.

Ezponda Espondeta.

III.- Fauna

Azeria Axerixiloa.

Lapina Lapiña Erreka.

Urdea Cabamu D' Ordaburu (Urdaburu?).

IV.- Industria. Mineralak

Eihera Eiheralarre, Eihera Khantia.

Ola Olhaberasan, Olhaxarra Xokua, Olhaxarra Altia.

Lohia Lohidoi.

Lapitza Lapixa, Lapixa Xiloa. Lapitzeko Sorhoa, Lapitz Errekako Borda-
pia.

C.- Erljioari atxikitako toponimia

Eliza Elisabe, Elixpide, Elisagarai, Elisalt, Elixiriko Borda.

D.- Alderdi filologikoak

I.-Atzizkiak

-Tegi, -egi Arostegi, Serrategia, Otheiko uthurria, Harrategietako Ira-
tzia, Sorlegi.

-Doi Urrustoi, Hastoia, Gorostoa, Sagardoia, Zbardoia Sorhoa, Lohi-
doi, Hastoiko Sorhoa, Gatañastoie, Asundoi.

-Eta Harixeta, Espondeta, Longata, Baxahaneta, Basarreta, Hegileta,
Idiarte Lephuta.

-Aga Baraltziaga.

-To Bordatua, Etxeto, Hargintoa Bordaberria.

-Tze Peko Iratzia, Sagarspe (*Sagart(ze)pe), Arhaspia (*Arhantz(e)
pia?).

-Egi + eta Harrategieta.

II.- Konposatu zenbait. Izenondoak

Etxegaraie, Alhorluxa, Hegia Handia, Xahoxipia, Lakhun Xarra,
Elisagarai, Salber, Basagaitx, Etxeber, Sorhoa Handia, Hegila
Xoroxa.

III.- Koloredun tokizenak

Bidegurria (Bidegorria), Ilhinxarra, Ulhunarria, Aballa Gorria, He-
gibelza, Xinxegorri, Hegibelzako Borda.

IV.- Anatomiatik osaturiko toponimoak

*Seiheskia Hegoburu, Kurtha Maxela, Hegila Maxeko (Maxelako?)
Astoia, Maxela Handia, Alapiña-Maxela, Berho Buria, Ordaburu,
Idiarte Lephuta, Supudesaihetx, Harbustan, Hegoburu, Kereila-
buria, Supuduokerburia.*

V.- Beste toponimo zenbait

*Aroste Gixar, Baxa, Andureneko Aihesa, Afiuse, Zamar Hegila,
Odila Gainza, Serrategia, Serra.*

VI.- Jatorri biarnotarra duten tokizenak

*Hea de Haut, Bach, Camp de Bach, La Coume (?), Beccaud,
Lou Lurd , Candau, Cabamu de Hielgua, La Benta, La Plane,
Candaua, Burcuchier, La Coste, Et camp de Bach, Coste de
Bach, Lasarré, Camp de Trou, Orguail de Cassia, Ea de la
Hounta, La Honta Rouge, Bourdette, Et Bergé, Coste de Bach,
Barré Laserre, Hia de Bach, Cabanne-Olhaxarre.*

VII.- Tokizenen osagaiak

Izena + izena *Berho Buria, Axerixilo, Ellspide, Harbustan, Hegoburu.*

Izena + izenondoa *Hegia Apala, Bidagurria, Alhorxipi, Hegi Belza.*

Izena + atzizkia *Hegileta, Harisxeta, Lohidoi.*

Izena + izena + atzizkia *Gastanastoie, Egia Haristia.*

Izena + pospositiboa *Mugapia, Etxepia, Iriart, Uthurru Khantia.*

Izena – superlatiboa *Irigoihen.*

Izena + atzizkia -pospositiboa *Sagarspe.*

Izena + atzizkia + izenondoa *Astoi handia, Hastoi Xipia.*

Izena + deklinat. + izena *Bordako Sorhoa.*

Tokizenetan hegoaldeko toponimian baino nabarmenago azalzen dira elementuak, sinkopetara jo gabe. Berez, sinkopazio trin-koak egin gabe geratzen dira maiz, hots, pospositiboak, deklinati-koak eta tartekoak itzali gabe. Honela *Uthurritako Sorhoa* *Uthur-Sorhoa ordez, *Gañeko Sorhoko Astoia* *Gain-Sorho Hariztoia ordez ematen dira.

ABALLA GORRIA

Hauzeko txarakadia, Et. sect. D
sez. 1 zenb.

ADUREGOIA (ANDUREGOIA?)

Hauzeko baseria, Et. sect. B sez.

AFIUSA

Hauzeko larrea, Et. sect. B sez.

AFIUSE

Hauzeko larrea, Et. sect. A sez.
370 zenb.

AGER

Hauzeko fruta-zuhaitzak, Et. sect.
A sez. 184 zenb.

AGIRREBERRE (AGIRREBEHERE?)

Hauzeko landa, Et. sect. A sez.

AGORRODI

Hauzeko belardia, Et. sect. B
sez. 76 zenb.

AHARGO

Hauzeko larrea, Et. sect. A sez.
159 zenb.

AIZALHORRA

Hauzeko belardia, Et. sect. A
sez. 173 zenb.

ALAPIÑA-MAXELA

Hauzeko larrea, Et. sect. C sez.
115 zenb.

ALHOR HANDIA ACOSA (?)

Hauzeko soroa, Et. sect. A sez.
298 zenb.

ALHOR-HANDIA

Hauzeko soroa, Et. sect. A sez.
96 zenb.

ALHOR LUXA

Hauzeko zuhaixka-basoa, Et. sect.
A sez. 42 zenb.

ALHORLUXU (ALHORLUZE?)

Hauzeko soroa, Et. sect. 312
zenb.

ALHORXIPIA

Hauzeko soroa, Et. sect. E sez.
3 zenb.

ALKABARA ORDOKIA

Hauzeko larrea, Et. sect. E sez.
116 zenb.

AMAHANDIAKO MAXELA

Hauzeko larrea, Et. sect. D sez.
32 zenb.

ANDURENEKO AIHESA

Hauzeko saila.

ANDURIA

Hauzeko belardia, Et. sect. A
sez. 107 zenb.

ANTOLAKO ORDOKIA

Hauzeko Haueko larrea, Et. sect.
D sez. 35 zenb.

ANTOLAKO SORHOA

Hauzeko txarakadia, Et. sect. D
sez. 34 zenb.

ANTOLOKO (ANTOLAKO) OIHANA

Hauzeko larrea, Et. sect. D sez.
33 zenb.

- APHATE
Hauzeko belardia, Et. sect. A
sez. 130 zenb.
- ARAZIÑE (?)
Hauzeko larrea, Et. sect. A sez.
- ARBITE (ARBIDE?)
Hauzeko belardia, et. sect. A
sez. 133 zenb.
- ARBITI
Hauzeko larrea, Et. sect. A sez.
19 zenb.
- ARDIN BORDA
Hauzeko borda, Et. sect. B sez.
165 zenb.
- ARHASPE ARIA
Hauzeko soroa, Et. sect. A sez.
208 zenb.
- ARHASPIA
Hauzeko borda, Et. sect. A sez.
216 zenb.
- ARNATIA
Hauzeko belardia, Et. .sect. A
sez. 348 zenb.
- AROSTE GIXAR
Hauzeko soroa, Et. sect. A sez.
235 zenb.
- AROSTEGI
Hauzeko larratza, Et. sect. B sez.
56 zenb.
- ARRATEGIETA
Hauzeko larrea, Et. sect. C sez.
118 zenb.
- ARRÉGILONDOA ARXINXA
Hauzeko larrea, Et. sect. E sez
- ARXINXA
Hauzeko larrea, Et. sect. E sez.
49 zenb.
- ASPILLA
Hauzeko belardia, Et. sect. B
sez. 121 zenb.
- ASTOIA
Hauzeko larrea, Et. sect. C sez.
3 zenb.
- ASTOIE (HARIZTOIA)
Hauzeko zuhaixka-basoa, Et. sect.
A sez. 72 zenb.
- ASTOIE-XIPIA
Hauzeko larrea, Et. sect. A sez.
74 zenb.
- ATHEIA
Hauzeko belardia, Et sect. A sez.
136 zenb.
- ATHEIE
Hauzeko larrea, Et. sect. A sez.
134 zenb.
- ATHI XILUA
Hauzeko belardia, Et. sect. A
sez. 383 zenb.
- ATHURI XILOA
Hauzeko txarakadia, Et. sect. B
sez. 29 zenb.
- ATXEGARAIA (ETXEGARAIA)
Hauzeko belardia, Et. sect. B sez.
- AXERIXILOA
Hauzeko larrea, Et. sect. B sez.
46 zenb.
- AZKON ERREKA
Hauzeko erreka, Et. sect. E sez.
- AZUNDOIA
Hauzeko larrea, Et. sect. E sez.
37 zenb.
- AZUNDOIKO HEGILA
Hauzeko larrea, Et. sect. E sez.
38 zenb.
- BAGOHANDITA
Hauzeko larrea, Et. sect. C sez.
122 zenb.
- BALZA ERREKA (?)
Hauzeko belardia, Et. sect. E
sez. 84 zenb.

- BARALTZAGE**
Hauzeko larrea, Et. sect. E sekz.
121 zenb.
- BARATZE BEGOUSSE**
Hauzeko saila.
- BARATZIA**
Hauzeko baratzea. Et. sect. E sekz. 78 zenb.
- BARAZANA**
Hauzeko soroa, Et. sect. B sekz.
196 zenb.
- BARINKIA**
Hauzeko belardia, Et. sect. B sekz. 308 zenb.
- BARNEIX ALTIA**
Hauzeko belardia, Et. sect. E sekz. 1 zenb.
- BARRÉ LASERRE**
Hauzeko belardia, Et. sect. B sekz. 81 zenb.
- BARRIREA**
Hauzeko larrea, Et. sect. C sekz.
22 zenb.
- BARRIUA**
Hauzeko baratzea, Et. sect. B sekz. 200 zenb.
- BARRIUX (?)**
Hauzeko zuhaitz-basoa, Et. sect. B sekz.
- BASAGAIX**
Hauzeko zuhaitz-basoa, Et. sect. B sekz. 30 zenb.
- BASARRETA**
Hauzeko larrea, Et. sect. C sekz.
68 zenb.
- BAXA**
Hauzeko txarakadia, Et. sect. C sekz. 79 zenb.
- BAXAHANETA**
Hauzeko borda, Et. sect. D sekz.
3 zenb.
- BECAUD**
Hauzeko larrea, Et. sect. B sekz.
3 zenb.
- BEGALZAIA ERREKA HASTOIA**
Hauzeko erreka eta saila.
- BEGOUSSE**
Hauzeko saila.
- BERHO BURIA**
Hauzeko txarakadia, Et. sect. E sekz. 25 zenb.
- BERHOA**
Hauzeko gaztainadia, Et. sect. E sekz. 32 zenb.
- BERHUA**
Hauzeko sastraka-basoa, Et. sect. A sekz. 146 zenb.
- BERRAPIA**
Hauzeko larrea, Et. sect. A sekz.
145 zenb.
- BERTEREIX**
Hauzeko baratzea, Et. sect. A sekz. 285 zenb.
- BIDAGAÑA**
Hauzeko gaztainadia, Et. sect. B sekz. 260 zenb.
- BIDAGURRIA (BIDAGORRIA?)**
Hauzeko belardia, Et. sect. E sekz. 23 zenb.
- BIDAPIA**
Hauzeko larrea, Et. sect. B sekz.
257 zenb.
- BIDART**
Hauzeko baratzea, Et. sect. A sekz. 231 zenb.
- BIDARTEKO IRATZIA**
Hauzeko larrea, Et. sect. E sekz.
52 zenb.

- BIDEBERRIKO BORDA**
Hauzeko borda, Et. sect. B sekz.
251 zenb.
- BIDEPIA**
Hauzeko soroa, Et. sect. B sekz.
212 zenb.
- BIDERREKUEN ALTIA**
Hauzeko larrea, Et. sect. E sekz.
89 zenb.
- BIDIA**
Hauzeko larrea, Et. sect. A sekz.
308 zenb.
- BIRHO SARIESA (BERHOSAHIETSA?)**
Hauzeko larrea, Et. sect. A sekz.
148 zenb.
- BORDA**
Hauzeko baserria, Et. sect. A
sekz. 161 zenb.
- BORDA AITZINIA**
Hauzeko soroa, Et. sect. B sekz.
229 zenb.
- BORDA BERRIA**
Hauzeko borda, Et. sect. B sekz.
246 zenb.
- BORDA GIBELA**
Hauzeko soroa, Et. sect. B sekz.
220 zenb.
- BORDA ITZINIA (AITZINIA?)**
Hauzeko belardia, Et. sect. A
sekz. 320 zenb.
- BORDA LARRONDA**
Hauzeko sastraka-basoa, Et. sect.
B sekz. 106 zenb.
- BORDA XARRA**
Hauzeko borda, Et. sect. A sekz.
147 zenb.
- BORDABERRIA**
Hauzeko borda.
- BORDA-BERRIA**
Hauzeko larratza, Et. sect. A sekz.
27 zenb.
- BORDABERRIKO SORHOA**
Hauzeko belardia, Et. sect. E
sekz. 122 zenb.
- BORDAGARAIA**
Hauzeko larrea, Et. sect. E sekz.
50 zenb.
- BORDAGARAIE**
Hauzeko belardia Et. sect. A sekz.
51 zenb.
- BORDAGIBELE**
Hauzeko belardia, Et. sect. A
sekz. 331 zenb.
- BORDAITZINEKO SORHOA**
Hauzeko belardia, Et. sect. B
sekz. 249 zenb.
- BORDAKO ALHORRA**
Hauzeko soroa, Et. sect. C sekz.
1 zenb.
- BORDAKO HASTOIAK**
Hauzeko txarakadia, Et. sect. B
sekz. 248 zenb.
- BORDAKO SORHOA**
Hauzeko zuhaixka-basoa, Et. sect.
A sekz. 137 zenb.
- BORDALTIA**
Hauzeko belardia, Et. sect. B
sekz. 89 zenb.
- BORDAPIA**
Hauzeko belardia, Et. sect. A
sekz. 33 zenb.
- BORDAPIA IRATZIA**
Hauzeko larrea, Et. sect. E sekz.
120 zenb.
- BORDAPIA IRATZIA**
Hauzeko larrea, Et. sect. E sekz.
123 zenb.

- BORDATUA**
Hauzeko belardia, Et. sect. B
sez. 191 zenb.
- BORDEDARHETE**
Hauzeko borda, Et. sect. D sez.
22 zenb.
- BORHAGIA (?)**
Hauzeko soroa, Et. sect. A sez.
155 zenb.
- BORONDA GIBELA**
Hauzeko belardia, Et. sect. B
sez. 262 zenb.
- BOURDETTE**
Hauzeko auzoa.
- BOXEZ BELZAKO IRATZIA (?)**
Hauzeko larrea, Et. sect. E sez.
127 zenb.
- BURCUCHIER**
Hauzeko etxea, Et. sect. C sez.
54 zenb.
- BURCUCHIER ERREKA**
Hauzeko belardia, Et. sect. C
sez. 58 zenb.
- CABAMU D'IGONA (?)**
Hauzeko borda, Et. sect. D sez.
37 zenb.
- CABAMU D'ORDABURU**
Hauzeko borda., Et. sect. D sez.
39 zenb.
- CABAMU DE HILEGUA**
Hauzeko borda, Et. sect. D sez.
38 zenb.
- CABANNE-OLHAXARRA**
Hauzeko borda, Et. sect. C sez.
116 zenb.
- CABARAN DE SALORDOKI**
Hauzeko borda, Et. sect. C sez.
128 zenb.
- CAMP DE BACH**
Hauzeko soroa, Et. sect. B sez.
1 zenb.
- CAMP DE HAUT**
Hauzeko soroa, Et. sect. B sez.
20 zenb.
- CAMP DE TROU**
Hauzeko larrea, Et. sect. B sez.
72 zenb.
- CANDAU**
Hauzeko belardia, Et. sect. B
sez. 75 zenb.
- COSTE DE BACH**
Hauzeko larrea, Et. sect. B sez.
66 zenb.
- DONGANAGA (?)**
Hauzeko soroa, Et. sect. A sez.
- DORONDA (BORONDA?)**
Hauzeko belardia, Et. sect. B
sez. 263 zenb.
- DURONDA**
Hauzeko belardia, Et. sect. B
sez. 192 zenb.
- EGIA**
Hauzeko soroa, Et. sect. A sez.
128 zenb.
- EGUREGOXIA**
Hauzeko larrea, Et. sect. C sez.
123 zenb.
- EIHERA**
Hauzeko errota eta sastrakadia,
Et. sect. A sez. 350 zenb.
- EIHERA KHANTIA**
Hauzeko larrea, Et. sect. C sez.
6 zenb.
- EIHERABIRIA**
Hauzeko soroa, Et. sect. A sez.
309 zenb.

- EIHERALARRA**
 Hauzeko soroa, Et. sect. A sekz.
 301 zenb.
- EKHIBEGIER**
 Hauzeko soroa, Et. sect. D sekz.
 13 zenb.
- ELGIA**
 Hauzeko belardia, Et. sect. C
 sekz. 16 zenb.
- ELGIA HARISTIA (?)**
 Hauzeko larrea, Et. sect. A sekz.
 117 zenb.
- ELISA**
 Hauzeko eliza, Et. sect. A sekz.
 278 zenb.
- ELISABE**
 Hauzeko baratzea, Et. sect. A
 sekz. 210 zenb.
- ELISAGARAI**
 Hauzeko soroa, Et. sect. A sekz.
 282 zenb.
- ELISALT**
 Hauzeko etxea, Et. sect. B sekz.
 288 zenb.
- ELISPIDE**
 Hauzeko saila, Et. sect. A sekz.
- ELIXIRIKO-BORDA**
 Hauzeko larrea, Et. sect. D sekz.
 26 zenb.
- ELIZABIDIA**
 Hauzeko txarakadia, Et. sect. B
 sekz. 174 zenb.
- ELIZABIDIA ASTOIA**
 Hauzeko txarakadia, Et. sect. B
 sekz. 176 zenb.
- ERDIKO EGILA**
 Hauzeko larrea, Et. sect. E sekz.
 40 zenb.
- EREZA BERRUA (?)**
 Hauzeko soroa, Et. sect. B sekz.
 255 zenb.
- ERGHIDA**
 Hauzeko belardia, Et. sect. A
 sekz. 105 zenb.
- ERONDA**
 Hauzeko larrea, Et. sect. B sekz.
 39 zenb.
- ERREKA**
 Hauzeko larrea, Et. sect. A sekz.
 257 zenb.
- ERREKA HANDIA**
 Hauzeko saila.
- ERREKALT**
 Hauzeko landa, Et. sect. A sekz.
 180 zenb.
- ERREKARRES**
 Hauzeko etxea, Et. sect. A sekz.
- ESPELEKO ALHORRA**
 Hauzeko soroa, Et. sect. B sekz.
 277 zenb.
- ESPIUNASA (?)**
 Hauzeko zuhaitz-basoa, Et. sect.
 B sekz.
- ESPONDA**
 Hauzeko larrea, Et. sect. B sekz.
 258 zenb.
- ESPONDETA**
 Hauzeko belardia, Et. sect. D
 sekz. 31 zenb.
- ET BERGÉ**
 Hauzeko belardia, Et. sect. b
 sekz. 13 zenb.
- ET BERNATA (?)**
 Hauzeko larrea, Et. sect. B sekz.
 9 zenb.
- ET CAMP DE BACH**
 Hauzeko soroa, Et. sect. B sekz.
 61 zenb.

- ETXALTIA
Hauzeko larrea, Et. sect. B sekz.
302 zenb.
- ETXAPIA
Hauzeko belardia, Et. sect. A
sekz. 101 zenb.
- ETXAPIA-ALHORRA
Hauzeko saila.
- ETXAPIAKO SORHOA
Hauzeko soroa, Et. sect. B sekz.
32 zenb.
- ETXART
Hauzeko soroa, Et. sect. A sekz.
237 zenb.
- ETXE
Hauzeko etxea, Et. sect. D sekz.
19 zenb.
- ETXE KHANTIKO ALHORRA
Hauzeko soroa, Et. sect. B sekz.
124 zenb.
- ETXEBER (ETXEBERRI)
Hauzeko etxea, Et. sect. B sekz.
184 zenb.
- ETXEBESTIA
Hauzeko soroa, Et. sect. A sekz.
273 zenb.
- ETXEGAÑIA
Hauzeko zuhaitz-basoa, Et. sect.
C sekz.
- ETXEGARAI
Hauzeko belardia, Et. sect. A
sekz. 66 zenb.
- ETXEGARAI
Hauzeko soroa, Et. sect. B sekz.
52 zenb.
- ETXEGARAIA
Hauzeko belardia, Et. sect. B
sekz. 131 zenb.
- ETXEGARAIA
Hauzeko larrea, Et. sect. C sekz.
110 zenb.
- ETXEGARAIE
Hauzeko larrea, Et. sect. A sekz.
91 zenb.
- ETXEGARIE (ETXEGARAIE)
Hauzeko belardia, Et. Sect. A
sekz.
- ETXEGIBELA
Hauzeko zuhaiz-basoa, Et. sect. A
sekz. 352 zenb.
- ETXEKAUTAKO SORHOA
Hauzeko larrea, Et. sect. B sekz.
137 zenb.
- ETXEKHANTIKO ALHORRA
Hauzeko gaztainadia, Et. sect. B
sekz. 179 zenb.
- ETXEKHANTIKO GASTAÑATIAK
Hauzeko soroa, Et. sect. B sekz.
187 zenb.
- ETXEKOPAR
Hauzeko gaztainadia, Et. sect. A
sekz. 98 zenb.
- ETXELUBERRIA
Hauzeko soroa, Et. sect. B sekz.
146 zenb.
- ETXENKO IRATZIA
Hauzeko larrea, Et. sect. E sekz.
97 zenb.
- ETXEPEKO ALHORRA
Hauzeko soroa, Et. sect. B 35
zenb.
- ETXEPIA
Hauzeko belardia, Et. sect. E
sekz. 76 zenb.
- ETXERREKA
Hauzeko larratza, Et. sect. A sekz.
17 zenb.

- ETXETO
Hasuzeko baratza, Et. sect. A
sez. 250 zenb.
- ETXEUTAKO ALHORRA
Hauzeko larrea, Et. sect. B sez.
136 zenb.
- EZCHAROLAKO ALHORRA
Hauzeko soroa, Et. sect. C sez.
36 zenb.
- GAHIATOLA ETA LUHUIA ETA BAXA-
HANETA
Hauzeko larrea, Et. sect. D sez.
2 zenb.
- GAÑEKO HASTOIE
Hauzeko larrea, Et. sect. A sez.
45 zenb.
- GAÑEKO ORDOKIA
Hauzeko larra, Et. sect. C sez.
109 zenb.
- GAÑEKO SORHOKO HASTOIA
Hauzeko zuhaitz-basoa, Et. sect.
B sez. 134 zenb.
- GAÑEKO ALHORRA
Hauzeko soroa. Et. sect. A sez.
334 zenb.
- GAÑEKO BORDA
Hauzeko borda, Et. sect. B sez.
238 bis zenb.
- GAÑEKO BORDAKO IRATZIA
Hauzeko larrea, Et. sect. C sez.
121 zenb.
- GAÑEKO BORDAKO SORHOA
Hauzeko belardia, Et. sect. B
sez. 238 zenb.
- GAÑEKO SORHOA
Hauzeko belardia, Et. sect. B
sez. 292 zenb.
- GASTAÑASTOIA
Hauzeko gatzainadia, Et. sect. C
sez. 47 zenb.
- GASTANHASTOIA
Hauzeko gatzainadia, Et. sect. C
sez.
- GOIHENEK
Hauzeko etxea, Et. sect. B sez.
273 zenb.
- GOIHENEXIALAKO ALHORRA
Hauzeko soroa, Et. sect. B sez.
267 zenb.
- GOIHENEXIALAKO ALHORRA
Hauzeko belardia, Et. sect. B
sez. 299 zenb.
- HARBATXA
Hauzeko larrea, Et. sect. B sez.
245 zenb.
- HARBUSTAN
Hauzeko etxea, Et. sect. B sez.
199 zenb.
- HARGINTAKO SORHOA
Hauzeko borda, Et. sect. B sez.
318 zenb.
- HARGINTOA
Hauzeko larrea, Et. sect. B sez.
319 zenb.
- HARISPA ALHORRA
Hauzeko soroa, Et. sect. B sez.
269 zenb.
- HARISPALHORRA
Hauzeko txarakadia, Et. sect. B
sez. 25 zenb.
- HARISPE
Hauzeko etxea, Et. sect. C sez.
33 zenb.
- HARISPEKO BORDA
Hauzeko belardia, Et. sect. A
sez. 318 zenb.
- HARISXXETA (HARITZETA)
Hauzeko larrea, Et. sect. E sez.
48 zenb.

- HARRATEGIETAKO IRATZIA**
Haueko larrea, Et. sect. C sekz.
127 zenb.
- HARRI ORDOKI**
Hauzeko larrea, Et. sect. C sekz.
108 zenb.
- HARXINXA**
Hauzeko larrea, Et. sect. E sekz.
114 zenb.
- HASTOI HANDIA**
Hauzeko txarakadia, Et. sect. B
sekz. 172 zenb.
- HASTOI XIPIA**
Hauzeko gaztainadia, Et. sect. E
sekz. 80 zenb.
- HASTOIA**
Hauzeko larrea, Et. sect. E sekz.
85 zenb.
- HASTOIA (HARIZTOIA)**
Hauzeko zuhaitz-basoa, Et. sect.
B sekz. 110 zenb.
- HASTOIKO SORHOA**
Hauzeko belardia, Et. sect. B
sekz. 166 zenb.
- HASTOI-XIPIA**
Hauzeko txarakadia, Et. sect. B
sekz. 249 bis zenb.
- HAXESXITA (HARITZETA?)**
Hauzeko larrea, Et. sect. E sekz.
- HEA DE HAUT**
Hauzeko belardia, Et. sect. B
sekz. 12 zenb.
- HEA DE LA HOUNTA**
Hauzeko larrea, Et. sect. B sekz.
49 zenb.
- HÉA DE TROU**
Hauzeko belardia, Et. sect. B
sekz. 73 zenb.
- HEGIA HANDIA**
Hauzeko belardia, Et. sect. A
sekz. 70 zenb.
- HEGIA-APALA**
Hauzeko belardia, Et. Sect. A ekz.
43 zenb.
- HEGIAKO BORDA**
Hauzeko belardia, Et. sect. B
sekz. 37 zenb.
- HEGIBELZA**
Hauzeko larrea, Et. sect. B sekz.
86 zenb.
- HEGIBELZAKO BORDA**
Hauzeko borda, Et. sect. B sekz.
87 zenb.
- HEGIGANTIA (?)**
Hauzeko belardia, Et. sect. B sekz.
- HEGIKO- SORHUA**
Hauzeko belardia, Et. sect. A
sekz. 104 zenb.
- HEGILA MEXEKO ASTOYA**
Hauzeko zuhaitz-basoa, Et. sect.
C sekz. 70 zenb.
- HEGILA SORROXA**
Hauzeko larrea, Et. sec. C sekz.
131 zenb.
- HEGILA XORROSXEKO (ZO-
RROTZEKO) BORDA**
Hauzeko belardia, Et. sect. C
sekz. 98 zenb.
- HEGILAKO BORDA**
Hauzeko larrea, Et. sect. C sekz.
82 zenb.
- HEGILAKO SORHOA**
Hauzeko belardia, Et. sect. B
sekz. 259 zenb.
- HEGILANUXEKO IRATZIA (?)**
Hauzeko larrea, Et. sect. C sekz.
69 zenb.

- HEGILETA**
Hauzeko txarakadia, Et. sect. B
sez. 205 zenb.
- HEGILETAKO ALHORRA**
Hauzeko belardia, Et. sect. B
sez. 209 zenb.
- HEGILLA**
Hauzeko belardia, Et. sect. B
sez. 120 zenb.
- HEGOBURU**
Hauzeko etxea, Et. sect. B sez.
138 zenb.
- HIA DE BACH**
Hauzeko belardia, Et. sect. B
sez. 6 zenb.
- HITZANOLA MAXELA**
Hauzeko larrea, Et. sect. C sez.
107 zenb.
- HITZANOLA-MAXELA**
Hauzeko larea, Et. sect. C sez.
112 zenb.
- HURGA**
Hauzeko zuhaitz-basoa, Et. sect.
B sez. 78 zenb.
- IBARRA**
Hauzeko belardia, Et. sect. A
sez. 140 zenb.
- IDIARTE LEPHUTA**
Hauzeko larrea, Et. sect. C sez.
130 zenb.
- IHALLATIA (?) IHIERALTAKO SORHOA**
Hauzeko belardia, Et. sect. E
sez. 19 zenb.
- ILARRAPEKO HASTOIA**
Hauzeko txarakadia, Et. sect. E
sez. 66 zenb.
- ILARRAPEKO SORHOA**
Hauzeko belardia, Et. sect. E
sez. 67 zenb.
- ILARRAPEKO HASTOIA**
Hauzeko larrea, Et. sect. E sez.
68 zenb.
- ILHARRA BORDA**
Hauzeko borda, Et. sect. E sez.
69 zenb.
- ILHARRA BURIA**
Hauzeko larrea, Et. sect. E sez.
96 zenb.
- ILHARRATEKO BURIA**
Hauzeko larrea, Et. sect. E sez.
98 zenb.
- ILHINXARRA**
Hauzeko soroa, Et. sect. B sez.
114 zenb.
- ILHINXARRAKO ALHORRA**
Hauzeko etxea, Et. sect. B sez.
216 zenb.
- ILHINXARRAKO BORDA**
Hauzeko borda, Et. sect. B sez.
214 bis zenb.
- INXURISTE BURIA**
Hauzeko larrea, Et. sect. E sez.
95 zenb.
- INXURISTE GAÑA**
Hauzeko larrea, Et. sect. E sez.
126 zenb.
- INXURISTE LARRIA**
Hauzeko larrea, Et. sect. E sez.
125 zenb.
- INXURISTE LARRIA ETA SUNDOIA
(ASUNDOIA)**
Hauzeko larrea, Et. sect. E sez.
124 zenb.
- IRAGAIE ALTIA**
Hauzeko borda, Et. sect. A sez.
297 zenb.
- IRAGOIHENAGARAI**
Hauzeko landa.

IRATZE SORHOA	JAUREGI
Hauzeko belardia, Et. sect. B sez. 211 zenb.	Hauzeko etxea, Et. sect. C sez. 21 zenb.
IRATZEKO BORDA	JAUREGI ALHORGAINENKO IRATZIA
Hauzeko borda, Et. sect. B sez. 252 zenb.	Hauzeko larrea, Et. sect. C. sez. 106 zenb.
IRIARD (IRIART)	JAUREGIBER
Hauzeko baratzea, Et. sect. A sez. 243 zenb.	Hauzeko etxea, Et. sect. B sez. 150 zenb.
IRIART ERREKA	JAUREGIBER (JAUREGIBERRI)
Hauzeko zuhaixka-basoa, Et. sect. B sez. 117 zenb.	SORHOA
IRIARTBORDE	Hauzeko belardia, Et. sect. B sez. 278 zenb.
Hauzeko etxea, Et. sect. B sez. 266 zenb.	KAHAXURIA (?)
IRIARTEKO IRATZIA	Hauzeko belardia, Et. sect. C sez. 61 zenb.
Hauzeko larrea, Et. sect. E sez. 13 zenb.	KANDAUA
IRIGARAI SARRA	Hauzeko larrea, Et. sect. B sez. 313 zenb.
Hauzeko belardia, Et. sect. A sez. 330 zenb.	KARRIKA
IRIGOIHEN	Hauzeko baratzea, Et. sect. A sez. 240 zenb.
Hauzeko etxea, Et. sect. A sez. 275 zenb.	KARRIKARS
IRTONDUA (?)	Hauzeko baratzea, Et. sect. A sez. 253 zenb.
Hauzeko zuhaixka-basoa, E. Sect. A sez.	KARRIKARTEKO BORDA
ISLA BRÉ (ISTABRE?)	Hauzeko etxea, Et. sect. A sez. 367 zenb.
Hauzeko larrea, Et. sect. B sez. 104 zenb.	KARRIKIRI
ISTABRE	Hauzeko etxea, Et. sect. C sez. 73 zenb.
Hauzeko txarakadia, Et. sect. B sez. 85 zenb.	KEREILABURIA
IXA GOROSTOIA	Hauzeko larrea, Et. sect. E sez. 94 zenb.
Hauzeko basoa, Et. sect. A sez. 143 zenb.	KIHILLAR (?)
IXURIZ	Hauzeko etxea, Et. sect. A sez.
Hauzeko etxea, Et. sect. E sez. 77 zenb.	KONSTANTI
	Hauzeko sastraka-basoa, Et. sect. A sez. 50 zenb.

- KOSTA**
Hauzeko larrea, Et. sect. B sekz.
303 zenb.
- KOSTER (COSTER)**
Hauzeko borda, Et. sect. A sekz.
204 zenb.
- KUHETEKO ASTOIA**
Hauzeko txarakadia, Et. sect. C
zekz. 94 zenb.
- KUHETEKO BORDA**
Hauzeko borda, Et. sect. C sekz.
91 zenb.
- KUHETEKO SORHOA**
Hauzeko belardia, Et. sect. C
sekz. 93 zenb.
- LA BENTA**
Hauzeko borda, Et. sect. B sekz.
79 zenb.
- LA BIGNÉ**
Hauzeko mahastia, Et. sect. B
sekz. 67 zenb.
- LA COSTE**
Hauzeko larrea, Et. sect. B sekz.
48 zenb.
- LA COUME (?)**
Hauzeko soroa, Et. sect. B sekz.
4 zenb.
- LA MONTA ROUGE**
Hauzeko belardia, Et. sect. B
sekz. 7 zenb.
- LA PLANE**
Hauzeko larrea, Et. sect. B sekz.
68 zenb.
- LABAKIA**
Hauzeko larrea, Et. sect. A sekz.
389 zenb.
- LABORONDOA**
Hauzeko soroa, Et. sect. B sekz.
243 zenb.
- LABUR ONDOA**
Hauzeko belardia, Et. sect. B
sekz. 114 zenb.
- LAKHUM XARRA**
Hauzeko larrea, Et. sect. A sekz.
149 zenb.
- LAKORDA ETA IGOCE ETA HILEGUA**
Hauzeko larrea, Et. sect. D sekz.
36 zenb.
- LANDA UTHURREKO IRATZIA**
Hauzeko larrea, Et. sect. E sekz.
101 zenb.
- LANDA UTHURRI BURIA**
Hauzeko larrea, Et. sect. E sekz.
102 zenb.
- LANDE GAÑIA**
Hauzeko larrea, Et. sect. A sekz.
328 zenb.
- LANDUTHURRI (LANDAUTHURRI)**
Hauzeko belardia, Et. sect. E
sekz. 6 zenb.
- LANDUTHURREKO IRATZIA**
Hauzeko larrea, Et. sect. E sekz.
7 zenb.
- LANDUTHURRI BURIA**
Hauzeko larrea, Et. sect. E sekz.
9 zenb.
- LANDUTHURRU**
Hauzeko larrea, Et. sect. E sekz.
53 zenb.
- LAPIÑA ERREKA**
Hauzeko larrea, Et. sect. C sekz.
65 zenb.
- LAPITZ ERREKAKO BORDAPIA**
Hauzeko larrea, Et. sect. B sekz.
239 zenb.
- LAPITZAKO SORHOA**
Hauzeko belardia, Et. sect. B
sekz. 190 zenb.

- LAPIXA
Hauzeko larrea, Et. sect. A sekz.
38 zenb.
- LAPIXA XILOA
Hauzeko larratza, Et. sect. A sekz.
152 zenb.
- LARANDA
Haueko larrea, Et. sect. E sekz.
14 zenb.
- LARRALTIA
Hauzeko borda, Et. sect. D sekz.
4 zenb.
- LARRANDA
Hauzeko larrea, Et. sect. A sekz.
121 zenb.
- LARRANEA
Hauzeko zuhaixka-basoa, Et. sect. A sekz.
12 zenb.
- LARRIAK
Hauzeko larrea, Et. sect. B sekz.
102 zenb.
- LASERTOIA
Hauzeko belardia, Et. sect. B sekz.
97 zenb.
- LASSERRE
Hauzeko belardia, Et. sect. B sekz.
80 zenb.
- LASUNGIA
Hauzeko larrea, Et. sect. E sekz.
107 zenb.
- LASUNGIA
Hauzeko larrea, Et. sect. E sekz.
109 zenb.
- LASUNGIPIA
Hauzeko larrea, Et. sect. E sekz.
108 zenb.
- LATXARREKA
Hauzeko fruta-zuhaitzak, Et. sect. B sekz.
280 zenb.
- LAXARREKA
Hauzeko belardia, Et. sect. A sekz.
93 zenb.
- LAXUNGIA
Hauzeko larrea, Et. sect. E sekz.
112 zenb.
- LAXUNXARRA
Hauzeko larrea, Et. sect. E sekz.
33 zenb.
- LEZXAROLA (LEZARROLA?)
Hauzeko belardia, Et. sect. C sekz.
- LIBILKO
Hauzeko belardia, Et. sect. A sekz.
106 zenb.
- LIGINABIDIA
Hauzeko soroa, Et. sect. A sekz.
343 zenb.
- LITHUN BERRO
Hauzeko belardia, Et. sect. A sekz.
392 zenb.
- LOHIDOI
Hauzeko soroa, Et. sect. A sekz.
248 zenb.
- LONGATA
Hauzeko belardia, Et. sect. B sekz.
225 zenb.
- LOU LURD (?)
Hauzeko zuhaitz-basoa, Et. sect. B sekz.
74 zenb.
- LURTAKO MAXELA
Haueko larrea, Et. sect. C sekz.
108 zenb.
- LURTAKO UTHURRIA
Hauzeko larrea, Et. sect. E sekz.
22 zenb.
- LURTAPIA
Hauzeko larrea, Et. sect. C sekz.
57 zenb.

- LURTHA MAXELA
Hauzeko larrea, Et. s ect. C sekz.
62 zenb.
- LUTHA (LURTHA)
Hauzeko belardia, Et. sect. E
sekz. 29 zenb.
- MAÑU
Hauzeko etxea, Et. sect. B sekz.
301 zenb.
- MAÑUPIALKO ALHORRA
Hauzeko belardia, Et. sect. B
sekz. 297 zenb.
- MARLA
Hauzeko belardia, Et. sect. B
sekz. 26 zenb.
- MARLAKO ALHORRA
Hauzeko soroa, Et. sect. B sekz.
27 zenb.
- MAXELA-HANDIA ETA OLHAXARRA
Hauzeko larrea, Et. sect. C sekz.
113 zenb.
- MIÑABERRIA (MIÑABERXIA?)
Hauzeko mahastia, Et. sect. B
sekz. 185 zenb.
- MINABERXIA
Hauzeko belardia, Et. sect. A
sekz. 120 zenb.
- MIÑAKO SORHUA
Hauzeko belardia, Et. sect. A
sekz. 158 zenb.
- MUGAPIA
Hauzeko belardia, Et. sect. A
sekz. 95 zenb.
- MUGARTETA
Hauzeko larrea, Et. sect. B sekz.
160 zenb.
- MUNAHUX
Hauzeko baratzea, Et. sect. B
sekz. 130 zenb.
- MUXUSTA
Hauzeko txarakadia, Et. sect. E
sekz. 21 zenb.
- MUXUSTA BURIA
Hauzeko gaztainadia, Et. sect. E
sekz. 15 zenb.
- MUXUSTE BURIA
Hauzeko larrea, Et. sect. E sekz.
42 zenb.
- NAZA
Hauzeko ubidea, Et. sect. E sekz.
61 zenb.
- NEZU XANZA ORDOKIA
Hauzeko txarakadia, Et. sect. B
sekz. 153 zenb.
- ODILA
Hauzeko soroa, Et. sect. A sekz.
369 zenb.
- ODILA GAINZA
Hauzeko larrea, Et. sect. C sekz.
104 zenb.
- OIHANDARRA
Hauzeko larrea, Et. sect. D sekz.
12 zenb.
- OKHOLIA
Hauzeko belardia, Et. sect. D
sekz. 15 zenb.
- OKOLIA
Hauzeko soroa, Et. sect. A sekz.
175 zenb.
- OLBEHERASAN
Hauzeko belardia, Et. sect. B
sekz. 24 zenb.
- OLHAXARRA
Hauzeko saila.
- OLHAXARRA XOKOA
Hauzeko txarakadia, Et. sect. C
sekz. 40 zenb.

OLHAXARRA XOKUA

Hauzeko larrea, Et. sect. C sekz.
44 zenb.

OLHUKO HEGILA

Hauzeko larrea, Et. sect. E sekz.
117 zenb.

OLHUKO UTHURRIA

Hauzeko larrea, Et. sect. E sekz.
118 zenb.

ONABEHERA

Hauzeko etxea, Et. sect. A sekz.
62 zenb.

ONABEHERA

Hauzeko soroa, Et. sect. A sekz.
119 zenb.

ONAPIA (?)

Hauzeko larrea, Et. sect. A sekz.
322 zenb.

ORDOKI ONDOA

Hauzeko belardia, Et. sect. B
sekz. 283 zenb.

ORDOKIA

Hauzeko soroa, Et. sect. B sekz.
157 zenb.

ORDOKIA ALHORRA

Hauzeko soroa, Et. sect. B sekz.
282 zenb.

ORDOKIKO ALHORRA

Hauzeko soroa, Et. sect. B
sekz. 276 zenb.

ORQUAIL DE CASSIA

Hauzeko larrea, Et. sect. B sekz.
21 zenb.

OTHAGIBELUA (-GIBELEA?)

Hauzeko mahastia, Et. sect. A
sekz. 339 zenb.

OTHAIRE (?)

Hauzeko sastrakadia, Et. sect. A
sekz.

OTHAKIA

Hauzeko zuhaitz-basoa, Et. sect.
A sekz. 375 zenb.

OTHARRA

Hauzeko larrea, Et. sect. A
sekz. 327 zenb.

OTHEIKO HEGILA

Hauzeko larrea, Et. sect. E sekz.
93 zenb.

OTHEIKO LARRIA

Hauzeko larrea, Et. sect. E sekz.
92 zenb.

OTHEIKO UTHURRIA

Hauzeko larrea, Et. sect. E sekz.
90 zenb.

PEKO HASTOIA

Hauzeko txarakadia, Et. sect. B
sekz. 166 zenb.

PEKO ALHORRA

Hauzeko soroa, Et. sect. A sekz.
341 zenb.

PEKO BORDA

Hauzeko borda, Et. sect. E sekz.
74 zenb.

PEKO XURNERA

Hauzeko belardia, Et. sect. B
sekz. 306 zenb.

PEKOHOSTUIA (-HASTUIA?)

Hauzeko txarakadia, Et. sect. B
sekz. 34 zenb.

PORTIKOIA

Hauzeko txarakadia, Et. sect. C
sekz. 95 zenb.

ROSPIDE

Hauzeko soroa, Et. sect. A sekz.
261 zenb.

SAGARDOIA

Hauzeko fruta-zuhaitzak, Et. sect.
A sekz. 212 zenb.

- SAGARDOIE
Hauzeko soroa, Et. sect. A sekz.
195 zenb.
- SAGARSPE
Hauzeko baratzea, Et. sect. A
sekz. 258 zenb.
- SAGASPEKO ALHORRA
Hauzeko soroa, Et. sect. B sekz.
178 zenb.
- SAGASPEKO IRATZIA
Hauzeko txarakadia, Et. sect. E
sekz. 30 zenb.
- SAIHESKIA
Hauzeko belardia, Et. sect. B
sekz. 247 zenb.
- SALAKUA
Hauzeko belardia, Et. sect. A
sekz. 25 zenb.
- SALDAGI
Hauzeko baratzea, Et. sect. B
sekz. 14 zenb.
- SALDAKIKO BORDA
Hauzeko etxea, Et. sect. B sekz.
218 zenb.
- SALLABER (SALABERRI)
Hauzeko etxea, Et. sect. A sekz.
272 zenb.
- SALORDOKIETA AHUSBILKARRA (BI-
ZKARRA?) ETA ASUNDOIA ETA
SORLEGI
Hauzeko saila, Et. sect. C sekz.
129 zenb.
- SAMARREKO IRATZIA
Hauzeko larrea, Et. sect. C sekz.
85 zenb.
- SARRETEGIA (SERRATEGIA?)
Hauzeko larrea, Et. sect. C sekz.
101 zenb.
- SASARRIKO SORHOA
Hauzeko larrea, Et. sect. B sekz.
- SERRA
Hauzeko belardia, Et. sect. B
sekz. 40 zenb.
- SOKUAT
Hauzeko belardia, Et. sect. A
sekz. 26 zenb.
- SORHEGI
Hauzeko belardia, Et. sect. A
sekz. 345 zenb.
- SORHOA HANDIA
Hauzeko belardia, Et. sect. B
sekz. 36 zenb.
- SORHUA ATXIPIA
Hauzeko belardia, Et. sect. A
sekz. 302 zenb.
- SUPUDEKO IRATZIA
Hauzeko larrea, Et. sect. C sekz.
105 zenb.
- SUPUDESAIHETXA
Hauzeko larrea, Et. sect. E sekz.
100 zenb.
- SUPUDOKERRA
Hauzeko larrea, Et. sect. E sekz.
99 zenb.
- SUPUDOKERRAKO BORDA
Hauzeko borda, Et. sect. E sekz.
105 zenb.
- SUPUDOKERRAKO SORHOA
Hauzeko borda, Et. sect. E sekz.
104 zenb.
- SUPUDUOKERBURIA
Hauzeko larrea, Et. sect. E sekz.
51 zenb.
- SUSELGE
Hauzeko ibarra eta erreka.
- TOUYAR-NOU
Hauzeko larrea, Et. sect. A sekz.
89 zenb.

- TZEMIKO-ERREKA (?)
Hauzeko erreka eta larrea, Et. sect. D sekz.
- UHALT
Hauzeko etxea, Et. sect. A sekz.
217 zenb.
- ULHUNARRIA
Hauzeko larrea, Et. sect. D sekz.
10 zenb.
- UNKARTHIA
Hauzeko belardia, Et. Sect. A sekz. 75 zenb.
- URRUSTOIE
Hauzeko belardia, Et. sect. A sekz. 8 zenb.
- URRUTI
Hauzeko soroa, Et. sect. A sekz.
226 zenb.
- URRUTI GOITI
Hauzeko etxea, Et. sect. A sekz.
52 zenb.
- URRUTI-AGER
Hauzeko etxea, Et. sect. A sekz.
186 zenb.
- URRUTIGOITI
Hauzeko etxea, Et. sect. A sekz.
223 zenb.
- UTHURRALTIA
Hauzeko gatzainadia, Et. sect. C sekz. 46 zenb.
- UTHURRAUDILA BORDALTIA
Hauzeko belardia, Et. sect. D sekz. 7 zenb.
- UTHURRIKO SORHOA
Hauzeko belardia, Et. sect. A sekz. 142 zenb.
- UTHURRU KHANTIA
Hauzeko txarakadia, Et. sect. E sekz. 73 zenb.
- UTHURRUKO SORHOA
Hauzeko belardia, Et. sect. B sekz. 202 zenb.
- XAHOXIPIA
Hauzeko belardia, Et. sect. A sekz. 102 zenb.
- XANKILAKO BORDA
Hauzeko borda, Et. sect. E sekz. 26 zenb.
- XINXEGORRI
Hauzeko belardia, Et. sect. A sekz. 126 zenb.
- XURNERA
Hauzeko belardia, Et. sect. B sekz. 306 zenb.
- ZABARDOIA SORHOA
Hauzeko belardia, Et. sect. E sekz. 54 zenb.
- ZAMAR-HEGILA
Hauzeko larrea, Et. sect. C sekz. 124 zenb.
- ZAMAR-HEGILA BERRIA
Hauzeko larrea, Et. sect. c sekz. 126 zenb.
- ZAMAR-HEGILA MAXELA
Hauzeko larrea, Et. sect. C sekz. 125 zenb.
- ZATZORIKO BORDA
Hauzeko borda, Et. sect. C sekz. 97 zenb.
- ZENZELARRE
Hauzeko larrea, Et. sect. A sekz. 18 zenb.
- ZUBU KHANTIA
Hauzeko larrea, Et. sect. B sekz. 156 zenb.

Don Anizeto Zugasti, apaiza (1904-1983)

Joxemari ARANALDE

Don Anizeto Zugasti Iriondo jauna Gipuzkoako Altzan jaio zen, Txirrita hil zen herrian. Behin baino gehiagotan aipatu izandu zuen gure hernaniar mirestua. Eta haren aipamenetan, nik Txirrita etxeizen propio batekin daukat lotua: Martillun. Jatetxea izan behar, nahi-taez, Txirrita maiz izaten bazen. Baina ba ote zuen delako taberna horrek zerikusirik Don Anizetoren familiakoren batekin? Ez daukat gogoan zergatik lotzen zituen Zugasti jaunak Martillun eta Txirrita, baina lotzen zituela bai, gogoan daukat.

Anizeto bera Sius izeneko etxe batean jaio zen, 1904ko apirilaren 17an, bataioko liburuak erakusten duenez. Etxearen izen hori ez da garbi-garbi irakurtzen, baina horrela dela dirudi.

Guk izen bakarrez deitzen bagenuen ere, bi bazituen bataiokoan jarriak: Aniceto Tomás. Izena hautatzen ez zuten neke handirik hartu gure altzatarren etxekeok. Lehenengoa egunari zegokiona zen eta bigarrena aitapontekoari zegokiona. Eta gure haurrari bata eta beste erantsi zizkieten, orduko ohiturari jarraiki. Bada bazterretan bi baino ugariago duenik ere. Egutegia ez da beti izen bakar batekin konformatzen, eta hango guztien zama eransten zaio haurrari. Eta aitapontekoarekin ere gauza bera gertatzen da. Hura ere ez da beti izen-bakar izaten. Eta badira aitapontekoak beraiena erantsi gabe haurra jaso nahi izaten ez dutenak. Bada bai hor izenez ederki hornitutakorik. Ai, milioiez hala hornitu balituzte!

Gaurkoek izenez arinago hasten dute beren mundualdia. Zertan alperrik kargatu inor, bestela ere nahiko karga baduen bizitzarako. Gure idazlea birekin utzi zuten, bat galduta ere...

Arreba bat eta anaia bat izan zituen senide. Zipriana Josefa zen zaharrena eta Joan zen gazteena. Erdikoa genuen, beraz, gure Anizeto. Bina urteren alde zuten beraien artean.

Jaiotzez beterriar-beterriarra baldin bazen ere Don Anizeto, aurrekoz ez zen guztiz hala. Ama, Gabriela Iriondo Begiristain, Beizama-koa zen, eta Ataungoa haren ama. Aita, Felix Zugasti Arozena, Altzakoa. Eta aitaren aldeko aitona ere Altzakoa eta amona, berriz, donostiarra. Beraz Goierri eta Beterri ederki elkartzan zituen bere odolean gure altzatar honek.

Nik arrebarik ez nion ezagutu. Anaia Joan bai. Apaiza zen hau ere. Hamaika eskailera igoa eta jaitzia Donostiako Parte Zahar alde horretan gaixoei eta ezinduei komunioa eramaten eta azken sakramentuak ematen! Eta beste hamaika errosario ere esana eta beste hamaikatxo elizpuntziotan ere aritua inork agindu behar handirik gabe! Leiala zen oso eta txit elizkizun zalea. Gorputzez Anizeto baino mehexeagoa zen eta txikixeagoa. Kaskoz alde handia zuten beren artean. Anizetok zuen burua.

Izen-abizenez ez ezik, *Herrena* izengoitiz edo goitizenez edo ezezinez ere ezagutzen genuen altzatarra. Eta ez zen metaforikoa deitura. Ezkerreko zango edo hanka askoz motzagoa zuen eskubikoa baino, eta herren handia egiten zuen ibiltzen. Zapataren zolak erakusten zuen ederki nolako alde zuten bi zango haiek. Ez dakit gaitzekoa zuen edo-eta zuen berezkoa eskasia hori. Egundaino aipatu genuenik ere ez daukat gogoan.

Gogoan daukadana, askotan erabiltzen zuela bere maingutasun hori bere jokabidearen metafora bezala. Denok dakigu alde-aldera, edo hala uste dugu behintzat, zertsu den ezkerreko gizaratean. Don Anizetoren garaietan, besteak beste, diktaduraren aurkakoa esan nahi zuen. Eta hura hala zen, inor bada-ta. Haatik izan zen zigortua ere. Eta haatik ezker alderakoa haren maingutasuna ere.

Donostiako katedralean ere, kalonje artean –hango txantre baitzen– Anizeto, “por oposición, con oposición y de la oposición” omen zen. Jokatuta irabazia zuela, alegia, bere postua, eta ez beste batzuek bezala adeitasunari zor ziona; eta besteak kontra zituela irabazitakoa zuela postua, eta orain ere besteen menpekotasunaren aurka zegoela. Horra gure altzatar herrena, izanez eta izenez herren.

Gipuzkoako Andoain herria eta Arabako hiriburua izan zituen ikas-leku apaizgaitan. Bi horietan ziren garai haietan seminarioak, eta hurbilekoan hasi eta urrunekoetan bukatu ohi zituzten ikasketak. Anizeto txikiak Andoainen hasi zituen eta Gasteizen bukatu.

1927an egin zen apaiz. Eta Arabako ardo lekuri hoberenetako bat izan zuen bere lehenengo destinoa: Lantziego. Apaiz laguntzaile eta organojole karguarekin joan zen parrokia hartara.

Handik bere sorterri ingurura bildu zen, edo ekarri zuten. Pasai San Pedrora. Hemendik Soraluzera uxatu zuten, delako gerra zibil edo tzarkeria haren ondoren. Hamaika apaizek izan zuen ditxa bera zorioneko politikaren izenean. Gure jaioterrira ere bidali zuten bat kastigatu izenean. Ez zuen parra gaizki egiten. "Zerutik lurrera hainako aldea" ba omen zegoen hura lehen egon zen herritik gurera. Zigorren ere ez zekiten nonbait politikakeria hutsean zebiltzen elizagintari haiek.

Azken urteak, lehen esan bezala, Donostiako katedraleko abeslartzan egin zituen. Ederra zuen ahotsa, zorrotza eta leguna tenorur-
ren aritzeko aparta. Garbi eta gozo ateratzen zen haren eztarririk ahotsa.

Gauza izan zen arte lan horretan aritzen zen beste lagun batzuekin katedralean. Goizero-goizero, lan horiek bukatuta, han egingo zenuen topo bere etxera bidean, neguan zapela ederki jantziarekin eta hura gabe udan, bere kaskamotza agerian zuela, eta beti tertuliarako prest, lagunene batekin topo egiten bazuen. Herrenka-herrenka, baina egunero-egunero han egiten zuen *Euskal Herria* kaletik katedralerako bidea eta hango lana gure apaiz zigortuak.

Idazle goiztiarra, 1923an hasi zen idazten, edo bere idazkiak kanporatzen, 19 urte gazte eta gordin zituela. Ez da edozein hasten bere burua erakusten gure altzatar sendo hau bezala.

Urte seinalatua dugu zenbaitek urte hori, ez geurongatik, artean ez baikinen, beste nobaitengatik baizik. Urte horretan aterarazi zuten Orixe jesuitetatik. Urte bat markatua uzteko hainako gertakizuna bada hori gure euskal munduan. Beude beraz elkarrekin, Anizeto Zugasti zenaren *Mendi-Mendiyen* olerki berriaren poza eta Orixe baztertuaren mina gure Herriaren historian.

Hemeretzi urterekin hasi eta handik aurrera munduan egin zituen beste hirurogeietan, beti aritu zen zerbait idazten gure Anizeto.

Haren olerkiak eta artikuluxkak eta kantuoak eta bat eta beste badira ia orduko aldizkari guztietan, nahiz Donostiako nahiz beste tokietako.

Hala ere, gure altzatarraren idaz-lana zer izan zen hitz bitan esan beharko bagenu, eliz-liburu-gile izan zela esan beharko genuke; eta beste guztien gainetik *Argi-bidea* otoitz-liburuaren egile. Hegoalde honetan ba ote da hori haina saldutako eta erabilitako eliz-libururik? Kostako litzateke bilatzen. Etxean hementxe daukat ama zenarena. Azken-azken egunak arte ia egunero erabiltzen zuen gure etxeoandreak bere otoitzetan. Eta gureak bezalaxe, beste zientoka eta zientoka andrek eta gizonek dute erabilia liburuxka hori, orduan ez baitziren liburua erosten apalak betetzeko eta etxea apaintzeko. Orduan erabiltzeko erosten ziren. Eta askok badu erabilia ere, askoz gehiagok du entzuna liburu horietako euskara, apaizek kulpitutik irakurritu. Izan ote da beste inor Anizetok haina euskara idatzi entzunarazi duenik?

Maiatzeko Loreak du lehenik idazten duena. Zenbatek eta zenbat aldiz erabili ote zuten elizkizun haietan maiatzean altzatarraren liburuxka, eta zenbat eta zenbat kristau euskaldunek ote zuten entzun Don Anizetoren euskara eta egin otoitz haren esanetan? Eta bestela erdaraz egina zitekeen hamaika elizkizun egingo zen euskaraz altzatar honen liburuxkei eskerrak. Euskarak elizari zorrik badiola dioenik bada. Elizan, Euskal Herriko Hegoaldean, inori izatekotan Altzako herrenari.

Eta nolatsuko idazle genuen esaterakoan, Don Manuel Lekuona zenaren aitormen egoki bat jasoko dugu. *Argi Bidea* esan dugu lehen. *Argibide txikia* dugu orain. Hau atera zenean, hara zer dioen hitz gutxitan oiartzuarrak: "Bear-bearreko zan liburu polita. Ez ume-txoentzako, ez aundientzako; bai bion arteko. Tarte ori bete bearrrik gendukan gure Eliz-liburuetan. Eta betiko Zugasti apaizak bete digu. Eta bete ere ez nolana. Ondo ausnartuta, ondo pentsatuta. Gaiaren aukera, ta itzaren egokiera" (*Egan*, 1957-3-4).

Bai, altzatar honengatik hitz bakar bat esatekotan nolako idazlea genuen adierazteko, horixe da esan behar dena: egokia. Argia du esana eta neurritsua esateko modua.

Berezkoetz aparte, itzulpenezkoak ere baditu argitaratuak Don Anizetok. Hor dago *Itun Berria* Orixe-Kerexeta-Zugastirena. Lau ebanjeloak ez bestea da Zugastirena. Haiek Orixe euskaratuak dituzu.

Hor dago *Salmudia* ere. Zirpil eta zarpil handirik gabea duzu hauxe ere euskara kontuetan. Eta oso oker ez banago, *Margoeder-dun entziklopedia* deituan ere aleren bat baduelakoan nago.

Beraz, berezkoz eta itzulpenezkoz larratu zuen kristau herria Hegoalde honetan. Eta ez da hemen bukatzen Don Anizetoren itzulpengintza. Badu besterik.

Hamasei-hamazortzi urtean bai jardun zuen gure Don Anizetok liturgiako testuak euskaratzen gotzainaren izendapenez. Han izan nuen nik berarekin urte luzetako harremana.

Astero-astero biltzen ginen Donostiako seminarioan itzulpengintzara. Don Manuel Lekuona genuen buru.

Asteroko horretaz gain, hamabostaldi bat gutxienez hartzen genuen urtero lan bererako. Donostiako seminarioan bertan ere egin izandu genuen aldi horietakoren bat, batez ere gipuzkoarrok bakarrik biltzen ginenean; baina gehienak hemendik kanpora egin genituen. Askotan bildu izan ginen Estibalitzen. Gehienetan, nik uste. Iruñeko Uhartan ere bakar batzuetan bildu ginen. Aldi batez zistitis batek joa zegoen Altzako herrena.

Goizean, jelki ordurako, irratia piztea gustatzen zitzaion eta go-saltzerakoan ederki informatzen gintuen munduan gertatzen omen zenaz. Gustatzen zitzaion beste inork baino lehen berriak jakitea eta zabaltzea. Ez da bakarra. Ezagutzen dut besterik. Hari entzun eta gero, ia-ia kazeta erosi beharrik ez geneukan.

Taldeko lanean, buru genuen Don Manuelek, altzatararren bela-riaren oniritzia behar izaten zuen, batez ere, testua landutzat eta bukatutzat emateko. Don Anizetok begirune handia zion Don Manu-eli; baina oiartzuarrak ere bazion berea altzatarriari. Gizalegea eta adis-kidetasuna ederki konpontzen ziren bien artean.

Nik, aitzakiaren bat eranstekotan, nahiz batari eta nahiz besteari, bie die dan begirunez esanda, euskara batu kontu horretan delako "H" letrarekin trabatu izana erantsiko nieke eta liturgiarako gure testuak grafia batuan argitaratu ez izana, gogoan izanik ere Arantzazu sutsu hartan hartu zuten jipoia ez zela berriketakoa izan.

Gainerakoan, liturgiako euskarak duen elegantzi apain hori, bi gizon hauei zor zaie batez ere. Eta nik, haiengana bildu nintzenean apaiz gazte mukizu bat besterik ez nintzen honek, gutzitiko eskerro-

na zor diet, hartu ninduten begirunez hartu nindutelako eta han barnean egin zidaten tokia egin zidatelako.

Bai. Nik bakarrik dakit. Ez da haizekeria. Horrelaxe da. Lau ginen autoan. Beste hirurak hilak dira. Hil zen Don Manuel fina. Hil zen Don Anizeto egokia. Eta hil zen Jexux Gaztañaga idazle nekazina.

Donostian zen. Urumea ibaiaren saihetsean. Victoria Eugenia antzokiaren pare-parean zen. Argia zen eguna. Uda. Bazkalondoan abiatu ginen. Nafarroara genuen bidaia. Bertiz Arana genuen gure helmuga eta hango Jauregia. Han ginen biltzekoak Euskal Herrietako ordezkariak. Bakarra genuen lana: "Gure Aita" euskaldun kristau guztiek berdin esateko moduan formulatzea zen gure egitekoa. Eta hala egin zen. Eta jantzi zuen soinekoarekin dabil herriz-herrri euskal herri guztietan otoiiz handi hori. Horrela esaten dute euskaldun kristau guztiek.

Eta aire horren oinarria, Don Anizeto Zugasti Iriondok adierazia da, eta Donostian adierazia da, "uda batez" Urumea ibaiaren eta Victoria Eugenia antzokiaren artean.

Herriak ezagun-ezaguna duen Avemaria baten doinua du oinarri kantu horrek, eta aire hori izan zitekeela "Gure Aita" berriaren oinarri lehenengo aldiz esan zuena, Don Anizeto izan zen, eta Donostian izan zen, eta Urumearen eta Victoria Eugenia antzokiaren artean, eta "uda batez" beste hura bezalaxe, eta bazkalondo batean Jexux Gaztañagaren autoan, hura eta Don Manuel eta ni testigu ginela.

Horra, besteak beste, kristauok zer zor diogun Anizeto Zugasti eta Iriondo jaunari.

Ez dakit ezer baden besterik herriak pozikago kantatzen duenik. Duela gutxi Xabier Lete mirestuari irakurria diot *Hemen* aldizkarian, hari nolako zirrara egiten zion entzuteak hiletetara-eta joaten zenean Diputatu zela Gipuzkoako Aldundian.

Ez zuen nolanahiko begia, edo belarria, izan gure altzatarrak. Letra ez dakit zenbateraino harena izan daitekeen, baina airea Don Anizetok markatua da. Bejondaiola! Kristaurik denoi ez zaio "Gure Aita" kantatzeari utziko. Gustora kantatzen du eliztarrek.

Hona zertsu gauza neuzkan esateko gure Don Anizetoz. Merezki luke besterik. Donostian ezagutzen ditut haren ahaide gazte eta argi eta eder eta maitagarri askoak, bai "exker" eta bai eskubi, eta ea haietakoren batek egiten duen zerbait ederragorik eta hobearagorik

bigarren ehunurtea baino lehen, bestela nik ez baitut ikusiko; baina nik ikusi ezta ere ez dio inportarik. Egitea da ditxa.

Euskarari emandako bizitza

Filosofia ikasten ari zela, 19 urterekin, hasi zen Anizeto Zugasti euskarazko bere lanak argitaratzen. *Euskal Esnalea* aldizkarian hasi zen, hain zuzen. Geroztik, txolarte guztietaz baliatu zen euskara lantzeko, euskaltzaletasuna zabaltzeko eta euskaldunei euskara eskaintzeko, aldizkarietan eta elizkizunetan. Euskaraz izango zen bere lehen diosala ezezagunen artean ere. Idazlanak ez ezik, sermoiak ere, ahal zuelarik, euskaraz egiten zituen. Eztatari oneko eta etorri hobeko sermolari egokia zen, gainera.

Hitz-lauz eta neurtuz idatzi ohi zuen *Euskal-Esnalea*, *Argia*, *Egan*, *Zeruko Argia*, *Aranzazu*, *Gymnasium*, *Oleri* eta abarretan. Aita Xanti Onandiak argitaratu zituen *Milla Euskal Olerki Eder*-en artean aurkituko du poesia zaleak Anizeto Zugastirenik ere.

Euskal-Esnalea aldizkarian argitaratu zuenaz gainera Gasteizko seminarioko *Gimnasium*-en erakutsi zituen, 1927an, apaiz egin aurretik, *Atsegin goxoa* eta *Udaberriaren izkuntza ixilla*. Primo de Riveraren diktadura garaian ez zuen, dirudienez, seminarioaz kanpoko aldizkarietan beste lanik argitaratu. 1933an bi lan argitaratzen ditu: *Argia'ren irratsayoa* eta *Mendi-mendian*, bata *Argia* astekarian eta bestea *Tierra Vasca* aldizkarian. 1934an ere *Argia* astekarian argitaratzen du *Maitasun sotiñak*.

Gerra ondoan, euskara gehien zapaldurik den garaian, hasten da euskarari gogotsuen ematen. *Aranzazu* aldizkarian hasten da aurrena, 1946an, *Arantzazu'n* izenekoarekin. Aldizkari horretan argitaratzen ditu 1949an, 1955ean eta 1957an ere *Arantzazu'n gogo-jardunetakoa*. 1949 agorra eta *Apaizaren Ama*, *Bosteun urte ta* eta *Kantari*. 1956an hasten da *Egan* aldizkarian, *San Jose-lorea* lanarekin. *Egazkin* eta *Oakit!* argitaratzen ditu 1958an. Urte horretan bertan eta 1965ean *Oleri*-n argitaratzen ditu *Nere maitea* eta *Mendibidea*. 1959an idatzi zuen *Izaskun* aldizkarian *Maite naukala? Gezurra!*

Erraxa eta goxoa du hizkera Anizetok. Ikus Joxetxo gaixoari eskaintzen dion hau:

Mutiko gaxoa!
Gaxo dago mutikoa...
Bere soñean sartu-ta
dauka xomorro gaiztoa.

Ama! Begira non dagon
leioan uxoa,
neri begira-begira.

Txiki-polita mokoa...
luxatu du, luxe-luxe,
uxoak lepoa.
Egoak xabal-xabalik,
ara, ara... ba-dijoa!

Ama! Noiz egatan joango
zure Joxetxo gaixoa!

Baina Anizetok elizan ere euskararen hutsune eta behar handia sumatzen du. Euskaraz ezer ez dagoelako erdarara jotzen duela askok ohartzen da. Eta, apaiz denez, premia horri erantzuten saiatuko da, batez ere.

Latinezko meza denboran eta Amabirjinari eskainitako hil eta bederatzirurenetan euskarazko irakurgairik apaizek eta kristauak izan dezaten argitaratuko ditu *Maiatzeko loreak* (1950), *Jesus'en biotza-
ren illa*, *Garbitokiko animen bederatziruarena* eta *Argi-bidea* (1951), *Ezotzi'ko A. Maria'ri bederatziruarena* (1952), *Argibide-txikia* (1954), *Itun Berria* Orixe eta Kerexetarekin (1967) eta *Salmudia* (1968).

Vatikanoko Bigarren Kontzilioan ordurarte latinez egiten ziren mezak eta elizkizunak herri-hizkuntzan egitea erabaki zenez, Anizeto Zugasti Liturgia euskaratzeko taldera bildu zen, Lorentzo Bereziartua Donostiako gotzainaren izendapenez. Handik aurrera, Manuel Lekuona buru zuen lan taldean eskaini zituen bere hoberenak.

Paradisua hatz mamiekin ukituz: Bernardo Atxagaren *Soinujolearen Semea*¹

Mari Jose OLAZIREGI

Nobela desiratua

Liburu on baten konpainia bezalakorik ez omen dago. Hori bera sinesten zuen F. Kafkak ere, eta aitzakia hori eman zion, hain justu, Pollak bere lagunari denbora batez abandonatuta eduki zuelako: liburu on baten irakurketarekin harrapatuta ibili zela esaten zion Franzekek, ezin izan zuela irakurketa baztertu eta lagunak igorritako gutunei erantzun. Berdintsu sentitu ziren euskal irakurle asko, jendearengandik ihesi, *Soinujolearen semea* eleberriarekin gozatuz 2003ko azaroan kaleratu zenean. Hori dela eta, zinez esango genuke Atxagaren azken eleberriak Kafkak liburuei eskatutakoa betetzen zuela: nobela hori, ezer baino lehen, barruan daramagun itsaso izoztua apurtzen duen aizkora baita.

Horregatik izan zen azpimarragarria eleberriak izan zuen harrera kritikoa, argitaratu eta denbora gutxira hainbat kritika eta erreseina kaleratu baitzen euskal komunikabideetan eta izan zen Atxaga Nobel Sarirako hautagai egokia zela aldarrikatu zuenik ere. Horretaz gain, eleberria finalista suertatu zen 2004ko Euskadi Sarian eta urte bereko Espainiako Narratiba Sari Nazionallean².

[1] Artikulu honetan alpatuko diren orri guztiak, *Soinujolearen semea* eleberriaren jatorrizko edizioari, 2003ko azaroan Pamiela argitaletxeak euskaraz kaleratu zuenari, dagozkio.

[2] Lerro hauek argitaratzeaz geundela, eleberria 10 hizkuntzetara itzuliko zela jakin genuen eta gaztelaniaz 60.000 ale baino gehiago salduak zeudela.

Liburu desiratua, ez bairik gabe, 1998an *Groenlandiako Lezioa* argitaratu zuenetik (Gazt.: *Lista de locos y otros alfabetos*, Siruela, 1998), hurrengoaren zain ginduzkan egile asteasuarentzat. Ia 500 orri eduki arren, ohartzeko irakurtzen den eleberri horietakoa da *Soinujolearen semea*, erritmo arina duena. B. Brecht-en poemaren hitzek ("*Bizitza da handiena, galtzea litzateke galtzea dena*", 14) ematen diote sarbidea hastapenetatik bikoiztasuna bere egiten duen nobela honi. Bikoitzak dira plano narratiboak, bikoitzak errealitateak.

Bikoiztasun narratiboa

Testu zatikatua da *Soinujolearen semea*, narrazio desberdinak tartekatzen dituena, baina *Obabakoak* (1988) liburuarekin konparatuta, batasun handiagoa duena, ongi antolatutako eleberri baten aurrean baikaude oraingoan. *Zatikatasuna* abangoardien ondorioztat jo zuena Adornok, edo izaera garaikidearen ezaugarri dena R. Barthes-entzat, Atxagaren testu askoren ezaugarria da. Zatikako izaera horrek testu *idazgarri* (cf. R. Barthesen *scriptible text* kontzeptua) bihurtzen du *Soinujolearen semea*, irakurleok geureganatu eta antolatu beharreko testua. Eta *Obabakoak* liburuko "Aspaldi, artean gazte eta berde ginela" atalean bezala, Obaba herriko eskolan gertaturiko pasadizo batek egiten dio sarbidea eleberriari, eta bertan, liburuko pertsonaia nagusiak aurkezten zaizkigu: narratzaile lanak egiten dituen David, eta bere lagun Joseba. 1957an kokatutako eszena horretatik, 42 urte beranduagoko batera, 1999ko irailera, egiten du jauzi kontakizunak eta Californiako Tulate Countyn dagoen Stoneham arrantxoan kokatzen gaitu³. David hil berria da eta bere lagun Jose-

[3] Stoneham izena guztiz da esanguratsua, izan ere, Erresuma Batuko Southamptonetik gertu dagoen North Stoneham-eko lursailetan hartu baitzituzten 1937ko Maiatzaren 21ean Bilbotik Havana itsasuntzian abiatu ziren 4000 haur euskaldun errefuxiatuak. Adrian Bell-en *Only for three Months. The Basque Children in Exile* (Mousehold Press, Norwich, 1996) liburuan hauxe esaten da, besteak beste: A 30-acre field at North Stoneham, just outside Southampton, had been loaned to the Basque Children's Committee by a local farmer and in one week had been transformed into a campsite capable of accommodating the 4,000 children. Hundreds of volunteers, responding to appeals in the Southern Daily Echo, together with contingents of Southampton Scouts and Guides, had prepared the area, laid on mains water, dug latrines, put up the perimeter fence, and, finally, erected tents hired from the War Office. (page 12)

bak hilabete inguru darama bertan. Handik urtebetera bururaten zaio lagunak idatzitako memoria-liburua, *Soinujolearen semea*, berri-datzi eta zabaltzea (21). Horren emaitza da, hain justu, irakurleak esku artean duen eleberria. Eta bertan esaten den modura, eleberrian biltzen dira Davidek izenburu berarekin idatzitako liburuko hitzak eta baita adiskide izan zituen askorenak ere (22). Ahots nahasketak, mintzo zaigun subjektua identifikatzeko zailtasunak, modernitateaz geroko literaturgintzaren ezaugarri funtsezkoa da. *Etiopian* (1978) poetak esan bezala, dagoeneko ezinezkoa baita lehenengo pertsonan idaztea, testuan "ni" dion hori ahots eta erreferentzia literario multzo helgaitza bihurtzen baita mendebaldeko literatura modernoan. Subjektuaren ezabaketa (subjektuaren heriotza, esango luke Braudillard-ek) bere egiten duen planteamendua, beraz, hastapenetatik maila narratibo desberdinak erakusten dituen nobela honetarako.

Hasiera izeneko atalaren ondoren, beste lau atalek osatzen dute nobelaren hezurdura narratiboa:

1. *Lehenengoan*, "Izenak" deritzonean, Davidek Stoheman arrantxoan daraman bizimodua aurkezten du eta bere familia (Sara eta Liz alabak, osaba Juan eta Mary Ann emaztea, narratzailearen musa, 56. orriko eskaintzan esaten denez), nahiz gaztaroko lagunak (Lubis eta beste) aurkezten dizkigu. Atal honetako orri gehienak Mary Annez mintzo dira eta 1983ko udaberrian San Franciscon elkar ezagutu zuteneko 9 egunak oroitzen dituzte zehaztasunez. Lubis eta lagunei dagokien erreferentziak, berriz, Obaban bizitutako haurtzarora dute hizpide eta *Post tenebras spero lucem* ipuineko giroa berreskuratzen diguten eskolako pasadizo bat kontaktzen du.
2. *Bigarren atalak* "Ikatz koxkorra" izenburua du eta hamazazpi azpiatalez nahiz bi narrazioz osatzen da: "Obabako lehen amerikanoa" eta "Pirpo eta Txanberlain, hiltzaileak". Daviden "gaztaroko aberria" (62), Obaba, da hizpide atal honetan. Nerabegaroko eskola urteetan gertaturikoa kontaktzen da, 60ko hamarkada bete-betean harrapatzen duten urteak. Hastapenetan 13 urte besterik ez dituen David protagonistak, Obabako Iruain haran berde "bukolikoan" (75), nekazari zoriontsuez inguratuta bizi zituen urteak gogoratzen ditu. Narratzaileak dioen modura, gaztaroko Obaba paradisuazko hartan, amets giroan, "marfilezko atetik" (ik. *Eneida*) burura sartzen diren moduko amets giroan

(77) bizi zen, harik eta Gerra Zibilaren urteetan gertaturiko fusilatze dramatikoaren berri jakiten duen arte. Bere etxeko ezkutalekuan aurkitzen duen Hotson sonbreiruak, edo Teresak esku-ratzen dion Gerra Zibileko fusilatuen zerrendak, Daviden esnatzea ahalbidetzen dute, bere ametsak errauts bihurtuz. Horregatik dauzkate hain izen esanguratsuak liburuko atalek: "*Ikatz koskorra*" edo "*Egur pusketa kiskalia*", bertan kontatzen den suzko infernuak erre egiten dituelako, errauts bihurtu, Daviden ametsak. Esnatzea, beraz, ustez Arrazoiaren jabe zenaren, aitarren, *gabeziak* (=kastrazioa) salatuz lortzen da nobelan. Gabezia horiek aita salatari eta koldar batez mintzo zaizkio. Atalaren osagarri, "Obabako lehen amerikanoa" eta "Pirpo eta Txanberlain, hiltzaile" narrazioak datoz. Bi istorioek osatzen dute Gerra Zibileko krudelkeriaren kronika. Lehenengoan, Don Pedroren, Vancouver-eko meatzetan egindako diruekin Obabako Alaska hotelaren jabe zenaren, ihesaldia kontatzen da, Juan osabaren laguntzaz. Bigarrenean, berriz, 1936-1940 artean hiltzeko zigorgabetasun osoa, "kortsikarren patentea" esaten da liburuan, izan zuten bi pertsonaia hiltzaileen ibilera makabroak. Ekintza horietako azkenean, hain justu, esperantza emanez elurretan bikote bat hiltzen dute Pirpok eta Txanberlainek. Irakurleari gogora etorriko zaio, ziur aski, Villiers de l'Isle-Adam idazle frantziarraren *Torture par espérance* ipuinaren plagioa zen Obabakoa-keko *Pitzadura bat elur izoztuan* ipuina.

3. Hirugarren atalak "Egur pusketa kiskalia" izena du, eta nobelako bigarren infernu gisara defini dezakegu. 70eko hamarkadako gertakariak aipatzen dira, Credence Clearwater Revival-en *Susie Q* kantaren (285...) letra errepikatuz Daviden unibertitate urteak. Amodioaren deskubrimendua (Virginia), gertuko lagun baten, Lubis-en, heriotzaren deskubrimenduarekin batera dator. Mikel Zabaltzaren heriotzaren oihartzun asko dituen fikziozko gertakari hau jazotzerako, Davidek gordea du Iruaingo ezkutalekuan ETako komando bat. "Bigarren barne eskaintza. Tximeletak" osatzen du hirugarren atala. Iruainen gordeta egondako komandokide batek prestaturiko *Euskalerriko tximeletak* karta jokoa baliatuz, eleberriko bigarren eskaintza egiten du narratzaileak. Tximeleten presentzia zinez da azpimarragarria *Soinujolearen semea* nobelan eta elkarrizketa batean Atxagak esan bezala (ik.

El Diario Vasco, 2004-1-18) grekeraz animalia eta "gogoeta" esan nahi du.

4. "Abuztuko egunak" izena du eleberraren *azken atalak*. Stonehamen hasten da, Daviden azkena hurbil dagoen egunetan. Bere azken oroimenek militantzia urteak izango dituzte hizpide, komandoko bere adiskideekin, Triku (Agustin) eta Etxeberria (Joseba) iparraldean bizitutako garaiak. 1976-77 urteetako traizio eta atxiloketen ondorio izango dira hurrengo urteetako amnistia eta deserriratzeak. Atalaren osagarri, "Euskadi askatzearen aldeko mugimendua eta Toshiro" narrazioa, eta Josebaren ahotan jartzen diren "Hiru aitorten" datoz. Eleberraren amaiera aldera datorren "Don Pedro Galarretak 1936ko abuztuaren 15ean gertatutakoa kontatzen du" narrazioa, "Obabako lehenengo amerikanoa" narrazioaren aldakia da, fikzioaren eta errealitatearen arteko harremanei buruz hausnarketa egiteko balio duen narrazioa, hain justu.

Obaba:

iraganeko *Arcadia* galdua. Utopiaz

Atxagaren unibertso literarioaren giltzarrietako bat *muga*⁴ kontzeptua da. *Muga desberdinei buruzko hausnarketa bere sorkuntza literarioaren akuilu bihurtu duela esan genezake. Genero arteko muga eztabaidagarriak izan ziren, esaterako, Henry Bengoa *Inventarium* (1996) edo *Groenlandiako lezioa* (1998) bezalako testu hibridoak sortzeko abiapuntu literarioa, edo errealismo/fantasia arteko mugak literatura fantastikoaren definizio borgestarra hobeste-ko⁵... Horiekin batera, espazio-mugez hitz egin beharko genuke, Atxagaren testuetan espazioaren erabilerak duen adierazkortasun sinbolikoaz, bereziki, bere lanetan etengabe azaltzen diren "beste" espazioei dagokienez. Beste espazio horien artean, espazio *utopikoez* mintzo gaitzke, batetik, eta Michel Foucault-en terminologia geure-*

[4] "Muga" hitza *Etiopia* (1978) bere liburuiko poema ezagun baten izenburuan bertan azaltzen zitzaigun "37 galdera mugaz bestalde dudan kontaktu bakarrari", edo berriki argitara eman den *Frontera Permeable* (BBK, 2003) poema liburuan.

[5] Ik. Atxaga, B., (1986) "Alfabeto bat haur literaturari buruz", *Jakin*.

ganatuz, espazio *heterotopikoez*⁶, bestetik. Heterotopiak botereak instituzionalki bereizten dituen espazioak dira, "beste" bezala izendatzen dituen lekuak, kontra-espazioak. Foucaulten arabera kultura guztietan aurki daitezke lekuok eta besteak beste, honakook izango lirateke heterotopiak: eroetxeak, kartzelak, zahar-etxeak, kanposantutak, lorategiak, museoak, liburutegiak, hotelak, feriak, putetxeak, edo itsasontziak, besteak beste. Horietako asko, gizartean jokabide "desbideratua" izan dutenak gordetzeko erabiltzen dira (kartzelak, eroetxeak...), heterotopia gehienek sarrera/irteera kontrolatua izaten dute, eta denbora parametroak ezohiko bihurtzen (museoetan, esaterako, denbora "metatu" egiten da; berdin generrake gaur egunean hain modan jarri diren parke tematikoez). Foucaulten arabera, XVI. mendetik aurrera, itsaso zabalean portuz portu zebiltzan barkuak bihurtu ziren heterotopia aipagarrienak (gogoratu, esaterako, itsasontzi misterioetsuaren gaiak eragin duen literatura guztia...edo Erdi Arotik hain ezagunak zaizkigun Stultifera Navis eta Zoroen Ontziak). Uste dugu heterotopien azterketak interpretazio bide interesgarria zabaltzen duela, esaterako, euskal narratiba garaikidea, bereziki, 1990eko hamarkadako nobelagintza aztertzeko. Esan liteke, 80ko hamarkadan asmatu ziren alegiazko geografia ez urbanoetatik (Atxagaren Obaba, Aristiren Belandia...), botere guneetatik at antolatzen diren espazio literarioetara, *heterotopietara*, egin dela jauzi azken urteotako nobela esanguratsu batzuetan. Hortxe dauzkagu,

[6] Foucault, M., (1997: 351): "First, here are the utopias. Utopias are sites with no real place. They are sites that have a general relation of direct or inverted analogy with the real space of Society. They present society itself in a perfected form, or else society turned upside down, but in any case these utopias are fundamentally unreal spaces.

There are also, probably in every culture, in every civilization, real places –places that do exist and that are formed in the very founding of society– which are something like counter-sites, a kind of effectively enacted utopia in which the real sites, all the other real sites that can be found within the culture, are simultaneously represented, contested, and inverted. Places of this kind are outside of all places, even though it may be possible to indicate their location in reality. Because these places are absolutely different from all the sites that they reflect and speak about, I shall call them, by way of contrast to utopias, heterotopias. ", in Foucault, M., (1967) 1997, "Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias", in Leach, N. (ed.) *Rethinking Architecture. A reader in cultural theory*, Routledge, London-NY, 350-356.

diogunaren adibide, Anjel Lertxundiren *Argizariaren egunak* (1998) eleberriko eroetxea, Koldo Izagirren *Agirre zaharraren kartzelaldi berriak* (1999) edo Hasier Etxeberriaren *Arrainak ura baino* eleberritako kartzelak, *SPrako tranbia* (2001) eleberriko zahar-etxea...eta Bernardo Atxagaren *Gizona bere bakardadean* (1993) nahiz *Zeru horiek* (1995). Lehenengoa Montserrat inguruko hotel batean kokatzen bazen, bigarrena, *Zeru horiek* heterotopiaz beteriko nobela bat zen: Irenek, kartzelatik atera ondoren, autobus bat hartu eta Bilborantz abiatzen zen.artzelona-Bilbo artean etengabeko mugimenduan doan espazio itxi horretan, autobusean, kokatzen dira nobelako gertakari gehienak eta bertan bidaiatzen duten emakumezkoak ere, mojak nahiz gaixoa, Irene bezala "beste" espazioetan kondentatuta bizitutako pertsonaiak ditugu, hau da, komentua edo ospitalea bezalako heterotopietan. Adibide hauei guztiei, "heterotopia" hitza esplizituki azaltzen duen euskal eleberririk bakararra gehitu beharko genieke, Joseba Sarrionandiaren *Lagun izoztua* (2001) eleberria, hain justu.

Baina *Utopiak* ere izan du lekurik Atxagaren ibilbidean. Kritikariek halaxe ulertu zuten bere lehenengo poema liburuaren, *Etiopiarren* (1978), izenburuan iradoki nahi zena: Utopia. Beranduagoko poemetan ere, hala nola, *Poemas & Híbridos* (1990) liburuan, Atxagaren poesiak mugen arteko tentsioak irudikatu ditu: "Bizitzak ez du etsitzen/ezpada muga latzetan; ezpadu Oihanarekin egiten amets, /egiten du Desertuarekin..." (*Poemas & Híbridos*, 1990). Edonola ere, beste utopia bat, paradisuarena da *Soinujolearen semea* eleberrian gailentzen dena. Paradisuaren antza du Stoneham arrantxoa kokatutako paisaia emankor eta atseginak. Edengo lorategi berdea baillitza, lurralde hori hiru ibaiek zeharkatzen dute (*Three Rivers*, 17) eta sequoiaz zipriztindutako landaredi aberatsean kokatuta dago (*Sequoia Park*, 17). Errenazimendu garaian deskubritua izan zenez geroztik, europarrek amestutako mundu berria bihurtu zen Amerika, eta halaxe elikatu zituen garaiko bidaiari, abenturazale, nahiz kolonizatzaileen amets nahiz kontakizun ezagunak... Baina baita askoz beranduagokoak ere, eleberrian aipatzen den F. Kafkaren *Amerika* kasu. David-ek, Euskal Herriatik exiliatu eta Stoneham-ek arrantxoan hasi nahiko du berriro, hau da, berriro hasteko aukera eskaintzen dio Californiako paradisuazko lurralde hark⁷. Mary Ann izango da paradisu

[7] Halaxe interpretatu zuen B. Atxagaren paradisuaren E. Ezkerra kazetariari egindako adierazpenetan. Ik. "Paradisuaz", *Gara-Mugalarri* 2004-1-31, 3.

hori gauzatzea eta kontatzea Davidi ahalbidetuko diona. Bere kan-
tuaren "musa" izendatzen du 56. orrian, eta bere deskribapen fisi-
koak ez du zalantzatarako aukerarik uzten. Mary Ann-ek "North Cape
eyes" eta "Thule lips" baititu (33), hau da, munduaren mugak irado-
kitzen dituzten ezaugarriak, dela munduaren azken muga kontside-
ratu zen Thule-ri erreferentzia egiten diona⁸, dela Europako gunerik
iparraldekoena, Norvegiako iparraldean dagoen North Cape, irado-
kitzen duena.

Paradisuzkoa dirudi, halaber, eleberri honetako bigarren leku
nagusiak, Obabak. Eta Obaba hori ez da, aurreko narrazio fantasti-
koetan bezala, gertakari harrigarrien eszenatoki huts, niaren konta-
keta bere egin zuen modernitatea baino lehenagoko mundua baizik
(65). "Obaba monde secret" artikuluan esandakoak berretsiz (ik.
Atxaga, B. et al, 1998, *Atxaga Baionan*, Egan-Hiria, 93-100), Obaba-
ko biztanleek ez zituztela ezagutzen "depress bezalako aditzak eta
paranoic, neurotic, obsessive bezalako adjektiboak" (64) diosku na-
rratzaileak; hala ere, gauza zirela sagar edo tximeleta mota bakoitzari
dagokion izena adierazteko. Beste "balioak" (64) zituzten biztanle
eta mundu hori eleberri batek adierazi dezakeen modu bakarrean
adierazten asmatu du Atxagak *Soinujolearen semea* nobelan:
pertsonaia eta mundu bakoitzari dagokion hizkera eta adierazpidea
emanez. M. Bakhtinek esan bezala, eleberria genero polifonikoa bai-
ta eta ahots aniztasun horri esker asmatzen baitu garaiko ideologia
desberdinak testuan irudikatzea.

Horregatik esaten du David protagonistak, L.P. Hartley-ren *The
Go-Between* (1953) parafraseatuz, iragan hori arrotza zaiola (64, 76,
322): "The past is a foreign country. They do things differently
there" (322), bera, azken batean, Virgilio goretitako "nekazari
zoriontsuen" taldekoa ez delako⁹. Eta Virgilio aipatu dugunez, esan

[8] K.a. 330 urtean Phyteas izeneko esploratzaileak Britainiar uhartee-
tatik iparralderanzko itsasoranzko bidaia egin zuen. "Thule" edo "Ultima
Thule" deitu zion munduaren "azken muturretik" egun batera zegoen irlari.
Adituen aburuz, Islandia zatekeen Phyteas-ek aipatutako irla hura. Irla fama-
tua bihurtu zen, bereziki, IX. mendetik aurrera, vikingoen esku geratu ze-
nean. Thuleri egindako erreferentziak kausi daitezke Atxagaren zenbait poe-
ma eta narraziotan (*Groenlandiako Lezioa*, ad.)

[9] *Obabakoak* liburuko Esteban Werfell bakartiaren modura, Davidek
nahiago zuen Obabako "nekazari giroari atxikita bizi" (63). Hitz horiek dira,
hain justu, *Soinujolearen semea* eleberrian psikologoaren ahotan jartzen
direnak.

dezagun poetari egindako erreferentziak ugariak direla iraganeko *arcadia*¹⁰ *galdua, Obaba, hori begitantzen zaigunean. Dantek infernuan gidari izan zuen bezala, Davidek ere Virgilio du gidari Obabako infernuetatik pasatzen denean. Mobelan aipatzen dira, besteak beste, Virgilioren harrotasuna (15), ahots aurrenentipen adierazleari egindako erreferentzia (32), Virgiliok goretzitako nekazari zoriontsuegiak (64), Eneidan aipatzen diren "marfilezko atetik" burura sar-*

[10] Iáñez Pareja, E. 1997, *Los clásicos, maestros de maestros*, Octaedro, 17.or: "Toda sociedad, en cualquier época, genera una imagen ideal del mundo que suele refugiarse en las artes. Durante el siglo XVI y buena parte del XVII, esa imagen fue la "Arcadia", lugar de bucólica existencia cuyos inocentes habitantes, los pastores, reflejan con su refinamiento y exquisitas las aspiraciones de la sociedad urbana de la que son contrapunto. Esa imagen tiene sus antecedentes en la literatura bucólica clásica: en el griego Teócrito (¿310-250. a.C.?), a quien se le deben los *Idilios*, poemas breves de asunto predominantemente pastoril y mitológico; y en el latino Virgilio 870-19. a.c.), que asimiló y superó al anterior con sus diez *Bucólicas* o *Églogas*, en las que ya aparece la región griega de la *arcadia*. También hay que recordar *Dafnis y Cloe*, de Longo (siglo II), que ambienta su aventura amorosa en un marco bucólico." Jacobo Sannazaro-ren (1456-1530) *Arcadia* (1504) artzain nobelagintzaren eredu bihurtu zen urte haietan eta Europa osora hedatu zen *Arcadia* irudi horrek honako ezaugarriok zituen: autobiografismoa (egilearen bizitzako gertakarien erabilera), edo leku nahiz pertsonaia ezagunen alpamena, batetik, eta paisaiaren idealizazioa (*locus amoenus*), bestetik: paisaia bare, armonioitsua...da gailentzen dena. Ikusten dugunez, landa giroan kokatutako ingurune idealizatua da, azken batean, gailentzen dena. Besteren artean, Jorge de Montemayor, Cervantes edo Lope de Vega idatzi zituzten artzain nobelak Espainian, eta Sir Phillip Sidney-k eta John Lilyk Ingalaterran. Atxagaren arkadiazko *Obaba* horrek ere, badu, paisaiaren deskribapen idealizatu ez gain, egilearen biografiarekin lotura hertsirik. Felix Ibargutxik egindako elkarrizketa batean Atxagak zioskun bezala (*El Diario Vasco*, 2004-1-18): "Daviden lehenengo paradisua Iruain da. Haurtzaroarekin lotzen duen paisaia da hori. Nire esperientzia pertsonalarekin lotuta dago: aiton-amonengana joan eta basora bidaltzen ninduten, baso-mutil haiekin; aizkoraren irudi hori, oso barneratua gelditu zaldana. Baina gero, txantxetan New Iruain esaten diodana dator, Stoneham. Davidek bigarren apsatidua bat sortu nahi du han, Estatu Batuetan. Eta hori benetan errealtatean gertatzen den zerbait da; Estatu Batuetan bidaiatuz gero, zenbat aldiz agertzen den Eden lekua, zenbat aldiz Canaan edo New Jerusalem! Zenbat utopista joan ziren taldean Estatu Batuetara, paradisua han ezartze-ral".

tzen diren ametsak (77)... hori guztia gutxi balitz, Iruain haran berde *bukoliko* gisara definitzen da 75. orrialdean (ik. Virgilioren *Bukolikak*), eta inguruko basoetan, besteak beste, ninfak ere aurki daitezkeela esaten digu narartzaileak. Edonola ere, paradisu horrek eragindako lilura desegin egiten da eleberriko nekazari zoriontsuek, Ubanbe, Sebastian eta Pan(txo)k, Bruna basozainaren alabarekin basoan bortxazko harremanak dituztenean. Eszena basoan gertatuko den gertakaria iragartzen duten hitz eta adjektiboekin prestatzen da:

Basoa gero eta *ilunagoa* zen. Zuhaitzak batu egiten ziren adarretan eta sabai bat osatzen zuten historik hosto, egunaren argitasuna bere erdira ekarriz. Gainera, lurra *bustita* zegoen, lokaztuta goroldioaren edota belarraren azpian ere, eta bazirudien, *biguntasunagatik*, lurrak berak izandako *isuri* batengatik zegoela hala; gai organiko biziduna zela, *haragi mota bat agian*, eta bidezidorretan etengabe aurkitzen genituen *bareak* materia beraren izpiak zirela. (...) "Bruna, basozainaren alaba. Ez dago inguruotan bere atleta gorputza duen neskarik..." Nire lekutik begiratuta Josebaren luzekoa zen, baina gizen samarra gerriz gora; antz handiagoa zeukan pintura zaharretan azaltzen ziren *ninfekin* XX. mende bukaerako atletekin baino. Nolanahi ere, XX. mendekoa zen. Crema batekin igurzten ari zen. (340 eta 342. or.) (azpimarrak geureak dira).

Claudio Magrisek esan bezala, milurteko berriaren hastapenetan, utopia orok desengainua baitarama berarekin, desilusioa, hau da, utopia hori iraunkorra izango ez delako ziurtasuna:

El final y el principio del milenio necesitan utopía unida al desencanto (...) Utopía significa no olvidar a esas víctimas anónimas, a los millones de personas que perecieron a lo largo de los siglos a causa de violencias indecibles y que han sido sepultadas en el olvido, sin registro alguno en los anales de la Historia Universal. (...) Utopía y desencanto, antes que contraponerse, tienen que sostenerse y corregirse recíprocamente¹¹.

Ondoko ataletan ikusiko dugun modura, *Soinujolearen semea* eleberrian utopia desilusio bihurtzen duten biktimak Gerra Zibilaren ondorioak jasan zituztenak dira.

[11] Magris, C., 2001, *Utopía y desencanto*, Anagrama, Bartzelona, 11 eta 12. orrialdeak.

Errealitatea vs fikzioa

Soinujolearen semearen irakurketan barneratzen garenean, fikzioaren eta errealitatearen arteko mugak auzitan jartzen dituzten hainbat eszena antzematen ditugu. Horrela, Ubanbe boxeolariaren ibilerek Urtain boxeolariarenak oroitarazten dizkigute, edo Lubisen heriotza zitalak Mikel Zabaltzarena. Horiekin batera, benetan gertatutako hainbat gertakarien berri ematen da, hala nola, boxeo konbate desberdinei egiten zaizkien erreferentziak (Classius Clay-Sonny Liston-en arteko konbatea (71), Uzkudun eta Max Baer-en artekoa Renon 1931n (16)...). Edonola ere, oroimen historikoaren erabile-rak, iraganera jotzeak, helburu etikoa du gehienetan *Soinujolearen semea* eleberrian. Gure historia garaikidea baldintzatu duten gertakari eta pertsonaia ezagunen inguruan antolatzen den suspense narratiboak (Gernikaren bonbardaketaren inguruko gezurrak, gerra zibilaren osteko errepresio politiko eta kulturala, klandestinitatean sortzen den borroka armatua...) horixe bilatzen baitu: epikotasun oro baztertu eta narrazio hanpatu heroikoak deuseztatzea. Ahalegin horren adibide ditugu eleberrian barneratzen diren hainbat narrazio, eta bereziki, Obabako lehen amerikanoaren inguruko bi narrazio bikainak. I. Lopez de Aranak *Berrian* (2004-2-1) kaleratu zuen artikulu interesgarrian, eleberriko Don Pedro pertsonaiaren oinarrian zegoen benetako pertsonaia, Arabako Foru Aldundiko diputatu errepublikazale izandako Pedro Salinas Arregi (1887-1962), jakinarazi zigon. Alaskako muga ondoan, Alice Arm herrixkan zegoen meategi batean aurkitu zuen zilarra Don Pedrok. Handik aurrerakoak pertsonaia historiko honen biografiari badagozkio ere (Galarretara itzuli behar izan zuela aitaren osasun arazoengatik, ordurako Baldomero anaia istripu batean hila zuela, Galarretan ezkondu eta ez zela Kanadara itzuli...), 1936ko abuztuaren 6an gertatutakoen fikziozko aldakia da *Soinujolearen semea* eleberrian kontatzen zaiguna. Eszenategia eta gertakarien bilakaera aldatzen bada ere, aldatzen ez dena faxistek harrapatuko zituzten maisuen izenak, Bernardoino, Miguel eta Mauricio, nahiz amerikanoaren identitatea dira. Euren patua, eleberriaren azken aldakian, "Don Pedro Galarretak 1936ko abuztuaren 15ean gertatutakoa kontatzen du" izenekoa, kontatzen denarekin bat dator: erreketeeek mendirantz eramaten dituzte eta han fusilatu hiru maisuak. Amerikanoak ihes egitea lortzen du, Bakaikun familiako

batzuen etxean gordetzen da eta handik lortzen du urte haietan Araban ezagunak ziren bi jaunen babes.

Soinujolearen semeak gertakari beraren bi aldaki eskaintzen dizkigu, literaturak errealitatearekin duen harremanaren inguruko hausnarketa metaliterario bat burutzeko: “*errealitatea tristea da eta literatura edertu egiten du*” (464). Finean, literatura eta Historia interpretazio bat eskaintzen duten diskurtso narratiboak besterik ez direla ohartarazi nahi digu narratzaileak, boterea dutenek eskainitako interpretazioa noski, M. Foucaultek erakutsi bezala. Horregatik dira funtsezkoak eta narratiboki giltzarriak Gernikari eta han gertatutakoei buruz eleberrian esaten direnak: narratzaileak argi utzi nahi baitu Gernikaz, lehenengo aldiz historian, proba militarrek egitearren jende zibila masakratu egin zela, gezurrak direla gertakari krudel horren inguruan hedatu ziren baieztapen eta diskurtsoak. Hortik, eleberriak hartzen duen dimentsio etiko duda ezinezkoa.

Atxaga vs Irazu

Roland Barthesek 1968ko bere “The Death of the Author” artikuluan esan bezala, idazlearen heriotza irakurlearen jaiotzarekin batera etorri da literaturan. Hemendik jarraitu nahiko genuke eta *Soinujoiearen semea* eleberriak Atxagaren ibilbidean aldi berri bat hasten duela aldarrikatu. Eta aldi berri hori egilearen beraren desagerpenaz mintzo zaigu, ez komunikabideetan iragarri zitzaigun “Atxaga vs Irazu” ordezkapenaz, literatura modernoari berezkoa zaion autorearen desegiteaz baizik. Keats-ek adierazi bezala, poeta bere testuetan bakarrik bizi da eta hori onartuz, literatur testu oro beste testuei omenaldi egin nahi dien erreferentzia multzo amaigabea bihurtzen da. Erreferentzia horiek Atxagaren beste testuetara eramaten gaituzte eleberri honetan, eta ia konturatu gabe, bere aurreko obretako oihartzun eta erreferentzia esplizituak kausi ditzakegu testuko pertsonaia, gertakari nahiz kontatzeko teknikan. Esate baterako, irakurleak *Bi lettereko* Old Martin ikusiko du hastapenetan (44) aipatzen den EEBBetara joandako artzainaren oinarrian; edo *Bi anaiko* Daniel eta Paulo ikusiko ditugu Lubis eta Pantxoren oinarrian (berez, Jose Francisco izena duena, *OB*Beko pertsonaiak bezala), eta harritu egingo gara *Bi anaiko* Teresa onbera eleberri honetan hain maltzurra bihurtu dela ikusten dugunean (berez, *Bi anaiko* Carmenen antz handiagoa du *Soinujolearen semea*ko pertsonaia feme-

ninoak); edo *Gizona bere bakardadean* eleberriko Carlos eta hotela antzemango ditugu Daviden komandokideen artean; edo *Zeru horie-keko* motibo narratibo funtsezkoari, "bere hatzak nireak ukitu zituzten" (414), egindako erreferentziak; edo *Ipuin hau italleraz ikasi izenekoa* ipuineko Amiani sarjentua... eta hori guztia gutxi balitz, *Tres Declaracionesen* oihartzunak antzemango ditugu *Hiru aitorten* atalean. Atxagaren unibertso literarioa baita, etengabeko erreferentzia sare konplexu horretan, irakurleari begitantzen zaiona. Eta lotura transtestualitate horretaz jabetu ahala, irakurlea laster ohar-tuko da, pertsonaien nahiz testuen izenburuez gain, bere burua plagiatzen ere badabilela Atxaga, eta ez duela inongo arazorik berez Villiers de l'Isle-Adam idazle frantziarraren *Torture par espérance* ipuinaren plagioa zen *Obabakoakeko Pitzadura bat elur izoztuan* ipuina plagiatu eta *Pirpo eta Txanberlain* idazteko. Horiekin batera, *Post tenebras spero* lucemetik ezagunak genituen hainbat pasadizo sumatzen ditugu Obabako eskola txiki horretan, edo *Behi euskaldun baten memoriakeko* Denboraren Gurpilaren metafora berreskuratzen lerro artean... edo paisaiaren deskribapen zinez naïf-ak antzematen Obaba edo Stonehameko pasarteetan. Egileak komunikabideei ongi adierazi bezala, aurreko bere liburu guztiak biltzen dituen liburua baita *Soinujolearen semea*. Atxaga idazlea ezabatu eta bere testuetan bizi den Atxaga da irakurleak nobela honetan aurkituko duena, eta baita, nola ez, bere konplize literarioak berriro ere inbokatzan dituen egilea. Horregatik aurkituko ditugu hemen berriro ere, Dylan Thomas, Pavese, Cohen, edo eleberri poliziakoei egindako erreferentziak. Eta hastapenetan genioen bezala, poeta asko, hasi B. Brecht egindako omenaldiarekin, eta poeta andana azaltzen zaigu eleberrian. Hortxe daukagu, esaterako, XVII. mendeko Andrew Marwell poetari egindako erreferentzia bikaina: "Berak bazekien, inon irakurri gabe, denborak min egiten digula: mundu honetan eman gabe geratutako besarkadak ez direla hilobian ematen" (343)¹². Edo nola ez gogoratu Xabier Lizardi euskal poetari egindako erreferentziak. Obaban David eta bere lagunek kaleratzen duten "Miss

[12] Andrew Marwell-en "To his Coy Mistress" poeman esaten direnak ("The grave's a fine and private place,/But none I think do there embrace") egokiak dira, ezbairik gabe, Virginiarekiko maitasun aitortpena gehiago atzeratu ezin duen David protagonistarentzat. Amodioa eta heriotzaren arteko lotura hau inportantea da nobelan, Virginiarekiko maitasunaren konfirmazioa Lubis-en heriotzarekin datorrelako, edo Mary Ann-en ezaguera Helenen aita-ren heriotzarekin.

Obaba eta bere damak. Obabako neska politenak" (304) orrialde klandestinoak ez du Lizardik 1930ean kaleratu zuen "Miss Izardi" testuaren helburu bera, baina ironian bat etor daitezkeelakoan nago¹³. Erreferentzia intertestualen atal hau osatzeko *Bigarren barne eskaintza*. *Tximeleta* atalean aipatzen den *Euskalerriko tximeletak* karta jokoa gogoratu nahiko genuke. Eleberrian "Papi" ezizena darman komandokide eta entomologoaren oinarrian Eujenio Etxebestek izenburu berarekin kaleratutako karta jokoa dago¹⁴. Liburua alderik alde zeharkatzen dute tximeletak eta Atxagak berak elkarrizketa batean gogoratu zuen modura, tximeleta hitzak grekeraz, animalia izendatzeaz gain "giza gogoā, hausnarketa" izendatzeko ere erabiltzen da. Eta segur aski horixe da, irakurlea hausnarketara bultzatzea, tximeletaren hegaldi arinaren antzera irakurtzen den eleberri honek bilatzen duena.

Maitasuna heriotzarekin lotuz, pertsonaia eta mundu bakoitzari bere ahotsa egokituz, *Soinujolearen semea* irakurle baten baino gehiagoren barneko izotza apur dezakeen nobela ona dugu.

Bibliografia

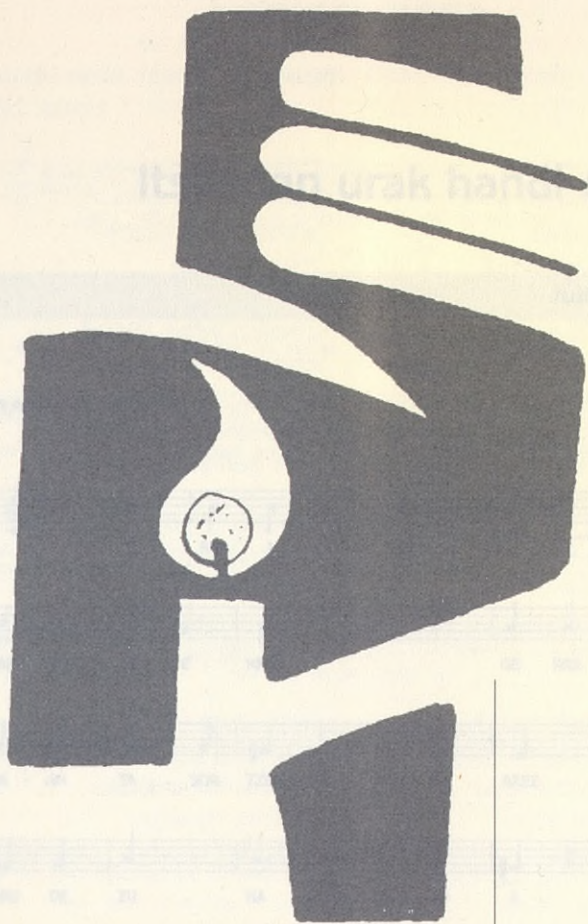
Foucault, M., (1967) 1997, "Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias", in Leach, N. (ed.) *Rethinking Architecture. A reader in cultural theory*, Routledge, London-NY, 350-356.

Olaziregi, M.J., 2005, *Waking the Hedgehog. The Literary Universe of Bernardo Atxaga*, Center for Basque Studies (University of Nevada), Reno.

---

[13] Lizardi, Xabier: "Andereño Izardi", *Euzkadi* 1930-3-15, in Xabier Lizardi, *Kazetari-lanak*, Erein, 1986, 327, 329.

[14] Etxebeste, Eukeni (Eujenio): *Euskalerriko tximeletak*, Etorbidean Kultura, 1973, Donostia. Hitzaurrea Marisa Landetak sinatzen du eta "Tximeletak eta zomorroak" aztertzen Aranzadirekin ibilitako Eukeni Etxebeste jaun prestuari eskerrak ematen dizkio.

SORKUNTZA

Itsasoan urak handi dire (II)

Julen LEKUONA

GERRATEKO KANTA

E RRA U TSE TAN MAR KA

JAR TZEN DA E RREZ GE RRA TE KO

KA - AN TA SOR TZEN DA NE GA RREZ TAHOR

ZAU DE ZU HA UR GA XO A KA

RRI KAN BA KA RRIK AI TA TXO NUN DU

ZUN GAL DEZ GE RRA TE KO KA - AN TA SOR

TZEN DA NE GA RREZ

GERRATEKO KANTA

Hitzak eta doinua: Julen Lekuona
Urtea: 1999

1. Errautsetan marka
jartzen da errez
gerrateko kanta
sortzen da negarrez.

Ta hor zaude zu
haur gaxoa
karrikan bakarrik
aitatxo nun duzun galdez
gerrateko kanta
sortzen da negarrez.

2. Malkotan ixuri
zure irrintzia
amatxo nun zaude?
zure garraxia.

Etxea bonbak kixkali
kalean euria
nun ote dut familia?
amatxo nun zaude
zure garraxia.

3. Bonbak suntsitu du
bere etxepea
horma zaharretan
dauka itzalpea.

Jauna zer egin ote du
nork du adorea
hola uzteko tristea
horma zaharretan
dauka itzalpea.

4. General Bigotes
su piztailea
paparra daukazu
medailaz betea.

Gerra zure ofizio
besteak hiltzea
sortuaz bakardadea
paparra daukazu
medailaz betea.

5. Gure neskatoak
du azkenian
estalpe aurkitu
nunbait atzerrian.

Eta handik esperantzak
gauaren erdian
kokatzen ditu sendian
estalpe aurkitu
nunbait atzerrian.

GIZAKIEN BIZKARRETIK

Hitzak eta doinua: Julen Lekuona

Urtea: 2001

ZER GA TIK GI ZA KI EN BIZ KA RRE TIK BES TE EK

5
E GIN LA NE TIK BE HAR DU TEN BI ZI NO LA TAN DI RU A E

10
GIN AS MO TAN GAU ZAK DI TUZ TE AS KO TAN BI HUR TZEN LAZ GA

14
RRI GOI ZE KO GI ZA AS KA PE NE KO E GA LAK MOZ

19
TU TZE KO DU GUN ME HA TXU A MAR KA TU

25
AZ O GI BI DE ES TU AZ GU RE BI ZI MO DU AZ

31
DU GUN A PUS TU A GO SE E TAN

37
GE RRA TA I ZU E TAN LE HOR TE AN KE RRE TAN MUR

43
GIL DUZ MUN DU AN

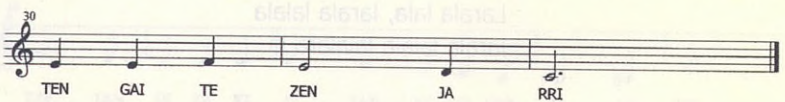
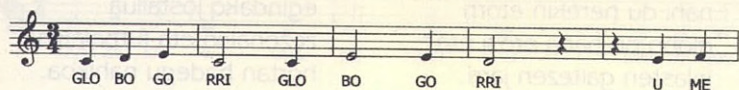

1. Zergatik
 gizakien bizkarretik
 besteek egin lanetik
 behar duten bizi?
 Nolatan
 dirua egin asmotan
 gauzak dituzte askotan
 bihurtzen lazgarri?
 Goizeko
 giza askapeneko
 hegalak moztuzteko
 dugun mehatxua.
 Markatuaz
 ogi-bide estuaz
 gure bizimoduaz
 dugun apustua.
 Goseetan
 gerra ta izuetan
 lehorte ankerretan
 murgilduz mundua.
2. Aurretik
 gizakien sorreratik
 lurra ari ginenetik
 guretzat markatzen.
 Funtsean
 izpiritu okerrean
 beste guztiek lanean
 zituzten jarritzen.
 Ozenez
 basoko garraxiez
 eragin basatiez
 egin zuten gerra.
 Pentsatuaz
 nor gehiagoren suar
 elkarri egurtuaz
 zen une ederra.
 Agintzeko
 besteek zapaltzeko
 boterea handitzeko
 zedien aukera.

3. Dena den
 Orain zer dugun eginen
 Globalizazioaren
 Zentzuz aldatzeko?
 Goseak
 Loturik dauzkan jendeak
 Bere baitako kateak
 Azkar suntsitzeko.
 Garenak
 Bakezko hitzarmenak
 Armik gabekoenak
 Ditzazkegu sina
 Hautatuaz
 Maitasun kopuruaz
 Benetan sendatuaz
 Egindako mina
 Zabal dadin
 Guztientzako berdin
 Bihotzentzat atsegin
 Den zero urdina.

GLOBO GORRI

Hitzak eta doinua: Julen Lekuona
Urtea: Ezezaguna

1. Globo gorri, globo gorri
umeentzako pozgarri
ostegunetan partitzen dira
denda guztitan ugari
Konparaziyo batera zeinek
nahi du nerekin etorri
globo on bana erosi eta
jolasten gaitezen jarri.
2. Baina hortako beharrezkoa
ezpiritu garbikoa
ume bezela jarri behar da
jolaserako gogoia
Ez da problemaz eskapatzeko
egindako jostailua
zezenakin eta futbolakin
hortan badegu nahikoa.

Larala lala, larala lalala
larala lalala lalalara la.

Larala lala, larala lalala
larala lalala lalalara la.

3. Hortaz pentsatzen hari naizela
etorria zait burura
gure herriak bizitzen duen
zai zainetako tristura
Utzi oraingoz globoak eta
hautsi dezagun lotura
baina argia datorreneko
globo bat nahi dut eskura.

Larala lala, larala lalala
larala lalala lalalara la.

GOIZEKO EGUZKITAN

Hitzak eta doinua: Julen Lekuona

Urtea: 2003

GOI ZE KO E GUZ KI TAN HAIZ LUR BE RRI

RA JAU SI MUN DU HO NE TAN HI RE GAU ZE TAN

MU GI TU AZ BE TI KAN TA ZAHA RRE TAN O LER KI

E TAN DI GUK AL TXO RRA U TZI BI HO TZA REN

ZI RRA RA DI GUK LEHER A RA ZI ES PE RAN

TZE TAN GI ZA KI E TAN BE TI DUK SI NE TSI

MEN DI GAI NE TAN ES KIL DO RRE TAN O TOI HA DI BI

ZI

1. Goizeko eguzkitan haiz
lur berrira jausi
mundu honetan, hire gauzetan
mugituaz beti
kanta zaharretan, olerkietan
diguq altxorra utzi.
2. Bihotzaren zirrara
diguq leher arazi
esperantzetan, gizakietan
beti duk sinetsi
mendi gainetan, ezkil dorretan
otoi hadi bizi.

GUAPO ASKO

Hitzak eta doinua: Julen Lekuona

Urtea: 2001

GUA PO AS KO DI TU E RA KAR TZEN GI RAN HA MA ZAZ

PI UR TE BE TE AK SE GI RAN NORK MA I TE KO DU EN

ZEHAR KA BE GI RAN GI ZA EHI ZE RA KO SE NA RE KIN BI

RAN MA KI LA JE PDX KA EZ PAI NE TAN GO RRI BE GI AK

RI ME LEZ I RRI PAR U GA RI TI TI ZO RRO GA RAI O

RRAZ KE RA BE RRI KUR BAK MAR KA TU AZ ZEN BAIT ES TU GA

RRI HAU LA NA E MA TEN DI GU

BI ZI TZA REN LE GE AK MAR KA GO GO RRAK E ZA A

RRI DI TU LA GU NAR TE AK MER KAN TZI

DE NAK ZA BAL DU I KUS DE ZAN JEN DE

AK KON PE TEN TZI A O SO ZA IL JAR

TZEN DU EN KAN TE AK

1. Guapo asko ditu
erakartzen giran
hamazazpi urte
beteak segiran
nork maiteko duen
zeharka begiran
giza ehizerako
senarekin biran
makilaje pixka,
ezpainen gorri,
begiak rimelez,
irripar ugari.
Titizorro garai,
orrazkera berri
kurbak markatuaz
zenbait estugarri.
Errepika
2. Hamaika hausturaz
eginik jokoia.
Zalantza bizitan
du bihotz ondoa.
Bata galaia da,
bestea majoa.
Nor izan liteke
aukeratzekoa
mutil lagunekin
behar den moduan,
amarrua jarri
sareratzen duan
maite oparia
sortzen den orduan
ez luke sartu nahi
monjen konbentuan.
Errepika

Errep.: Hau lana ematen digu
bizitzaren legeak,
marka gogorrek ezarri
ditu lagunarteak.
Merkantzi denak zabaldu
ikus dezan jendeak
konpetentzia oso zail
jartzen du enkanteak.

3. Marmarreen dabil
izkuta ezinik,
urduritasuna,
sortua barrutik
tatuaje eta
"pearcing" a eginik
bere nortasuna
adieraz nahirik
nola barreiatu
bere balloa.
nor esan ez dela
erregin jaioa.
Nahi duenarentzat
da bere saioa
aurkituko du, bai,
mutiko iaioa.
Errepika

GURE KATUA

Hitzak eta doinuua: Julen Lekuona

Urtea: 2001

GU RE KA TU AK BA DA KI ZER DEN GO SE A

I NOIZ EZ BAIT DU I ZAN SA BE LA BE TE

A BE TIA ME TSE TAN NOIZ I ZAN GO

O TE DAN BE RE SA BEL A SE TZE A KA TU A REN

KON TU A TXO KO GUZ TI E TAN GI RA

JA TE KO RIK BA DU EN BE GI ZO RRO

TZEZ BE GI RA

1. Gure katuak ba daki
zer den gosea.
Inoiz ez bait du izan
sabela betea
Beti ametsetan
noiz izango ote dan
bere sabel asetzea.

Errepika

2. Eta txakurrak ez du
katurik maitatzen.
Haserre bizian du
aurrean uxatzen,
noizbait lo gozoan
suaren ondoan
duenean harrapatzen.

Errepika

Errep.: Katuaren kontua
txoko guztietan gira
jatekorik ba duen
begi zorrotzez begira.

3. Xaguekin egin du
hamaika korrika
amak txikitatik zion
erakutsita.
Gosea denean
zerbait da jan behar
ahoa erabilia.

Errepika

HADI ZAK PERU!

Hitzak: Julen Lekuona*

Urtea: 1998

1. Ba zen bat
gure herriko semea,
denentzat xelebrea,
gutziz inoxentea.

Hadi zak Peru!
genlon esaten
zitzaigun etortzen
zer gendun galdetzen.
Begi haiek ikusita
urdin soinekoz jantzita
uzten ninduen hautsita.
Txantxetako nahia utzita,
Nor da xelebrea
Nork daki, ordea?

Jira ta bira bueltaka
tiobiboen ardatza
gure Peru goizetik
tximeleten atzetik.

2. Maite dut
Peruren izatea,
denentzat xelebrea,
gutziz inoxentea.

Behin batez
zigarroa errez
nindoala gauzez
topa nuen aurrez.
Eska zidan mesedea
zigarro bat prestatzea
aginduaz itzultzea.
Eman nion paketea
Nor den zentzuduna
Nork du erantzuna.

Jira ta bira bueltaka
tiobiboen ardatza
gure Peru goizetik
tximeleten atzetik.

* Kantu honen doinua ezezaguna da

HAURRA

Hitzak eta doinua: Julen Lekuona
Urtea: Ezezaguna

GAUR E GUN BE TE A I ZAN DA GU RE A A ME

TSEZ BE TE A DA TOR LO GA LE A PE TTAN BE GI XU

RI MEN DI TIK E TO RRI LAN O NA REN BE RRI E MAN DI GU GU

RI LO A REN LO A

LO A REN

LO MA MU TZA RRA

AL BO AN DA

GO LO LO LO LO

Gaur egun betea
izan da gurea
ametez betea
dator logalea.

Pettan begi xuri
menditik etorri
lan onaren berri
eman digu guri.

Loaren loa
loaren lo
mamutzarra alboan dago.

Lo, lo

HILOBI

Hitzak: Julen Lekuona*

Urtea: 1998

Errepika: Hilobi
 bizirik irentsi
 gau bero
 bizirikan gero
 llargi
 xiringetan ehortzi
 egunero
 dastatuz gero.

1. Menturapean
 hodei zuri artean
 hegaka nabil
 mamuen ihesean.
 Zuri-zuri lanbro
 hutsa begitartean
 eu ez pentsa
 murgildu ametsetan.

Errepika

2. Flipagarria
 bidaien notizia
 hegaka noa
 zeharkatuz ludia.
 Bileterik gabe
 organigramik gabe
 nere baitako
 gau bela dut sortuko.

Errepika

3. Gau begi lausoa
 nahiaren balizkoa
 senti zak ihintza
 senti odol beroa.
 Tranbe zaharraren zai
 aurkiturikan nunahi
 lgo gainera
 ez jausi gau beltzera.

Errepika

4. Sumendi gorri
 barruko har zirikari
 apal betean
 onurakor izan hadi.
 Ganbelu zaharregan
 itxaropenik ez har
 Santoiien kanta
 suntsi behar duk eta.

Errepika

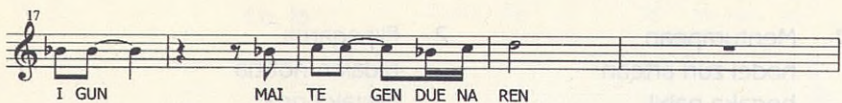
* Kantu honen doinua ezezaguna da

ILUNABARREZ

Hitzak eta doinua: Julen Lekuona

Urtea: 1999

1. Ilunabarrez
estali genduen
bere animaren
irudi epela.
Ilunabarrez
itzali zitzaigun
maite genduenaren
bizien kandela
Ilunabarrez
Ilunabarrez
beterikan gaude
samintasunez.
2. Udazkeneko
pau suak dira
bizitakoaren
zantzutik datozenak.
Udazkeneko
margo beteak
izkutatzen dizkugu
oroitzapenak
udazkeneko
udazkeneko
gaubela haritzen
zaigu betiko.
3. Gazte denborez
gogora gintezke
iragandakoaren
amtes bat bezala.
Gazte denborez
alaituko gera
gatibu hartzean
ikusmen zabala
Gazte denborez
gazte denborez
zuen "flash-a" hausnartzen
dugu bihotzez.
4. Menditarteko
paraje luze
ibai ertzean
kokatua.
Menditarteko
pake haizeak
emanen dizute
ostatua.
Menditarteko
menditarteko
patxarak zaituzte
babes emango.

IXILIK DOA

Hitzak: Julen Lekuona*
Urtea: 1998

1. Ixilik doa,
bide luzean,
minbera zaharrak
hartuz bizkarrean.
Begiak lauso,
bihotz barnean
zer gertatu den
jakin nahiean.
Baina nola?
Eta nora
joan dira argiak?
Izar hegadunen
zeruko hariak.
2. Sentimenaren
baroan zehar
hautsitakoa
bihurtu da negar.
Harri astuna
jaso egin behar
malkorik ezak
ilunpea dakar.
Baina nola?
Eta nora
joan dira argiak?
Izar hegadunen
zeruko hariak.
3. Mairu baratzen
gutun garbia
hilotz apalez
kanta abestia.
Zartada batez
dizu hautsia
bizi nahiaren
oihartzun ezta
Baina nola?
Eta nora
joan dira argiak?
Izar hegadunen
zeruko hariak.
4. Trenbide zaharra
hago ixilik
ez nazak deitu
hire sabeletik.
Nahi diat zupa
bizitza errotik,
ametslarien
sasi iturritik
Baina nola?
Eta nora
joan dira argiak?
Izar hegadunen
zeruko hariak.

* Kantu honen doinua ezezaguna da

IZARRETAKO HONDARTZAK

Hitzak eta doinua: Julen Lekuona

Urtea: Ezezaguna

1 I ZA RRE TA KO HON DAR TZAK BRU JU

6 LA BA TEN HO RRA TZAK DA KARZ KI GU GO GO

12 RA I RU DI MEN AU ZO RA GU RE

18 KIN JO LAS TU TZE KO GU RE KIN A LAI TU

24 TZE KO BAZ TER TU RIK MA MU AK KAN TA

30 GU RE KAN TU AK HA MA BI UR TE ZI

36 TU EN A RI TZEK E GUN HO RRE TAN MUR GIL DU

42 RIK O PO RRE TAN ON DO PA SA TZEN ZU EN BU

48 RU KO I MA GI NE TAN A PA IN DU

54 AK A ME TSE TAN A NI MA LI AK ZU TEN

60

Izarretako hondartzak
brujula baten horratzak
dakarzkigu gogora
irudimen auzora.

Gurekin jolastutzeko
gurekin alaitutzeko
bazterturik mamuak
kanta gure kantuak.

Hamabi urte zituen
Aritzek egun horretan
murgildurik oporretan
ondo pasatzen zuen
buruko imagnetan
apainduak ametsetan
animaliak zuten
bere arima piztutzen.

KAIOLETAN

Hitzak eta doinua: Julen Lekuona

Urtea: 1998

E RA MAN ZU TEN GOI ZAL DEZ I TZA LI ZEN GAU E

AN DEN BO RA LO TU NAU KA TEZ GEL DI TU NAIZ PA KE

AN BA KA RRIK AUS NA RRE AN I LAR GI A DUT TES

TI GU I ZA RRAK NE RE GRA ZI U TSE GI TE EN KAS

TI GU NUN BAIT GEN DUN ME RE ZI I XI LIK ZAU DE BE TI

KA IO LE TAN KAN TU AS KE A SOI LIK DA I TE KE E MAN

ES PE TXE TAN I RU DI MEN LU ZE AZ A METS LI BREA I ZAN

BI HO TZE TAN MA I TA SU NA REN GOL PEZ ZO

RI O NE AN HE GAN KA IO LE TAN ES PE TXE TAN

BI HO TZA NE GA RRE TAN

1. Eraman zuten goizaldez
Itzali zen gauean.
Denborak lotu nau katez,
Gelditu naiz pakean,
Bakarrik hausnarrean.
Ilargia dut testigu,
Izarrak nere grazi
Hutsegiteen kastigu
Nunbait gendun merezi
Ixilik zaude beti.

Errep.: Karioletan
Kantu askea soilik
Daiteke eman.
Espetxetan
Irudimen luzeaz
Amets librea izan.
Bihotzetan
Maitasunaren golpez
Zorionean hegan.
Karioletan,
Espetxetan,
Bihotza negarretan.

2. Karioletan ausardia
Agortzèn da saminez.
Giltzapean den txoria
Askatzen kantu librez,
Nahiz atxiki barrotez
Hire lehioko izarra
Gure zeruan gorri.
Bere betiko sugarra
Bekik iturri berri
Heldutzeko goiari.

3. Espetxeko gauerdia
Bakarrik naizenean;
Gauzatzen dut eguardia
Gure herriko kalean
Lagunen bazterrean.
Gurasoen begirada,
Sendiko izkutua.
Ez egin negarrik ama!
Hemen dut zure eskua
Inoiz ez dut ahaztua.

Errep.

Errep.

KANALEKO LAGUNAK

Hitzak eta doinua: Julen Lekuona

Urtea: Ezezaguna

KA NA LE KO EL KAR TE KO LA GUN O NAK PA SA TZEN DI

TU GU TXO LAR TE SA KO NAK E GUZ KI PE KO AR GI TA SU

NE KO HAI ZE E PE LE KO HITZ SAR KO RRAK

1. Kanaleko elkarteko lagun onak pasatzen ditugu txolarte sakonak eguzkipeko argitasuneko haize epeleko hitz sarkorrak.
2. Ditugu denentzako mila istori aditu nahi duenak beza ekarri entzungarria belarri garbia maitasun handia ta pazientzi.

KANTARI-KANTARI

Hitzak eta doinua: Julen Lekuona

Urtea: Ezezauna

KAN TA RI KAN TA RI KAN TA RI ZO RI O
 NAK GU REA MO NA RI UR TE AS KU AN TAE GU NE
 RO GU RE KIN ZAI TU GU ES PE RO ZO RI
 ON ZU RE JA IE TAN ZO RI ON ZU REA ME TSE
 TAN ZO RI O NA ZU RE TZA KO ZO RI
 ON UR TE LU ZE ZE

Kantari, kantari, kantari
 Zorionak gure (amona)ri
 Urte askuan ta egunero
 Gurekin zaitugu espero (bis).

Zorion zure jaietan,
 Zorion zure ametsetan
 Zoriona zuretzako
 Zorion urte luzetan.

Kantari, kantari, ...

LAINOPEAN

Hitzak eta doinua: Julen Lekuona

Urtea: 2001

LA INO PE AN I TSU AR

GI RIK E ZIN I KU SIZ O IHA NEAN BI LU

ZIK NOR O TE DU GUN MA I SU NORK

BE RE A REN DE FEN TSA AR ME KIN E GIN

BA BE SA E ZIN I NUN DIK LOR TU

BA KE A REN A ME TSA

1. Lainopean itsu argirik ezin ikusiz
Oihanean biluzik
nor ote dugun maisu.
Nork berearen defentsa
armekin egin babesa
ezin inundik lortu
bakearen ametsa.
2. "Aita gurez" balitz
egin beharreko guda,
jendearen tristura
poza litzateke aldiz.
Dorre garaiak nagusi,
behar omen ziren suntsi
herio suhar ihesiz
zer zuketen ikusi?
3. Jende intziria
garraxi ta eromena
unerik gogorrena:
eskapo bizia.
Danbetekoen indarrez
suaren bero zakarrez
ahal ezinaren gerria
malko eta nigarrez.
4. Arrazoi nork duen
galdetu bertan zireneri
orain mutu direneri
zer duten esaten.
Bihotzean har mezua
gure baitan markatua
bizitza dela bizien
bizitzeko zantzua.
5. Armen suntsitzeak
ekar dezaiguke bakea.
Guztion borondatea
beteko du lortzeak.
Armek ez dute geihago
izu beldurrik izango.
Maitasunez bizitzeak
lagun gaitu egingo.
6. Bainan azkenean,
ametsak amets dire beti,
nahiz epeletan eduki
ez daude gurean,
armadunen eskuetan,
bizitzaren ezpainetan
laburbildu ezinean,
bainan esperantzetan.

MAIATZAREN LEHEN EGUNA

Hitzak eta doinua: Julen Lekuona

Urtea: Ezezaquna

O ROI ZAI TEZ O RI LA GUN O RAIN

UR TE AS KO TXI KA GO KO KA LEE TAN HIL ZI RAN

HIL GI ZON HA I E TAZ

MAI A TZA REN LEHEN E GU NA I TXA

RO PEN AR GIZ A ZAL DU ZI TZAI GU NA

ZER BAIT LOR TZE KO AS MO E TAN JEN DE AK DO AZ

KA LEE TAN EZ DA KIT ZEN BAT DI RAN A METS HA RE

TXEN GI RAN NAHI DU TE BA TE RA KA

1. Oroi zaitetz, oroi lagun
orain urte asko
Txikagoko kaleetan
hil ziran, hil, gizon haietaz.

Maiatzaren lehen eguna
itxaropen argiz azaldu zitzaiguna.
2. Zerbait lortzeko asmoetan
jendeak doaz kaleetan
ez dakit zenbat diran
amets haretxen jiran
nahi dute batera
katea hautsi
Inoren morroitzat
ez gaiten bizl.
3. Egun triste hura bukatzean
sei gizon gorputz daude kalean
ilargia gorri odolez
bihotzak mindu nahi gabez
nun dirade gizonak
galdezka daude danak
han daude ixillik
seiak lurrean
martiri berriak lehoi artean.
4. Gizonak behar du zerbait
bere eskubideak gordetzeko
ez ditu ez burokraziak
hautsiko gizonen hauziak
sei gizonen odolak
bataiaturik danak
erabaki deigun egin beharra
azalduz batera
gure indarra
Oroi zaitetz ...

MAIXUX

Hitzak: Julen Lekuona*

Urtea: 1994

1. Uso xuriak alde
gure bazterretik
mendi gailurra ez zen
oztopo inundik
Harnas zuri beltzeran
jetsia zerutik
urrun zendun izarra
amaren altzotik.
- Errepika:* Aire, Aire!
pozetan gaude
Aire, Aire!
bititza
Aire, Aire!
kanpantorrean
Aire, Aire!
usoak.
2. Amerika zaharrean
txertatua gogoz
ametsaren kateak
loturik itsasoz
Maitearen loreak
aurkitzeko asmoz
Antxe kokatu ditu
odol eta bihotz.
3. Ilunabar patxarak
eguzki gorria
arantz luze artean
dabil gure herria
Elkarrin sartu eta
piztu nahi argia,
bihotzetan sortuaz
pakezko berria.

Errepika

Errepika

* Kantu honen doinua ezezaguna da

Indarkeriaren teoriekin dihardut

Pello OTXOTEKO

Indarkeriaren teoriekin dihardut
bakearen ekintzak amesten ditudan une berean.
Jakin badakit,
indarkeriaren teoriekin ez dudala ezer lortuko.
Aitzitik,
bakearen ekintzak beti
indarraren kolpe batez amaitzen dira.

Ezintasuna da nagusi idelen teorizazioan,
eta ezintasunak azken finean
ekintzak ukatu, urkatu eta akatu egiten ditu.
Gizakiak bere ideiak gorotzekin idazten ditu paperean,
eta bere ekintzak ezin ditu gorotzetatik garbitu.

Ezina, ez egina da,
baina egitera kondnaturik gaudenez
gorotzak besterik ez ditugu sortzen
eguneroko ekinez eginak.

Ezinaren irtenbide bakarra
ezerezean murgiltzea da,
non pentsamenduaren oinazea apaltzen den
non hutsunearen sufrimendua baretzen den.

Baina ezerezean murgildu aurretik
garaipena lor dezaket.
Ezerezera iritsi baino lehen
etsipena gaindituz

badenari eutsi egiten diodanean
gorotzak hala hola saihestuz,
erresistentziari tinko heldu
eta neure honetan geratzen naizenean
amil-ikarari amore eman gabe
egonean egonik
gorotzen gatibutza garaiturik
ez ideiak, ez ekintzak,
bion arteko begirada
eztabaida pausatuan
bizitzaren zukua zurrupatuta
argiaren edari distiratsuz
topa dagigunean.

Bizitza prozesu bat da
–Kafkak beti arrazoa dauka–
eta beti kondentzen gaituzte,
baina auzi honetan
zoriak ez dauka dadorik
epailea Heriotza delako.

Bizitzaren prozesua goragalea da,
lurra zendu egiten da
eta ni bakarrik geratzen naiz
orrialde baten traizioarekin.
Munduratuak izan gara
zaborra zulorantz botatzen den lez,
lurrean zauri bat eginez
haizearen labarretan angeluak sortuz.
Geure bizi-gogoa labarrak gainditzea da
geure gogo-bizia belarrean geratzea da
eta halaxe gauzatzen dugu
esperantzaren ankerkeria doratua.
Oi Mallarmé! Oi Mallarmé!
Oh ma larme, non dago ene lantua!
Zergatik Heriotza da
musu bakarra isilpeko ahotan?

Nork askatuko ditu
 etorkizuneko korapiloak?
 Bakea eta indarkeriaren auzian
 galtzaile bakarra neu naiz beti.

Horregatik ezerk ez du merezi
 elkarrekin ideiak eta ekintzak
 baztertzen ditugunean,
 bion arteko begirada
 eztabaida pausatuan
 bizitzaren zukua zurrupatuta
 argiaren edari distiratsuz
 topa dagigunean.

Eta edabea ahoratuz
 egonean egonik
 unea une soila denean
 egindakoa gertakizunean barreiatzen denean
 ideiarik gabe, ekintzarik gabe,
 erresistentzia bermatzen dut garaipen gisa
 eta ezereza alboratu,
 ezerezaren lorratzik ez baita sortzen
 izatean banaizen artean.

* * *

Poemak idaztetik armak saltzera iristeraino
 pauso ttiki bat besterik ez dago:
 marra mehe gorri xumea zeharkatzea,
 axolagabetasuna, kontzientzia, koherentzia...

* * *

Gau hotzaren iluna
 nire inguruan.
 Ozenki mintzatu nintzen...
 Ahots hura
 xamurra izan arren
 ez zen ezaguna niretzat.

Aurpegiak eta aurpegiak,
bisaia, odolgabeak denak,
hotzaren ilunean belzturik.
Hor nonbait,
zauriaren ditzira,
etsiturik.
Bihotzaren barrunbean
oihartzunik ez.
Eta oraindik sinisten dut
zorian sakonena
zinez eskaintzen den
benetako irribarrean dagoela.

Alhambra

Gotorlekua elurraren gerizpean
eta altzifre tartean babesturik.
Erromeroaren lurrinak laztantzen ditu
mendeetako horma gorriak.
Zenbat txitxar hots, zenbat kilker kantu,
zenbat dantza, festa eta lantu,
eta zenbat aldarri koloretsu
loraldi bakoitzaren harrabotsetan.
Zure lurrek askotan dardaratu dute
zaldi orenen trostapean,
baina zure hormek ixiluneak gorde dituzte
zirrikitu guztien tartetean.

Zein ganga ederrak,
altuak bezain miretsiak,
beren baitan gorderik dute
xuxurla eta sekreturik desiratuenak.
Eta kalostra hezeak
xirripan erortzen diren
ttantta musikalez erantziak.
Zirkuluerdiak dira gure aterpe
bide osoan zehar,

urdinezko arrastoak –jadanik ezabatuak–
zeruaren pareko izan nahi –garai batean-baina zerua bizileku
egiten da
argiaren kontrabidean
uraren isla alderantzizkoan,
eremu zoragarri honetan.

Bertan haizearen arnasa
eta uraren taupadak
harmoniaz entzuten dira.
Harrien erraiak soinua dagi
eta eternitateak argazkiz janzten ditu
Eguzki galdaren begiradak.

Granadan, 2005eko Martxoaren 30ean.

HAUR ETA GAZTE
LITERATURA

Txuri eta Gori eta Kikiniki

**HAUR ETA GAZTE
LITERATURA**

Txuri eta Gorri eta Kikiriki

Manuel LEKUONA

Manuel Lekuonaren *Txuri eta Gorri eta Kikiriki*¹

Ipuin tradizionalak eta ipuin klasikoek krisi aro bat jasan ondoren plazaratu zen Lekuonaren liburua. Izan ere, 68ko maiatzeko zapart eraberritzailearen ondorioz, eragile pedagogiko batzuk begi zeharrez begirutzen hasi zitzaizkion, mendebaldean, ipuin klasikoari batik bat. Ipuin horiei egotzi zieten, besteak beste, mendekotasun- eta botere-funtzioak garraiatzea, zapalkuntza-ereduak eskaintzea eta emantzipazioaren aurka eragitea. Lehenago ere, bigarren gerra handiaren ostean, egon zen jarrera uzkurra ipuin modu honi buruz. Edozein modutan, krisi aro bien artean ipuin klasikoak moldatu zituzten euskaraz idazle bakan batzuek, Jean Etcheparek (1963), Jon Oñatibiak (1964) eta Martin Ugalde zendu berriak, besteak beste (1966). Lekuonak gerora erabiliko zuen bideetako bat, ipuin klasikoak euskaraz egokitzearena, alegia, jorratu zuten, nola edo hala, Etcheparek, Oñatibiak eta Ugaldek hirurogeiko hamarkadan. Jatsuarra, euskal aldizkarietan (*Herria*, *Gure Herria*, *Panpin*, *Gazte*); oiartzuarra, Donostiako Edili argitaletxean; andoaindarrak, erbestean. Itzuli ere itzuli ziren ipuin klasikoak; esaterako, Juan Angel Etxebarriak, Charles Perraultenak (1965) eta Andersenena (1969) utzi zizkigun. Gero ipuinik gabeko aro labur hura. Krisi aroa itxi nahian bezala etorri ziren ondoren *Txuri eta Gorri eta Kikiriki* eta album-bilduma batzuk, hemengo eta kanpoko argitaletxe batzuen ekimenez (Maves, Boga, Flammarion, Abadia de Montserrat...). Baita teoria-saioak ere:

(1) Prestatzailea: Genaro Gomez Zubia.

kanpoan, Rodariren *Grammatica della fantasia* (1974) eta Bettelheim-en *The Uses of Entchantment* (1975) eta, etxean, Martin Etxeberriaren *Euskaldunen ipuin harrigarriak* (1973). Ahozko tradiziozko ipuingintza eta ipuin klasikoak ernaberritu zituzten saio eta ekimen haiek guztiek, munduan eta hemen.

Bada ipuin klasikoek eta tradiziozko ipuinek loraldia bizi izan zuten orduan. Kasu batzuetan, ordea, aurkako noranzkoa hartzeko; ipuinen mezuak iraultzeko, hain zuzen. Lekuona ez zen, hain justu, joera horretakoa izan. Ipuinak berregin zituen, haren hizkuntza-dohainez eta kontaera-teknikaz berriz mamitu eta bizitu. Eraitza, alde horretatik, ederra, zoragarria da. Iloba Juan Marik idatzi zuen bezala, "inork gutxi bezala sentitu ohi zuen kontaerak berekin duen esanahi sinbolikoa eta emozio lirikoa". Horregatik, "aparteko aipamena merezia duela esan daiteke euskarazko haur-literaturaren historian". Beude, beraz, Juan Mariren esan horiek.

Iturrien aipamen konkreturik gabe plazaratu zuen Lekuonak bere liburua. Etor argitaletxeak moldatu zion hitzaurrean, halere, irakur daiteke ipuinetako batzuk euskaldunak direla eta beste batzuk "nonahikoak, ludi guztikoak". Zehatzak izatera, gureganatuak, beraz gure-gureak, erantsiko nioke nik, mailegu-hitzak euskarari sustraitu diren bezalaxe errotu direlako mundu guztiko ipuin horiek gure haurren iruditerian. Era berean, hemendik mundurako jautsian, ipuinen jatorriari buruzko auziaz, iritzi bereko da Arratibel, bere *Kontu zaharrrak* liburuko euskal ipuinei buruz diharduela: "mundu guztikoak dira modu batera edo bestera". Gure lurreko edo besteren munduko, nonahiko diren, hiru dira, *Txuri eta Gorri eta Kikiriki* liburuko ipuinen iturriak: egile klasikoak, herri-kontagintza eta Lekuonaren beraren sorkuntza-lana.

Egile klasikoei hartuak dira, esaterako, *Zazpi antxumeak* eta *Hurritziko txitatxoa*. Grimm anaien *Otsoa eta zazpi antxumeak* (*Der Wolf und die sieben jungen Geißlein*) eta *Oilotxoaren heriotzaz* (*Von dem Tode des Hühnchens*) ipuinen moldaerak, hain zuzen. Lehena egokitzapen fidel samarra da; bigarrenean, ordea, Grimm anaien ipuineko animalien akabera latza salhestu eta txitatxo gaixoak bizirik iraun du, hurra eztairik aterata. Lehen atal honetakoak dira, baita ere, *Igel harrokoa* eta *Azeri gezurtia eta oilar azkarra*. Lehena La Fontaineren alegia baten hitz lauzko moldaera da, *Idia bezainbat izan nahi zuen Igela* (*La Grenouille qui se veut faire aussi grosse que le*

Boeuf) izenburuko alegiaren moldaera, hain zuzen. Bigarrena, beste alegia baten moldaera, hitz lauz emana, hura ere; iruzurti engainatuaren gaia aurkezten digu, bai La Fontainek, baita Samaniegok ere –arabarrak frantsesari hartu ziola– beren alegia-bildumetan landua: *Oilarra eta Azeria (Le Coq et le Renard, El gallo y el zorro)*.

Ipuingintza tradizionalekoak dira, berriz, beste ipuin batzuk. *Abe-reak eta landareak hizketan*, esate baterako, Arratibelen *Ardiak eta belarra* ipuinean txertatua aurkituko duzu. Barandiaranek, bestalde, *Arranoa, azeria eta mozoloa* ipuinaren antzekoak jaso zituen Amasa, Lekeitio eta Oletan hogeiko hamarkadan, pasa den mendean. Modu berean, *Astoa eta otsoa* ipuinak bizirik zirauen artean kantu modura, hogeigarren mendearen lehen hamarkadetan; Azkuek Aldude, Bera, Oñati, Etxarri Aranatz eta Zuberoan jaso zituen hainbat bertsio, melodia diferenteekin, bere kantutegi ospetsuan, eta beste bertsio bat, ariz-kundar bati entzuna, *Euskalerrriaren Yakintza*-n, ipuin modura; kantatzeko ere balia dezakezu, hortaz, astoaren eta otsoaren arteko elkarrizketa bizi hori. *Labezomorrotxo*, ordea, harako arratoi mariapain edo sagu poxpolin haren istorioa dugu. *Sagu zuria*-k dakarren gaia, bestalde, ezaguna da haur-ipuinen artean.

Hark sortuak edota beste nonbait bilduak eta hark moldatuak direla esan beharko dut, datu gehiagorik ezean, *Hiru anaiak, Sagutxo ona eta igel gaiztoa, Oilo gorria, Txita polita, Ahuntz basatia* eta *Mariana mantangorri*.

* * *

Ipuinak konta daitezen diren bezala, kanta daitezen dira olerkiak. Umeek bere kantetan ‘gauzak’ pintatu, kantatu eta dantzatu egiten zituela esaten zuen oiartzuarrak. Eta horretarakoxe direla, esango nuke, liburu honetako poemak, iturria zeinahi delarik. Bi iturri nagusi dituzte olerkiek: ahozko tradiziozko literatura eta kantagintza tradizionala, batetik, eta Lekuona sortzailea, bestetik.

Lehen sailekoak dira, esaterako, *Xango, Exemplo, Xirrizti, Kukurruku* eta *Arre, arre*. Izan ere, ale horiek oso ezagunak baitira euskal herrietan. Azkuek jaso zizkigun horietako batzuk; esaterako, ‘xanko manko’ bat dakarkigu lekeitiarrak *Euskalerrriaren Yakintza*-n, olerkitxoaren erabilerari buruzko ohartxo bat lagun: “*Xanko Manko, beàia franko/ ona bada, etxerako;/ txaàa bada, kanporako.// Au esanda gero, auàa goratu ta ttuàuttuàu oàentzako esaten da*”. Era berean,

Arre, arre-ren aldaerak ezagunak dira bazter guztietan; Azkuek lau ematen ditu. *Kukurruku*-ren bertsoiak, bestalde, oso ezagunak dira; mezuari dagokionean, olerki-bukaeran auzi handiak ditu hurren jolas-kanta horrek, bukaera laikoa edo bukaera katekista, bietatik zein aukeratzen den (“—*Arrautzea zertarako?* / —*Bere umeari emateko*”) edota “—*Meza zertako?* / —*Gure arimen salbatzeko*”). Lekuonak berak airatu zuen jendartera, umorez, jolas-kanta horri darion katekesi kutsua, andereñoentzako hitzaldi batean (1987: 45). Edozein modutan, Lekuonak hainbat bertasio jaso zituen eta kantu didaktikoen artean sailkatu, *Ahozko Literatura*-n (1987: 518-520). Halaber, *Exemplo* bildu zuen liburu hartan, “*Cuentos, leyendas eta apólogos*” izenburupean. Baita ipuinetan ageri diren olerkitxo batzuk ere (*Mariana gorri*, esaterako), haur-jolasen sailean.

Lehen sail honetan ipini behar dut *Zapatatxo berriak* bertso sortatxoak. Izan ere, oso ezaguna da betidanik. Aita Donostiak *Txalopin txalo* herri-kanta bildu zigun 1913an Saran. Nolanahi den, Lekuonak Elantxobeko bertasio bat jaso zuen, bere *Ahozko Literatura*-n, erabile-rari buruzko ohar txo bat lagun: “para hacer fiestas al niño”, horra usadioa. Nemesio Etxanizek, bestalde, bere *Lur berri bila*-ko “*Aurabestiak*” sailean tartekatu zuen (1967: 314). Sail honi bukaera emateko, *Kanpai-jole* aipatuko dut, harako *Frère Jacques... / Dormez-vous... / Sonnez les matines...* haur-kanta ezagun haren moldaera baitirudi.

Bigarren sailean sartzekoa da ezbairik gabe *Pinpirin-pinpirin*; izan ere, *Gerrateko nere amairu kantak* sortako “*Ama-susmoak*” poemaren ahapaldi bat duzu hura. Lekuonaren sorkuntzakoak direla baderitzait, berriz, honako hauek, zalantzan edo ziurtasun erabatekorik gabe, halere: *Pio-pio jolasa*, *Kanta-kantari*, *Sagu zaharraren eresia*, *Oilo itsua*, *San Kristobal handi*, *Miruaeren jolasa*, *Ilargia erori*, *Iturri garbi*, *Saltoka, saltoka*. Nolanahi den, Lekuonaren *Aur-kanta-sorkari* olerki sortako poemien tankera eta kutsua badutela iruditzen zait; antzeko gai edo motiboak hartzen dituela han eta hemen. Azkena, esaterako, edozein umeri entzungo diozu egun.

Sailotan sartu ezinik gelditu zait *Surtzapi txuri honekin* kanta. Izan ere, Nemesio Etxanizen haur-abestietako bat da, soka-saltoka kantatzekoa (1964: 297). Hari hartua dugu olerkia, beraz.

Erljioaren auzia agertu dut lehenago. Figura eta motibo erljiozko batzuk ageri dira ipuin eta olerkiotan: apaiza, fraidea, Jesus haurra, Ama Birjina (Ama Nahigabetua) eta Jesukristo (Seme hila), Jainkoa, meza. Horien agerpenari buruz juzkuak eman baino, iruditzen zait hobe dela gogoraraztea Grimm anaiek, esaterako, erljio kutsuko ipuin sortatxo bat argitaratu zutela, beren ipuin bilduma entzutetsuaren barruan, *Kinderlegenden* izenburu generikoaren azpian. Esan dezadan, halaber, Andersenek kristau etikazko adigaiak tartekatu zituela bere ipuinetan (irakur bedi, konparazio batera, *Sirenatxoa*). Lekuona, horrenbestez, idazle klasiko horiekin sintonian dago.

Lekuonaren ipuin eta olerkion balizko jasotzaileari buruz, bestalde, zerbait idatzi da. Seve Callejak liburua aipatu zuen, euskal haur literaturari buruzko bere lanean (1994: 161) "edukiari begiratzuz esan daiteke oso egokia dela 6-8 bitarteko umeentzat".

Honenbesterekin, liburu honetako ipuinekin jolas eta josta zaitezen opa dizut, irakurle. Aukera bikaina izango duzu, jakina, Sagu-txo Etxeberri, Oilo Potxolo, Ahate Garate eta beste askoren konpainia onean.

Haiza, lanbro, kea lango. Eki ...klik!

Genaro Gomez Zubia
Donostia, 2004ko azarora

Bibliografia

- ARRATIBEL, Joxe (1995). *Kontu zaharrak*. 2. argit. Donostia: Erein.
- AZKUE, Resurreccion Maria (1947). *Euskalerrriaren Yakintza (Literatura popular del País Vasco)*. (Laugarren liburua). Madril: Espasa-Calpe.
- (1968). "Romances y cuentos. Tomo X", in *Cancionero Popular Vasco (Tomo II)*, 2. argit. (1. argit. edizio faksimilea), Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca, 913-1061.
- BARANDIARAN, Jose Miguel (1973). *Eusko-Folklore. (Obras Completas. II. liburukia)*. Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca.
- BELDARRAIN, Josune (2004). *La Fontaine-ren eta Samaniego-ren alegien corpusa euskaraz*. [Mekanografiatua. Argitara gabe].
- CALLEJA, Seve (1994). *Haur literatura euskaraz. Lehenengo irakurgaietatik 1986ra arte*. Bilbo: Labayru ikastegia/BBK.
- DONOSTIA, Jose Antonio (bil.) eta RIEZU, Jorge (ed.) (1994). *Cancionero vasco./ III. Canciones*. Donostia: Eusko Ikaskuntza.

- ETXANIZ ERLE, Xabier (1997). *Euskal Haur eta Gazte Literaturaren Historia*. Iruñea: Pamiela.
- ETXANIZ, Nemesio (1967). *Lur berri bila*. Donostia: Izarra Irarkola
- LARRION, Patxi. "Manuel Lekuona (Oiarzun 1894-1987)", in AMETZAGAIÑA TALDEA, *Gure Mendea*. [Sareko bertsoia].
- LEKUONA, Manuel (1978). "Ume kantak (Itzaldi, Ernani'ko Urume Ikastolak antolatua. 1976'gn. Epailak 24 Erriko Etxean)", in *Idazlan guztiak*, 1. *Aozko Literatura*, Gasteiz: Gipuzkoako Foru Aldundia, 29-55.
- (1978). "Ume kantak (Itzaldi, Gipuzkoa'ko Ikastoletako Andereñoal, Loiola'n, 1971)", in *op. cit.*, 57-71.
- (1978). "Cantares geográficos", in *ibidem.*, 492-540.
- (1985). "Ume-kantak (Andereñoentzako itzaldi. Loyola, 1971 abuztuan), in *Idazlan guztiak*. 9. *Literatur sorkari*, Gasteiz: Gipuzkoako Foru Aldundia, 13-21.
- (1985). "La Canción Infantil (Lección en Genta, 5º Cursillo de Cultura Vasca, 21, 22 y 23 de Julio 1977), in *op. cit.*, 23-49.
- (1985). "Aur-kanta-sorkari", in *ibidem*, 63-101.
- (1985). "Gerrateko nere amairu kantak", in *ib.*, 227-251.
- LEKUONA, Juan Mari (1987). *Bidegileak: Manuel Lekuona*. Gasteiz: Eusko Jauriaritza.
- MUJKA IRAOLA, Inazio (1991). "Jean Etchepare Landerretche", in Jean ETCHEPARE, *Mendekoste gereziak*, Donostia: Erein, 7-18.
- UGALDE, Martin (1966). *Umeentzako kontuak*. Zarautz: Itxaropena.

Hiru anaiak

Aita batek hiru seme zituen. Handitu zirenean, mundurik mundu irabazitara joateko garaia heldu zen haientzat.

Aitak ez zeukan beste zer emanik, eta bati igitaia eman zion, eta besteari katua, eta besteari oilarra.

Eta joan ziren, joan eta joan, uurruti batera; eta soro batean gari ebakitzen ari ziren gizon batzuk. Hartzko aizkoraz ebakitzen zuten garia.

Igitaia zeukanak honela esan zien ebakitzalteei:

—Aizkoraz gari ebakitzen? Nik badut gauza egokiagoa horretarako.

Eta igitaia zakutik atera, eta *risti-rasta!* instant batean berealdiko saila ebaki zuen.

Harriturik gelditu ziren ebakitzailleak halako erreminta egokia-rekin:

—Salgai baduzu, guk erosiko dugu. Zenbatetan?

—Honenbestean.

Eta mutilak dirutza ederra hartu zuen bere igitaia salduta.

Joan eta joan, herri batera iritsi ziren. Herrian, gizon eta emakume guztiek, saguak harrapatu eta saguak hil ziharduten. Sekulako sagutea zen herrian, eta ezin burutu inola ere hainbeste sagurekin.

Eta katudunak honela esan zien:

—Zer ari zarete horrelako istiluetan, herrian saguak dituzuela-eta? Nik badut gauza egokiagoa saguak akabatzeko.

Eta katua, zakutik atera eta lurreratu bezain laster hasi zen, saguak harrapatu eta harrapatu, harik eta berehalako batean herri guztia garbi utzi arte.

Harriturik gelditu ziren herritarrak halako ehiza azkarrarekin:

—Salgai baduzu, guk erosiko dugu. Zenbatetan?

—Honenbestean.

Eta bigarren mutilak ere dirutza ederra hartu zuen, bere katua salduta.

Gero, joan eta joan, beste herri batera iritsi ziren arrats berandu. Inguruko mendixka batean gizon sail handi bat ari zen eguzkiaren sortaldera begira, makilaz lurra jo eta lurra jo.

Eta oilardunak esan zien:

—Zer dela-eta makilaz lurra jo eta lurra jo, eguna argitu baino lehenago?

—Eguzkiari deika ari gara, loak hartuta eta, etorri gabe gelditu ez dadin.

—Nik badut hori baino gauza egokiagoa, eguzkiari deitzeko.

Eta oilarra, zakutik atera bezain laster, *kukurrukuka* hasi zen, eta baita eguzkia agertu ere laster asko.

Harriturik gelditu ziren gizonak halako hegazti harrigarriarekin:

—Salgai baduzu, guk erosiko dugu. Zenbatetan?

—Honenbestean.

Hirugarren mutilak ere dirutza ederra hartu zuen, oilarra salduta.

Gero hirurak etxera bihurtu ziren ondotxo aberasturik. Eta beren aitarekin ederkitxo bizi izan ziren handik aurrera.

Eta txuri eta gorri eta kikiriki... ipuin hau egia baledi.

Pio-pio jolasa

—Pio-pio, gabirai,
hegan, hegan, gure zai.

—Klo klo klo;
ez korri!
Nire txitak etorri!

Txitatxoak, kontu gero,
ea ez den gabirai...
oilo jantzia gezurrez
zuek harrapatu nahi.

—Klo klo klo;
bai korri!
Nire txitak etorri!

—Amatxo, etorri gara;
Zu zaitugu gure zai.
Pio-pio, pio-pio...
hegan dabil gabirai.

Xango

—Xango, mango,
haurra nongo?

—Ona bada, etxerako;
gaiztoa bada, kanporako.

Exenplo

Exenplo berexi;
nik azak erosi,
erosi eta klik...
Gezurra diok hik.

Xirrizti

Xirrizti, mirrixiti, gerrena, plat;
olio-zopa, kikili-salda,
urrup edan edo klik!
iki-mili-kili-klik!

Kukurruku

- Kukurruku!
- Zer duzu?
- Buruan min.
- Zeinek egin?
- Axeriak.
- Axeria non?
- Errotapean.
- Zertan?
- Artaleak biltzen.
- Artaleak zertako?
- Oiloari emateko.
- Oiloa zertako?
- Apaizari emateko.
- Apaiza zertako?
- Meza emateko.
- Meza zertako?
- Gu eta mundu guztia salbatzeko.

Kanpai-jole

Kanpai-jole, kanpai-jole!
 Zer nahi duk? Zer nahi duk?
 Jo hiru kanpaiak; jo hiru kanpaiak.
 Din, dan, dun; din, dan, dun.

Arre, arre

—Arre, arre, mandakol
 Bihar Tolosarako,
 etzi Iruñarako...
 —Handik zer ekarriko?
 —Zapata ta gerriko.

Mariana gona-gorri

Mariana gona-gorri
 Aita akuiluarekin
 Ama arbaztarekin...
 korri, korri!

Ikuxi-makuxi

Bi dorre gora
 bi leihtatil,
 eulikari bat
 lau «nola-ibil». (Idia)

Ariko zera, ariko zera;
ilabetean ezetz atera. (Haria)

Andre guri-guria;
badu nahi eta guztia.
Beti kotxean, eta
beti dago bustia. (Mingaina)

Burua gora, eta
gorputza zaldun;
txapel gorria, eta
hankak ezproidun. (Oilarra)

Sagutxo ona eta igel gaiztoa

Behin batean igel batek, sagutxo bat ikusi zuen ibai ondoan, bere mutur txikia garbitzen ibaiertzeko uretan.

Igelak sagutxoa ito egin nahi zuen; eta horretarako zer asmatu? Honela hasten da:

—Bai handia dela ibai hau! E, sagutxo?

—Handia da, bai. Eta nola zabilta zu, horrelako ur handietan?

—Azkarra naizelako. Begira.

Eta igela uretan murgildu zen eta igeri egiten hasi sagutxoaren aurrean.

—Ez al duzu igaro nahi beste aldera?

—Ez, isatsa bustiko nuke.

—Neuk eramango zaitut bizkarrean.

Eta sinetsi zion sagutxoak igelari. Eta igelak sagu gaixoaren hanka bere hankari hariz lotu eta *plaustal* uretara bota zuen bere burua, sagutxoa itotzeko asmotan.

—Ai, ail! Itoko naizela! Ai, ail! Itoko naizela...!

Igelak ahal zuen indar guztia behera egiten zuen, eta sagutxoak ahal zuen guztia gora.

Miruak sagutxoaren garrasiak entzun zituen, eta lasterka joan zen laguntzera.

—Igel petrala
ahozabala:
sagua ito nahi huan
nik sartuko haut zakuan.
Eta esan duen bezela,
bi puska egin du igela.

Pinpirin-pinpirin

Maria Birjina
neska zenean,
goizean lan, eta
arratsaldean
jostera joaten zen;
eta bidean,
beharbada igaro
arrosa artean,

eta arrosa artetik
igarotzean,
tximeletatxoak
(zazpi batean)
hegatzen zioten
buru gainean
pinpirin-pinpirin
koroa antzean.

Kanta-kantari

Zingun-txori, hego-luze:
igo zaitez zerura;
eta eman Amatxori
eskutitz hau eskura.
Esaiozu, eskutitzak
baduela erantzun;
baina inork ez beza jakin
niretzako zer dizun.

Kalean goitikan behera
bi sagutxo han doaz,
txiru-liru eta ttun-ttun,
soinua jo ta joaz...
Atzetik hirugarrena
hiruretan bixkorrena
hankak arin jasoaz.

Oilo gorria

Oilo gorriak, lurrean aztarrika ari zela, gari-ale bat aurkitu zuen.

—Zein etorriko da nirekin sorora, gari-ale hau ereitera?

Eta ahateak:

—Nola joango naiz ni?

Eta antzarak:

—Nekatu egin naiz ni.

Eta orduan oilo gorriak:

—Neu joango naiz sorora, ereitera.

Garia hazi eta heldu zenean, oilo gorriak berriz ere:

—Zein etorriko da nirekin, garia errotara eramatera?

Eta ahateak:

—Nola joango naiz ni?

- Eta antzarak:
—Nekatu egin naiz ni.
- Eta oilo gorriak orduan:
—Neu joango naiz, errotara eramatera.
- Eta garia eho zutenean eta irina egin, oilo gorriak berriz ere:
—Zein etorriko da nirekin, mairan, ore egitera?
- Eta ahateak:
—Nola joango naiz ni?
- Eta antzarak:
—Nekatu egin naiz ni.
- Eta oilo gorriak orduan:
—Neu joango naiz, mairan, ore egitera.
- Eta mairan, ore egin zuenean, oilo gorriak berriz ere:
—Zein etorriko da nirekin, labean ogia erretzera?
- Eta ahateak:
—Nola joango naiz ni?
- Eta antzarak:
—Nekatu egiten naiz ni.
- Eta oilo gorriak orduan:
—Neu joango naiz, labean erretzera.
- Eta ogia labean urre kolore, urre kolore, erre zenean, oilo gorriak berriz ere:
—Zein etorriko da nirekin, ogi urre-kolore ederra jatera?
- Eta ahateak oihuka:
—Ni, ni. Zu beti nire laguna izan zara.
- Eta antzarak:
—Ni, ni. Zu eta biok, gu beti adiskide izan gara.
- Baina oilo gorriak orduan:
—Ez ahate. Zu nola etorriko zara? Ez antzara. Zu nekatu egingo zara.

Soroan, neuk erein nuen;
 Errotara, neronek eraman nuen;
 maidan, neronek oratu nuen;
 labean, neuk erre nuen.

Ogi ederra orain, niretzat... eta nire txita txiki-txikientzat.

Fraile Antonen astoa

Fraile Antonek
 astotxo bat du;
 ta pozik dago
 Frai Anton.

«Arre» esanda
 aurrera doa;
 «So» esan eta
 bertan lo.

Asto gainean
 basta ederra;
 basta gainean
 Zapiron.

Fraile Antonek
 astotxo bat du;
 ta pozik dago
 Frai Anton.

Sagu zaharraren eresia

Zortzi sagu gazte
 zahar batekin...
 Zenbat urte zitun
 Berak ez zekin

—Aiton: esan nola
 isats motz zeran...
 Eta zaharra hasi zan
 betiko eran:
 «Ta holaxe zun,
 ta holaxe zan...»

Sukalde apain bat;
 ta sukaldean
 ni hantze nenbilen
 jan-kuxkuxean.
 Baina jan-ixpi bat
 ez zan lurrean;
 erratza ari izana
 baitzan lanean.

Ta holaxe zun,
 ta holaxe zan.

Katu beltza lotan
 aulki gainean,
 nahikoa jan, eta
 gauza jakina da
 zer gertatzen dan
 katua badago
 asebetean:
 sagua nagusi
 sukaltutsean.
 Ta holaxe zun,
 Ta holaxe zan.

Hantxe nenbilen ni
 jauntxo antzean
 nire isats ederra
 arrasta atzean,
 txokoak miatzen

eginahalean.
Ta holaxe zun
ta holaxe zan.

Erratzak ahazturik
ordu onean,
hor begiz jotzen dut
txoko batean
gazta pusketa bat;
ta bat-batean...
hori jakina da
gure artean...
Ta holaxe zun,
ta holaxe zan.

...hortzak zorrozuta
zas! ezartzean
zepoa zarta zan
nire ertzean...

...geroztik isatsik
ez dut atzean.
Ta holaxe zun,
ta holaxe zan.

Ikasbide latza
jardun motxean:
«Laster ta azkarregi
gabiltzanean,
gerta gintezkeela
isats gabea».

—Eta katu beltzak?
—Esna zanean,
ia-ia jan ninduan
grauska! batean.
Ta holaxe zun,
ta holaxe zan.

Labezomorrotxo

Behin batean, Labezomorrotxok, bere ataria garbitzen ari zela,
txanpon bat aurkitu zuen lurtean.

—Zer erosiko dut nik? Zer erosiko? Goxoak?

—Ez; litxarrerria da

—Hurrak?

—Ez; litxarrerria da.

—Perkalezko gona?

—Bai; horixe. Hori zait niri atsegin...

Eta perkalezko gona erosi zuen, loratua.

Biharamunean, berriz ere ataria garbitzen ari zela, astotxo bat
igaro zen handik:

—Labezomorrotxo: bai apain zaudela!

—Ondo eginal
Ez diot inori zor
nire apaina.

—Nahi al duzu nirekin ezkondu?

—Ea zelan kantatzen duzun.

—A... ru... a... ru...

—Ail Ez, ez; izutu egingo nauzu.

Ollartxo bat igaro zen biharamunean:

—Labezomorrotxo, bai apain zaudela!

—Ondo egina!

Ez diot inori zor

nire apaina.

—Nahi al duzu ezkondu nirekin?

—Ea zelan kantatzen duzun.

—Kukurruku! Kukurruku!

—Ail Ez, ez; izutu egingo nauzu.

Eta biharamunean igaro zen Sagutxo Etxeberri:

—Labezomorrotxo, bai apain zaudela!

—Ondo egina!

Ez diot inori zor

nire apaina.

—Nahi al duzu nirekin ezkondu?

—Ea zelan kantatzen duzun.

—Tzii... tzii... tzii...

—Horrela zait atsegin niri.

Eta ezkondu ziren Sagutxo eta Labezomorrotxo.

Eta, halako batean, Labezomorrotxok labera joan behar izan zuen; eta honela hitz egin zion bere Sagutxori:

—Kontuz. Ez, gero, igo lapikoaren ertzera;

barrura erori eta ito egingo zera.

Baina Sagutxo igo zen lapikoaren ertzera eta, *tupusti*, barrura erori zen.

Labetik etorri zenean, honela dio Labezomorrotxok:

—Non da nire Sagutxo Etxeberri? Non da nire Sagutxo Etxeberri?

Baina ez zuen aurkitzen; Halako batean ikusi zuen lapiko barruan, irakiten, *gal-gal-gal*.

Haren negarrak orduan!

—Ai! Ai! Nire sagutxo! Ai! Ai! Nire sagutxo!

Sagutxo Etxeberri
lapikora erori;
eta Labezomorrotxo
negarrez Sagutxori,
negarrez Sagutxori.

Oilo itsua

Xangotik lotua
han dago oiltxoa
txitatxoak zaintzen
hantxe, bai, gaixoa.

Josi eta josi
ari zenean
txitaren mantala
josi nahian,
txita gabiraiak
eraman dio...

Oiloak negarrez
honela dio:

—Txita, txita, txita,
txita gaixoa!
Amatxo negarrez
urtzera doa...

Negar eta negar,
urtzen hasita,
azkenik gaixoa
itsu gelditu da.

San Kristobal handi

Haurra lepoan-da
ibaira joan da
Kristobal handi.

—Ai! Jesus txiki!
Ez gero busti...!

Ez da, ez, bustiko,
ezin da busti;
eramailea du
Kristobal handi.

Igel harrotxoa

Igeri zebiltzan igelak uretan kantari:

—Rak! Rak! Rak!

Guztien artean bat zebilen, bestea baino handiago izan nahian, gorputza luzatu eta luzatu...

Idi bat etorri zen halako batean, ura edatera; eta igel lagunak igel harroari honela esaten:

—Hara! Hara! Zu baino handiagoa da hori.

Igel harroak ikusi zuen, ikusi, idia bera baino handiagoa zela; eta zurrut eta zurrut, ura edan eta ura edan hasi zen, bere burua zahagi bat bezala puzteraino; eta orduan honela galdetu zien lagunei.

—Banaiz ala ez naiz idia bezain handi?

—Ez, erantzun zioten lagunek; idia handiago, idia.

Eta, zurrut eta zurrut, ura edan eta ura edan jarraitu zuen berriz ere; harik eta, halako batean, zart! mila pusketatan lehertu zen arte.

Beste igelak beldurtu ziren oso, eta haiek ez zuten izan nahi idia bezain handi.

Miruairen jolasa

Goazen, goazen, baratzer, han mirua ikustera.

Perrexila janda mirua etzan da.

Janda, janda, janda.

—Atzeko Marikita!

—Zer nahi duzu, nagusi?

—Hilik da, ala bizi da,

miru gaizto, itsusi?

—Hilik da!

Goazen, goazen, baratzer, han mirua ikustera.

(Haurrak aurretik, eta mirua atzetik; harik eta norbait harrapatu arte, bere habiara eramateko).

Txita polita

Behin batean Txita Polita harizti batera joan zen eta, ezkur-ale bat erori hariztetik eta, *kask!* jo du buruan.

—Ene bada! —esan zuen, zeharo izutua:
Zerua dator goitik behera.
Noan Erregeri esatera.

Eta bazihoan joan; eta Oilo Potxolo topatu zuen:

—Egun on, Txita Polita.
Nora zoaz, horren goiz jaikita?

—Zerua dator goitik behera,
eta Erregeri esatera...

—Noan ni ere, zurekin batera.

Eta Oilo Potxolo eta Txita Polita joan bazihoazen; eta Oilar Goiar topatu zuten:

—Egun on, Oilo Potxolo eta Txita Polita;
nora zoazte, horren goiz jaikita?

—Zerua dator goitik behera,
eta Erregeri esatera...

—Noan ni ere, oro batera.

Eta Oilar Goiar, Oilo Potxolo eta Txita Polita joan bazihoazen; eta Ahate Garate topatu zuten:

—Egun on, Oilar Goiar,
Oilo Potxolo eta Txita Polita;
nora zoazte, horren goiz jaikita?

—Zerua dator goitik behera,
eta Erregeri esatera...

—Noan ni ere, oro batera.

Eta Ahate Garate, Oilar Goiar, Oilo Potxolo eta Txita Polita joan bazihoazen; eta Antzar Mantzar topatu zuten:

—Egun on, Ahate Garate, Oilar Goiar,
Oilo Potxolo eta Txita Polita:
nora zoazte, horren goiz jaikita?

—Zerua dator goitik behera,
eta Erregeri esatera...

—Noan ni ere, oro batera...

Eta Antzar Mantzar, Ahate Garate, Oilar Goiar, Oilo Potxolo eta Txita Polita joan bazihoazen; eta Indioilar topatu zuten:

—Egun on, Antzar Mantzar, Ahate Garate,
Oilar Goiar, Oilo Potxolo eta Txita Polita:
nora zoazte, horren goiz jaikita?

—Zerua dator goitik behera,
eta Erregeri esatera...

—Noan ni ere, oro batera.

Eta Indiollar, Antzar Mantzar, Ahate Garate, Oilar Goiar, Oilo Potxolo eta Txita Polita joan bazihoazen, eta iritsi ziren Erregeren jauregira:

—Errege Jauna, Errege Jauna:
zerua ari da puskatzen dena.

Agindu ezazu
konpon dezaten azkar eta usu.

Erregeak, eskerrak eman ondoren, bakoitzari urrezko txanpon ba-na eman zion eskupeko.

Ilargia erori

Potzura jausi zan
ilargia...

Uretan ito zan
ia-ia.

—Mork aterako du
potzu barrutik?

—Bota zunak berak
goiko zerutik.

—Haizeak dezala...

—Alperrikan;
itsasora jun da
goizetikan.

—Atera dezala
gau-beleak.

—Izutu egin du
ilunbeak.

—Dezala, orduan,
eguzkiak...

Baina eguzkia
Harro baitzan;
Ilargi, berriz,
Txiro izan...
...esana dago zer
gertatu zan.

Urtu zan, urtu,
ez baitzun lagun
eguzkia.

Zapatatxo berriak

—Txalo-pin, txalo;
txalo ta txalo...

Mixiña katutxoa
mizpiran dago.

—Badago, bego,
bego, badago...
Hego-haize goxoa
xurgatzen dago.

—Txalo-pin, txalo;
txalo ta txalo...
Mixiña katutxoa
leihoan dago.

—Badago, bego,
bego, badago...
eguzki epeletan
goxoro dago.

—Txalo-pin, txalo;
txalo ta txalo;

nire zapatatxoan
begira dago.

—Badago, bego,
bego, badago...
Zure zapatatxorik
ez du izango.

...ez du izango,
ez du izango;
amatxok zapatarik
ez dio emango...
Mixiñari amatxok
ez dio emango.

Arranoa, azeria eta mozoloa

Behin arranoak haritz batean egin zuen habia. Hantxe hazten zituen bere arranokumeak, eguzkiari begira-begira.

Halako batean azeria igaro zen haritz petik eta honela esan zion arranoari:

—Arrano hegalarri,
eman ume bat niri.
Ematen ez badidan
Nik bihar isatsakin
zarra-zarra haritzari.

Arranoa negarrez hasi zen. Eta negarrez zegoela, mozoloa igaro zen handik, eta honela esan zion:

—Zergatik zaude negarrez, arranotxo?

—Azeriak ume bat eskatu dit. Eta bestela bihar isatsarekin botako duela.

—Bihar etortzen bada, esaiozu, esan:

«Haritza botatzeko,
behar da aizkolari,
eta ez azeri».

Biharamunean etorri zen, berriz ere, azeria, eta honela esan zion arranoari:

—Arrano hegalaria,
eman ume bat niri.
Ematen ez badidan
Nik bihar isatsakin
zarra-zarra haritzari.

Eta orduan arranoak honela;

—«Haritza botatzeko,
behar da aizkolari,
eta ez azeri».

Eta azeriak orduan:

—Nork esan du hori?

—Mozolo horrek

—Hartuko ditu horrek!!

Eta azeria bertatik hasi zen, mozoloa nondik harrapatuko; eta egun batean, azeria sastraka baten azpian zegoela, mozoloa sastrakaren gainean kokatzen ikusi zuen eta *grausk!* hortzetan harrapatu zuen azeriak.

Eta mozoloak orduan:

—Harrapatu nauk, harrapatu; ondo zegok; azkarra haiz. Baina nik ezagutu nian azeri bat... Huraxe bai azkarra! Huk kantatuko al huke hark bezala:

«Nik mozoloa jango!
Nik jango mozoloa!»?

Losintxarekin dena harrotu zen gure azeria, eta kantatzeko ma-trailezurrak zabaldu... eta orduan, hor ihes egiten du mozoloak, hortz artetik.

Azeriak kantatu zuen orduan:

—Nik mozoloa jango,
nik jango mozoloa.

Baina baita mozoloak ere, barrez-barrez:

—Ni ez beste mokoloa,
ni ez beste mokoloa..

Eta hegan joan zen.

Azeri gezurtia eta oilar azkarra

Behin batean oilar gorrixka eta oilo gorriak aztarrika ari ziren zelaian:

—Pik, pik, pik...

Oilarrak zizare edo gari-aleren bat aurkitzean, harro-harro deitzen zien oiloei, jatera etortzeko:

—Koorri, korri, korri.

Oiloak poz-pezik bizi ziren zelaian, oilarraren babesean.

Halako batean, oilarrak azeri bat bidean zetorrela ikusi, eta oiloei deika hasi zen:

—Kara-ka-kra! Etorri azkar-azkar, eta denok igoko gara horrako zuhaitz handi horretara; bestela azeriak jango gaitu.

Oiloak, hegoak astinduz eta lasterka bizian, igo ziren azkar-azkar zuhaitzean gora.

Baina oiloetan batek, Oilo Gorritxok, zangoa hautsita zeukan, eta zuhaitzera igo ezinik, azeriak ia-ia harrapatu zuen.

—Ea, Oilo Gorritxo —esan zuen oilarrak— igo zaitez azkar nire bizkarrera.

Eta horrelaxe ihes egin zuen Oilo Gorritxok azeriaren hortzetatik.

Azeria zuhaitz pean gelditu zen, muturra miazkatuaz, oiloei zer gezur sartu pentsatzen, zuhaitz gainetik jaitzarazteko, gero harrapatu eta jateko.

—Oilar jauna, ez beldurrik izan. Ez nator zuek jatera; zuei berri on bat ematera nator: piztia guztien artean bakeak egin direla, eta ez garela hemendik aurrera elkar jaten ibiliko. Jaitsi, beraz, lurrera zuhaitz horretatik, eta jolasean ibiliko gara elkarrekin ederki.

Oilarrak ez zuen sinetsi azeriak esana; eta, badaezpada, honela erantzun zion:

—Baliteke, bai, horrelaxe izatea; hain zuzen, han datoz bidez bide bi zakur, mingaina zintzilik, lasterka honantz. Beharbada, zuk esandako berri on hori guri ekartzera.

Azeriak, zakurren ipuin hori entzun bezain laster, hanka egin zuen. Ikustekoa izan zen azeriaren ihes egitea, lau oinka bizian, zakurraren beldurraren beldurrez.

Oilarrak orduan:

—Nora zoaz, baina, jaun azeri? Ez al dira, bada, bakeak egin?

—Bai; baina, beharbada, zakurrek ez dakite oraindik horrelakorik, eta jan egingo naute.

Azeria, lasterka bizian urrutian ezkutatu zenean, oilarrak dei eginda oiloak jaitsi ziren zuhaitzetik, eta honelaxe kantari jardun ziren.

—Krokoro-kol!

krakara-ka!

Azari gezurti

joan da eta.

Abereak eta landareak hizketan

Aspaldi-aspaldi-aspaldi batean, abere guztiek ere bazekiten hizketan. Abere handiak eta abere txikiak: zaldiak eta mandoak, zezenak eta idiak, astoak eta zakurrak, oiloak eta usoak, eta txepetak eta euliak, eta tximeletak eta txindurriak... guztiak ziren hiztunak.

Baita landareak ere: haritzak eta sagarrak, mahatsak eta arrosak, laharrek eta belarrak. Guztiek ederki zekiten hizketan. Landareetan goroldioa bakarrik zen hizketan ez zekiena. Beste guztiek bai, bazekiten. Eta goroldioak ez zekiela ikustean, beste guztiak (abere eta landare) erakutsi nahian hasi ziren gaixoari. Baina goroldioa hain zen motela, ari eta ari, jardun eta jardun, azkenik, goroldioari erakutsi ez baina, berek ahaztu zuten hitz egiten; eta geroztik daude denok mutu, eta gizakia bakarrik hiztun.

Hau egia bazan...

Sagu zuria

Behin batean aguretxo zahar bat bizi zen, bera bakar-bakarrik, haitzulo batean.

Halako batean, ibai ondoan eserita zegoela, miru bat ikusi zuen hegan, sagu zuri bat atzaparretan zeukala.

Miruak, han gainean igarotzean, atzaparrak askatu zituen, eta sagu zuria agurearen gainera erori zen. Aitonak maite-maite egin zion sagutxoari; eta hain polita zela ikusita, berarekin eraman zuen

bere bizilekura, eta hantxe hazi zuen neska koxkor bat balitz bezalaxe. Sagutxoak egiten zizkion aitonari bazkaria eta etxeko lanak.

Handitu zenean, honela esan zuen aitonak:

—Handitu zara, alabatxo, eta ezkontzeko urteak badituzu; ni, berriz, zahartzen ari naiz, eta pozik hilko naiz zu ezkondurik ikusita.

—Baina nik ez zaitut utzi nahi, aitona.

—Bai, alabatxo, bai; ezkondu egin behar duzu.

—Hala nahi duzunez gero, ezkonduko naiz; baina inguru honetan den gizonik indartsuenarekin.

—Inguru honetan den gizonik indartsuena, eguzkia da ba, eta berari eskatu beharko zure gizona izateko.

Aitonak eguzkiari honela esan zion:

—Eguzki, nire eguzki eder,
zu zara inguru honetan den gizonik indartsuena;
nahi al duzu izan gizon, nire sagu zuriarena?

Eta eguzkiak honela erantzun:

—Aitona,
pozik egingo nuke zuri ematearren, pozik;
baina, bada inguru honetan ni baino indartsuagorik.

—Zein da, zein?

—Hodeia. Askotan estaltzen nau ni hodeiak, eta askotan ezin dut argitu lurra.

Aitonak orduan hodeiari:

—Hodei, nire hodei zuri,
zu zara inguru honetan denik indartsuena;
nahi al duzu izan gizon, nire sagu zuriarena?

—Bai, baina bada inguru honetan ni baino indartsuagorik.

—Zein da, zein?

—Mendia. Askotan mendiak ez dit lagatzen, neuk nahi bezala ibiltzen.

Aitonak orduan mendiari:

—Mendi, nire mendi handi,
zu zara inguru honetan denik indartsuena,
nahi al duzu izan gizon, nire sagu zuriarena?

—Bai, baina bada inguru honetan ni baino indartsuagorik.

—Zein da, zein?

—Satorra. Hor ari zait, gau eta egun, nire barrua zulatu eta zulatu, etengabe.

Aitonak orduan satorrari:

—Sator, nire sator polit,
zu zara inguru honetan denik indartsuena,
nahi al duzu izan gizon, nire sagu zuriarena?

—Bai, eta pozik, nire aitona.
Ni beltza naiz, eta bera, zuri;
nork egin barrerik guri?

Ezkondu ziren sator beltza eta sagu zuria.

Eta egundoko ezteiak egin zituzten; eta han egon ziren bazkaltiar ezteietan inguruko sagu zuri eta sator beltz guztiak. Eta oso zoriontsu bizi izan ziren beti beren aitona zaharrarekin.

Ahuntz basatia

Ama bat hiru alabarekin bizi zen behin: alaba bata, Erroxa; beste, Argi; eta bestea, Maritxu.

Etxeko atarian josten jarduten zuten laurak; eta halako batean amak alabei esan:

—Lana lehenengo bukatzen duena gora igoko da, ogi eta ezti jatera.

Erroxak bukatu lehenen, eta gora joan zen; baina goian ahuntz basati bat zen. Eta ahuntzak:

—Uuuuu!
Ahuntz basatia nauzu,
mendiz mendi nabilena;
kris-kras batean jateko prest
neskatzarik langileena.

Erroxak sinistu ez, eta gora joan zen; eta ahuntzak jan zuen.

Ez zetorrela ikusita, amak Argiri:

—Zoaz gora; bestela ahizpak jango du ezti guztia.

Behetik gora badoa, eta beldurtzeko orroa entzuten du:

—Uuuuu!

Ahuntz basatia nauzu,
mendiz mendi nabilena;
kris-kras batean jateko prest
neskatxarik ederrena.

Argik ere ez sinistu, eta han igo zen; eta Argi ere ahuntzak jan.

Ez zetozela ikusita, amak Maritxuri:

—Zoaz gora; bestela ahizpek jango dute ezti guztia.

Eta behetik gora badoa eta honek ere beldurtzeko orroa entzuten du.

—Uuuuu!

Ahuntz basatia nauzu,
mendiz mendi nabilena;
kris-kras batean jateko prest
neskatxarik azkarrena.

Maritxu lasterka behera jaitsi zen, amari esatera; baina amak ez sinistu.

—Neu igoko naiz; ikusiko duzu, nola ez dagoen inor.

—Uuuuu!

Ahuntz basatia nauzu,
mendiz mendi nabilena;
kris-kras batean jateko prest
amarik txintxoena.

Amak ere sinistu ez; igo zen, eta ahuntzak hura ere jan.

Maritxu negarrez hasi zen, etxe atarian; eta txindurri txiki bat igaro zen handik.

—Zergatik negar egiten duzu, Maritxu?

—Honela eta honela: goian ahuntz basati bat dago, eta berak jan ditu gure ama eta nire bi ahizpak.

—Nik hilko dut ahuntz basati hori; ikusiko duzu; egon argi.

Eta ahuntzak txindurri txikia ikustean:

—Uuuuu!

Ahuntz basatia nauzu,
mendiz mendi nabilena;

kris-kras batean jateko prest
txindurririk bizkorrena.

Eta txindurri txikiak:

—Ni, berriz Txindurritxo naiz,
txindurririk txikiena;
hozka eta hozka hasten banaiz
laster da zure azkena.

Eta ahuntzak ia jan zuen txindurria; baina txindurria ile artean gorde zen. Eta hanka muturretik belarriraino hasi zen pik eta pik. Eta ahuntza ezin egonez saltoka eta jauzika. Halako batean, zoratuta, leihotik bere burua bota, eta lurrean, *zaprast*, lehertu zen.

Orduan, ahuntzaren sabeletik berehala irten ziren ama eta bi alabak. Eta Maritxuri besarkada eman ondoren, honela esan zuten:

—Nola ordainduko diogu Txindurritxori, egin digun mesedea?

—Zer sari emango Txindurritxori?

—Anega bat gari emango dizugu.

Eta Txindurritxok:

—Nire zakutxoan ez da anegarik sartzen;
ezta nire errotatxoan ere horrenbesterik ehotzen.

—Anega erdia, orduan?

—Nire zakutxoan ez da anega erdirik sartzen;
ezta nire errotatxoan ere horrenbesterik ehotzen.

—Lakari bat, orduan?

—Nire zakutxoan ez da lakaririk sartzen;
ezta nire errotatxoan ere horrenbesterik ehotzen.

—Gari-ale bat emango dizugu, orduan?

—Hori bai, ederki sartzen da nire zakutxoan;
eta eho ere bai ederki nire errotatxoan.

Eta txuri eta gorri eta kikirriki... ipuin hau egia baledi.

Zazpi antxumeak

Behin batean, ahuntz ama eta zazpi antxume bizi ziren txabola batean.

Antxumeak oso politak ziren: batzuk beltzak, besteak zuriak, eta besteak gorriak. Baina denok berdin, esnea edan eta esnea edanez, mutur txikia zuri-gorri, zuri-gorria zuten zazpiok. Zazpiak potxolo-potxoloak ziren.

Halako batean, beste askotan bezala, etxea garbitu eta umeak apaindu ondoren, ahuntz amak honela esan zien:

—Umeak, oraintxe azokara joan behar dut, saldu-erosiak egitera. Ni etorri arte, bakarrik gelditzen zarete. Eta, begira ez inori aterik zabaldu! Otsoa inguruan dabil. Ustekabe otsoa txabolan sartzen bada, denok jango zaituzte.

—Ez, ama, ez; ez dugu zabalduko aterik inorentzat.

Eta ahuntz ama azokara joan zen lasai-lasai.

Baina otsoak ikusi zuen ahuntz ama azokara joaten; eta poliki-poliki antxumeen txabolara joan, eta dan-dan atea jo zuen:

—Zein da?

—Ama naiz; ireki; zabaldu atea.

—Ez, ez; zu otsoa zara. Amak ez du horrelako eztarri latzik.

Otsoa, lurra ostikoz jota, oilloaren etxera joan zen:

—Oilo andrea, ekarri azkar-azkar hamabi bat arrautza, eztarri latz hau pixka bat goxatzeko.

—Torizu, otso jauna; baina, begira inori kalterik egin!

Otsoa, hamabi arrautzak janda, antxumeen txabolara joan, eta dan-dan atea jo zuen:

—Zein da?

—Ama naiz; ireki; zabaldu atea.

Ea, erakutsi hanka katazulotik.

Eta otsoak hanka katazulotik erakutsi zuen. Baina antxumeek:

—Ez, ez; zu otsoa zara. Gure amak zuriak ditu hankak.

Otsoa, lurra ostikoz jota, errotariaren etxera joan zen:

—Errotari jauna, ea ekarri azkar-azkar irin zuria, hanka beltz hauek zuritzeko.

—Torizu, otso jauna. Baina begira, inori kalterik egin!

Eta dena zuri-zuri eginda, berriz ere antxumeen txabolara joan zen. Dan-dan atea jo zuen.

—Zein da?

—Ama naiz; ireki; zabaldu atea.

—Ea erakutsi hanka, katazulotik.

Otsoak hanka zuri-zuria erakutsi zien katazulotik; eta orduan antxumeek atea zabaldu.

Ene bada! Antxumeak hasi ziren ihesi; baina otsoak *grausk!* eta *grausk!* banan-banan denak tripara irentsi zituen.

...denak ez; txikiena, isil-isilik, erlojuaren atzean ezkutatu zen. Otsoa, orduan, sabela ederki beteta, ibai ondora joan zen lotara.

Ahuntz amak, etxera etorri zenean, atea jo eta jo; baina inortxok ere ez erantzuten, eta negarrez hasi zen.

Nire antxume txikiak,
gorri, beltz eta zuriak,
guri-guri nik haziak!
Zoritxarrean hemen etxean
gaur nik bakarrik utziak:

Non zarete, non,
nire antxume txikiak?
Nire antxume mutur txikiak
zuri-gorri, zuri-gorriak,
berdin zazpiak.

Txikiena, amaren negarra entzutean, buru txikia erloju atzetik aterata, lasterka amaren besoetara joan zen. Eta berehalako batean amari dena esan zion.

Ahuntz amak orduan asmo bat izan zuen.

Guraizeak eta jostorratza eta haria eta titarea hartu, eta otsoaren bila joan zen.

Otsoa lo zegoen ibai ondoan

Eta ahuntz amak poliki-poliki, esnatu gabe, sabela ireki zion, eta sei antxumeak hantxe atera ziren banan-banan, bizi-bizirik, saltoka eta jauzika:

—Amatxo, amatxo, amatxo!

—Ixo, maiteak, ixo, otsoa esnatu gabe! Ea! Ekarri harriak.

Eta otsoari sabela harriz bete-bete egin, eta gero jostorraz eta hariz larrua josi.

Berehala beren txabolara joan ziren berriz ere. Haien poza orduan!

—Otso gaiztoak
gezurra guri;

baina amatxok
berriz itzuri.

Otsoa esnatu zenean, egarri zen, asko jan baitzuen, eta ibaira joan zen ura edatera; baina sabeleko harrien astunaren astunez, *pulunpl!* ibaira erori zen eta hantxe ito.

Antxumeak orduan kanta-kantari hasi ziren:

—Otsoa ito da;
hau gure poza!
Orain amarekin
gaitezen goza.

Eta handik aurrera, beti amatxoren esanak eginez, ederto biziz izan ziren antxumeak.

Antxume mutur txikiak
zuri-gorri, zuri-gorriak
berdin-berdinak zazpiak.

Astoa eta otsoa

Gauza guztiek hizketan zekiten garaian gertatu zen. Eta gertatu zen, astoa zetorrela Nafarroatik Ataunera, zahagi ardoa bizkarrean ze-karrela.

Eta otsoa atera zen astoaren bidera, zeharo goseturik. Eta astoak otsoari:

—Egarri al haiz, egarri?
Bazeukaat hiretzat edari.

Baina Otsoak:

—Astotxo, ez nauk egarri;
baina bai goseak larri.
Oraintxe jan behar ditiat
hire buru ta belarri.

Eta astoak orduan:

—Hor goien zegok artalde,
batere zakurrik gabe.
Haruntz dijoanarentzat
han zegok zikiro pare.

Baina otsoak berriz ere:

—Orpoan zeukaat arantza;
ezin joan naitek haruntza.
Hemen holako aukera-eta
Zertara joan inuntza?

Orduan astoak:

—Hor goien-goien Ermita,
San Bartolome deritza;
nik meza entzun dezadan arte,
goazemak biok haruntza.

Otsoak ez zuen joan nahi; baina azkenean, bera ardietara joan arte, utzi zion astoari Ermitara joaten.

Baina, astoak esandako lekuan artalderik ez-eta, otsoa ere Ermitara joan zen. Astoa, baina, ordurako Ermita barruan zegoen, eta otsoa etortzen ikusita, atzeko bi hankekin Ermitako atea gogor itxi zuen. Orduan otsoak, amorru eta haserre bizian, honela astoari:

—Asto zaharra mukizu!
Sobra eta gehiegi dakizu.
Hurren nik harrapatzean,
mezarik entzungo ez duzu.

Astoak berriz Ermita barrutik:

—Otsango, otsango gazia,
gaztetan gaizki hazia:
bihar jango banauk ere,
badiat gaurko bizia.

Astoa motela dela, baina oraingoan otsoa gertatu zen motel eta erdi, astoaren aldean.

Hurritziko txitatxoa

Txitatxo bat zebilen behin, bere amaren ondoan, jaten, hurritzian; eta hur bat gelditu zitzaion eztarrian, eta ia itorri zegoen.

Ama oilo loka, lasterka, etxeakoandrearengana joan zen eta honela esan zion:

—Hator, etorri, etxeakoandre, hurra ateratzera nire txitari, hurritzian ia itoan dago eta.

—Ez daukat, baina, oinetakorik. Zoaz zapatariaren etxera, eta eskatu nire zapatak.

Oiloa lasterka zapatariaren etxera joan zen:

—Zapatari, ekarri gure etxeakoandreaken zapatak,

hurra ateratzera joateko nire txitatxoari,

hurritzian ia itoan dago eta.

—Ez daukat, baina, larrurik. Esaiozu ahuntzari larru emateko.

Oiloa lasterka ahuntzaren etxera joan zen:

—Ahuntzatxo, ekarri larru niri,

nik emateko zapatariari,

zapatariak zapatak egiteko etxeakoandreaki,

etxeakoandreak hurra ateratzeko nire txitatxoari,

hurritzian ia itoan dago eta.

—Baina nire larrua gose da. Esaiozu zelaiari belarra emateko.

Oiloa lasterka zelaira joan zen:

—Zelai zelaixo, eman belar ahuntzari,

ahuntzak larru emateko zapatariari,

zapatariak zapatak egiteko etxeakoandreaki,

etxeakoandreak hurra ateratzeko nire txitatxoari,

hurritzian ia itoan dago eta.

—Baina lehor nago, eta ez daukat belarririk. Esaiezu hodeiei ura emateko.

Oiloa hodeietara joan zen hegan:

—Hodeitxoak, emaziozue ur zelaiari,

eta zelaiak belarra emango ahuntzari,

eta ahuntzak larrua zapatariari,

eta zapatariak zapatak egingo gure etxeakoandreaki,

eta gure etxeakoandreak hurra aterako nire txita-
txoari,

hurritzian ia itoan dago eta.

Eta hodeiek eman zioten ura zelaiari, eta zelaiak belarra ahuntzari, eta ahuntzak larrua zapatariari, eta zapatariak zapatak egin gure etxeakoandreaki, eta gure etxeakoandrea joan zen lasterka hurritzira, eta hurra atera eztarritik nire txitatxoari.

Orduan txitatxoak, hegoak astinduz:

—Kikirriki! —kantatu zuen.

—Kikirriki!

Kikirriki!

Iturri garbi

—Iturri garbi,
erreka garden:
ur garbi horretan
garbile nor den?

Honek garbitu
eta hark zabaldu
Arrosa usainik
izarak al du?

—Bordari baten
alabatxoak
garbitzen ditu
izaratxoak.

Ni naiz arrosa
zu krabelina...
Erregea zu,
ni Erregina.

Mariana mantangorri

Mariana
mantangorri:
mezetara
korri-korri!

Behin batean Marigorri bat bizi zen, oso polita; eta urrezko soineko ederra zuen eguzkitan dizdiz.

Halako batean, basoko elizatzora joan zen eta, leihatilatik begirata, Ama Nahigabetua ikusi zuen; beltzez jantzia zegoen, Seme hilari negarrez.

Ama Birjinaren antz gutxi zeukalako, bere soineko dizdizariaribegira, lotsatu egin zen gure Marigorri.

Eta gauarengana joanda, honela esan zion:

—Gau-gautxo:
zu beltza zara.
Jantzi nazazu
amaren antzera.

Eta gauak eman zion bere soinekoa, soineko beltza, sare-sarea eta azpiko urrea ageri. Baina eguzkiak argitu zuenean, soineko beltzak ihes egin eta gorri-gorri gelditu zen Marigorri:

—Jaun Eguzki
beltz gutzia ez ken;
utzi, arren,
pixka bat gutxien.

Eta bizkarraldean tanta txiki beltz batzuk utzi zizkion eta azpian urrezko hegal bi ipini.

Marigorri Ama Birjinarengana joan zen hegaka, eta eskuetan muin egin zion.

Ama Birjina poztu zen, Marigorri hain polita ikusita; eta hegan egitera joateko esan zion, barrez-barrez.

Jainkoaren Marigorri:
nire behatzak konta-eta,
eguzki hartzerakorri!

Saltoka

Saltoka, saltoka,
nabil ni gustura
salto ta salto
zu sartu arte.

Sartu dadila...
ta biok elkarrekin
ibili gaitezen
bat sartu arte.
Eman zazu bira irteteko.

Surtzapi txuri honekin
jolasten gera:
orain alde batera,
gero bestera.

Zapi txuria lurrera,
zapi txuria eskura.
Zapi txuri honekin
noan aurrera.

Neskatxetan politena
gure Elena:
hortz bat du oso ertena,
bihotz zekena.

Zapi txuria lurrera
zapi txuria eskura.
Aurpegian du legena,
oina herrena.

Joxemari Iturralde

Narratibaren indarra eta bizitasuna

Iñaki ZUBELDIA

Biografia

Joxemari Iturralde 1951ko urriaren 20an jaio zen Tolosan. Iruñean, 1973an, amaitu zuen lizentziatura Filosofia eta Letretan, *Lenguas Románicas* sailean. 1975etik aurrera hainbat institututan irakasle izan da. Gaur egun, Euskara eta Euskal Literaturako Katedraduna da "Orixe" Institutuan, Tolosan.

1977an, Bilbon, Bernardo Atxaga, Manu Ertzila, Jon Juaristi, Ruper Ordorika eta Joseba Sarrionandiarekin batera "Pott" Banda Literarioa osatu zuen.

"Henry Bengoa inventarium" ikuskizuna eman du ezagutzera, Bernardo Atxaga eta Ruper Ordorikarekin batera.

Aldizkari, egunkari eta publikazio ugaritan idatzi izan du urtetan (*Artelekuko Zehar* aldizkarian, *Argia* astekarian, *Xaguxarra*, *Akademia Sekretua*, *Garziarena* aldizkarian, *Emak bakia* baita argitaletzeko proiektuetan, egunkari askotan, *Egunkaria* eta *Mugalari* gehigarri kulturaletan eta abar...). Bestalde, liburu ugari euskaratu ditu.

Hainbat musikari eta abeslarirekin ere lan egin du proiektu musikal batzuetan eta bere poemak hainbat abeslarik (Ruper Ordorika, Jabier Muguruza/Les Mekaniciens, Alaitz eta Maider...) eta abesbatzak (Xun-Xume, Hodeitruk...) abestu eta grabatu dituzte.

Bibliografia

- Ene Ixabel maiteari gutuna martxoak 10ean gaitzak jota natzan ohetik*, Cuentos Incombustibles Editorial 1982, Narrazio laburra (Bilboko "Ipuin Erregaitzak" Lehiaketan 1. Saria).
- Dudular*, Erein 1983, Narrazioak ("Bilbao Hiria" Ipuin Lehiaketan 1. Saria).
- Nafarroako artizarra*, Elkar 1984, Nobela.
- Pic nic zuen arbasoekin*, Erein 1985, Narrazioak. (Eusko Jaurlaritzaren "Kiri-kiño" Ipuin Lehiaketan 1. Saria).
- Hamasei urte bete nuenean hiriko argiak iraungi ziren*, Eusko Jaurlaritza argitalpenak, 1986, Ipuina, (Eusko Jaurlaritzaren Lehiaketan 1. Saria).
- Zikoinen habian sartuko naiz*, Pamiela 1986, Gazteentzako nobela.
- Londresen nago aitonarekin*, Erein 1987, Gazteentzako nobela.
- Ijitoak dauzkat etxean*, Pamiela 1988, Gazteentzako nobela.
- Erromesaren aztarna galdua*, Bilboko Udala argitaletxea, 1990, Ipuina, (Bilboko Udalaren Literatura Lehiaketan 1. saria).
- Izua hemen*, Erein 1989, Nobela (Bizkaiko Diputazioaren Nobela Lehiaketan 1. Saria).
- Bederatzi gutun t'erdia*, Erein 1992, Gazteentzako nobela.
- Filipinetan bizi den idazlearen kontuak*, Pamiela 1993, Narrazioak.
- Lau bizikleta urrutira joateko*, Erein 1994, Gazteentzako nobela.
- Sute handi bat ene bihotzean*, Pamiela 1994, Gazteentzako nobela.
- Lau Zaldun*, Erein 1995, Narrazio laburrak.
- Kilkerra eta roulottea*, Erein 1997, Nobela (Kritika Saria 1998).
- Lehen amodioa Suedian*, Ibaizabal 1997, Gazteentzako nobela.
- Espaloiak biltzen*, Aizkorri 1998, Ipuina.
- Bost joku zerutiar*, CM argitaletxea, 1998 (testua + musika)
- Euliak ez dira argazkietan azaltzen*, Erein 2000, Nobela.
- Marmokiñe*, Elkarlanean 2000, Ipuina.
- Zak zikoina*, Elkarlanean 2000, Ipuina.
- Kaliforniako neskak*, Ibaizabal 2000, Gazteentzako nobela.
- Risky eta bere lagunak*, Elkarlanean 2000, Gazteentzako nobela.
- Ke gorria botatzen zuen tximinia*, Gara 2000, Ipuina.
- Horra Maril*, CM argitaletxea, 1998 (testua + musika) 2000, Gabon ipuina.
- Riskyren burrikeriak*, Elkarlanean 2001, Gazteentzako nobela.
- Nora noa?*, Erein 2001, Narrazioak.

- Horra Mari!*- (*Gabon ipuina*) CM argitaletxea (testua + musika) 2001.
Ni ez naiz umea, Erein 2001, Ipuina.
Risky, zaude geldirik!, Erein 2001, Gazteentzako nobela.
Pikondoaren ondoan, Gara 2001, Ipuina.
Poloniako lautada izoztuak, Igela 2001, Nobela.
Riskyren barrabaskeriak, Elkarlanean 2002. Gazteentzako nobela.
Azken urtea Lizeoan, Ibaizabal 2002, Gazteentzako nobela.
Lagun mexikarra, Gara 2002, Ipuina.
Ni ez noa berriz Lourdesera, Elkarlanean 2003, Ipuina.
Bidegileak: Jon Andoni Irazusta, Eusko Jauriaritza 2003. Saioa.
Amets baten barruko pilotua, Gara 2003, Ipuina.

Itzulitako obrak

- Amb l'avi a Londrres*, Ediciones B 1989, Gazteentzako nobela. Katalana.
Izua hemen (Pelko täällä), Pohjoinen 1996, Nobela. Suomiera.
Euliak ez dira argazkietan azaltzen (Kärpäset eivät näy valokuvissa), Lurra Editions Kustantamo 2005, Nobela. Suomiera.
Redsmoke, Gara 2000, Ipuina. Ingelesa.
By the fig tree, Gara 2001, Ipuina. Ingelesa.
The mexican friend, Gara 2002, Ipuina. Ingelesa.
The dream pilot, Gara 2003, Ipuina. Ingelesa.
Las moscas no salen en las fotos, Erein 2004, Nobela. Gaztelania.

Berak euskarara itzulitako obrak

- Ernest HEMINGWAY: *Agurea eta itsasoa*, Elkar 1986, Nobela.
 T. S. ELIOT: *Lur eremua* (Joseba Sarrionandiarekin batera), Hordago 1982, Poesia.
 Susan H. HINTON: *Errebeldeak*, Desclée/Alfaguara 1988, Nobela.
 Susan H. HINTON: *Kaleko legea*, Desclée/Alfaguara 1989, Nobela.
 GIANNI RODARI: *Makinaz idatzitako ipuinak*, Desclée/Alfaguara 1989, Ipuina.
 Roald DAHL: *Bakarka hegal egiten*, Desclée/Alfaguara 1990, Nobela.
 Roald DAHL: *Matilda*, Desclée/Alfaguara 1991, Nobela.
 Paul ELUARD: *Hegal Arintxu*, 1990, Ipuina.

A. MARTIN / J. RIBERA: *Ez ezazu sardinarik eskatu garaiz kanpo*, Desclée/Alfaguara 1991, Nobela.

Christine NÖSTLINGER: *Konrad*, Desclée/Alfaguara 1992, Nobela.

Bill S. BALLINGER: *Kez egindako erretratua*, Igela, 1992, Nobela.

Omar KHAYYAM: *Rubaiyatak*, Erein, 2001, Poesia.

Ignacio MARTINEZ DE PISON: *Bravo anaien altxorra*, Elkar 1997, Nobela.

Bernardo ATXAGA: *Jimmy Potxolo* (moldaketa abesbatzentzat).

Sarrera

Joxemari Iturraldearen obra oso ugaria eta zabala da. Helduentzat, gazteentzat eta haur txikientzat idatzi du eta prentsan ere ehundaka artikulua argitaratu ditu. Horrez gain, itzulpenak eta moldaketa musikalak ere egin ditu. Beraz, hori dena aztertzen hastea lan neketsua eta luzea izango litzateke eta, gainera, nire atal hau Haur eta Gazte Literaturari eskainia dagoenez, horixe egingo dut nik hemen. Joxemari Iturraldearen Haur eta Gazte Literaturako produkzioa aztertzen saiatuko naiz.

Hasteko, esan dezadan Joxemari Iturraldearen ezaugarri nagusienetako bat bere prosaren indarra eta bizitasuna dela. Bere nobelak eta ipuinak jostun trebe batek josita baleude bezala irakurtzen dira, hari ikustezin batek maisuki lotzen baititu historia barruko pertsonaiak, egoerak eta korapiloak, kontatzen denari koherentzia, batasuna, lotura eta sinesgarritasuna emanez.

Bere liburu guztietan zerbait gertatzen da, historia indartsu bat dago eta pertsonaien arazoez eta bizikizunek irakurle gaztea harrapatu egiten dute, formalismoetan eta idazlearen saio metafisiko, teorikoetan denbora gehiegi galdu gabe. Iturraldearen Gazte Literaturako lehen hiru obrek (*Zikoinen habian sartuko naiz*, *Londresen nago aitonarekin* eta *Ijitoak dauzkat etxean*) ezaugarri berdintsuak dituzte. Hiru obrak freskoak, espontaneoak, umoretsuak, arinak, ironikoak, biziak dira, interesa hasieratik bukaeraraino mantentzen dutenak. *Londresen nago aitonarekin* liburua irudimenez eta erudizioz betea dago. Historia txori baten arintasunarekin mugitzen da batetik bestera Londresen, tartean umorea, ironia, freskotasuna, arintasuna, abentura, bizitza bera... nabari duzularik.

Lehenengo hiru liburu hauetan agertzen zaizkigu jadanik gero Iturralderen Haur eta Gazte Literaturako hainbat liburutan agertuko zaizkigun pertsonaia ezagunak: Risky, gazte herabea, Gomax, bere lagun inozo eta alua, Anuxka, neska puska galanta eta ederra (Riskyren begiekin ikusita, behintzat...), Currito edo Curro eta beste batzuk..

Hasierako obra hauetan hizkuntza gehiegi landu gabea eta artificio literario handiegirik gabekoa da, baina narrazioaren haria bizi-bizia, ondo eraikia, gustagarria suertatzen da... Kontakizunak izugarriko indarra du eta gaztea harrapatuta gelditzen da idazleak ehundu duen armiarma-sare edo trama erakargarri horretan.

Hurrengo bi obrak (*Bederatzi gutun t'ardi* eta *Filipinetan bizi den idazlearen kontuak*) pixka bat desberdinak dira eta eboluzio bat nabari da Iturralderen narratiban. Lehenengo liburua landuagoa da eta imajinazioz eta erudizio literarioz bete ageri da. Bukaera aldera, hizkuntza aldetik saiakera serioagoa ikusten da pasarte literarioak sartzeko (konparazioak, adjektiboak, hitz jokoak, zentzu bikoitzeko hitz eta espresioak...). Oso atsegina egiten da, batez ere mutilaren alde herabe eta lotsatia azaltzen duenean Anuxkarekiko. Orrialde hunkigarriak suertatzen dira horiek... Beste pertsonaia berri bat ere ageri da obra honetan: Aurelio, harroa, motoan ibili eta neskak bereganatzen dituena...

Bigarren liburua (*Filipinetan bizi den...*) ez dakit Haur eta Gazte literaturan sar daitekeen. Gehiago dirudi helduentzat egindako eta ipuin solteez osatutako material bat. Risky eta Anuxkaren istorioekin ez du zerikusirik liburu honek eta estiloa ere oso desberdina da, kontatzeko era, prosa, narrazioa... serioagoa, sakonagoa, korapilatsuagoa da.

Ondoren, Iturralderen ibilbidea (Haur eta Gazte Literaturari dago-kionean, betiere) trifurkatu edo hiru adarretan banatzen da gutxienez. Agian, hau esatea gauzak gehiegi sinplifikatzea da, baina aztertzaileok gauzak (multzo logikoetan) sailkatzeko joera edukitzen dugu eta nire sailkapen hau ere asmo horrekintxe eginda dago. Beste norbaitek, apika, sailkapen hau baino egokiago ikusiko du beste bat. Ez dut zalantzan jarriko beste sailkapen edo ikuspegi hori. Ikuspegi honek niri balio dit Joxemari Iturralderen ibilbidearen nondik norakoa ulertzeko eta interpretatzeko, eta aski dut horrek. Ez dut dotrinarik ezarri nahi analisi xume honekin.

- a) Gaztetxoentzako liburuak: Risky eta Anuxkaren eta beste lagun batzuen historia atsegin, umoretsu eta ironikoak jorratzen dituzten liburuak sartuko lirateke hemen: *Lau bizikleta urrutira joateko*, *Sute handi bat ene bihotzean*, *Risky eta bere lagunak*, *Riskyren bihurrikeriak*, *Risky zaude geldirik*, *Riskyren barabaskeriak*.

Liburu hauek denek hasieran esan ditugun ezaugarriak dituzte: obra freskoak, espontaneoak, umoretsuak, arinak, ironikoak, biziak... dira. Hizkuntza aldetik ulerterrazak eta zuzenak dira, zeharbideetan eta esaldi korapilatsuetan galtzen ez direnak.

- b) Bigarren multzo honetan Haur ipuinak sartuko genituzke, Iturraldek jorratu duen beste multzo eta estilo bateko liburuak. Hemen sartuko genituzke: *Espaloiak biltzen*, *Marmokiñe*, *Zak zikoina*, *Ke gorria botatzen zuen tximinia*, *Ni ez naiz umea*, *Pikondoaren ondoan*, *Lagun mexikarra*, *Ni ez noa berriz Lourdesera* eta *Amets baten barruko pilotua*.

Sail honetan bariazio handiagoa dago. Hauetako batzuk imajinatiboak, irudimenez beteak dira, beste batzuk hunkigarriak, interesgarriak, bakarren bat nahiko xumea (pentsatu 6 urteko umeentzako dela), beste batzuk misteriozkoak... Hizkuntza hemen ere ulerterraza eta zuzena da.

- c) Hirugarren multzoan gazteentzat idatzitako obra landuagoak, nobela mamitsuagoak sartuko genituzke: *Lehen amodioa Suedian*, *Kaliforniako neska*, *Poloniako lautada izoztuak* eta *Azken urtea Lizeoan*.

Bi lehenengoak indar handiko nobelak dira. Euskal Herritik kanpo gertatzen da historia, baina protagonista bietan hementengo gazte bat da, lehenengo kasuan, mutila, Suediara joaten dena, eta bigarrean, neska, Kaliforniara joaten dena. Biek herrialde horietako gazteekin eta hango zibilizazioarekin topo egingo dute eta esperientzia harrigarri eta hunkigarriak biziko dituzte.

Poloniako lautada izoztuak narrazio oso berezia da, misterio-tsua, interesgarria... Maitasun historia bat zeharka kontatua, bukaeran ohartzen zarelarik maitasun historia bat dela. Oso lan literarioa: konparazioak, deskribapen zehatzak, metaforak, sentimendu eta xehetasun txikiak oso modu sujerikorrean azalduak, euskara maila altua, esaldi jantziagoak eta aberatsa-

goak... Batez ere misterio mundu hori oso ondo gorde du egileak bukaera arte. Gazte heldu samarrentzako eta helduentzako liburua da, nire ustez, bai jorrazten duen gaiaren ikuspegitik eta baita narrazioa eta argumentua tratatzeko eraren aldetik ere... Riskyren istorioetatik guztiz desberdina da, originala, landua...

Azken urtea Lizeoan liburuak nobela beltzaren eta poliziakoaren ezaugarriak ditu. Misterioz betea dago eta Lizeo horretan gauza harrigarri eta sinestezinak gertatzen dira. Azkenean korapiloa pixkana-pixkana askatzen joaten da eta liburuko trama argitzen, baina irakurlea ezustetik ezustera erabiltzen du idazleak. Esan beharrik ere ez dago interesa bukaeraraino mantentzen duela liburuak eta gazteen arteko harremanak, euren arteko arazoak, irakasleekiko ikuspegia eta jarrera, azken batean, Lizeoko komunitate horretako bizitza oso zehatz aztertuta eta deskribatuta daudela eta une batean kaos ulertezin bat dena poliki-poliki argitzen joaten dela.

Gaingiroki bederen ikusi ditugu Iturralderen obra guztiak eta irakurketa honetatik ateratzen den (lehenengo) ondorioa hauxe da: Joxemari Iturralde kontalari trebea dela, historia sortzaile aparta eta narratibaren hariak maisuki maneiatzen dituena. Horri eranstean badizkiogu beste osagarri hauek: prosaren indarra eta bizitasuna, freskotasuna, espontaneitatea, umorea borborka, ironia, arintasuna, irudimena, erudizioa batzuetan, hizkuntza ulerterraza, historia indartsu bat ia beti..., konturatuko gara Iturralderen obrak oso erakargarriak eta atseginak direla gazteentzat eta hauek gogo onez irakurtzen dituztela.

Bere *best seller* historikoa *Londresen nago aitonarekin* dela esan genezake, 40.000 ale inguru salduekin, eta gaur egun oso harrera handia duen liburua *Lehen amodioa Suedian* dela ere esan genezake. Honek ez du esan nahi beste liburuek harrera kaxkarra dutenik, oro har, Iturralderen liburuek oso eskakizun handia baitute.

Eta zer gertatzen da gure Haur eta Gazte Literaturako kritika ofizialarekin? Bada, Joxemari Iturralde ia-ia ignoratutako edo bazterrean utzitako idazle bat dela kritikari horientzat. Gazteek eta andereño/irakasleek estimatzen dute eta maite dute idazle honen obra, baina kritika ofizialak apenas aipamen berezirik egiten duen bere liburuez. Balore positibo nabariak dituela Iturralderen obrak ezin da

ukatu, eta narratibaren sekretuak inor gutxi bezala erabiltzen dituela ere gauza jakina da, baina kritika ofizial honek parametro bereziak ditu nonbait liburu baten baloreak neurtzeko, eta Iturraldearen indarra eta bizitasuna, umorea eta ironia, historia indartsuak korapilatzekeo trebetasuna ez da nahikoa nonbait. Eta hor ikusiko dituzu modu harrigarrian liburu zozongo batzuk, indarrrik gabekoak, irudimen eska-sekoak, ezer gutxi kontatzen dutenak, onenen aldarera igota, behin eta berriz aipatuta eta gomendatuta... *Cosas veredes...*

Elkarrizketa

Elkarrizketatzailea: Iñaki Zubeldia

IZ: *Zure literatur produkzioan eta zure ibilbidean izugarritzko pi-sua du gazteentzako literaturak. Hasieratik garbi al zenukan hori zela bereziki joratu nahi zenuen esparrua ala zerbaiten eraginez ekin zenion adin horretako gazteentzat liburuak idazteari?*

JMI: *Hasieratik garbi neukana zera zen, literatura egiten salatuko nintzela besterik gabe. Gertatzen da, ordea, nik, helduentzako literatura egitean, oso mantso idazten dudala, urteak behar izaten ditudala liburu bat inprentara eraman arte. Orduan, batzuetan, atsedena hartzearren eta lasaigarri gisa, beste zerbait hasten naiz egiten ordura arte erdi idatzita eta amaitu gabe dagoen liburu hori pausatzen joan dadin. Eta beste zerbait hori izan daiteke itzulpen bat, poema bat, haur edota gazte liburu bat. Hemen ez naiz inoiz tratatzen eta izugarri disfrutatzen dut. Behin haur edota gazte liburu hori amaitu ostean, berriz heltzen diot bazter batean utzitako helduentzako beste liburu hari. Niretzat gazte liburu bat idaztea gozamen hutsa da, ez dut inoiz ezer sufritzen, ez dut inoiz zalantzarik izaten, eta oso gustura egiten dudana da. Alderantziz, helduentzako idaztea kezka eta arazo iturri askoz handiagoa izan da beti niretzat.*

IZ: *Zure liburu etako protagonisten izenak asko errepikatzen dira eta oso kuriosoak dira gainera. Hasteko, bi izen errusiar horiek nondik edo nola sortu dira? Riskyrena liburuan azaltzen duzu, Rimsky Korsakoff konpositorearen izena errep-*

katzen zuelako gelditu zaiola izen hori. Baina, kasualitatea da bi protagonista nagusiek (*Risky* eta *Anuxka*) izen errusiarra edukitzea. Nondik nora sortu zitzaizun *Anuxka*. Agian, garai batean Jose Antonio Villar-ek kantatzen zituen "Anuxka izen goxoa..." edo "Arratsa Moskun hotza da..." abesti erromantiko haietatik?

JMI: Gazte denboran oso arrunta izan ohi da jendeak elkarri ezizenak jartzea. Betidanik gustatu izan zait izenak aldatzea eta izen horiekin keinuak egitea jolas modura (keinu horiek ezkutuak edo erdi ezkutuak suerta daitezke irakurlearentzat). Arrazoi duzu, *Risky* eta *Anuxka* izenek errusiar erreferentziak dituzte, hasiera batean behintzat. Baina ez hori bakarrik, "risky" hitzak, adibidez, "arriskutsu" esan nahi du ingelesez. Eta dakizunez, euskaraz, neska bat ederra denean "hori duk hori neska puska" edo "hori duk hori bildots puska" esaten da. Nik "puska" horren amaierako "uxka" Ana edo Ane izenarekin lotu nuen, eta horrela sortu zen "Anuxka".

Erreferentzia musikalak direla-eta, aitortu behar dizut ni musikazale amorratua naizela. Garai batean nire sosa guztiak liburutari eta diskotari joaten ziren. Ni *Risky*ren adinekora nintzela bazegoen Espainian musika talde famatu bat, "Los Pasos" (oraindik ere gordeak ditut etxean haien disko guztiak), eta haiek atera zuten behin arrakasta itzela izan zuen kanta bat, "Anuxka" izenekoa, errusiar antzeko melodia batez abesten zutena. Oraindik ere buruz dakit kantaren letra guztia: "Ella se llamaba Anuxka, nunca la podré olvidar, me dejó un bello recuerdo, su inocencia y su bondad..."

IZ: Eta nondik atera dituzu *Curro*, *Gomax*, *Aurelio*, *Koldobika* (*Mamarro*), *Enrico*, *Juan Inazio*, *Lorenzo Jose* eta *Jose Lorenzo Bienzobas* venezuelarrak, *Silbia de Sandobal* mexikarra, *Joxe Ramon*, *Jon Andoni*... eta beste hainbat izen kurioso eta xeble batzuetan? Agian zure haurtzaroko eta gaztaroko lagun batzuk ere kamuflatuta daude horien artean?

JMI: Bai. Lagun eta bereziki ezagun aski dago hor tartean kamuflatuta. Ez du horrek esan nahi *Gomax* bezalako gazte bat, igual-iguala, izan zenik; *Gomax*ek izan ditzake bizpahiru

gazte diferentetik hartutako ezaugarriak, denak nahastuta edota itxuraldatuta behintzat. Horrela askotan lan egiten dut, bi edo hiru ezagun hartu eta zerbait aldatu ostean, pertsonaia berri bat atera.

IZ: *Nolakoa izan zen JMI:ren haurtzaroa eta gaztaroa Tolosan? Ikasketak erdaraz egingo zenituen seguru asko? Eta kalean euskararik hitz egiten al zuten garai hartako Tolosako gazteek?*

JMI: Oroitzapen onak ditut orokorrean. Etxe handi batean hazi nintzen, tamaina dezenteko lorategi eta baratzez inguratuta zegoena. Hantxe bizi ginen anaia-arrebak, lehengusu-lehengusinak, osaba-izebak, aiton-amonak... Hantxe, etxetik aterra gabe, eman nituen urte asko, etxetik eskolara eta eskolatik etxera, baina oso gustura, beti jolasten. Gainera, gure osabek biblioteka handia zeukaten, liburu mordoz hornitua, eta hantxe hasi nintzen irakurtzen, nire kasa, inork ezer esan edo agindu gabe. Gero, adin batetik aurrera dena koadrilan egiten zen eta orduan dena kalean egiten genuen edo mendian... Anaia eta lehengusuen artean ni zaharrena izanik uda osoa, orduan hiru hilabete izaten ziren udako oporrak, Errioxako herrixka batean ematen nuen aitona eta amonarekin, haien "itsumutil" nintzela. Herrixka hori da nire liburu batzuetan azaltzen den Vetierro.

Ikasketak, jakina, denak gaztelera hutsean egin behar izan genituen, bai batxilergoan eta baita unibertsitatean ere. Garai hartan ez zen, gure giroko gazteen artean behintzat, euskararik entzuten Tolosan.

IZ: *Zure gazte denboran Riskyren istorioetan gertatzen direnen antzekoak gertatzen al ziren? Bihurrikeriak eta barrabasakeriak bai seguru asko, baina sexu kontuetan gazteen artean ere ez al zegoen giro itxiagoa eta itoagoa?*

JMI: Bai, gertatzen ziren horrelakoak eta antzekoak. Baina neska eta sexu kontuetan ez zegoen ezer garai hartan. Nik Tolosako Eskolapioetan ikasi nuen eta denak mutilak ginen. Urtean behin apaizek, halako garrantzi berezia emanez, "Ejercicios Espirituales" deituriko muntaia bat antolatzen ziguten. Urte batean gure "zuzendari espirituala" deitzen zitzaion apaizari eskatu genion, mesedez, ea posible izango zen apaiz aditu

batek guri neskei buruz hitz egitea. Eguna ailegatu zen eta apaiz aditu hura honela hasi zitzaigun: "Beno, emakumeei buruz hitz egin diezazuedan eskatu didazue eta hala hitz egingo dizuet. Bai, hitz egingo dizuet nik ezagutzen dudan emakume bakar horri buruz, hots, Ama Birjinari buruz. Ama Birjina..." eta horrelako erretolika bota zigun ordubetez. Geroa, alde horretatik behintzat, ezin penagarriagoa izan genuen. Herritik kanpora bizitzera, unibertsitate batera estudiatzera joan ginen arte, neska eta sexu kontuak ez zuen asko aurreratu gure artean, egia esateko.

IZ: *Badakit betidanik irakurtzeko zaletasun handia izan duzula, baina noiz eta nola hasten da zaletasun hau? Zeintzuk izan ziren harrapatu zintuzten lehen liburu haiek?*

JMI: Irakurtzeko zaletasuna oso goiz piztu zitzaidan. Kuriositatez. Etxean zeuden liburuak irakurtzen hasiz piztu zen nire kasuan. Gero uda partean, ordu luzeak ematen nituen bakarrik Errioxan aitona eta amonarekin nengoela. Ez dakit nik orain zenbat ulertuko nuen, baina garai hartan irakurri nuen lehen aldiz Don Quijote de la Mancha, eta hamalau urte neuzkan. 1964an, hamabi urte nituela, erosi nuen nire lehen liburua nire diruarekin eta inork agindu gabe. Errioxara eramateko izan zen eta oraindik gordeta daukat etxean: Editorial Ma-teuk ateratako "El Lazarillo de Tormes" zen. Gogoan dut izugarri gustatu zitzaidalda. Orduan hasi nintzen liburuak erosten. 1968ko irailean, hamasei urterekin (urriaren 20an egin nituen hamazazpi), joan nintzen unibertsitatera, (Iruñeako Universidad de Navarra deituriko horretara) literatura ikastera. Ordurako liburu mordoa neukan nire diruarekin erosita. Titulu ugari aipa nitzake hemen, baina bat besterik ez aipatzearren Miguel Angel Asturias (Nobel sariduna) idazlearen "El Señor Presidente" nobelak izugarritzko zirrara eragin zidan. Orduan ohartu nintzen liburu on bat idaztea gauza handia izan daitekeela.

IZ: *Gero, Filologia egin zenuen "Lenguas Románicas" sailean Iruñean. Garai hartan ba al zenuen euskararekiko eta euskal literaturarekiko kezkarik? Iruñeko giroak laguntzen al zuen horretan?*

JMI: Bai, euskaraz ere harrapatzen nuen guztia irakurtzen nuen, etxean zeuden liburuak eta abar. Kontua da, ordea, ez nuela zirrara eragingo zidan ezer apartekorik aurkitu tamalez. Unibertsitatean nengoela entzun nuen lehenengo aldiz Gabriel Arestiren aipamena. Eta orduan irakurri nituen bere lehen poemak. Gil de Biedma ere orduan hasi zen entzuten. Ez bata eta ez bestea, gogoratzen dudanez, ez zitzaidan gustatu, harroputz samarrak aurkitu nituen ene gusturako.

Iruñeko euskal giroa oso eskasa zen benetan. Nik ezagutu nituenen artean, iraultzaileenak ere (eta baita ETA inguruan mugitzen zirenak) ez ziren euskaraz mintzatzen. Gehienek ez zekiten. Unibertsitatean bertan aita Jose Migel Barandiaranek, astean bi egunetan, Euskal Kultura deitzen zen asig-natura bat ematen zuen. Hamar bat pertsona, ez gehiago, joaten ginen klase haletara. Haletako bat, gogoan dudanez, Patxi Zabaleta zen. Gehiegikeria izan liteke horrela hitz egitea, baina esan dezaket unibertsitateko bost urte haletan behin ere ez nuela euskaraz hitz egin inguruko jendearekin. Ez zen posible. Hori zen orduko giroa Iruñean. Eskerrak bitartean Tolosara etortzen nintzela aste bukaeretan. Orduan ezagutu nuen, eskerrak, ni bezalaxe literaturak jota bizi zen beste gazte bat, Bernardo Atxaga. Bera Bilbon zegoen "Económicas" ikasten eta handik etortzen zen. Hamazazpi urte genuen.

IZ: *Urte batzuk pasata, Bilbon, Pott Banda osatu zenuten Bernardo Atxagak, Manu Ertzillak, Jon Juaristik, Ruper Ordorikak, Joseba Sarrionandiak eta zeuk. Nola oroitzen duzu garai hura eta giro hura orain?*

JMI: Unibertsitateko ikasketak eta gero, soldadutza, amaitu ondoren, Bizkaia aldera joan nintzen. Guk seiok literatura maite genuen eta gainera, Jon Juaristi eta biok Institutuko literatura irakasleak ginen ordurako. Urteak joan dira eta oraindik ere, modu batera edo bestera, denok jarraitzen dugu literaturaren munduan murgilduta. Hor ikusten da proiektu hura ez zela izan momentuko kapritxo batek eragindako zerbait, barru-barrutik sortzen zitzaigun zerbait baizik.

- IZ: *Egia esan behar bada, izen handi eta potoloak ageri dira zuen banda horretan. Eraginik izan al zuen zugan eta taldeko beste kideengan Pott Banda hark?*
- JMI: *Astero biltzeak literaturaz hitz egiteko eta zenbait proiektu gauzatzeko, balio izan zigun, baita ere, elkarri animuak emateko, eta bidean aurrera egiteko. Baina batzuk taldea osatu baino lehen dedikatzen ginen jadanik literaturara eta taldea osatu ez bagenu ere berdin-berdin jarraituko genukeen, seguru nago, horretara emanda.*
- IZ: *Zure liburu konkretuetara etorri, zure gazte literaturako lehen obra, oker ez banago, "Zikoinen habian sartuko naiz" liburua da, 1986an idatzia. Gero beste zortzi obra daukazu gazteen sailean sar genitzakeenak 1998 arte. Urte horretan idazten hasten zara haur txikiagoentzat. Garai haietan gazteentzat idazten zuen autore bakarrenetako bat zinen zu, inor gutxi idazten baitzuen orduan gazteentzat. Gazte literaturak markatua sentitu izan al zara denbora horretan?*
- JMI: *Ez dakit "markatua" den hitzik zehatzena, baina esan neza ke kointzidentzia moduko bat izan dela. Urte horietan bizi izan bainaiz etxean haur txikiez inguratuta. Alaba eta seme gazteak etxean egunero ikusteak, seguru aski, zer ikusia izan bide du horretan. Baina egia esatekotan, ez da alde zuretik a propos erabakitako zerbait izan.*
- IZ: *Gustura sentitu al zara gazteen artean idazleak ikastetxeetan kanpainaren barruan eskoletara joan zarenean? Zer esaten zizuten gazteek? Asko animatu al zaituzte horrelako historiak idazten jarraitzeko?*
- JMI: *Oso eskertzekoa da idazle batentzat bere liburuen irakurleen erreakzioak ezagutzea. Gainera, kasu honetan, aurre-aurrean izaten dituzu eta momentuan jakinarazten dizute beren iritzia. Oso gustura sentitzen naiz halakoetan eta oso gustura jartzen naiz irakurleen aurrean. Askotan joaten naiz ikastetxeetara eta aspalditik, baita "Idazleak ikastetxeetan" kanpaina hasi baino lehenagotik ere. Urteak dira horrela nabilela.*
- IZ: *Gero, 1998an idazten duzu "Espaloiak biltzen" zure lehen haur literaturako liburua eta handik bi urtera idazten dituzu*

- "Marmokiñe", "Zak zikoina", "Ke gorria botatzen zuen tximinoa"... Haurrentzat idazterakoan gazteentzat idazterakoan bezain gustura sentitu al zara? Diferentziarik nabaritu al duzu gazteentzat idaztearen eta haurrentzat idaztearen artean?*
- JMI:** Ez dago diferentzia handiegirik baldin eta kontuan hartzen baduzu beti norentzat ari zaren idazten. Nik beti gustura idazten dut, bestalde. Inork ez nau behartzen ezertara. Gustura ez banaiz ari berehalaxe utzi egiten dut eta beste zerbaitekin hasten naiz. Beste kontu bat da, oso ezberdina, lanaren berezko zailtasuna, baina hori lanbidearekin dago lotuta ez gustuarekin.
- IZ:** *Aurrerago badituzu beste obra batzuk haurrentzat: "Ni ez naiz umea", "Pikondoaren ondoan", "Lagun mexikarra", "Ni ez noa berriz Lourdesera", "Amets baten barruko pilotu". Zu batxilergoko irakasle zarela kontuan izanik, berdin moldatzen al zara haur txikiagoentzat idazterakoan?*
- JM:** Berdin moldatzen naiz. Ez dut aparteko zailtasunik sumatzen.
- IZ:** *Azkenik, sarreran komentatu ditugun hirugarren multzoko obrak aipatzea falta zaigu. "Lehen amodioa Suedian", "Kaliforniako neskak", "Poloniako lautada izoztuak" eta "Azken urtea Lizeoan". Obra hauek landuagoak, mamitsuagoak direla esan dugu. Hala jotzen dituzu zuk zeuk ere?*
- JMI:** Bai, iritzi berekoa nauzu. Pertsonaia landuagoak dira, denbora-espazioari arreta berezia ematen zaio, istorio sendoa dago liburu bakoitzean. Gazteekin zuzenean konektatzeko idatziak daude.
- IZ:** *"Poloniako lautada izoztuak" liburuak bereziki maila oso altua hartzen du beste liburuen ondoan. Hemen hizkuntza ere oso landua da eta gaia jorratzeko era ere ez da oso erraza suertatuko gaurko gure gazteentzat. Hala ere nik uste dut apustua egiteak merezi duela. Zer moduzko harrera izan du liburu horrek gazteen artean eta irakasleen artean?*
- JMI:** Zubi bat da liburu hori, gazteak helduen mundu eta literaturarekin lotzeko egindakoa. Irakurtzen duten ikasle eta irakasleei izugarri gustatzen zaie. Gertatzen da sarrera oker samarra izan duela liburu horrek, "Gabonetako liburuak" deituriko

sail batean sartuta azaldu zelako. Baina oraindik bide luzea egin dezakeela liburu horrek uste dut, jendeak ezagutuko duen heinean.

IZ: *Haur eta Gazte Literaturako kritikoez zergatik aipatzen dituzte hain gutxi edo (hobeto esanda) zergatik isilpean uzten dituzte Iturraldearen obrak, milaka gazteren eta irakasle askoren bedeinkazioa eta estimua izan arren?*

JMI: Beraiei galdetu behar hori.

IZ: *Nola dago gaur gazteen artean irakurtzeko zaletasuna? Irakurtzen al dute gaurko gazteek?*

JMI: Gaur egungo gazteek irakurtzen dutela, orokorrean, esan daiteke. Baina hau esanda, bi nabardura egin behar dira: bat, behartuta irakurtzen dute. Eta bi, 16-17 urterekin utzi egiten diote irakurtzeari. Orduan, ematen diren datuak eta egindako inkestak engainagarriak suerta daitezke. Gazte batak nahi duelako (inork agindu edo behartu gabe) irakur dezan lortu behar da eta lortu behar da, baita ere, gazte horrek irakurtzen jarraitu dezan jadanik gazte ez denean, ikasketak utziko dituenean. Hori da lortu beharreko erronka. Oraindik oso urruti gaude eta horrela jarraitzekotan nekez lortuko da hori.

IZ: *Arazoa agian ez da gazteena bakarrik... Irakurtzen al du gaurko gizarteak?*

JMI: Gazteen egoera, helduenarekin konparatuta, marabila bat da. Euskal literaturak dituen irakurleez ari garela, gizartearen (helduen) egoera ezin penagarriagoa da. Urteak beharko dira horri buelta emateko, inoiz lortzen bada behintzat.

IZ: *Badirudi batzuetan eskolak irakurtzea betebeharrak gisa planteatu nahi duela. Nola ikusten duzu zuk arazoa? Zein izan liteke bidea?*

JMI: Ikasleak ikusi behar du irakasleak benetan gozatu, disfrutatu egiten duela liburuak irakurtzean; etengabe irakurtzen duela, ikasbide bat dela literatura, liburuak irakurtzea bizibide bat izan daitekeela... Hori ikasleak gelan ikasi behar du irakaslearengandik, sentitu egin behar du ikasleak irakasleak daukan liburuekiko pasio eta grina hori... Hori ez badu ikasleak nabaritzen irakasleak egindako beste guztia alferrik izan

daiteke. Tamalez halako irakasleak oso gutxitan aurkitzen ditu gaur egun ikasleak klasean.

IZ: *Zein motatako liburuak eskaintzen zaizkio gazteari? Nola-koak eskaini beharko litzaizkioke?*

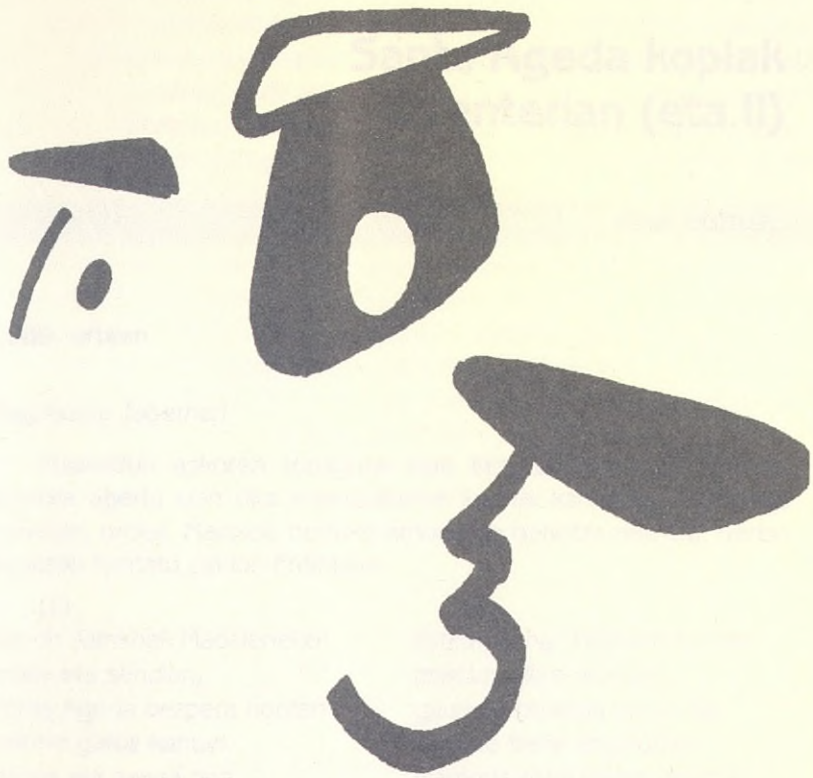
JMI: Ikasleak bere gustuak, bere afizioak sendotu behar ditu liburu-
rueu laguntzaz. Irakasleak bitartekoak jarri beharko dizkio aukeran emanez hainbat liburu ikasleak bere bidea aurkitu dezan. Ez du behartuta irakurri beharko. Liburu bat hasi eta ez bazaio gustatzen utzi dezala eta har dezala beste bat, gustuko izango duena aurkitu arte. Jakina, horretarako irakasleak asko irakurri beharko du jakiteko zein liburu dago-
kion ikasle bakoitzari beharraren, mailaren eta gustuen ar-
bera. Lan oso zaila, benetan, irakaslearentzat, baina oso onuragarria eta esker bikainekoa.

IZ: *Badirudi zenbait kritikorentzat literatura eta arrakasta kontra-
jarriak daudela... Literaturak derrigorrez minoritarioa izan be-
har al du, lau iluminatuk ulertzen dutena bakarrik?*

JMI: Ez zaigu interesatzen batere zenbait kritikok uste dutena, seguru-
enik izango direlako juxtu kontrakoa pentsatzen du-
ten beste hainbeste kritiko. Literaturak ez du ezer izan be-
har, printzipioz behintzat, hain zuzen "askatasunaren errei-
nua" delako edo, zerbait izatekotan, behar lukeelako izan.
Dena dago ondo literaturaren munduan: irakurri, hori da
egin behar dena, ez dago besterik.

IZ: *Beste zerbait esan nahi zenuke?*

JMI: Ikasbide bat da literatura. Nik beti esaten dut nahiago dudala
irakurtzen duen norbaitekin egon, irakurtzen ez duen ba-
tekin baino. Hobe da jakitea ez jakitea baino. Hobe da ira-
kurtzea ez irakurtzea baino.

HERRI LITERATURA

Santa Ageda koplak Erreterian (eta II)

Mikel UGALDE

1989. urtean

Magdalena Tabernari

Euskaldun askoren topagune izan betidanik taberna hau eta gustura agertu izan dira ereintzatarrak koplak kantatzen. Aurtengo honetan, ordea, Martxela bertako amonaren heriotza zela eta, bertso bereziak kantatu zizkion Ereintzak

(1)

Gabon Jainkoak Madaleneko
jende eta sendiari,
Santa Ageda bezpera hontan
honera gatoz kantari.
Zorion eta pakea opa
dizuegute danori,
muxu goxo bat Zeruetara
amoña Martxelari.

(2)

Urtean zehar Madalen hontan
askotan gera etortzen,
gaurkoa bereziki izaten da
ez gera beñe ahaztutzen.
Martxela zarra izaten gendun
giro eder hau zaintzen,
ziur gaue zero hortatikan
ari zaigula entzuten.

Kalean kantatzekoak

(1)

Zorion herri hontako denoi
oles egitera gatoz,
kalerik kale ohitura zarra
aurten berritzeko asmoz.

Ez gaude oso aberats diruz
ezta ere oñetakoz,
baña eztarriz sano gabiltza
ta kanta nahi degu gogoz.

(2)

Santa Ageda bezpera degu
Karnabal jaiak ere bai,
bi jaialdi hauek ez dirade
bata bestearen etsai.
Guk nahi deguna herri osoa
bizi dezadela alai,
negar eta lana egiteko
izango degu ta garai.

(3)

lñauteritan jai izaten da
jendeak nahi du alaitu,
Santa Ageda bezpera hontan
dezaioگون ba abestu.
Arropa zar ta maskararekin
batzuek dira agertu,
brusa eta makillekikoak
egiten degu agurtu.

(4)

Ereintzatarrok omen gabiltza
Santa Ageda bezperan,
Euskal Herriko ohitura zarrak
azaldu nahirik kalean.
Hogeita hamaika urte eitera goaz
gu gabiltzala lanean,
ohitura zar hau galdu ez dedin
beñere gure artean.

Leku Zarra Tabernan

Lehen ere aipatu izan da Ereintzak Leku Zarreko familiakoekin harreman estua izan duela. Oraingo honetan bertako Erramun zahar-raren heriotza dela eta tgaldeak aitortu nahi izan du Erramunekiko esker ona. *Kaxo goxo bat zeruetara baita ere Erramuneri zuzenduko diote Zeru hortatikan entzuten ari zaigula* ziur daudelako.

(1)

Gabon Jainkoak Leku Zarreko
jende eta sendiari,
Santa Ageda bezpera hontan
honera gatoz kantari.
Zorion eta pakea opa
dizuegute danori,
kaixo goxo bat zeruetara
baita ere Erramuneri.

(2)

Urtean zehar Leku Zar hontan
askotan gera etortzen,
gaurkoa bereziki izaten da
ez gera beñe ahaztutzen.
Erramun zarra izaten gendun
giro eder hau zaintzen,
ziur gaude Zeru hortatikan
ari zaigula entzuten.

1990. urtea. Kaleetan kantatuak*Lehortea*

Aspaldian ez bezalako lehortea egin zuen Euskal Herrian 1989an zehar. Urtegiak hustuta, iturriak agortuta, beharrik premiazkoenak ase-tzeko hainbat ur ez zen etxeetako kaniletara iristen. Neguan geunden baina lehortea jarraitu egiten zuen. Agintariek berariazko erabakiak hartu behar izan zituzten egoera larri hari ezinbesteko konponbidea emateko. Arazoak arazo, ikusten da taldeak ez zuela, horratik, bere umorea galdu.

Ur gabeziak ematen digu
buruauste ta nahigabe,
baserritarrak triste dabilta
kaletarrak ez hain trebe.
Eudi pixka bat egingo balu
guztientzako da hobe,
bestela behintzat egingo gera
nahigabe horrean jabe.

Lehortearen une garratzak
egin dirade nabaitu,
mendiak aurten estali eta
zelaia dira gorritu.
Etxean berriz urikan gabe
nola geraden gelditu,
Ageda maite bialdu zazu
egingo degu eskertu.

Erreka zulo guztiak lehor
iturriak agortuta,
gure herria ez da egondu
urikan gabe ohituta.
Añarbe ere hortxen daukagu
erdia dago hustuta,
Ageda maite bidaldu zazu
eudi goxoz bihurtuta.

Lehortea omen daukagula
hori dago agerian,
ta lehortea hori ere dago
gaurkoz gure barrenian.
ura izaten omen da ona
baina ohetik jeikitzen,
orain ardoz bustiko genduke
baña prezio berdiñian.

Kolektoria

Erreterian urte gutxitan asko hazitako herria da. Hazkuntzak berekin ditu, zenbaitetan, buruhausteak ere. Herriko uren banaketak eta isuriak bideratzeko sekulako obrak egin ziren herri osoan zehar. Zenbait kaletan pauso erdia eman beharrak ere lanak ematen zituen. Nahi baino luzeago joan ziren obra haiek. Oso era grafikoan agertzen dira bertso hauetan garai horretan herriarrek jasan behar izan zuten egoera.

Ura beharrezkoa omen degu
Euskal Herriko eguna,
kale guztiak kantuz pozteko
aukeratua deguna.
Santa maitea gaur hartu degu
gure bideko laguna,
haren laguntzaz bete gentzake
egun hontako jarduna.

Kale guztiak altxa digute
kolektoria sartzeko,
presa handirik ez dute hartu
berehalaxe ixteko.
Hamaika salto eman beharra
etxeraño iristeko,
amon gaixuak beldur handiaz
muturrak ez hautsitzeko.

Ereintzatarrok hemen gabiltza
Deun Agate bezperan,
ohitura zar hau galdu ez dedin
beñere gure artean.
Hogeita hamabi urte eitera goaz
gu gabiltzala lanean,
Euskal Herriko ohitura zarrak
azaldu nahirik kalean.

Oharra: Ohiko beste zenbait kopia.

1991. urtea.

Amulleta etxeari

Eliz Kanean Amulleta elkartearen parean aurkitzen den eraikina da Amulleta etxea. Deitura bera eta bere bilakaera ditu mintzagai taldeak. Amu egileen etxetzat jotzendute Amulleta.

Amulleta bere izena ta
bi soto ditun etxia,
goiko kaletik sartzen dana ta
Eliz kaletik bestia.

Herri guztia hondatu dute
dana da zuloz betia,
Bi urte dirala hasi ziran
noizkoz da errematia.
Ondo sartua egongo da bai
dioten kolektoria,
beheko kale horrek ematen du
benetan sator bidia.

Kolektoria sartu digute
ez da izango kaltia,
zikin guztiak bertan dijoaz
guztientzako hobia.
Gure herriak obra honekin
benetazkoa aldia,
ondo egin dezute agintariak
guria da txalotzia.

Etxe honetan sagardotegi
edo bestela taberna,
Gezalatarrak aurrena ziran
Ugartetarrek hurrena.
Guroxeago jarri ziguten
Juan tenena ziotena,
oraindik ere bodegatxo bat
Joxe Mari Toloxana.

Amulletak ere izango du
dudik gabe historia,
etxe hau omen zan diotenez
amu egille tokia.
Azaldu rikan gure Herriak
ordu an zun garrantzia
itxas gizon ez osatu bait zan
antziñan Erreteria.

Persico Golfoko Gerrarenak

Gerrate burrundatsua izan zen honako hau. Estatu Batuarrek interes handiak izaki inguru horietan nonbait eta gogor eraso zion bertako ejerzitoari. Bistan da kantariak ez daudela ados *pakezale geralako*.

Egun hauetan gerra sortu da
gainera izugarria,
guztiak agindu nahi dute eta
hortxe dago komeria.
Baña gerra horren jipoikadak
hondatzen baitu herria,
negar sotiñez jarria dago
Oriente lurraldia.

Golfo aldera eraman dute
lurralde guztietatik,
bakarren batzuk dirade baña
badirade Euskaditik.
Guraso zar eta andregaiak
urduriturik gogotik,
Santari eskatu nahi diogu
gutxienez haiengatik.

Gerrak dakarren ondorioa
laster zaigu agertuko,
heriotz ugari batzuentzat
miseria bestentzako.
Kristau geranok ez dugu beñe
gerra zarra onartuko,
Xenpelarrek esan zun bezela
pakezale geralako.

Torrekua eta Morrontxo etxeenak

Hona hemen zahar bezain sendoak diren bi etxe. Herriko sartu-irteerak babesteko leku aparta batez ere gerra garaletan. *Nafarroa-kin muga ziñaten Erreteriko atia*. Bi etxe hauen historiaz jabeturik abesten dituzte ondorengo bertso hauek.

Herriak ditun etxe zarrenak
nahi genituzke oroitu,
Errenteria egin aurretik
hauek ziraden zutitu.
Gerratearen gogorkeriak
elur erasoak hartu
Torrekua baitare Morrontxo
urte askuan jarraitu.

Dorre etxe edo gazteluak
herria babestuzeko,
harri sendoarekin egiñak
Urte asko irauntzeko.
Errenteriak duen historian
ohorez agertuzeko,
herri zarraren sustraiak dira
bagiñala jakiteko.

Onena Tabernarenak

Berezia izan zen urte honetan Ereintzak Onena Tabernara egin
zuen bisita. Bertsoak dioen bezala, hil berria zen Juanito bertako
tabernaria. Testuinguru horretan ulertu behar da *kaixo goxo bat*
Zeruetara baita ere Juanitori lehen bertsoaren amaiera.

Gabon Jainkoak Onenako
jende eta sendiari,
Santa Ageda bezpera hontan
honera gatoz kantari.
Zorion eta pakea opa
dizuegute danori,
kaixo goxo bat Zeruetara
baita ere Juanitori.

Zenbat urtetan etorri gera
Onenara abestera,
Juanito lagun zarra agurtuz
tragotxo bat egitera.
Zeruetara joana zaigu
Jaunarekin egotera,

Nafarroakin muga ziñaten
Errenteriko atia,
historiaren lekuko biok
goraldutzeko herria.
Geroztikane zenbat egin dan
nahikoa da beiratzia,
zuek zutikan jarrai zazute
gorderik goiko kalia.

Zazpirehun urte badirade
hauek ziradela egin,
hamaika arazo pasa eta
oraindik daude gurekin.
Herria zaindu antziñan eta
orain beste guztiakin
zorionean jarrai dezagun
Torrekua Morrontxokin.

oihu batez esan nahi diogu
gatozela agurtzera.

Onenako lagun maitienak
jarrai zazute lanian
zuen aita Juanitok hasia
amatxon aldamenian.
Bera Zerutik begira dago
gutxinez gaurko gabian
jatortasuna iraun zazuten
berak utzi zun kabian.

Etxe honetan euskal giroa
nolatan degun aurkitzen,
fameli jatorra zeratela
benetan degu pentsatzen.

Herrian ondo portatu eta
 aberria maitatuzten,
 bide hortatik jarrai zazute
 euskal giroa indartzen.

Urtero etorri izan gera
 Agedaren bezperian,
 aurten ardo ona nahi degu
 baña prezio berdiñian.
 Kutixi hori bete dezagun
 gure Santan omenian,

zuentzat berdin izango da ta
 urtearen azkenian.

Berdin zaigu Errioxakua
 edo ardo gorri naparra,
 baña guretzat izan ezkeru
 berdin zaigula zizarra.
 la sortutzen degun barruan
 behar degun irriparra,
 Ageda omenduz jarraitzeko
 hartu dezagun indarra.

Ereintzatarrok hemen gabilta

Deun Agate bezperan,
 ohitura zar hau galdu ez dedin
 beñere gure artean.

Hogeita hamahiru urte eitera goaz
 gu gabiltzala lanean,
 Euskal Herriko ohitura zarrak

1992.urtea

Urte berezia izan zen Espainia estatuan. Bartzelonan Olinpiada arrakastatsua jokatu zen eta Sevillan, berriz, egundoko Erakusketa antolatu zen, erakargarri bezain eztabaidatsua. Bertsotan ikus daitekeen bezala, ordea, guztia ez zen urre. Langabeziaren zama handia zen, *gure olinpiada hemen degu gure seme-alabekin azpimarratze-raino.*

Kaleetan zehar

Milla bederatzirehun eta
 larogeita hamabia,
 sona haundia duen urtia
 oraintxe degu etorria.
 Erakusketa eta kirolak
 nola duten oñarria,
 askorentzat fama ta dirua
 beste askorentzat larria.

Olinpiada Bartzelonan ta
 Expo omen da Sevillan,
 urtea garrantzitsua beraz
 larogeita hamabian.
 Igoerarik haundiñak ere
 inpuesto ta janarian,
 ogia, argia, garraioa
 baitare egunkaria.

Langabezia azaldu zaigu
prezioak doaz gora,
horrela jarraituzen badegu
hau dijoa pikutara.
Hainbeste diru hortxe dijoa
Sevilla-Bartzelonara,
Curro ta Cobi paseatzeko
langillearen kontura.

Erakusketa eta kirolak
ados gaude gu horrekin,
baña egiten baldin badute
aberats diruarekin.
Naiko arazoak ba ditugu
diren egin beharrarekin,
gure olinpiada hemen degu
gure seme alabekin.

Ohiko beste koplak ere bai kale eta tabernetan.

Herrian zehar kantuz gabiltza
Ageda deuna ospatzen,
kale izkiña edo plazetan
nola geran geldituzten.
Noizean behinka tabernan ere
gustora gera sartuzten,
ohiturak hala agintzen duta ta
guk hala degu betetzen.

Gure herriak ohiturak ditu
aintziñatik datozenak,
blusa eta makillakin goaz
Ageda maita degunak.
Kopla zarraren bidez eskatuz
ditugun asmo hobenak,
Errenteria orde dezala
har dezala atsedena.

1993. urtea. *Madalena kaleari*

Santa Ageda ospatu nahiez
egin gerade alkartu,
penak alde batera utzita
egin gaitezen alaitu.
O herri maite zu ere ez zaitetz
gogo horrekin gelditu,
ohitura zarrak hala dio ta
danak batera kantatu.

Madalen kalea omen degu
herriko ezagunena,
Kanttaleneko maldan hasita
ermitara dijoana.
Baxoerditan ibilletzeko
halako giroa duna,
ta Xenpelarren heriotzean
lekuko izandu zena.

Gure herriko zaindariaren
izena daramazuna,
txoko hau degu urtemugaz guk
koplaz gozatzen deguna.
Errenteriako talde honek
hainbeste maite zaituna,
urte luzetan gorde dezazun
daukazun edertasuna.

Herriko Enparantzari

Santa Ageda ospatu nahiez
 egin gerade alkartu,
 penak alde batera utzita
 egin gaitezen alaitu.
 O herri maite zu ere ez zaitez
 gogo horrekin gelditu,
 ohitura zarrak hala dio ta
 danak batera kantatu.

Gure herriak plaza honetaz
 badauka ba zer esna,
 festa hastera dijoztela
 etortzen gera begana.
 Sanjuan bezperan aurrekuakin
 Ereintzarentzako lana,
 edozein gauz egin behar bada
 eliz aurreak du sona.

Eliza ta Udaletxeakin
 egin gerade topatu,
 herriak daukan nortasun hori
 egiten digu agertu.
 Udalan agintariak dira
 herriak ditu hautatu
 ta Elizan fededun gizonak
 egiten gera alkartu.

Gure herria alaitzearren
 egin degu irteera,
 hemen gabiltza haruntz ho-
 nuntza
 kantuz gora eta bera.
 Santa Ageda etorri zaitez
 talde honi laguntzera,
 alaitasun hoi bete dezagun
 aintziñakoen antzera.

Ohiko beste koplak ere bai kale eta tabernetan.

1993. urtea. *Urdaburu Elkarteari*

Berrogeita hamar urte dira
 egin ziñadela sortu,
 Urdaburu izena hartuta
 mendia zenun maitatu.
 Zure barrutan mendizaleak
 beti egon dira getu,
 mundu guztian zure izena
 egin dutena agertu.

Besterik ezean Bar Domingon
 omen ziraden elkartu,
 Urdaburu mendi Elkarte
 une haietan zan sortu.
 Otegitarrak izandu ziran
 ta nahi ditugu aipatu,

Urrezko Eztaiak izan dira
 ondorengoak jarraitu.

Pedrotxo eta Boni genitun
 aita zutela onduan,
 mendizale jatorrak ziraden
 beste askoren moduan.
 Leibar, Antontxu, ere haiekin
 ta beste asko inguruan,
 orain Urdaburu hemen degu
 Santa Maria txokuan.

Urte askotan zure lekua
 hemen degu ezagutu,
 baiñan hau txikia gelditu da
 egin beharra aldatu.

Orain berria lortu dezute
lan jator hortan jarraitu,

lengo ta oraingo baturikan
Urdabururi maitatu.

Koxme Lizasori

Hainbatetan besteri kantatzea egokitu izan zaion Kosme Lizaso bera ageri da kantagai. Onuragarria izan da, urtez urte, Ereintzak eta Kosme Lizasok elkaturik burutu izan duten lana. Bertso hauetan eder-ki asko nabari da Ereintzakoen esker ona.

Talde osoa irtena gera
abestutzeko ta nori,
hainbeste urtetan gure ondoan
ibilli izan denari.
Beti gurekin izan degu
bertsotan eta koplari.
eskerrik asko bihotzetikan
gure Koxme Lizasori.

Koxme Lizaso izandu degu
benetan gure artzaia,
artalde honek behar zuena
umilla eta alaia.
Bere bertsoz aseturikan
hartua degu sustraia,
antzina zarrak zitun ohiturak
gaur eguneko garaia.

Gure Agedak ere hartua
izango al du kontutan,
zenbat bertso moldatu dituan
bere urtemuga hontan.
Koxme laguna horrela jarrai
Eten gabe lan horretan
ohitura zarrak gorde ditzagun
datorren urte luzetan.

Jesus Otzeta lagunari

Jesus Otzeta gaztetan Ereintzan hainbat eremutan lanean aritu-tako errenteriarra zen. Lehen bertsoanadierazten zaigu garai batean taldeko koplak kantaria ere izan genuela. Antzezle lanetan ere aritu izan zen ereintzatarrekin Andoni Korta zuzendari zutela. Hamaikatzko pasadizo gogoan dituzte Otzetarekin taldean antzerkigintzan aritu ziren kideak. Bihotzetik bihotzera lagunari kantatutako bertsoak dituzue ondorengo hauek.

Jesus laguna gurekin degu
aspaldi etzen arkitzen,

Santa Ageda bezpera hontan
ondo degu gogoratzen.

Garai haletan gure koplari
berak bait zuan kantatzen,

ongi etorri Jesus Otzeta
hemen zaitugu maitatzen.

Kolonbia aldera joan zitzaigun
bertan osa familia,
bañan erreteriarra izan
hortxe dago komeria.
Urte batzuek pasa zitun da
berriro da itzulia,
Jesus laguna eutsi goiari
hemen daukazu kabia.

OTArri

Erreteria erruz hazi zen eta geroztik estu gelditu izan zaizkio kale, ibilbide eta aparkalekuak. Nolabaiteko irtenbidea eman nahirik, OTA ezarri dute, hots, jakineko denboraldi baterako ordaindutakoa-parkalegua. Ikus daitekeenez, guztiak ez zeuden erabaki honekin oso konforme.

Herri danetan aurrerapenak
ari direla agertzen,
gurea ere kontu hoietan
ez da atzean gelditzen.
Batzuentzako ona deguna
esteak ez du onartzen,
OTA jarri digutela eta
hori ari da gertatzen.

Zerga edo inpuettoa dela
orain jarri digutena,
batzuek onartzen dute baina
besteentzako eztena.
Berebilaren lekua degu
ordaindu behar deguna,
lendik ere ordaintzen da pranko
hori behar genduen.

Bertakoentzat ezda hain txarra
ordaindu eta lekua,
kanpokoentzat ez da izaten
berdiña inoiz tratua.
Haruntz tahonuntza denbora luzez
non bilatuko txokua,
azkenean hainbat izango da
aspertuta joandakoa.

Gure herria mardula degu
esan daiteke haundia,
OTA ordaindu nahi duentzatzat
marra urdinez jarria.
Nahi ez duenari egin dezaien
horretarako tokia,
horrela konformatzen badira
guztientzako pakia.

Lazkao-Txikiri

Jose Migel Iztueta, Lazkao Txiki, hil eta gerok, halako omenaldi-txo bat eskaini nahi izan zion Ereintzak Santa Ageda bezperan bertsolari txiki-handia gogora ekarriz. Betiko zoriona opa dio bertsolariari: *Ageda Deuna izango zaitu bere alboan gordeta.*

Bukatu zaigun urtea izan da
bertsolarien urtea,
txapeldun berria aukeratu
azkarra eta gaztea.
Joan zaiguna Lazkao Txiki
hori bai gauza tristea,
talde honetan ezin ahaztu
halako izar trebea.

Lazkao Mendiko loretxoa
gugandik zerade joana,
betiko utzi gaituzulako
herri osoak du pena.
Zure irrifarra ta umorea
guk gogora nahi deguna,
neurritz txikia ziñaden baina
jakindurizko gizona.

Santa Ageda bezpera hontan
zenbat kopla zendun kanta,
joaten ziñaden leku hoietan
izango da zure falta
Berri txar hori gure artera
egun batez zuten bota,
Ageda deuna izango zaitu
bere alboan gordeta.

Euskal Herri osoan saiatu
irrifar hori sortutzen,
bertso goxo ta laitsuekin
zu ziñaden agertutzen.
O Joxe Migel Erreterian
asko zaizu gogoratzen,
heru handitik jarrai zazula
bertsolaritza laguntzen.

1994. urtea. Krisiari

Luzen zihoan gure artean ere hamar bat urte lehenago sortu zen krisia. Lantegiak hustutzen, langabezia ugaltzen, etorkizuna beltz... ez zen giro. Ereintzak ezin ba horrelako gaia jorratu gabe utzi.

Bukatu zaigun urtea izan da
nahiko kezkatu joan dena,
langabeziak eta krisiak
benetan zigortu duena.
Gaztearentzat etorkizunik
inoiz agertu diguna,
giro txarrena ikusten degu
garratza eta sakona.

Kezka berarekin hasia da
sartu geraden urtia,
inongo argi izpirik ez da
esan behar da egia.
Politikoen eztabaidakin
geldirik dago guztia,
bide hortatik laster daukagu
guztientzako gosia.

Horrela jarraitzen baldin bada
 kusi behar gorriak,
 kale zoko hontatik deiadar
 non dira agintariak.
 Hitza ta pitza haruntza ta honuntza
 ezer egin gabe guztiak,
 zuen eskutan baldin badago
 jarri lenbailen neurriak.

Rafael Bereziarturi

Santa Agedako kopletan Ereintzak jakin izan du, norbait hil zain egon gabe, norbaitenganako esker ona erakusten. Taldean zihoan soinujoleari eskainitako koplak dira hauek.

Bergaran sortua omen degu
 Adunan omen zan hazi,
 Euskal Herri osoan saiatuz
 gizon bezela zen hezi.
 Erreterian gure artean
 Rafael orain da bizi,
 gizon argi eta zintzo honek
 badauzka hamaika grazi.

Rafael Bereziartu degu
 ohitura zarren laguna,
 Santa Ageda bezpera hontan
 beti gurekin deguna.
 Olentzero, koplak zarrak eta
 eskatutzen zaion dena,
 umiltasunez ta ixilian
 lana egiten dakina.

C.D.Touring-i

Touring, ia berrogeita hamar urte zeramatzan herriko futbol taldeak, gaur egun baino aldarte hobek izan zituen. Bigarren mailara igo zela eta, goralmenak jasoko ditu koplarien aldetik ere. Esan beharra dago kirol taldea eta herritarren bitzta elkaturik joan izan

Zorion herri hontako denoi
 oles egitera gatoz,
 kalerik kale ohitura zarra
 aurten berritzeko asmoz.
 Ez gaude oso aberats diruz
 ez eta ere oinetakoz,
 baina eztarriz sano gabiltza
 ta kanta nahi degu gogoz.

Soinu jotzaille argia degu
 berdin da abeslaria,
 zure zainetan daramazuna
 guretzat paregabia.
 Elizan ere organista ta
 mezetan laguntzailia,
 herri osoan maitatua da
 gainera abertzalia.

Gure artera urteak dira
 zu zifadela azaldu,
 geroztikane ereintzatarrei
 zenbat diozun lagundu.
 Zure soinua, zure auspoak
 alaitasunean bildu,
 ordu asko kendu dizkizugu
 esker ona ezin kendu.

direla. Zumardiko dantzaldi haietan ere, taldeak irabazten bazuen, ez zuen Musika Bandak bere ereserkia jo gabe utziko. Bai jendeak gusora dantzatu ere.

Kirol arloa aipatu behar aurtengo urte honetan, futbol zalea diradenari zorionak ba benetan. Touring maitea igoa degu bigarren maila horretan, jarrai dezazula horrelaxe gainera urte luzetan.

Gure herria goratzen dezu joaten zaren tokietan, Errenteriko izena doa elastiko gorrietan. Galtza urdinaz indar ugari daramazun mutiletan, erakutsirik kiroltasuna zabiltzan zelai guztitan.

Zure imnoa ez degu entzuten zergatik da ba, mututu? garai batean alaitasuna egiten ziguna sortu. pasadoblea zoragarri hura inolaz ezin da aztu, gure "Touring de Errenteria" guztiok zagan abestu.

Gure herria alaitzearren egin degu irteera, hemen gabilza haruntz honuntza kantuz gora eta bera. Santa Ageda etorri zaitez talde honi laguntzera, alaitasun hoi bete dezagun antziñakoen antzera.

1995. urtea. Makazaganeko Inprenta

Pilotalekuz beste aldean, Bizente Elizegi kalean, inprenta bat zegoen. Makazaga Inprenta. Bertsolarien eta bertsogintzaren gordailu izan dela esan genezake. Hamaika bertso berri eta bertso liburu argitaratu izan da inprenta horretan.

Ereintzak ere gogoan du oso Makazagatarren lana.

Lantegi ugari dizkigute gure herri hontan bota, azkenekoak Esmalteria ta Makazaga Inprenta. Eltze ta kazo batean eta bestean ba bertso sorta, guztia pikutara dijoa ez al da ezer inporta?

Makazaga inprenta genuen bertsolarien kabia, bertso paperak izaten zuten toki honetan argia. Txirrita zarrak eta Saiburuk bialtzen zuten tokia, leku maitagarria guretzat orain dena eroria.

Biteri kalean sortu ziñen
gero honuntza etorri,
garai hartako bertsolaritza
lenbailen laguntzen jarri.
Une goxoak ez ziren baino
beti kezkatu ta larri,
orduak egindako lanetaz
orain degu oroigarri.

Esmalteria lantokia

Erreterian erdi gunean kokatutako lantegi garrantzitsua izan zen Esmalteria. Era guztietako eltze eta lapikoak egiten ziren bertan. Historiaren legeak eta halabeharrak desagertarazi zuen Gasteiza aldatuz. Lehen bertsoak Esmalteria eta Makazaga ditu gogoan. Nahiz eta ezkerrean bertso berdina agertzen den, bere horretan utzi dugu.

Lantegi ugari dizkigute
gure herri hontan bota,
Azkenekoak Esmalteria
ta Makazaga Inprenta.
Eltze ta kazo batean eta
bestean ba bertso sorta,
guztia pikutara dijoa
ez al da ezer inporta?

Zeinen ez zuen ezagutzen
herrian Esmalteria,
hainbat eltze, kazo, tresna eder
egiten zuten tokia.
Gure guraso eta aitonek
bota zuten izerdia,
bere famak famatu bai zuen
baitare Erreterian.

1995. urtea. *Txikitoneko etxea*

Jose Ramon aguazilaren etxe bezala asko ezagutu izan dugun etxea. Herriko Enparantzan, Udaletxe berrituaren parean eta elizaren

Makazaga gendun inprentero
bertsolarien laguna,
euskal giroa maitatzen zuen
gure herriko gizona.
Bertsolaritza indartzearen
lanean jardun izana,
omentxo hau merezia dute
bete zuten bere lana.

Orain bota digutela eta
eztabaida dute sortu,
batzuek etxeak nahi dituzte
besteak parke bihurtu.
Bakarren batek kirol zelaiaz
gingo lukela hartu,
baina egi hutsa bakarra da
egin dala desagertu.

Esmalteriak izandu zuen
herrian bai garrantzia,
lantoki ederra izandu zan
gizon argiaz jantzia.
Hemendik ere eraman zuten
askorentzako antsia,
beste askorentzako pena da
hau ikustea hautsia.

aldamenean dagoena. Ikus dezakegunez, historia handiko etxea. Ber-tsoetan hainbat zertzelada jasotzen da etxe hau kantagai hartuta.

Txikitoneko fonda ziñaden
ostatu edo taberna,
zenbat jende etorri izan zen
garai haietan zugana.
Eleiz ondoko etxe zarrena
orain berrituta dena,
herriko historian sartzeko
apain jarri zaituztena.

Txurreria La Marina omen zen
etxe honetan jarrita,
herriko etxe zarrentsuena
goxotegi bihurtuta.
Garai haietako amonak ta
umeak zuten bisita,
lendabiziko txurrerira ta
ondorenean mezeta.
Ohiko koplak.

1996. urtea. *Magdalena ermitari*

Madalen Deunarengana jotzen dute Ereintzatarrek Santa Ageda bezperan. Langabezia, zorion eta bake nahia izango dituzte mintzagai.

Santa Ageda bezpera degu
ohitura zarrez betia,
guraso zarrak hasi ziren ta
gurea da jarraitzia.
Herriak ditun sustraiak dira
ondo dago gordetzia,
maltzurkeria izango da ta
ohitura hauek galtzia.

Santa Agedaz gatoz taldea
arren nahi degu hitz egin,
Madalenako ermita aurrean

Auskalo zenbat jende izan den
zure barrutan bititu,
urte asko daramazkizu ta
ezin gerade oroitu.
Joxe Ramon aguazilla behintzat
hemen gendun ezagutu,
bere sendiak oraindik hemen
egiten dute jarraitu.

Eleizak adina urte dituzu
bere ondoan txikia,
baina jende mordo askorentzat
benetakoa kabia.
Bertatik entzungo zuten ondo
gloria ta letania,
eleizarentzat babesa eta
herriari garrantzia.

Santa maitea hots egin.
Lanikan gabe zar da gazteak
nola ez dugun atsegin,
otoitz gugatik Santa Madalen
ondoren ona sor dedin.

Santa Madalen ta Santa Ageda
bikote zoragarria,
bata gure zaindari, bestea
zizilliar martiria.
Biok Zerutik gorde zazute
gu bizi geran herria,

kristau bidetik lortu dezagun
billatzen den aberria.

Santa Madalena zu zaitugu
gure herriko zaindaria,
gizon talde hau eskean gatoz

gaurko gau honetan zuri.
Hots egiozu goiko Zeruan
gure Jaungoiko Jaunari,
Errenteira bidali ditzala
orion eta bake ugari.

Akelarre belar dendari

Gabon Jaietan dendak eta erakusleihoak edertzen saietzen den
dendariari emandako saria aitzakia hartuta. Ezin uka belar dendaren
alde onak ozenki kantatzen dituela taldeak.

Madalen kaleko etxetxo
txukuna ta dotoria,
antzinako tresna askorekin
jantzita bere aurria.
Garai bateko etxe ximela
orain dotore jarria,
ta sendatu nahi duenarentzat
dago erboristeria.

Madalen kaleko hamabosta
Akelarre izendatu,
gibela gaixo daukanarentzat
hoberik ezin bilatu.
Belar enplastu eztiarekin
gaitza guztiak sendatu,
horren lekuko gizon bat degu
Urigoitari galdetu.

Sendagile famatua degu
Doktore Urigoitia,
Txina aldeko ikasketekin
indarturik jakitia.
Jostorraz puntaz zulaturikan
sendatutzen du guztia,
diotenez gainera ez degu
bat ere garestia.

Akelarre erboristeria
omen dutela saritu,
Gabon jaietako sariketan
txapeldun zuten aurkitu.
Txukun jarria benetan dago
hori ezin da ukatu,
Urigoitia senar-emazte
behar ditugu txalotu.

1996. urtea.

Gaspar tabernari

Gaspar Tabernan kantatzerakoan, iraganari halako begirada bat
botatzen diote kantariek. Zenbait gazteri ezezagun izango zaizkion
zenbait zertzeladari eskerrak hobeto ezagutu ahal izango dugu taber-
na horren sorrera eta bilakaera.

Maite Tabernari

Bistan da Martin Garrok ondo hartzen dituela ereintzatarrak eta nabaria da, dudarik gabe, taldeak eskertu ohi duela Martinen harrera eta jarrera. Aipuak eta goralmenak ez dira nolana hikoak. Bakoitzak merezi duen horretatik jasotzen omen...

Abere lekua gendun leno
orain da zoragarria,
horrelako txoko gutxietan
busti degu eztarria.
Bertako etxeko andrea ere
San Juandik da etorria,
Joxe Marin ondoan egin da
lagun bat maitagarria.

Gaspar zarraren kabia degu
orain guztiz aldatua,
aitona zarren lekua gendun
orain guretzat hartua.
Artista askoren erakusketak
azaltzen diran lekua
ta parrandatxoa bukatzeko
guk aukeratutakoa

Joxe Mari ta Pepi dirade
orain hemen nagusiak,
Gaspar aita zarraren ondoan
lan honetan ikasiak.
Jator jarraituz herriak ditun
lengo ohitura garbiak,
pozez etortzen gera honuntza
aitortzen degu guztiak.

Martin bisitatzera gatoz gu
urtero gaurko gauean,
gizon jator bat ikusten degu
gainera bera lanean.
Afari aurrekoa emanaz
borondate onenean,
Garrotarren sustraia darama
bere zain ta bihotzean.

Euskal giroko gizona eta
famili jatorren aita,
seme ta andrez inguraturik
tabernalari aparta.
Bere lagunak maitatzen degu
umilki agertzen da ta,
hik ere Koxme ona bota zak
honek merezi dik eta.

Txoko eder honeri izena
jarri zenioten "Maite",
egia da bai ez digutela
inon maite horrenbeste.
Aurpegi alai eta txukunki
basoa digute bete,
agur beste bat arte Martin ta
agur seme ta emazte

1996. urtea. *Musika Bandari*

Errenteriako Musika Banda ez da atzo goizekoa. Ehun eta ia berrogei urte badira berau sortu zela. Geroztik, bizirik iraun izan du, era batera nahiz bestera, Errenteriaren bizitzan. Musikari ospetsu askoren seaska izana gure banda. Gaurko honetan, Euskadiko Musi-

ka Banden Txapelketa irabazi eta gero, ezin ba ziorion agurra luzatu gabe utzi

Erreteriko Banda omen da
Euskadiko txapelduna,
musikalari zar eta gazte
baturik osa dutena.
Tronboi, klarinete eta tronpeta
zuzendaririk hobena,
gure herrian egun alaiak
argitaratzen dituna.

Bizkaiko Zalla omen zuten
hortarako aukeratu,
ta bertara danetan hobenak
omen ziren inguratu.
Napar aldeko bi banda txukun
gurearekin neurtu,
haiek onak izan ziren baina
txapeldun zuek gelditu.

Musikaren hotsa omen degu
gure herrian luzaro,
Banda ere txapelduna degu
entzuten hilabetero.
Merezi dute omendutzia
hainbeste landu ezkeru,
guretzat ohore handia da
zuek entzun eta gero.

Maixu handiak izan ditu
bandak bere zuzendari,
eskerrak Iraola, Gezala,
Zarranz, Manso, Ubiriari.
Hauen lanaren ordaina dator
goratuaz Erretereri,
Lekuona ta Mate txalotuz
zorianak Karloseri.

* Gainontzekoak, ohiko koplak

Juli Kafetegia

Azken urteotan Juli Kafetegia izan da Ereintzakoen ibilalditza lehen pausalekua. Gogoan dute kafetegiak izan duen bilakaera, Juli andrearen eragina, gaur egun bertan dihardutenen harrera... Kasu honetan, izenak eta izanak bat egiten dute Juliren kasuan. Ostalaritzan langile fin eta saiatu izan zen andre hura gaur egungoen ama eta amona izan zela gogoratzen die.

Santa Ageda bezpera degu
gaude umorez jantzita,
tabernaz taberna gabiltza gu
eztarria leunduta.
Abestitxo bat egingo degu
ohitura hala degu ta,
ardo hobena atera zazu
ordaindutzeko bisita.

Kafetegia Juli izaten da
gure bidean aurrena,
eztarria berotzen hasteko
aukeratutzen deguna.
Joxan lagunak ematen digu
etxeko ardo hobena,
aurrera jarraitzeko benetan
indarra ematen duna.

Segundo Izpizuan lehen eta
orain Biteri jalean,
kafetegi txukuna benetan
giroa bego barruan.
Herriarekin hartu-emanak
al dan eran zuzenean,
jarrai honela jator izaten
aberriaren onean.

Garai bateko etxeke andrea
jatorra eta txukuna,
urte mordoxka izango da bai
mundu hontatik joana.
Ostatu honek eramaten du
ohorez bere izena,
Juli Anderea izandu zen
zuen ama eta amona.

1997. urtea. Andoni Kortari

Ereintzak eta Erreteriak asko zor diote Andoni Kortari. Hirurogeigarren hamarkadan Ereintzako gazteak bilduz, euskal antzerkia landu eta bultza izan zuen. Neurri handi batean, Andoniren gidaritzapean sortu eta osatuta taldeak eutsi dio Gaon zein Santa Agedako ospakizunei eusteari.

Andoni Korta gure ondotik
itabost urte joan zala,
ezagutu genduenarentzat
osorik dago itzala.
Antzez lanetan maixu gendun
buru argi ta leiala,
euskal giroko gizon zintzoa
erreteriar apala.

Zerbait zorretan gelditu ginen
halako gizonarekin,
antzez lantxo bat moldatu degu
bere pasadizoekin.
Maitasun osoz azal nahi degu
borondate onenakin,
bere lanaren fruitu huraxe
gelditu dela gurekin.

Andoni gendun gure laguna
gazteokin zan elkartzen,
une gaiztoak ziren orduan
ezer gutxi zan lortutzen.
Euskal giroa zure ondoan
gu hasi ginen maitatzen,
zuk ereindako guzti guztia
guk orain degu jorratzen.

Taldea berriro martxan dago
hasiak gera ikasten
prestatuta izango degula
pentsatzen degu aurten.
Martxoaren aurrena aukera
On-biden degu antzetzten,
Andoni Zeru handi hortatik
gelditu zaitezten konten.

On Jesus Kerejetari

Apaiz egin berritan etorri zitzaigun Ataundik on Jesus. Apaizgintzarekiko eginkizunak zuzen betetzeaz gain, korua osatzeari sutsu

ekin zion. On Juan Bautistak eta beste hainbatek ereindako hazia uzta bihurtzen jakin izan zuen. Ereintzak biziki eskertzen dio bizi osoan Erreteriarren alde eginiko lana.

On Jesus Kerejeta izan da
urte luzetan artzaia,
parrokiko organista zintzo
musikalari alala.
Ataundarra jaiotzez bera
maitatuz Erreteria,
bertako seme zera guretzat
gainera maitagarria.

Gure artean izandu zinen
apaiz izan berehala,
don Robertoren agindupean
eginikan lan apala.
Herriak zeukan behar guztiaz
konturatuz eginala,
lan hori guretzako izan da
ez zera izan makala.

Urte luze hauetan lanean
behar duen guztiekin,
gaixo dagona bixitatuaz
borondate danarekin.
Organo otsa beti izan da,
ezkontza iletarekin,
irripar goxo zintzo arraio
zar eta gaztetxoekin.

Apaiz izaten saiatu zera
benetan dezuna lortu,
zure kristau fede zintzo hori
ez da oraindik agortu.
Jesusen hitza behar bezala
indar osoaz agertu,
lan ixil hortan beti bezala
gure artean jarraitu.

"Jautarkol-en" jaiotetxe aurrean

Koldobika Jauregi olerkariaren jaiotzaren ehunurteurrena zela eta, omenaldi berezia eskaini zitzaion herria. Bere lana hobeto eza-gutzeko zoria izan genuen. Geroztik, ekitaldi haren ondorioz, bere lanekin osatutako liburu bat argitaratua izan da.

Ereintzak ere gogoan du herriko seme olerkari handia.

Jauregi'tar Koldobika gendun
"Jautarkol" olerkaria,
Erreteriko etxe honetan
zeukan bere jatorria.
Ehun urte igaro ondoren
horra hor oroigarria,
bere herria goraldi nahirik
esker onez eskeinia.

Bere bizitzan hiru helburu
beti erabil zituan,
Euskalerriaeta euskera
ta Jainkoa bihotzean.
Olerkietan helburu hauek
ondo azaldutzen ziran,
maite ta xamur euskera gozoz
ta otoitz baten antzean.

Ta zer esan bere herriari
jarritako olerkiak,
bere zaindari Magdalenari
rrobat Xenpelarrenak.
Herrian alde liburuetan
egin zitun idaz lanak,
maixutasunez beteak ziran
berak egin zituenak.

Ikas dezagun guk herritarrak
Jautarkolen izaera,
nolatan maite zuen herria
eta nolatan euskera.
Gure ekintzak izango al dira
bere ekintzan antzeran
gure herria asko maitatuz
pakean biziko gera.

Gure herriak ohiturak ditu
aintzinatik datozenak
blusa eta makilegin goaz
Ageda maita degunak.
Kopla zarraren bidez eskatu
ditugun asmo hobenak,
Errenteria gorde dezala
har dezala atsedanak.

1998. urtea. Atana

Taldeak

Gabon Jainkoak etxe honetan
aurkitzen diren denari,
Santa Ageda bezperan gatzoz
ereintzatarrak kantari.
Urte zaharra joana zaigu eta
ekin ondo berriari.
eta pakea opa dlogu
hala ulertzen duenari.

Lizasok

Asko askotan ez gera sartzen
honelako leku baten,
eta gaiztoa izan leikenik
ez diot antzik ematen.
Lehengo urtean pozikan giñan
halaxe nahi degu aurten
hasieratik galdezka nator
zer moduz bizi zeraten.

Taldeak

Edadez aurrera goaz eta
gajiak dira agertzen.
gerriak, besoak eta hankak
hasiak dira moteltzen.
Atanaxioi belaunak ere
etzion asko laguntzen
ebaketaren ondorioak
jarria dute dantzatzen.

Lizasok

Esan didate Atana jaunai
bertsotan nik esateko,
ez omen dauka osotasunik
dadukan hanka bateko.
Eta bertsotan al baldin badet
nik egurra emateko
Atana gizon haundiegia
dana piña izateko

Taldeak

Gure lagun zahar Atanaxio
klinikan degu izana,
belauna toteldu zitzaion eta
berarekin nahaiko lana.
Bere onera ekarri dute
eta hori ez da dana.
orain indartsu agertzen zaigu
makal xamarra zegona.

Taldeak

Poz handi bat izan da guretzat
hiri hala ikustia,
alaitasunez betea izan
bolara batez tristia.
Hire onera etorri haiz ta
ziur degu abestia,
hirekin ateraldiak eta
hire ahotan tristia

Taldeak

Makalaldia menderatuta
berriro ere gurekin,
belaunak dira sendatu eta
sasoirik hoberenarekin.
Koplaz nahi degu Atanaxio
Gaurkoan egon hirekin.
Urte askotan jarraitu ezak
Betiko talde honekin.

Lizaso

Lagunak ere ez dute pentsa
honi pakian uzterik
eta nik ere ez daukat beste
gauza hau erakusterik.
Atana zaharra lan gutxi inñ
nolabaiteko gazterik
zartuta... ez dauka honek
Aitzakia piskat besterik.

Lizaso

Berrogei eta hamalau urte
dijoa hamabostata,
oraindik ere zar xamar baiña
erabat aitu eztata.
Aurrerantzean sortuko zaizka
pitopausi ta prostata,
biyar ere piz egingo digu
baiñan galanki kostata.

1998. urtea. *Cobrerros Botika Zaharrari*

Hamaikatxo kezka eta arazo izan ohi ditu botikara jotzen duenak.
Kontuan hartzekoa da, gainera, garai bateko Erreterian oso gutxi
zirela bertako botikak. Horregatik, oso estua zen herritarren eta boti-
karien arteko harremanak. Testuinguru honetan kokatzen dira Co-
breros Botika Zahar berrituari eginiko koplak.

Zacarias Cobreros izan zen
botikalaria argia.
Bere lanaren ondorioa
ehun urteko biria.
Botika zaharra hortxe daukagu
nahiz ta gaur izan berria.
hamaika enplasto egindako
Kabitxo zoragarria.

Zacarias aitona aurrena
gero Antonio semea.
Ta familian gelditzearren
oraingo hirukotea.
Jaime, Teresa, Elena eta
hauen amatxo maitea.
Maria Agirre anderea
guztientzat ohorea.

Udaletxe ondoko etxeei

Udaletxea ere haziz joan zaigu. Bertako bulego eta zerbitzuak zabalteko, Santa Maria kalean botatako bi etxeei eskainitako bertsoak dira. Horietako bat Xabier Olaskoaren etxea izan dena. Bizilegea delako edo, *zaharrei ohore egin zaiegun berriak saia kontutzen* dio koplariak.

Udala haunditu behar dela
bi etxe dira botiak
Santa Maria kalean blok
elkarri ondo josiak.
Batentzat laua bestentzat bia
jarritako zenbakiak.
Herriko Etxea haunditurik
hartu ditu historiak.

Urte luzetan iraundu eta
orain dira desagertu.
Famili jator askoak ziren
ormetan ornitu.

Zenbat gaixodun sartu oteda
Gure botika zaharrian.
Bertako bidea harturik
Oinaze daukagunian.
Bide ederrena ez da baina
Behartzen geradenian.
Batez ere agiñeko miñak
Menderatzen gaitunian.

Mende osoa Errenterian
Lanean guztientzako
Cobreros jaunak iriki zuan
Herrian zerbitzurako.
Ehun urte luzetan lan hori
Bete duanarentzako.
Animorik haundina danori
Guztiei eskerrik asko.

Olaskoagatarrak batetik
Flores-enak ere aipatu.
Diez-en ileapaindegia
Behar degu gogoratu.

Zure barrutan sortua degu
Xabier lagun zahar maitea.
Benetan gizon argia eta
herriaren maitalia.
Gizon hau gorde izandu dezun
kabitxo maitagarria.
Udalak ere izan dezala
Xabierrek dun ohoria.

Gure herriko etxe zaharrenak
 ari dira desagertzen.
 Era berean berriak dira
 txukun askoak agertzen.
 Biziak hala agintzen duta
 aurrera degu jarraitzen.
 Zaharrei ohore egin zaiegun
 berriak saia kontutzen.

Rafael Bereziarturi

1994an, bizi zen artean, Ereintzak eskaini zizkion koplak taldeko zen soinu-joleari. Bergaratik Erreenteira bizitzera etorritako gizona bete betean egin zen bertako. Hirurogei ta hamargarren hamarkadan sarritan agertu ohi zuen, soinua eskuan zuela, antzerki taldeko emanaldietan euskal doinuak eskaintzen, bertsoak kantatzen. Ereintzako koplak saioetan ere gustura azaltzen zen Rafael.

Taldeak

Gure artetik lagun zahar maite
 Rafael Bereziartu,
 Joan den urte gure Jaungoikoak
 Zeruetan zuen hartu.
 Bere umore bere hauspoaz
 Zenbat gerade oroitu
 Zeru haundi hortatik Rafael
 Beti bezela jarraitu

Taldeak

Utsune haundia aurtengoan
 zu zaitugu eta falta.
 Berri txar horrek utzi bai zigun
 talde guztiari jota.
 Zure oroimen goxoarekin
 indarturik gabilta ta
 Ageda maite gure laguna
 hartu zure besoeta.

Lizasok

Euskera eta kulturari alde
 beti ari eta ari,
 Erretereria maite zuala
 ikusi degu nabari.
 Rafael zana soinuarekin
 ta berdin berdine kantari,
 al baldin banu nik jar(ri)ko nuke
 Ereintzatarren zaindari.

Lizasok

Beti alai eta beti gozoa
 berak zuan irriparez,
 hura zein gendun akordatuta
 gu hasten gera negarrez.
 Bizi geraño gu ezin ahaztu
 sekuletan Rafaelez
 hauxe da pena gure artean
 gehio ikusi behar ez

Taldeak

Musikalaria bera gendun
soinu jotzaille aparta.
Edozein orduta presto zegon
ez bait zitzaion inporta.
Danak utzita beti gurekin
haren bertso eta kanta,
bere barruan griña horrekin
sortua izandu zan ta.

Lizasok

Hemengo saio hau egiteko
Rafael izendatu da,
harek maite zun Errenteria
harek maite zun kultura.
Gure artean gehiago ez da
izango maixu on hura,
gure Jainkoak eraman zuen
Bera bizi dan lekura.

Taldeak

Ekainak hogeitabi zituen
Errez ez degu ahaztuko.
Kanpai otsaren deadarrekin
Rafael joan da betiko.
Bere umore leialtasuna
Hortxe daude guretzako.
Besarkada bat Zeruetara
Berdin Antontxurentzako¹

Paraiso Tabernan

Taldeak

Gabon Jainkoak etxe honetan
aurkitzen diren denari,
Santa Ageda bezperan gatoz
ereintzatarrak kantari.
Urte zaharra joana zaigu eta
ekin ondo berriari.
eta pakea opa diogu
hala ulertzen duenari.

Santa Ageda bezpera hontan
Paraisoko txokora,
urtean zehar etortzen gera
baina gaurkoz abestera.

Patxi zaharra ta etxeke ama
goxoki agurtutzero,
ta Patxi gazteari mezua
ardo ona zak atera

Etxe honetan giro goxoa
benetan degu aurkitu,
sendi jatorra bizi da hemen
egiten degu agurtu.
Guraso zaharrak hasitakoa
gazteon esku gelditu,
aitonak hasi zuan bidetik
Patxi laguna jarraitu.

---

[1] *Antontxu* delako hori *Antontxu Sainz* zen. Hura ere hil berria. Errenteriako kultur bizitzan eragin handia izan zuen gizona.

Lizasok

Beti pozikan etortzen gera	-----
Baita ere sartu etxian,	-----
nagusi jauna portatzen baita	-----
gurekin jator antzian.	-----
Berria baiña sartuta dago	-----
Ereintzaren bihotzian,	.....kezkatu
guretzat ez da onik izaten	Ur piska bat nahikoa degu
Honera etorri ezian.	Diru asko ez gastatu.

Ez det emango demanda eta
 ez det emango errita,
 entzun dedanez famili on hau
 lendik ere ona baita.
 Ereintzakoak pozik etortzen
 Dira holako tokita,
 esaerak dion bezelaxe
 "ardiak beti ardita".

Taldeak

Herrian zehar kantuz gabiltza
 Ageda deuna ospatzen,
 kale izkiña edo plazetan
 nola geran gelditutzen.
 Noizean behinka tabernan ere
 gustora gera sartutzen,
 ohiturak hala agintzen du ta
 guk hala degu betetzen.

Onena Tabernan

Taldeak

Etxe honetan azaltzen gera	Onenako sendia guretzat
bada makiña bat urte,	senditatzat jotzen deguna,
lengo zar haiek oroiturikan	Santa Ageda bezpera hontan
gazteak nola zerate.	hor doa gure jarduna.
Santa Ageda bezpera hontan	Juanito gure lagun zar joan ta
ohitura nahi degu bete,	orain bere ondorena,
ardo pittin bat eman zaiguzu	len bezelaxe giro goxo hau
baldin bada borondate.	sekula alda ez dena.

Onenako taberna honetan
bisitatxo bat ariña,
etxe hontako etxeko andrea
oso leiala ta fiña.
Mesede eder eta ugari
euskal giroari egiña,
Ereintzako gizon talde honek
maite deguna jakiña.

Napar aldian izaten zera
Zure txokotik aparte,
Lanak hala agintzen du eta
Izan zazu borondate.
Gaurko egunez gure artean
Beti bezela hor tente
Migel laguna kutsu honetan
Jarrai zazu beti arte.

Lizasok

2

.....
.....gera lengoak,
naiz urtean zehar etorri lendik
aurten ditugu gogoak.
Maite ditugu izandakoak
baita ere gaurkoak,
berdin berdinak ikusten ditut
Joseren ondorengoak.

Taldeak

Urtero etorri izan gera
Agedaren bezperian,
aurten ere ardo ona nahiez
baina prezio berdiñian.
Kutixi hori bete dezagun
gure Santan omenian,
zuentzat berdin izango da ta
urtearen azkenian.

Pena litzake orain daudenak
aitatu gabe uztia,
ta nahi bezela gerta zitzaion
Jose zanari joatia.
Juanitorekin utzi ziguen
taberna honen dotia,
hura ere hil zan ta orain txintxo
degu bere emazia.

Etxeko andreak daduzka hemen
suhise eta alabak,
bihotz haundiko aurpegi argiz
iñorentzako ez traba.
Beti laneko bere bihotzak
egon jai, aste ta gabak,
jarrai zazute aurrerantz ere
hola izaten kristauak.

Migel laguna Napar aldean

lanaren egin beharrez,
beti laneko asmotan zabiltz
bere bihotz ta indarrez.
Zuk segi hor Napar aldean
gu hementxe gabiltz parrez,
penagarria gure artera
behin beren sartu behar ez.

[2] Grabazioa ez da entzuten

1999. urtea. Jose Leon Izari

Ez da izango Euskal Herri osoan Ereintza taldeak bezain makila dotore eraman ohi duen talderik. Kide bakoitzak berea darama harro asko. Jose Leon Izak eskuzabal bezain trebeak, propio prestatuak dira bakoitzaren eta guzti gainera. Horregatik, nahiz eta zertxobait tentatzen duten,esker oneko agertzen zaizkiote ereintzarrak.

Gabon jainkoak etxe honetan aurkitzen dira denari,
Santa Ageda bezperan gatoz
Ereintzatarrek kantari.
Urte zaharra joana zaigu eta
ekin ondo berriari,
eta pakea opa diogu
hala ulertzen duenari.

Eskerturikan lagun bat
gainera artista hutsa,
makil politik egiten ditu
badu Adurizen antza.
Bere makilaz gure eskutan
umore osoz gabiltza,
Santa maitea Joxe Leoni
eskein zaiozu laguntza.

Joxe Leon broma onez hartu
entzuten dekan guztia,
datorrenerako presta hadi
aldean badek tokia.

Josetxok ere emana baitu
baimentxo bat berezia,
eorrentzat makila egin zak
ta blusa beltzez jantzia.

Makil egiten ona haizbaina
zergatik ez dek abesten,
danak pentsatzen genian
[behintzat
hasiko hintzala aurten.
Baldintza batzuk bete beharrak
gurekin nahi badek irten,
lendabiziko aitortu ezak
andreak al dikan uzten.

Bigarren baldintza ere bada
behar dekena gaur bete,
*Kartamas*³ eta Pello ondoa
dana bukatu bitarte.
José Leon hori lortzen badek
egundalako birtute,
talde hontako izendatua
hik utzi nahi dekan arte.

[3] Taldeko kide baten ezizena da *Kartamas* delakoa.

Parrokiko argi berriei

Ama Birjinaren Jasokunde elizak berritu on bat izan ondoren, kan-potik ere argiztatua gelditu da urrutitik bere horma eta kanpaldorreak ederki asko ikusten direlarik. Gai horri helduko diote koplariek.

Argi dotore askuak dute
gure Eleiza alaitzen,
lendik polita zen guretzako
orain ederra agertzen.
Kanpai hotsaren alaitasunak
nolatan duan indartzen,
danetan politena zarela
hori guk degu aitortzen

Argiak jarri dituztela ta
Eleiza da albistia,
txukundu eta apaintze hutsak
herriak ez du kaltia.
Zeinen ederra dagon ikusiz
konten da erretoria,
pozik baita ere izango da
herrian den alkatia.

Urrutitikan begiratuta
hor dago kanpantorria,
garbitu eta jarri digute
ematen duna berria.
Urteak ditun tontor polita
herriaren ohoria,
orain argiak salatzen zaitu
zarela argigarria.

Sarreran ere argi ederrak
ikus dadin portikoa,
hau ere gure Eleizak duan
bitxi eder hoiakoa.
Udaletxea berria eta
plaza dotore askoa,
leku atsegin paregabea
herriaren neurrikoa.

Pio Etxeberriaren etxea

Hamaika baserritar sartu izan da Pio Etxeberriarenera pentsu bila. Goizean etorri, tratu piskat egin eta etxerako pentsu, hazi eta abar erosten zituzten. Pio Etxeberriaren sortu zen egungo Orereta Ikastola.

Santa Klara ta Erdiko kale
elkartzen diran ertzian,
Etxeberriatarren kabia
sendo betiko tokian.
Pentsoa eta patatak ziren
saltzen denbora batian,
sagardotegiaren asmotan
baba zarraren trukian.

Etxe hontako sendia degu
jator askoa aurkitzen,
Pio zanaren esanetara
saiatu dira bizitzen.
Eguneroko lana eginda
aberria maitatutzen,
ikastola hasi aurretikan
euskara zuten zabaltzen.

Gaur nahigenduke Pio zanaren
 ohorez hemen kantatu,
 garai bateko gizon ospetsu
 herria zuan maitatu.
 Abertzalia benetan hura
 ez zan atzean gelditu,
 lanean finko jokatu zuan
 guk nahi degu gogoratu.

Pio zanaren etxe ederra
 sagardotegi bihurtu,
 azpikalde honetan hamaika
 pentsa izandu da sartu.
 Orain kupelak jarri beharrak
 pixkatxorenbat aldatu,
 lehen abere ta hegaziak
 orain guk behar gozatu.

Ataungo kanta zaharrak

Maximo AIERBE

Sarrera

“Ataungo kanta zaharrak” bilduma honetako kanta gehienak erabat galduta ditugu usadioari dagokionean, eta behin betirako desagertzeko arrisku bizia dute, baldin eta idatzita jartzen ez badira.

Gogoeta honek bultzatu ninduen duela bost-sei bat urte kanta horiek biltzeko lanari ekitea.

Egia esan, kantaren hitzen aldetik ez nuen ikusi arazo handiegirik, gehienak idatzita baitaude (eske kantak, batik bat), baina, kanta bat ez da hitza bakarrik, hitza bezain garrantzitsua da daraman doinua, eta hauxe zen, hain zuzen ere, benetan kezkatzen ninduen.

Kanta zahar hauen doinua galtzeak, kanta osoa galtzea suposatzen du. Kantaren hitzak gordetzen badira ere, doinurik gabe, urteak joan ahala, koplak, bertso edo poesia besterik ez izatera mugatuko dira. Beraz, kanta hauek doinu eta guzti idaztea bururatu zitzaidan.

“Ataungo kanta zaharrak” izenburua eta mamia ikusita norbaitek esan dezake kanta hauek Ataundik kanpora ere kantatu izan direla eta, agian, ez du arrazoi faltarik.

Lan hau egiteko erabili dudan materialen artean hainbat eta hainbat herritako aipamen ugari aurkitu dut, eta egia da. Guk kantatzen ditugun zenbait koplak beste herrietan ere kantatu izan dituzte; koplak berberak, batzuetan, eta oso antzekoak, besteetan.

Kontuan izan behar dugu kanta hauen sorrera, (eske kantak batik bat) Erdi Aroan kokatu behar dela adituen iritziz, eta kontuan izatekoa da, baita ere, garai hartatik gaur arte izan duten lekuan

lekuko eboluzioa; nola hitzei dagokionez, hala doinuari dagokionez. Nekez esan genezake, beraz, kanta hauek Ataunen sortutakoak direla; alderantzizkoa ere esaterik ez dugun bezalaxe.

Baina, zerk egiten du kanta bat herrikoa?

Era xume batez erantzunez, MENDEETAKO ERABILERAKI

Adibide gisa, derrigorrezkoa zait Azkueren "*Cancionero Popular Vasco*" bilduman, lehen tomoan, sarrera gisa Francisco Gascuerekin izandako hikamikaren zenbait pasarte aipatzea.

Nork esango luke "Uso xuria, errazu..." kanta ez dela geurea?

Azkuek (C.P.V., I tomoa, 5. eta 6. or.) dionez, kanta hau liburu frantses batean aurkitu omen zuten "Ah! vous dirai-je maman" izenburua zuelarik. Eta Azkuekin jarraituz (C.P.V., I tomoa, 7. or.) kanta honen doinua haurrei "Abecedarioa" erakusteko ere erabiltzen omen zuten Alemanian.

Nork hartu dio nori kanta herrikoia hau?

Hori zehatz-mehatz jakiterik ez dagoelakoan nago. Baina, gauza bat dago argi: beste Herriek galduta duten bitartean, guk oraindik bizi bizirik daukagula kanta herrikoia hau. Nork esan beraz, geure geurea ez dela?

Gauzak horrela, "Uso xuria, errazu..." Euskal Kanta Herrikoa dela esan dezakegun bezala, bilduma honetan aurki ditzakegun kantak Ataungo kanta herrikoiak direla esateko ez dugu inongo zalantzarik izan behar.

Hori horrela delarik, gainera, gure kantek badute beste berezitasun bat: DOINUA!

Beste herrietako kantak hartzen baditugu, lehen esan bezala, kanta ugari aurkituko dugu kopla berberak edo beretsuak dituztenak, baina doinu desberdina erabiltzen dugu.

Adibide gisa "Berrionakin gera" hartuz, eske kanta hau gaur egun ere kantatzen dute Beasain Mendian, eta Itsasondoarrek oso bereak dituzte kopla hauek...; koplak beretsuak dira, baina, doinua guztiz desberdina da. Eta gauza bera gertatzen da gainontzeko kantekin ere.

Beraz, kanta hauek gureak direla esateko arrazoi faltarik ez daukagula esango nuke.

Bestalde, bilduma honetan jaso ditudan kantek, behar bada, ez dute ataundar guztion oneritzia jasoko. Bai kopletan eta bai doinuan zenbait aldaera (variante) soma baitaitezke Ataunen zehar.

Bi erizpidetan oinarritu dut lan hau bertasio bakarrean egiteko (zenbait kasutan –aldaera nabarmen denean– egin dut konparaketa):

- 1) Kantaren hitzak ahalik eta osoenak izateaz gain aldaera egokienak edo erabilienak izatea; bereziki doinuari ondo egokituak izatea.
- 2) Kantaren doinua musikaren estetikan (melodiaren gardentasuna, erritmo, tonuera, etab.) oinarritua izatea.

Goian, lekuan lekuko eboluzioa aipatu dugu, eta hori seinale onaren adierazle da; kanta bizirik dagoenaren seinale, alegia. Eboluzio eta aldaketarik izan ez duten kantak museotan daudenak dira, soilik; antzinako kanta greziarrak esate baterako.

Ataun herri luze eta sakabanatua izanik, ez da harritzekoa lekuan lekuko eboluzio hori izatea gure kantek.

Hitzen aldetik aldaera dextente soma daiteke. Eske kantetan zenbait kopletak hitzen aldaerak soilik aurki ditzakegun bitartean, beste motako kantetan aldaera handiak soma daitezke; bilduma honetako "Piñ, piñ, Serapiñ" jolas kantaren bi bertasioak lekuko. Bilduma honetan azaltzen ez dudan arren gauza bera gertatzen da "Arre,arre mandako", "San Nikolas", etab. kantetan ere.

Doinuari dagokionez, kantaren bat edo beste kenduz, aldaerak oso tikiak dira. Hala ere, beste auzoko talderen bat "Santageda" kantatzen hasi orduko konturatzen omen ziren kantatzeko modu hura ez zela beraien auzokoena. Jakina, oso normala da garai hartako talde bakoitzak bere kantatzeko era izatea; kontuan izan urtean behin kantatzen zutela, erabat sakabanaturik eta kasu gehienetan elkarrekin inongo loturarik gabe gainera.

Doinuari dagozkion aldaera hauen funtsa koplariaren zenbait jiro berezitan datza, baina, baita zenbaiten kantatzeko modu eta erritmo zabarretan ere.

Konpara ditzagun "Goazen, goazen guztiok" kantaren bi erritmoak eta berehala konturatuko gara, nahiz eta nota berberak izan, lehenengoak erritmo motela, monotonoa duela eta, aldiz, bigarrenak erritmo alaia, aidetsua duela.

Eboluzioaren gaiari jarraituz, aipamen berezia egin nahi nuke "Santageda" eta "Diongraziaz" kantetan jarri ditudan doinuei buruz.

Badakit batek baino gehiagok esango duela kanta horiek ez zirela horrela kantatzen, batik bat "Santageda" koplaren bigarren zatiko doinu aldaketari dagokionez. Norbaitek esan dezake doinu hori berria dela, edo neuk asmatua dela ere bai.

Baina gauza bat argitu nahi nuke: Lehenengo aldiz entzuten dugun guztia norberarentzat berri izateak ez du esan nahi "berri" hori "zaharra" izan ez daitekeenik. Bertsolaritzan gertatzen den moduan, doinu "berri" bat ateratzen denean doinu zaharretaz gogoratzen da jendea (Doñu berri ok baño obeek ittuun doñu zaarrak!).

Bat aipatzearren, Jon Sarasuak darabilen kopletoako doinu berezi hori ("kriskitin" izenez aurkitu dut gabon kanten artean) berak berreskuratu duen arren, ez da berak sortua. Bera jaiotzerako ere urte mordoxka bat izango zuen kanta horrek.

Berdin gertatzen da gure kantetan ere. Urteetako erabilerak kantari dakarkion eboluzioa "onuragarria" nahiz "kaltegarria" izan daiteke, eta gure "Santageda" kasuan dudarik ez da bigarrena izan dela. Eta, ondorioz, gure belarriek (nireak barne) kantaren lehen parteko doinua baizik ez dute entzun.

"Santageda" kantaren komentarioan aipatzen dudan bezala, Joxepa Zeberioek tartean tartean doinu hori erabiltzen zuen eta pentsatzekoa da ez zuela berak asmatu; bere aurrekoei entzun ziela. Isidro Baztarrikak ere "Jaunaren Deian" idatzitako pentagraman horrelaxe jaso du melodia hau eta nik, hau guztia kontuan izanik eta eboluzio "onuragarriaren" zale naizenez, bere osotasunean eraman dut melodia hau pentagramara. Eta "Diongraziaz" kantari buruz ere gauza bera esan genezake.

Hala ere, ez da hau gehien kezkatzen nauen auzia. Desadostasun guzti horiek oso gogokoak izango lirateke bilduma honetako kantak usadioari lotutako erabileraren ondorioz etorriko balira. Ea egia den!

Bukatu baino lehen xehetasun batzu ere egin nahi nituzke bilduma hau aurkezteko erari buruz.

Ortografiari dagokionez, kanten hitzak ataundartasuna mantenduz aurkituko ditugu: "h"rik gabe, "ñ" eta "ll" mantenduz eta eguneroko hizkeran hain erabilia, baina, testu idatzietan geroz eta baztertuago dugun "tt" erabiliz.

Kantak sailkatzeko orduan zenbaitek melodiaren izaeraz baliatutako sailkapena hobesten duen arren, kantategi gehienak (guztiak ez

esatearren) kantaren hitzen kontestua nahiz erabilera kontuan harturik sailkatuta daude, eta nik ere azken hau kontuan harturik egin dut.

Normalena alfabetozko ordena erabiltzea bada ere, hemen kanten garrantzia hartu dut kontuan eta ordena honetan aurkituko ditugu: ESKE KANTAK (10 kanta), SEHASKA KANTAK (4), HAUR KANTAK (7), JOLAS KANTAK (6), TABERNA GIROKO KANTAK (2), EZTEI GIROKO KANTAK (1), ERROMANTZEAK (1), KANTA NARRATIBOAK (3), ERESIAZKO KANTAK (1) eta ALEGIAZKO KANTAK (1).

Bestalde, ESKE KANTAK saileko kanta ordena kronologikoa jarraituz aurkituko ditugu, "Santageda" kantaz hasi eta urte zahar egunean kantatu ohi den "Berrionakin gera" kantaz amaituz. Beste sailen barruko kanta alfabetozko ordena daramate.

Eta azkenik, eskerrik asko bilduma hau egitea posible egin duzuen guztioi. Ataungo Udalari, "Ataun Aztergai Beka" dela medio jaso dudan diru-laguntzagatik. Eta bilduma hau burutzen lagundu didazuen guztioi, eman didazuen laguntzagatik eta laguntzeko orduan azaldu duzuen borondateagatik. Bilduma hau, idazten ari den honek gauzatu badu ere, ZUEN BILDUMA DA!

ESKE KANTAK SANTAGEDA KOPLAK

"Santageda koplak" dugu, dudarik gabe, Ataungo kanta zaharren artean altxorrik preziatuena. Santageda bezpera gauzez (otsailak 4) eta Santageda gauzez (otsailak 5) kantatu izan dira.

Kopla ugari (128), benetan zoragarriak, eta melodia ederra izateaz gain, jendea koplatzeko oso modu berezia azaltzen dute; familiako kide guztiak koplutzen dira, nagusiarengandik hasi eta txikienarekin amaituz.

Usadio zahar hau arbasoek mendez mende eta belaunaldiz belaunandi gure garaietaraino ekarri dute, 1966. urtean Ataungo Ergone auzoan galdu zen arte.

Azken Santageda eskaleak Gomesaltzeko Joanito Dorronsoro, Jexus Arratibel, Patxi Arratibel eta hauen lagunak izan ziren. Nik neuk ezagutu dudan azken Santageda koplaria Patxi Arratibel izan da. Ospe handia izan zuten eta dute oraindik ere Aiatarrek. Gaur egun ere askori entzun diot koplak ondo kantatzeaz gain, kopla berriak sortu ere egiten zituztela "Haak erdi bertsolarik ittun!".

Koplei begirada bat ematen badiegu, laster konturatuko gara Erdi Aroan kokatu behar dela kopla hauen jatorria. Errege, zaldun, ezpata, dukat etab. hitzek argi adierazten diguten bezala.

Non sortua den esateko nahasketa gehiegixko azaltzen da: Astigarraga, Errearteria, Oiartzun, Pasaia, Lezo, Goierri, Ataun, Iruña etab...

Argi dagoena zera da: kopla hauek oso zabalduak izan direla Euskal Herrian zehar.

Kopla hauek non sortuak diren ez dakigun arren, nori esker gorde ditugun aipatu beharrean nago.

Alde batetik Isidro Baztarrika (ikus "Jaunaren Deia" 78, 69-97 orr.) eta bereziki Joan Arin (Don Joan txikie). Honek bere garaian kopla hauek bildu eta idatzita jartzeak egin baitu posible gaur egun kopla hauek galdu gabe gure esku artean izatea.

Aurkezten dizuedan kopla bilduma hau osatzerakoan (128 kopla), 3 lan erabili ditut besteak beste: Aipatutako Isidro Baztarrikarena (119 kopla, eta bikain landutakoa), Gillermo Etxeberriak Ataunen jasotako bilduma eta Pedro Agirreren bilduma. Azken biak Isidrorenak baino motzagoak dira. Orohar, kopla batzuk gehiago edo gutxiago, hitzen barianteak gora-behera, 3 bilduma hauek berdintsuak dira.

Hasieran aipatu dudan bezala, gure Santagedak, jendea koplazteko oso modu berezia dauka.

Isidro Baztarrikak erabilitako eskuliburuetatik jasotako erritual hau derrigorrezkoa da hemen ere:

- «1.- Koplazten den etxean ez utzi inortxo ere koplatu gabe.
- 2.- Pertsona bakoitza dagokion ilaran edo lekuan koplatu behar da. Honela: lehenengo, Hasierako koplak; 2. Nagusi-etxeakoandreak; 3. Senar-emazte gazteak; 4. Alargunak; 5. Mutilak, zaharrenetik hasita; 6. Neskak, hauek ere zaharrenetik gazteenera; 7. Morroi-neskameak; 8. Bukaerako koplak (Gai honetan deskuidoak go-goan estu hartu ohi dira)
- 3.- Pertsona bat koplatu eta ondorengoak koplazten hasten garen bakoitzean zera esan ohi da:

orain aurrera goazen

(izena) ori koplazten.

4.- Koplariak kopla bat baino gehiago kanta diezazkioke pertsona bakoitzari, baina ahalik eta hoberen aukeratuak izan behar dira. "Dohaia duenak kopla berria asmatu dezake (somatu delke) baina ez inori mina emateko eran".»
J.D., 78, 72or.

Laugarren puntuko azken atalari dagokionez, argi dago koplazeko orduan Ataunen errespetuz koplaztea eskatzen dela. Baina badirudi zenbait herritan hori ez dela horrela gertatzen. Esaterako, Joxe Goikoetxea "Armuño"-k honako hau kontatu zidan: Azpeitiako koadrila bat Uztapide eta Lazkao Txiki koplari zituztela, Mandubiko baserri batean morroi zegoen "Kaskota" zelakoari txanda iritxi zitzaionean, honela kantatu omen zion Uztapidek:

"Etxe onetan bizi omen da
Azpeitiako "Kaskota",
onek ez digu ezer emango
berak bear du asko ta."

Era honetako aipamen gehiago ere bada. Azkueren "Cancionero Popular Vasco" bigarren tomoan, 1127 orr. 976.- SANTA AGATA ANDERE kantan ikus daitekeenez, limosnarik ematen ez zutenei honako hau kantatu ohi zieten:

"Goazen goazen emendik,
emen ez duk xingarrik, (urdairik)
etxe untako gazitegian
saguak umeak egin tik."

Edo beste hau:

"Or goian goian lainoa,
laino azpian otsoa,
arkakusoak itoko al du
etxe ontako atsoa."

Azkueren CPV, 1122 orr. 2. Tomoa.

Aipamen gehiago ere bada Azkueren lan bikain horretan, baina denak aipatzeak luze joko ligukeenez utz dezagun goian aipaturikoa, adibide gisa nahiko argigarria bait da nire ustez.

Itzul gaitezen berriro Atauna. Errespetuz kantatzea eta koplaria bertsolari izaeraren lotura egin nahi nuke, eta horretarako Patxi Arra-

tibelek kontatu zidan pasadizoa kontatuko dut. Pasadizo hau, esan beharrik ez dago, Ergone eta Sangregoriotarren arteko hika-mikaren ezaugarria dela: Alde batetik ergondarrak eta bestetik sangregoriotarrak basaurde ehizean zebiltzala, ergondarrek basaurdea altxatu eta sangregoriotarrak zebiltzan aldera joan omen zen eta hauek tiroz bota eta ixilean gorde omen zuten. Sangregoriotarren taldeko partaideetako bat Miel Galparsoro "Zapateroa" izaki, ergondarrak Sangregorion Santageda eskean zebiltzala, Estanko (garai hartan taberna zen) etxera iritsi eta bertako jendearen (eta tabernan zegoenarena ere bai, horien artean zapateroa) izenak koplatu ondoren, basaurdea nork hil zuen jakitun zirela adieraziz honela kantatu omen zion ergondar koplariak gure Zapateroari:

"Orra bada ta zapateroak
basaurdea dirudi."

Eta gure Zapateroak erronda bat hartzera gonbidatu zituen koplariaren ateraldi horregatik, eta jakina (Ai, ehiztariaren mingaina!, basurdearen sekretua hain sekretu ere ez nonbait), Sangregoriotarren pekatutxoaren aitormena adieraziz.

Pasadizoak pasadizo, koplak egitura eta musika aztertzen hasi aurretik zenbait xehetasun egin nahi nituzke:

SANTAGEDA ala SANTAAGEDA

Hegoaldean gaztelaniazko SANTA AGEDA hartu dugu euskaraz erabiltzeko, Iparraldean latinezko AGATA baldin badute ere. Beraz, guk SANTAGEDA koplak esatea litzateke egokiena. Baina, zer da orduan SANTAAGEDA? Hitz gutxitan esateko, kantatzeko garaian bi bokalen artean sartu ohi zen (i) tartekatua daraman SANTA (I) AGEDA.

Kanta zaharren edozein liburu hartzen badugu, berehala konturatuko gara edozein kanta hartuta delako (i) hori sarritan azaltzen dela.

Ez dugu urrutira joan beharrik. Gure Santageda, Diongraziaz (Agur, Agur), Berrionakin gera, e.a., ikusi besterik ez dugu.

Santageda kopletan:

5.- Otsabillaren Laugarrena da

Santa(i) Ageda bezpera.

6., 7. eta 8.ean ere berdin azaltzen da.

Diongraziaz kopletan:

4.- Adan da(i) Ebak egin zutian
paradisuan pekatu.

6.- Eba(i) ederra...

9.- Eba(i) ederra...

Berrionakin gera kopletan:

1.-... aiñgeruak zerutik
digute(i) ekarri.

2.- ... Aiñ dan zoragarria
imajiña(i) ori.

Ondorioz, esan genezake, hitz bat bokalez bukatu eta hurrengo bokalez hasten denean sartu ohi dela dalako (i) hori. Beti ere bokal gogorrek elkartzean eta bereziki bi bokal berdinen loturetan. Azkuek (CPV, 1.130.orr.) dioenez, bi bokal berdinen kakofonia ekiditzeko egiten omen da. Baina, liburu berean hurrengo orrialdean (1.131) ikus daiteke ez dela bokal berdinen artekoa bakarrik. Altsasun jasotako kopia horietan bokal biguina eta gogorra elkartzean ere azaltzen da: "artu(i) ezker", "artu(i) artean" besteak beste. Baina azken kasu hau ez da sarritan agertzen.

Dena den ez dago argi delako (i) horren zergatia; nik esango nuke kantariaren edertzeko joeraren ondorioa besterik ez dela.

Bestalde, sarritan entzun ditugu Nafarroako joteroak hasierako bokalari aurretik (i) jartzen: "Un buen tafallés..." kantatu beharrean "(Y) un buen tafallés..." kantatzen.

Santageda kopletan ere koplaria sarritan hasten zen "Alabatue bedeinkatue..." beharrean, "(i)Alabatue bedeinkatue..." kantatzen.

Beraz, norbaitek argibide gehiago eman bitartean, bere horretan utziko dugu auzi hau.

Eta goazen orain kopleten egitura eta doinua aztertzerara.

Bi motatako egitura azaltzen zaigu:

A) 1.-	Alabatue bedeinkatue	10
	Sakramentu santue.	8 A
	Pekatuaren mañtxarik gabe	10
	Jesus da kontzebittue.	8 A

B) 8.-	Or goien dago ermita	8A
	Santa(i) Ageda deritza.	8A
	Ango segore serbitzarientzat	10
	Limosna biltzen gabilta.	8A

Lehenengoa eta zortzigarrena hartu ditut eredutzat, eta koplak irakurri edo kantatu ahala konturatuko gara koplak bakoitza zein egiturakoa den. Egitura hauen barruan sartzen ez diren koplak ere azaltzen zaizkigu, 5. koplak e.a., baina doinuari begira A) egituraren sartuko ditugu, doinuaren errepikapena besterik ez da eta.

Doinuari dagokionez A) egiturako koplek honako doinu hau dute:

Hala ere, esan behar da, koplariak lehenengo bost konpasetako doinua soilik erabiltzen zutela, eta tartean behin kantatzen zuten pentagramako azken bost konpasetako doinua. Hori da, behinik behin, nik atera dudana ondorioa. Behin, Joxe Arratibel fraile benediktarrekin bere jaiotetxean solasean ari ginela, Joxepa Zeberio jarri genuen kantatzen, eta bera konturatu gabe, tartean behin, azken bost konpasetako doinuaz kantatzen zuen. Nola ez, berehala galdetu nion ea zergatik aldatzen zuen doinuaz, baina berak ez zekien aldaketak horren zergatia.

Dena den, koplak hauen doinua A) egiturari dagokionez, pentagraman azaltzen den bezala kantatzea proposatuko nuke; alde batek, melodia aberasten du, eta bestetik, horrenbeste koplak doinu berean kantatzeak sortzen duen monotonia, apur bat bederen, arindu egiten du.

B) egiturako koplek berriz, honako doinu hau dute:

Ikus dezakegunez, hirugarren konpasean gertatzen da aldaketa, beste guztia berdina da.

Kantatzeko erari dagokionez, lehenik koplari-bakarlariak kantatzen zuen eta ondoren berarekin zebiltzan lagunek, koplariak kantatutako koplak bera berdin berdin erantzuten zuten. Honela dio bigarren koplak:

Astigarraga, Errenterie,
irugarrena Oiartzun.
Dios te salbe, nere lagunak,
altu eta berdiñ erantzun.

Xehetasun pare bat koplekin hasi aurretik:

Lehenago esan dugu etxeke pertsona guztiak koplatu behar direla, beraz, horretarako pare bat lagun aurrez joaten ziren datu guztiak hartzera; nagusia, etxeakoandrea, semea, alaba, e.a. ba-koitzaren izena hartuaz; gero izenez koplatu behar bait ziren.

Bestalde, zer biltzen ote zuten Santageda eskean zebiltzanek?

Isidro Baztarrikak (J.D. 78, 73.orr), Joan Arinen bildumetatik jasotako xehetasun honek zerbait argituko digu:

“El año 1894 seis mozos de Arinberria durante dos noches que anduvieron de casa en casa cantando coplas de Santa Agueda recogieron seis cestas grandes de pan (sei lepasaski), 18 docenas de huevos, abundante tocino y chorizo y cuarenta pesetas en metálico. En algunas casas les dieron un pan de kilo y una docena de huevos.”

Don Joan txikirengandik jasotako beste hau ere oso interesgarria da:

“El año 1702 la villa prohíbe salgan por Santa Agueda y al tiempo de bodas ninguna persona a pedir limosna ni cantar pena de 1.000 maravedis. por cada vez y 15 días de cárcel y además se procederá por inobedientes a este mandato.”

Eta azkenik, ausartuko ote da inor usuario zahar hau berriro etxez etxe eramaten? Animo eta aurrera esanaz, hona hemen Ataungo Santageda zaharraren koplak:

Hasiera

1. Alabatue, bedeiñkatue
Sakramentu santue
Pekatuaren mañtxarik gabe
Jesus da kontzebiltue.
2. Astigarraga, Erreterie,
Iругarrena Oiartzun;
Dios te salbe, nere lagunak,
altu ta berdiñ erantzun.
3. Dios te salbe, ongi etorri,
gau on Jaiñkoak diela,
gau on Jaiñkoak diela eta
biar egun on diela.
4. Sukaldeetan eder dirade
apal berriak letonez;
nagusi Jauna, esan bezaigu
asiko btzazula gu.
5. Otsabillaren laugarrena da
Santa(i) Ageda bezpera,
nere jendeak ez ikaratu
kristau gaiztoak ez gera;
auzoetako galaiok gatoz
gaur zuek kontsolatzera.

6. Santa(l) Ageda andrea,
Birjiñearen amea,
Birjiñearen amea da ta
bigarren ezelentea
7. Martirioa martirizaten
irukiaren fedea,
ark arekiñtze irabazi zun
zeru altuko sillea;
zeru altuko sillea eta
mundu onetan lorea.
8. Or goien dago ermita,
Santa(l) Ageda deritza,
ango segore serbitzarientzat
limosna biltzen gabiltza.
9. Santa(l) Ageda, Santa(l) Ageda
Santa(l) Ageda gaur degu,
Santa(l) Ageda gaur degu eta
artxek bialdu gaittu gu;
kopela zaitzagula zu,
Ongi ar gaitzazula gu.
10. Uso txuriak zabaltzen dittu
goizen goizetik egoak;
etxe santu onek bedeiñkatuak
ateak eta leioak.
11. Gazte jendea pesta egunean
plazara gera juntatu,
plazara gera juntatu eta
andik etxera pentsatu
etxe ontako jende noblea
bear genduke koplatu.
12. Piparrarekiñ espezi
Baionan degu erosi;
nagusiarri eskatzen diogu
koplaetako lizentzi.
13. Donostiako zitudadean
iru leengusu barbero;
lizentziarik egon ezpalliz
esango zigun lenago.

Nagusiarri

14. Asiko banaiz asi nadilla
nagusiarri koplatzen;
zaldie dago sillatzen,
lau oiñtxoetan perratzen.
15. Etxe ontako nagusiarri jauna
zaldiz da eleizaratzen
zaldiz da eleizaratzen eta
zillarrez oferendatzen.
16. Andik etxera datorrenean
urre sillan da esertzen
txokolatea artu artean
andikan ez da jeikitzen.
17. Nagusiarri jauna berori,
kortean ezjala agiri,
bikorra sarri botatzen zaio
beorren eskuko pirmari.
18. Eskuan eder bastoia
illean seda kordoia;
nagusiarri jaunak bere eskutik
botako digu dobloia.

Etxekoandrearri

19. Baratzan eder txermena
ondotik gora lerdena;
etxekoandrea kopla dezagun
nagusiarriaren urrena.

20. Etzekoandrea zabala,
leku oneko alaba,
bidean gatzoz informaturik
limosnerea zerala;
etzekoandrea gugana
argje eskuan duala.
21. Esku batean ogi aundie,
bestean lukaiñka parea,
orei guztiei gutxi deitzola
buruan urdai aldea;
mantala ere goien dakar da
antxe dozena arrautzea.
22. Urdaiazpikoa ona da baiñan
solomoa da gozoa,
puskarik kentzen arittu gabe
ekarri zazu osoa.
23. Lukaiñkatxo ximurra,
onek falta du laguna,
orri laguna azaltzerako
zabalduko da eguna.
24. Zakua ere aundia degu,
aittona batek egiña,
au betetzeko asko bear du
lukaiñka edo sesiña.
25. Gureztat ere zerbait bada ta
Beretzat berriz ondea,
Etxe ontako etzekoandrea
Txit emakume noblea.
26. Udaberrian zeña dan eder
lino txikiaren azie;
etxe ontako etzekoandreak
Guztiantzat badu grazie.
27. Zinta ederra petxeran
Ordena ona etxean
Etxekoandreak gustoa badu
Pasea dezake kotxean.

Nagusi gazteari

Oraiñ aurrera goazen / Nausi gaztea koplutzen.

28. Usoak dira kotara,
Nere begiak lotara;
Nausi gaztea, oraintxe goaz
Beroren koplætara.
29. Ostri altuan izarra,
Errekaldean lizarra,
Etxe ontako nausi gazteak
Urre gorritz du bizarra
orra bada ta botako digu
Bost pesetako zillarra.
30. Urre gorritz du bizarra eta
Zillar zabalez espalda,
Berori beziñ gizon presturik
Erri onetan ez al da.
31. Soroan eder goldea,
Soiñean kapa morea;
- Etxe ontako nausi gaztea
Ondo gizontxo noblea.
32. Errekatxoan arri limuri,
Zaldi urdiñek irari;
Orra bada ta (izena) ori
Zazpi errien gidari
33. Baratzan eder azea,
Gizon onaren trazea;
Zerori ere zerbait bazera
Noblea dezu andrea.
34. Bestela gizon ona dalarik
Jekerea du nagie,
Baldiñ erregek jakitten badu
Orren tretaren berrie,
Sarri batean bialduko lioke
Ezpatarekin zaldie.

35. Or goien dago elorri
Ondoan falta erorri
Etxe ontako nausi gazteak
Errejidore dirudi.
36. Nagusi gazte ori zaldune,
Urrezko ezpatadune,
- Semea eitteko omen daukezu
Emazte parpalladune.
37. Txorie dago saslan,
Birigarroa eslan;
Zu beziñ gizon presturik ezta
Eguzkiaren azpian.

Andre gazteari

38. Sentitzen zaittut sentitzen
Nola zabilten jeikitzen,
Beroren oiñtxo politten otsa
Sala berriñ det aditzen.
39. Eder intxoren kordena,
Alaxen degu ordena;
Andre gaztea koplá dezagun
Nausi gaztearen urrena.
40. Etxekoandre txit ona,
Zere gauzaren doi ona,
Pazko goizean jantziko ittuzu
Zere soñean bi gona.
41. Txuri nabarra azpiko,
Gorri ederra gaiñeko,
Andrea, zure parerik ezta
Plazea ondratutzeko
42. Eder basoan ezpala,
Nik eziñ esan bestela;
Zure besoan lo egiñ leike
Paradisuan bezela.
43. Mai aundietan zeña dan eder
Tenedore ta kutxara;
Orra bada ta (izena) orrek
Badauka baten patxara.
44. Etxetik asi eta plazara
Arriz daukazu galtzara,
(izena) ori jai aundietan
Ateratzen da dantzara.
45. Gonea dauka josteko,
Jai aundietan jazteko,
Zazpi kriada balio dittu
Etxea gobernatzeko.

Gizonezko alargunari

Oraiñ aurrera goazen / (izena) ori koplätzen.

46. Elizan eder mantue
Seda piñez forratue;
Orra bada ta (izena) ori
Alargun bedeiñkatue.
47. Alargun orren etxean
Santuak daude oltzean;
Guztiak lagun izango ittuzu
Eriotzako trantzean

Emakumezko alargunari

Oraiñ aurrera goazen / (izena) ori koplätzen.

48. Umildadean, karidadean
Bizi zerade munduan,
Leku onean jarriko zera
- Paradisuko koruan;
Paradisuko koruan eta
Birjiña Amaren ondoan.

49. Armarioan sague,
Kontrarioa katue;
Orra bada ta (izena) ori
Alargun bedeiñkatue.
50. Basoan eder elorri,
Ondoan jota erori,
Orra bada ta (izena) orrek
Ama Birjiña dirudi.
51. Etxaburuan sagarra,
Ezpaliñ bada zakarra;
Orra badata (izena) hori
Ogi ebalte zabala.
52. Or goien dago errota,
Iriñe dauka igota;
Orra bada ta (izena) ori
Birjiña Amaren debota.
53. Etxaburuan goldea,
Aren gañean belea;
Orra bada ta (izena) ori
Emakume txit noblea,
Pobreak ere egitten dute
Nun zeran zure galdea.

Gazte jendeari

54. Iruñek badu zerkea,
Zerka barruan dendea;
Merezi du ta kopia dezagun
Emengo gazte jendea.
55. Sasirik sasi birigarroa,
Pagadietan usoa;
Etxe ontako gazte jendeak
Aurten badute jasoa.

Mutilei

56. Ametz burutxo betea,
Aurten du bere urtea;
Orain aurrera esango degu
(izena) orren partea.
57. Zapata eder oñean,
Kapa berrie soñean
Bosteun zezen izango dira
zu ezkontzen zeranean.
58. Zazpi danboliñ zortzi kitarra,
Musikeroak amabi,
Oien danaren dantza aurretik
Ibilliko da berori.
59. Preskorik zaude preskorik
Ez al dezu ezkon asmorik,
Goierri ontan ezte barrunda
Olako maiorazgorik.
60. Or goien dago iturrri,
Urre txorrotik erori;
Orra bada ta (izena) orrek
Amalau urre txintzarri.
61. Amalau urre txintzarrekin
Zazpi damaren eguzki,
Oiek guztiak ala izanik
Gelago dittu merezi.
62. Etxaburuan babela,
Erdie leka bagea;
Orra bada ta (izena) ori
Ezta mutille bagea.
63. (Izena) ori zaldune
Jesuskistoren lagune
Ola bakarrik gaizki zaude ta
Bear zenduke lagune.
64. Jira batera, jira bestera
Nundinai zure famea,
Bost milla dukat malen dittula
Emen dakarzu andrea.
65. Alizearekin dantzari dabill
Mendi altuan lañoa;
Zure emazte egitten dana
Zori onean jaioa.

66. Eskuak eder eskuko
Jipon zurie soñeko;
Orra bada ta (izena) ori
Ona da lagun arteko.
67. Ona da lagun arteko eta
Are area korteko,
Zazpi zalduntxo balio dittu
Dama bat kortejatzeko.
68. Eskill-ondoan astoa,
Botatzen zaio lastoa;
Dama gazte bi engañatzeko
Etzera mutill gaiztoa.
69. Sibilli eta Granada,
Cataluñian gerra da
Aien artean pakea eitteko
(izena) ori ona da.
70. Sala berrian jartzen danean
Amabi dontzellarekiñ,
Aittak onena eskojitturik
Geldittuko da berakiñ.
71. Gerrian eder ezpata,
Etzaittezela espanta,
Jaun zerukoak gorderik dauka
Zureztat neskatx galanta.
72. Basoan eder aliena,
Beien artean zezena;
Orra bada ta (izena) ori
Urre lirañtxo txuxena.
73. Zelaian eder ardie,
Beltzen artean zurie;
Orra bada ta (izena) ori
Lagunen ondragarrie.
74. Etxaburuan otea,
Auntzak jan dio puntea;
- (izena) orren maitteak
Bost milla dukat dotea.
75. Basoan eder gorosti
Auntzak argana kutesi;
Orra bada ta (izena) orrek
Dama eder bat merezi.
76. Udaberrian zeña dan eder
Ostoz jantzirik basoa;
Zure emazte egitten dana
Zori onean jaloa.
77. Illaren bian Kandelario,
Ogei ta lauean San Joan;
Bear duana etortzen bada
A ze mutilla dagoan.
78. Keriza txiki betea,
Aurten du bere urtea;
Merezi du ta kopla dezagun
(izena) orren partea.
79. Pagok adarrak zabalak dittu
Usoak umeak an dittu;
Orra bada ta (izena) orrek
Adiskideak badittu.
80. Errekaldean igela,
Preskoa dauka gibela;
Zu bezalako galai gazterik
Berri da errian ezuala.
81. Gure errian ardoa merke,
Kuartilloa zazpian,
Zu bezalako mutillik ezta
Oskarbiaren azpian.
82. Ekaitz gogorra pasatu dezu,
Ekaitz ondoan biguñe,
(izena) ori fama daukezu
Zerala artzai bikaiñe.

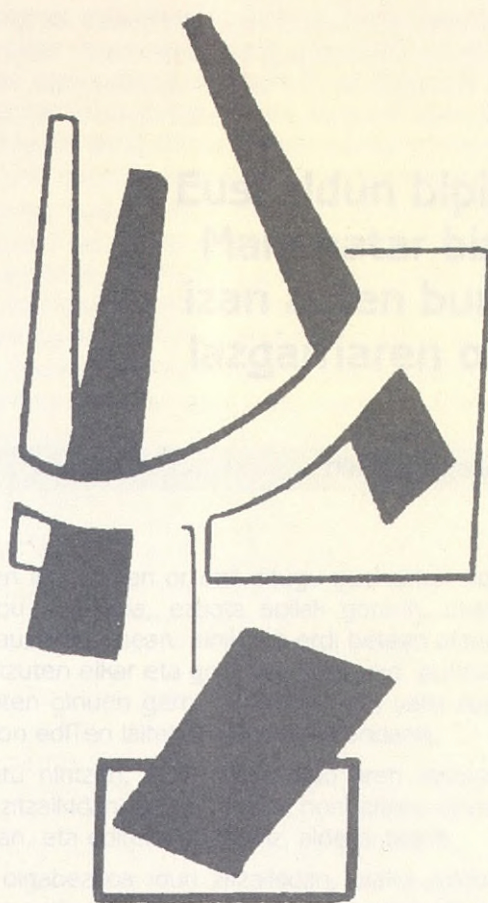
Neskei

83. Sazerdoteak garbitzen dittu
Meza emateko eskuak;
Dama gazteak esango ittugu
Zuen merezimentuak.
84. Illargiaren argitan
Artu gaittuzte begitan;
Erregaloak bildu leizke
Dama gazte oien bisitan.

85. Arantza beltzak ostu txikie,
Puntea zailo loratu;
Orain emendik bear genduke
(izena) ori koplatu.
86. Larrosa dago zabaltzen
Usai gozoa banatzen;
Asiko banaiz asi nadilla
(izena) ori koplutzen
(izena) ori arrapatzeko
Ariña bear du izen.
87. Txorie dago sasia,
Birigarroa esian;
Zu bezelako dama ederrik
Ez da Ataungo errian.
88. Uretan eder al zera,
(izena) eder nun zera,
Nun zera bada nun zera,
Emen agiri etzera.
Zatoz onera ate ondora
Guri illuna kentzera.
89. Sei galai gazte badauzkat eta
Jarriko dizut aukera
Neroni ere gaiean nago
Baldiñ gustatzen bazera.
90. Enperadore Barcelonako
Seme batentzat eske da,
Artaz ostera enpeñoz dabill
Bajero Panplonakoa,
Nai dezuntxon bat aukera zazu
Larrosa maietzekoa.
91. Etxe ontatik plazara
Ar leunduz dago galtzara,
(izena) ori aterako da
Jai aundietan dantzara.
92. Kontsejupetik plaza berrira
Asko daukazu begira,
Zu bezelako dama gazterik
Errian ezjala berri da.
93. Usoak ego zabalak ditu,
Lepo aldea lumatsu;
- Orren damatxo konponittue
Nork eramango zaittu zu.
94. Damatxo gazte konponittue,
Ori kolore gorrie,
Zure matralla iruritzen zat
Krabeliñaren orrie.
95. Klabeliñaren orriarekin
Larrosa maietzekoa,
Zuri begira ementxe nago
Damatxo biotzekoa.
96. Notezi onak bialdu dizkitt
Errege jaunak kortetan;
Ezkondutzeko gogorik aber
Egin dakizun gaztetan.
97. Nere gogoa zurekin dago
Ez ibiltzeko bestetan,
Errespuesta bialduteko
Biar goizeko bostetan.
98. Udaberrian illarra berde,
Udazkenean latza da;
Dama gaztea badaukazu
Besteatek aña patxada.
99. Preskorik zaude preskorik,
Ez al dezu ezkon asmorik;
Goierri ontan ez det barrunda
Dontzella ederragorik.
100. Baratzan eder lirio,
Usai gozoa dario;
Sei galai gazte ementxe gaude
Zu ikustea medio.
101. Zu ikustea gaur guretzako
Zer gusto biotzekoa,
Leenbailen bada agertu zaitte
(izena) biotzekoa.
102. Lezoak or du urbide,
Pasalak Erreterie;
Eratzuntxoan pasa litteke
Damatxo orren gerrie.

103. Eratzuntxoa diamantea,
Ukalondoa berdintsu,
Orren damatxo konponittue
Nork eramango zaittu zu.
104. Basoan eder albitze,
Aizeak dantzan dabilltze;
Erri ontako galai gazteak
Zure ondoren dabilltze.
105. Paltsoen batek engaña etzaitzan
Arren kontuan zabiltza,
Jaun zerukoak bialdu gaittu
Aitzera ematen gabiltza.
106. Baratzen eder salbie,
Pipatxo kirten gorrie;
- Orra bada ta (izena) orrek
Illea dauka orie.
107. Illea dauka orie,
Besoa beziñ lorie
Edozeiñentzat ez da egongo
Zure musutxo gorrie.
108. Esku musuak zuri ta garbi,
Gerria berriz liraña,
Jaun zerukoak egin zaitzala
Ama on baten erraña.
109. Soñean eder kurpiño nabar,
Lepokoetan enkaja,
Geiago ederrak badira baño
Zuk daramazu bentaja.

ADABAKIAK

125 Khatamulqur'an
Khatamulqur'an
Khatamulqur'an
Khatamulqur'an

126 Khatamulqur'an
Khatamulqur'an
Khatamulqur'an
Khatamulqur'an

127 Khatamulqur'an
Khatamulqur'an
Khatamulqur'an
Khatamulqur'an

128 Khatamulqur'an
Khatamulqur'an

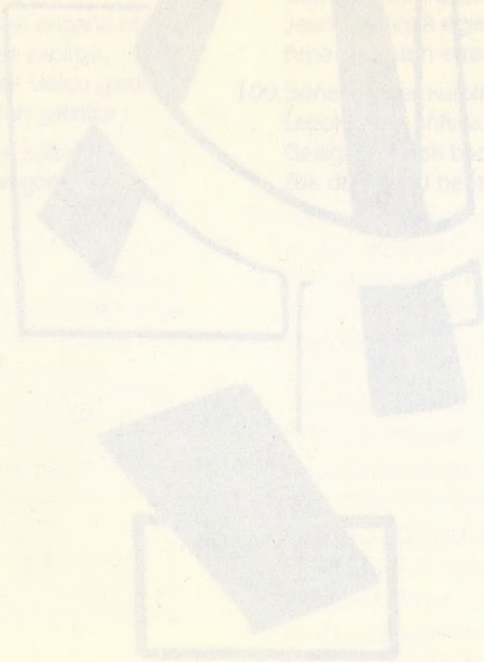
Khatamulqur'an
Khatamulqur'an

Khatamulqur'an
Khatamulqur'an

Khatamulqur'an
Khatamulqur'an

129 Khatamulqur'an
Khatamulqur'an
Khatamulqur'an
Khatamulqur'an

130 Khatamulqur'an
Khatamulqur'an
Khatamulqur'an
Khatamulqur'an

ADABAKIAIK

Euskaldun bipilak eta Manchatar bizkorrak izan zuten burrukaldi lazgarriaren ondarra¹

Nikolas Ormaetxea ORIXE

Ixtori onen leen-zatian or utzi ditugu euskaldun bizkorra ta Quijote yaun aipu aundikoa, ezpata soilak gorarik, ukaldi erdiragarri bada elkarri irauzteko einean; ainik eta erdi betean atzemanez geroz, erdiratuko baitzuten elkar eta goiti beera lertuko, punisagarra bezala: Kezka artan eten ginuen gertaera atsegin ori; yalki zuenak ezpaitzi-gun erraten non editen laiteken ixtori aren ondarra.

Atsekabetu nintzen, eta irakurraldiño aren atsegin-poxia atsekabe bilakatu zitzaikidan, gertaera aren nonbaiteko ondar-zatia luzea-goia litakelakoan, eta edireiteko, berriz, alderdi txarra.

Ezina ta oigabezkoa iduri zitzaikidan, alako zaldun ona, gizon yakintsu baten peitu ote zen, egite arrigarri oriek idazteko; eldetara doazin "zaldun ibiltari" direlako oriek ezpaitziren aukera aukerako yakintsu baten edo bigaren peitu izaten, beren egite aundiak ez ezen, burutapenik gordeenak eta aurkeririk ñimiñoenak ere oartzazteko. Ta Platir-ek eta bere gisakoek gainez ukan zutenaz, ezpaitzen bearretan izanen iondikoz! gure zaldun ona.

Enuen bada sinetsi nai ixtori eder ura erdaiñatua ta andeatua zitakenik, eta onen obena aldi-mende gaizto iresleari egoziten nion,

---

[1] Cervantes-en *Quijote*-ren IX. atalari dagokion itzulpena da. Iruñeko Itzulpen-Sariketara, Sanfermiñetan, 17 itzulpen aurkeztu ziren. Orixeren hau geratu zen irabazle. *RIEV*, XX, 1929.

bertze zernai bezala, ixtori au ere gorderik edo igaturik zadukalakoan. Iduri zitzakidan bertzenaz, liburu aien artean ediren bai nituen "Espa gaiztoen etsipena" ta "Henares-ko maitagarriak eta artzainak" bezain oraitsuko ixtoriak, gure au ere oraitsukoa bide zela, ta yendearen burutan ezarri gabe zagonez geroz, bere errixkako edo aldirietako yendeen oroitean edirenez zela.

Uste-muste onekin naasirik eta gure espanar aipatu den Manchako Quixoteren bizitza ta mirakukuak yakin naiz nindabilen; Mantxako zaldunen argi ta ixpilua izanik, gure mende negargarri oketan zaldun ibiltari asi zenarenak. Ibili ere baitzen irainak asperrazten, alargunen urgaitzen, eta arako zarta-mutil eta zamalzainartean nes-kaxtasuna oianez oian, ibarrez ibar zarabilten neskaxtaiei laguntzen. Ba ziren oen artean, laurogei urtez atari zabalean etzinda ere, erdi zituen ama bezain osorik il-obira yautsi zirenak, kankailuren batek edo armadun ta buruzorrodun zipotzen batek edo erraldoi izugarriren batek indarbeartzen ezpazituen. Ortaz bada, ta bertze zenbait kariaz, gure Quixote yauna beti aipaguri da, eta neri ere etzait aipua ukatu bear, ixtori onen ondarra bilaketan egin nuen alegin eta nekearengatik. Ba dakit bai, zeruak eta alabearrek eta zorionak lagundu ezpallidate, munduak etzuela izanen au irakurtzeko (ordu bitsuko) atseginaldirik. Ikus bada, nola ediren nuen.

Beinola Toledoko Alcanan nindagoelarik, mutiko bat etorri zitza-kion zarpil-biltzaile bati, paper zar eta iskribu batzuen saltzera. Ain itoa bai naiz ni atariko paper-puxkak ere irakurtzeko, nere leiari nitxekola, artu nuen, mutiko saltzaile aren iskribuetako bat Arabi-letrak zirela goartemanik, irakurtzen ezpanakien ere, inguru-begira asi nintzen, erdara zakien maurotarrik azaltzen ote zen. Etzen gaitz izan, ez ta izkuntza aitzinagokoa ta ederragoa izan balitz ere.

Zoriak, naski, ekarri zidan nere gogarakoa, ta liburua eskuetan ezarri niolarik, ideki zuen erdi-aldetik, eta apurño bat irakurrita irriz asi zen. Galdegin nion zeri irri egiten zion, eta, "liburu arek ertzean zadukan oar bati" yardetsi zidan. Erran zezala agindu nion, eta berak, irri egitez atertu gabe erran zuen: ona zer dagoen ertzean idatzirik: "ixtori ontan ainbertze aldiz aipatzen deneko Toboso-ko Dulcinea onek edozein emakumek baino esku ohea zuen urdeen gazitzeko". Ni "Tobosoko Dulcinea" entzutearekin, arritua baldituta gelditu nintzen, iduri baititzakidan iskribu aietan bide zela Quixote yaunaren ixtoria. Uste onen ustez, iraduka irakurrazki nion aitzinaldetik, eta arabi-izkuntza itzetik ortzera erderatzen zuela, ikus zer erraten omen zuen: "Manchako Quixote yaunaren ixtoria, arabitar ixtorigile Cide

Hamete Benengelik idatzia". Zuurtze aundi bear izan nuen nere pozaldia itzalgaizteko, liburu aren idaz-gaia nere belarrietara zeneko; ta zalpil-biltzaileari aitzina arturik, paper eta iskribua oro erreal erditan erosi nition. Berak ere zuurtzea izan balu, ta ni aien irrikatzen nen-goela yakin, artuko zituen, naski, saltzekotik, sei erreal ta akets. Aldegin nuen usu maurotarrarekin, Eliz nagusiaren eipera, ta eskatunon, Quixote aipatzen zuten iskribu aietakoak oro erdarara itzuli zitzala, arren, izpirik utzi gabe ta eratziki gabe; eskatzen zuena xuritu-tuko niola ta. Bi arroa maatzimel eta lau erreu garirekin etsi zuen, eta zintzo ta xee ta labur itzuliko zituela. Nik berriz, nere egitekoa errazteagatik, eta nere edirena eskutik ez uzteagatik, etxera ekarri nuen, eta ilabete ta erditsuren mugan erdaratu zuen emen daraikon eran.

Lenbiziko iskribu-atalean, Quixote yaunaren eta euskaldunaren burrukaldia zagoen, bizi bizi ta egite berean margoztua, ixtoriak erraten duen ekantzean, ezpatak gorarik, bata bere gorde-pirillarekin gerizatua, ta bertzea bururko batekin. Eta euskaldunaren mandoa ain bizi-antzo iduria zagoen, iduri baitzuen azkon-ukaldi bat bidera ere, eraendua zela. Idazpekotzat au zadukan: "Sancho Azpeitiarra", izen au bide zuen. Eta Rocinante bertze au: "Quixote yauna". Rocinante ori miragarriki iduriztatua zagoen, ain luze, argal eta aul, alako bizkarrezurrarekin, ain birike-min galduarekin, agerian baitzagoen zein oartuki ta zer izen yatorra eritzi zioten: "Rocinante". Aren ondoan zagoen Sancho Sabel, astoa buru-lokitik zadukala Idazkipetzat: "Sancho Ankamakil". Margo-iduriak adiarazten zuenaz, sabela aundia bide zuen, kaizu laburra, ta ankamakilak luzeak, eta orrengatik bi izen oriek ematen bide zaskio ixtorian: "Sabel" eta "Ankamakil".

Bertze iñozokeri batsuk oar laitezke, baino ez dice kanore aundikoak, eta ez datoz extoriaren arira, egiazkoa izateko: egiazko ixtoririk ezpaita gaiztorik. Ixtori oro oztoporen bat yarri al balaitio, egilearena litzake, arabitarra baita berez, gezurti utsa, aien sorterritarra denez. Ala ere, aiek ain etsai ditugunez gero, gure ixtori au luze orde z labur yo ditake. Ala dirudi, izan ere, zaldun bikain onen aipuetan luzatu bear lukenean ere, berariz ixiltzen baila gaizki egiña ta okerrago asmatua. Ixtorigilea, zintzo, egiati ta lerragabe bear baitu; ez du egiazko bidetik okerarazi bear, ez sariak, ez beldurrak, ez asarreak, ez leiak. Egiaren ama da ixtoria, aldimendearen leikide, egiteen gordairu, iragan-mendearen aitorle, oraiaren erakusburu ta argibide, ta geroaren oargarri. Ixtori ontan edirenen da atsegingarrie-

netan ediren laitekena, ta utsen bat balu, nere obena litzake, ta ez gaiarena. Ainaren bigarren zatia onela asten zen bada, erdarari gaxizkola.

Ezpata zorrotzak gora eraikirik, bi burrukalari indartsu ta asarre-tuak baziruditen zeru-lur-ifarnueri eskainka ari zirela: alako kemena ta yarkera zarakusten. Lenbiziko ukaldia euskaldun asarreak irautzi zuen, bai indarrez ta amurruz; bidean ezpata okertu ezpalitzaio, ua bakara naikoa baitzen gure zaldunaren burruka ta eldeak oro betiko itzaltzeko. Baino gure zalduna, gauz aundigotarako zadukan zorionak, eta arenoaren ezpata okertu egin zuen. Ezkerreko soinburuan atzeman ba zuen ere, armayantziaren alderdi osoa kentzea besterik etzion egin, eta aina lurrera yautsi zen ixtilu aundiz, eta oso ondatu-rik, Quixoteren belarri-erdia berekin eramaten zuela. ¡Ene! Nork adia-razi bear bezala, gure manchatarraren biotzean sortu zen amorrua bere buroa ala ikusiki? Yarri zen zut, oin-burdinen gaínean, eta ezpata bi eskuetan estutzenago zuelarik, eman zion euskaldunari egundai-noko asarrearekin, eta bururkoaren eta buroaren erdian asmatu. Alako gordagailu ona ezpaitzen aski mendi bat erori balitzakio bezala asi zen euskalduna odola zariola sudur-ago-belarrietatik, eta mando-gaínetik erori-einean. Eta lepotik eldu ezpalio, eroriko zen naski. Ala ere oinak burdinetarik atereak zituen, besoak lepotik askatu zitzaizkion, eta mandoa, ukaldiotsez ikaratuta asi zen iges zabaldegian barna ta ziripurdi asko gabe, lurrera egotzi zuen nagusia. Begira zagokion lasa lasa Quixote yauna, ta erortzen ikusi zuenean, yetsi zen zaldigainetik eta zailu yoan zitzakion, eta ezpata-muturra begie-tan keinatzen ziolarik, txil egiteko eran zion, bertzenaz lepoa moz-tuko ziola. Euskalduna larri zen, itzik atera etzezaken einean, eta igarriko zion gizagajoak, burruka-bitartean alditxarturik básala ko-txean egon ziren andre batzuk ara etorri ezpalire, ta otoi ta otoi eskatu ezpalio, bizia barka zezaiola aien ezkutariari: aín itsu zagoen Quixote yauna. Yardetsi zien arroki ta funtsez: "Baiki, andre ederrak, pozik eginen dut eskatzen didazutena, baíno aukera batekin: zaldun onek agindu dizadala Tobosoko errira yoanen dela, ta niketz Dulci-nea berdingabearen aitzinera agertuko dela, ontaz gogoak emaiten diona egin dezan". Andere beldurti ta naigabetuak, Quixote keska-tuari begi eman gabe, ta Dulcinea ori nor zen galdegin gabe, agindu zioten, ezkutariak eginen zuela, aren bidez aginduko zitzakiona. "-Itz orren zinarekin eztiot bada aurrera gaitzik eginen, merezi izan ba du ere".

Entzun, entzun, entzun... eta zaletu Julian Alustizarekin solasean

Juan Luis ZABALA

San Martin eguneko eguerdia, 2004an¹. Euria eta hotza errepi-derako, baina aparteko eragozpenik ez hala ere Arantzazura autoz iristeko. Hona etorriko ginela agindu genion atzo, telefono bidez, Julian Alustiza frantziskotar idazleari (Gabiria, 1913), guk esandakoa ulertzen lanak izan bazituen ere, entzumenean dituen arazoan ondorioz².

Arantzazuko argitaletxearen eskutik, Paulo Agirrebaltzategik apailatua, plazara irten berria da Bizinahiaren arnasa, Alustizaren hiru-garren liburua, poemaz, oroitzapenez eta umorezko istorioz osatua (Olerkiak, oroitzapenak, istorioak du azpi-izenburu). Aitzakia ona baino zerbait gehiago, behingoz nagikeria alde batera utzi eta Lihoaren penak eta nekeak eta Euskal baserriaren inguruan liburu gogoangarrien egilearekin hitzordua egiteko: aspaldiko asmo lauso behin eta berriz geroko utzia ahalik azkarren bete beharreko obligazio bihurtzen duen akuilua.

Esandako ordua baino lehen iritsi arren, santutegiko gela batean zain daukagu Julian. Mahaiaren ondoan utzia du aspaldidanik gertuko

---

[1] Elkarrizketa honen bertsio laburtua Berria egunkarian kaleratu zen 2004ko azaroaren 12an. Interesa duela iritzita erabaki dut bertsio luze eta osatuago hau kaleratzea.

[2] Elkarrizketa hau inprentan zegoela, hi! zaigu Julian Alustiza, maiztaren 11n. Goian bego.

lagun ezinbesteko bihurtua duen bastoia. Paper mutur txiki bat du zelos itsatsia makuluak, eta paper muturrean jabearen izena dago idatzita: *Julian Alustiza*.

Irria ezpainetan, abegikor eta hizketarako gogoz hartu gaitu, eta berehala jabetu gara ez zaigula damutuko honaino etorri izana.

**Zure hirugarren liburua da *Bizinahiaren arnasa*,
baina zure poesia ezagutzeko
aukera ematen duen lehena,
orain artean zure poemak aldizkarietan
sakabanatuak egon baitira.**

Liburuko poema gehienak Valladoliden nengoela idatzi nituen, gerra ondoan. Sei urtez egon nintzen Valladoliden, desterruan. Baina oso ondo etorri zitzaidan desterru hura niri. Askatasun handia geneukan, bakeari buruz hitz egiteko eta... Hango artzapezpikuak ondo hartzen gintuen. Nik amari erdaraz idazten nizkion kartak, baina, amak erdaraz ez zekienez, euskara pixka bat ere sartuta. Han etorri zen zentsorea. Baina, nahiz eta 500 metrora izan, ez zuten jo Martinez Anidoren bulegora. Haren bulegora jo balute, kartzelan sartuko ninduten gutxienez. Baina Gotzaintzaren bulegora jo zuten, eta handik etorri zen karta bat gure nagusiarentzat, esanez ohartarazteko niri garai zailak zirela eta kontuz ibiltzeko idazkiekin, batez ere euskara eta "ortografia vasca" erabiltzearekin. Olerki guztiak isilean aterata daude. Komentuaren babesu genuen.

**Liburuko poema batzuk
gerra baino lehenagokoak dira,
Lizardi eta Lauaxetaren garaikoak.**

Badaude gerra baino lehenagoko olerki banaka batzuk liburuan, baina horiek ez nituen nik liburuan sartu nahi. Valladolidekoak askoz hobeak dira, nre ustez. Gerra baino lehen ez nuen ezagutzen Manuel Lekuonaren *Literatura oral vasca*. Esaten dute Lizardik eta Lauaxetak indar handia izan dutela guretzat. Bere indarra izan zuten, baina denbora gutxian bizi izan ziren. Eta guri (bai niri behintzat baina nik uste dut denei) batez ere indarra eman ziguna Manuel Lekuonaren *Literatura oral vasca* izan zen. Gero horren bidetik jo genuen. Ni bitzta osorako markatu ninduen. Ordutik aldatu egin zen nire olerki-gintza. Herriaren aldeko olerkia egin nuen handik aurrera.

***Bizinahiaren arnasa* liburuan kontaktzen duzu
Lekuonaren liburua noiz eta nola ezagutu zenuen...**

Gerra sortu zenean, gure auzoan izan zen muga, Aztirian. Reke-teak zeuden Mutiloa aldetik, eta Legazpi aldetik nazionalistak. Komandante bat egoten zen gauean Aztirian, zakur batekin, muga zaintzen. Komunista zela esaten zuten, baina nik uste dut komunista baino gehiago Eibarko sozialista zela. Eta goizean asturiar batzuk etortzen ziren, erreleboa egitera. Kanpora ateratzeko beldurra zegoenez, nik oporrak luzatu egin nituen, hiru edo lau bat hilabete, handik reketeak eta falangistak pasatu arte. Bien bitartean, etxean izeko bat neukan oso euskara aberatsa zuena. Garai hartan irakurri nuen Lekuonaren liburua, eta, lehen esan dudan bezala, bizitza guztirako markatu ninduen.

Oroitzapenen atalean, Jorge Oteizari eta Bitoriano Gandiagari buruzko testuak daude liburuan: ez zaude batere konforme Oteizaren adierazpen batzuekin.

Jorge Oteizak esaten zuen berak egin zuela poeta Bitoriano Gandiaga, eta fraideek ez zutela batere maite Gandiaga. Hori dena gezurra da. Oteiza Arantzazura etorri baino lehen zegoen idatzia eta argitaratua *Elorri*, Gandiagaren poema libururik onena askoren ustez, eta baita nire ustez ere. Bere lagunik handienak, Gabriel Arestik, esan zion Gandiagari *Elorri*-ko poesia modaz pasatua zegoela, garai hartan poesia soziala egiten zela. Eta gauza bera esan zioten beste adiskide handi batzuek ere. Gero, Oteizak indar handia izan zuen Gandiagak *Hiru gizon bakarka* idatzi zuenean. Orduan asko animatu zuen. Eta hori kontaktzen du Gandiagak berak ere liburuan.

**Oteizak esandako beste kontu bat ere zuzentzen duzu:
Arantzazuko fraideek bere apostoluen inguruan
izan zenuten jarreraz eta jokabideaz zioena.**

Oteizak esaten du Arantzazuko fraideak bere apostoluen aurka egon ginela, eta hori ere gezurra da. Bazegoen hemen fraide bat plaza erdian zutik jarri, jendea inguratzeko, eta orduetan egoten zena ikaragarriak botatzen Oteizaren aurka. Baina ez dut uste indar handia zeukanik hark Gotzaintzaren aurrean. Teologiako 80 bat ikasle zeuden orduan hemen, mundu guztikoak: Txile, Txina, Korea... Eta sekula ez nien hitz erdirik entzun Oteizaren apostoluen kontra. Aldekoak bail Garai hartan kanpoan ibiltzen nintzen asko, baina ni ere,

hemen nengoenean, Oteizak zer esaten entzuten egoten nintzen, aparteko hizketalaria zelako.

Zergatik egin zituen, zure ustez, hamalau apostolu? Behin baino gehiagotan entzun zenuen horretaz hitz egiten...

Batzuetan esaten zuen apostoluak aberriaren alde bizia emandako gudariak zirela; beste batzuetan esaten zuen bertsolariak zirela... Behin, ni aurrean nengoela, galdetu zioten zergatik ziren hamalau, eta esan zuen: "Barkatu... [hori euskaraz] No tenía sitio para más" ["Ez nuen gehiago sartzeko lekurik"]. Orduan bi besoak gora jaso eta fraideen kontra hasi zen, esanez ikastetxe zaharraren atzean zegoen haitza bakoitzak bere apostoluak egiteko erabili behar genuela. Sermoietan erabili izan dut Oteizak esandako hori. Oteizak esaten zuen barrutik hustu arte zirela apostoluak Kristoren lekuko, beren odola eman arte, eta kristau guztiek apostolu izan behar dutela...

Mikel Azurmendirekin ere nahiko haserre agertzen zara liburuan.

Liburuarentzako prologotxoa egiten ari nintzela, hor non azaltzen den Mikel Azurmendi (orain puntatik puntara joan zaigu Madrilera, eta ohore handiekin hartzen dute) esaten, elkarrizketa batean, apezak eta fraideak izan zirela ahozko euskal luitertura zapaldu zutenak. Amorru bat eman zidan! Bizitza guztia misioak, ejerizioak eta hau eta beste egiten, hainbeste euskara zabaldu dugu, eta horrekin ateratzen zaigu! Euskara debekatuta zegoen garai hartan, eta guk ahaleginak egin genituen euskarari eta Euskal Herriari arnasa emateko. Esate baterako, Luzaiden Aita Garmendiarekin misio bat ematen izan ginenean, hango apaizak esan zigun urte batzuetarako eman geniola indarra erlijioari eta euskarari.

Poemez eta oroitzapenez gain, umorezko istorioak ere bildu dituzu liburuan.

Bateon batek esan zidan nire aurreko liburuetako prosa oso serioa dela, eta hori ez dela irakurtzen gaur, irakurleak nahiago dituela umorezko istorioak. Horiek ere egin nahi nituen baina hor gelditu dira airean. Bihar edo etzi, Jaunak argitasuna ematen badit, idatziko ditut gehiago.

Idazten jarraitzen duzu, beraz.

Hau [begiak seinalatzen ditu eriekin] beheraka doa, eta hau ere [belarriak] beheraka doa. Hau [burua] lehen baino argiago dago. Pena litzateke hori galtzea. Lan pixka bat egin nahi nuke. Begietako lausoa kentzeko ebakuntza egin eta ondo jartzen baldin banaiz, idatziko dut istorio gehiago. Askotan esaten dut: "Nire edadearekin umoreari buruz hastea ere...!" Ni baino hobeto bizi dena ez da gaizki bizi. Hori esan nien Aztirian omenaldia egin zidatenei.¹ 91 urte! Bere pisua daukate horiek! Arantzazuko egutegirako idazten dut. 40 orri egiten ditut urtero. Gero eta gutxiago gara egutegirako idazten dugunak, eta Jose Luis Zurutuzak uzten duenean... kito! 59 urtetan hainbeste irakurle izan dituen egutegia ixtea pena handia izango nuke. Horregatik ahal dudan guztia egiten dut.

***Bizinahiaren arnasa* liburuan ere badira egutegirako idatzitakoak.**

Esate baterako, lehorte handi baten ondotik euria egin duenean, aitona bati gustura egongo dela esaten diotenekoa: "Bai... trikuak azkazalak beratzeko lain", erantzun zuen aitonak. Euskaldunak ez du sekula ezer zuzenean esaten. Beti zeharka: "Trikuak azkazalak beratzeko lain".

Argitaratu gabeko idazlan asko geratuko zaizu hala ere oraindik...

Sermoiak geratzen dira, batez ere, argitaratu gabe. Erre ere asko egin nituen, Sanjuan suarekin. Badaude argitaratu gabeko lan asko, bai. Niri aukeratzeko eskatu didatean, nik esan diet erre nahi badute erretzeko, baina nik ez dudala dena berriz alferrik irakurtzeko asmorik. Julian Letonak nire sermoiak ordenadorean sartu nahi izan zituen baina ekonomo jarri zuten eta ez zen iritsi. Paulo Agirrebaltzagetik nire idazlan pila bat dauka gordeta, eta argitaratu nahi ditu. Ez dakit zer egingo duen.

Lihoaren penak eta nekeak da zure lehen liburua, Arantzazuko argitaletxeak 1981n kaleratua. Harribitxizat dute irakurle askok.

[1] *Bizinahiaren arnasa* liburua aurkeztearekin batera, omenaldia egin zioten Aztirian Julian Alustizari, Legazpiko Burdinola elkarteak antolatutako ekitaldian, 2004ko urriaren 31n.

Sermoigintza-eta pixka bat utzi nituenean, pentsatu nuen euskarazko liburu bat egitea lihoari buruz, bestela hori galduko zela betiko. Beste inork ez zuen jasoko hura. Halaxe hasi nintzen liburua egiten. Liburua atera zenerako, nik elkarrizketatutako gehienak hilda ziren, bi edo hiru falta ziren bakarrik. Pozik gehiena eman didan liburua da. Azken lekukoak harrapatu nituen. Gaixoak ikustera joaten nintzen, eta han zeuden niretzat euskaldunik jatorrenak. Lihoari buruz galdetzen nien. Ohean jarri eta kontatzen egoten ziren. Han zegoen haien mundu guztia. Apez batzuek esaten zuten lihoa deabruaren uzta zela, baina haientzat ez zen deabruaren uzta, poza baizik. Mundua han jokatu zegoen haientzat. Liburu honegatik esan zidan Donostiako idazle batek "prosan egindako poesia" dela. Ez dut gogoan idazle horren izena, baina gustatu zitzaidan esan zuena.

**Lau urte geroago, *Euskal baserriaren inguruan*
kaleratu zenuen, hori ere
Arantzazuko argitaletxearen eskutik.**

Lehenengoaren moduan egin nahi izan nuen *Euskal baserriaren inguruan*. Nik egiten nuen: entzun, entzun, entzun... Eta zaletu egiten nintzen, usoak ezkurrera bezala. Entzun, entzun, mila aldiz entzun, eta giro hartatik kontatu, han zegoen euskal giroa kontatu. Ez nuen grabatzen. Eskuz apunteak hartzen nituen. Garai hartan magnetofoiak-eta oso gutxi erabiltzen ziren. Oso liburu erraza da irakurtzeko. Hoberik nekez egin dezakete: hilda dira lekuko guztiak. Galdetu egiozu emakume bati, baita edadeko bati ere, eta esango dizu: "Bai, gure amak edo amonak zerbait esaten zidan...". Garai hartako giroa asko aldatu da. Neure etxean bertan ikusi dut nik hori: nire arrebak "giltzetatik askatuta zeuzkan hezurak" esaten zuen. Orain, kalera joaten bazara, "desgastea omen zeukan" esango dizute.

**Lehenengoak bezala, bigarrenak ere
oso harrera beroa izan zuen.**

Iñaki Murua bertsolariak liburua zoramenez beteta irakurri zuela esan zuen, eta badira liburua hiru aldiz irakurri duten baserritarrak; hementxe bertan ezagutzen dut nik baserritar bat hiru aldiz irakurri duena. Eta neuk ere noizean behin irakurtzen dut. Badaude gauza batzuk ni harrিতта uzten nautenak. "Hau nik egin al dut?", galdetzen diot neure buruari. 30 urte pasatu eta gero, beste pentsakera bat daukazu buruan, eta zeuk idatzitako liburua beste batek idatzi balu bezala irakurtzen duzu.

**Arantzazun idazle ezagunak
izan dituzu fraide lagun.
Giro ona izan duzu idazteko?**

Garai batean erdaraz egiten zen eta gero euskaraz egiten hasi ginen. Andoainen edo ez dakit non, apez batek esan zidan: "Pena izango da zuk orain erdararen doinu hori galtzea". Eta nik esan nion: "Horren atzetik nabil ahaleginak egiten".

**Euskara batuaren inguruko kontu erabakigarrik ere
Arantzazun erabaki ziren, eta izan zen ika-mika
eta borroka franko *h*-a zela eta ez zela.
Nola bizi izan zenituen zuk kontu haiek guztiak?**

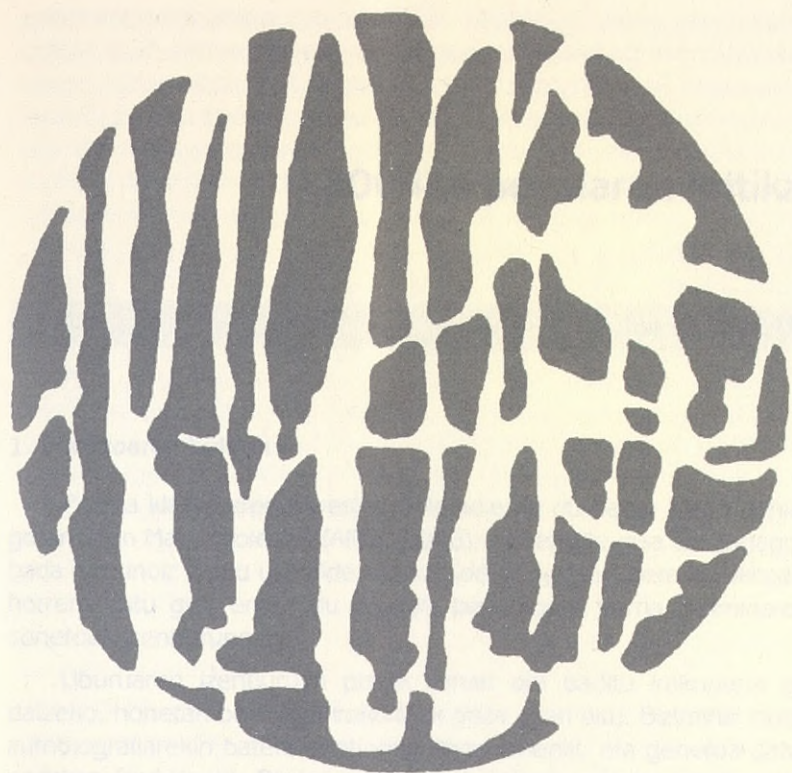
Ni ohituta nengoen. Orixek beti esan izan zuen Eguzkialdera jotzen zuela gure euskarak. Beti izan nuen nik afizio handia Orixe eta horiek irakurtzeko, eta ohituta nengoen. Guk *h*-ari eutsi egin behar diogu. Gurea da. Nafarroara joan eta han "kemen" esango dizute. Nik bakar-bakarrik esan nion Luis Villasanteri, buru egin zuenean: "Garaiz esan bazenute *h*-arekin zer egitea komeni zen... Baina mutu egon zineten, eta mundu guztia hasi zenean berandu zen". Horregatik sortu zen halako borroka. Horixe izan zen txarrena, borroka hura. Miri horrek ematen zidan pena! Gauza berbera pasatu zen aditzarekin. Gazte batzuek Leizarraga protestantearen aditzak sartu nahi izan zituzten baina oso urruti gelditzen zen hura guretzat. Nik esan nien: "Garaiz egiten ez baduzue, edo elkarte batzuk sortzen ez badituzue, *h*-arekin gertatu dena gertatuko zaizue". Eta berehalaxe egin zuten elkarte bat, eta azkenean Nafarroako aditza sartu dute. Bizkaiera gelditzen da pixka bat urruti hortik. Gipuzkoarrentzat ez da horren urrutikoa.

**Zer iritzi duzu euskararen eta
euskal kulturaren egungo egoeraz?**

Gaurko olerkiak-eta ez zaizkit niri hainbeste gustatzen. Gaur egun ikusten da jendea hobeto osatua eta prestatua datorrela. Baina hala eta guztiz ere badago arrisku bat: euskararen sena galdu dugu. Euskararen sena. Koldo Mitxelenak esaten zuen: "Xenpelarrek nik baino hobeto zekien euskaraz, baina haren euskarak ez du balio niretzat". Horrek ez du esan nahi, ordea, Xenpelar baztertuta utzi behar dugunik. Xenpelarren inguruak jaso behar du bere etxea, bere senarekin. Senarekin batera, oroimena ere galdu dugu. Ni harrিতa gelditzen naiz gaurko bertsolariekin: edozein puntu ematen diete eta

papera behar dute, bestela ezin dute jarraitu. Xalbador eta horiek, nahiz eta puntu zailenak izan, hemen [buruan] gordetzen zuten dena.

KRITIKAK ETA ERRESEINAK

2004ko poesiaren kritika

Jon KORTAZAR

1. Sonetoaren bidetik

Poesia klasikoaren mireslea dela adierazi du baten baino gehiagotan Joan Mari Irigoienek (Altza, 1948); nobelagile gisa ezagunagoa bada ere, inoiz ez du utzi alde batera poesia egitea. Joera klasikozale horren fruitu gisa eman du argitara bere liburu berria *Biziminaren sonetoak* izenburupean.

Liburuaren izenburuak pista eman ohi baditu irakurketa gidatzeko, honetan behintzat irakurleak pista ugari ditu. Bizimina, hots, autobiografiarekin batera sentipena dago lehenik, eta generoa dator ondoren (sonetoak). Beraz, sentipenak –minak– eta sonetoak eskatzen duten arau klasikoa betetzeko ahaleginetan idatzi da liburuak. Ikusten denez, sonetoa da liburuan molde bakarra, eta ahapaldiaren arauak jarraituz osatu dira 52 poemak.

Lazarragaren eskuizkribuak ikaragarri haragotu du lehen euskal sonetoaren kronologia data. Eta, egia esateko, miresteakoak dira ahapaldi mota horrekin ausartzen direnak (Alfontso Irigoien dut go-goan, Mikel Zaratek ere egin zituen), nolabaiteko label berezia eskaintzen baitie ahapaldiak berarekin lan egiten dutenei.

Ezin da uka euskara erabiltzeko maisutasuna dela Joan Mari Irigoienek idazle ezaugarririk berezkoena, eta hemen –*Lur bat hara*– tago legoke honen pareko– bere obrako beste edozein lanetan baino hobeto erakutsi du hori.

Nitasunaren mundu bat da hemen agertzen dena. Joera existentzialista nagusitzen da, joera ederzale batekin lotua. Lanean sar-

tzen denean, baina, sonetoak eskatzen du, batez ere euskaraz, kontzeptismora eta laburpenera jotzeko ahalegin berezia. Bost ataletan banatua (Saminarenak, Maiteminarenak, Sumendiarenak, Ameriketako koadernoak, Ederminarenak), liburuak hainbat zertzelada eskaintzen ditu. Nik uste hainbat bertso gogoangarri idatzi dituela oraingoan Joan Mari Irigoienek, eta neurriak ez dio oztoporik jartzen esan behar duena gogo argiz adierazteko. Hotza da zenbaitetan, batez ere kronika sentimentala adierazi behar duenean, hirugarren atalean, adibidez, alegoria kutsua eta irudi topikoa agertzen dituelarik, baina uste dut poetak gain erpina joa duela baten baino gehiagotan. Lizardi dator gogora testuaren zenbait alderditan –labur esana erabili behar duenean–, baina Orixe agertzen da maiz lerro artean, eta idazle handi honen aipamen ezkutuak ugariak dira liburuan. Hala ere Lizardi eta Orixe, sentimena eta araua, kontraesankorrak diruditen bidean artean, Joan Mari Irigoienek poesia senak edertasuna adierazteko ahalegin handia egin duela esan dezakegu. Klasikoa, bai, baina gogo berriz egindako ahaleginean.

2. Orbaibar/ Egia

Isil-isilean igaro zen iaz argitaraturiko liburu hau. Bila ibili nintzen baina inon aurkitu ezin, eta azkenean heldu zait eskuetara. Joxe Austin Arrieta idazle handiaren *Orbaibar* liburuak da, iaz Irun saria irabazi zuen testua.

Bere-berea den literatura mota bat egin du, lehenago ospe handiz, orain ezkutuagoan, Arrietak aspaldidanik, eta uste dut inork ez diola hizkuntzarekin eta euskarekin jolas egiteko duen bere sen aberats eta handi hori ukatuko. Testuartekotasuna izango litzateke bere bigarren ezaugarria, irakurketak ongi hausnartu ondoren erabiltzen ditu testuak, parodia gisa batzuetan, omenaldi gisa bestetan, bere lan propioetan. Kristautasunak hausnarketaren harra utzi balio bezala, joera dialektiko eta askotan angustiaz osaturiko izaera pentsakor bat izango litzateke bere hirugarren ezaugarria, pentsakizunaren obsesiotik ezin irtenik balebil bezala.

Orbaibar liburuak oso ongi adierazten ditu hiru ezaugarriok. Joxe Austin Arrietak hausnarketaren poesia egiten du, batzuetan hausnarketa bere egoera existentzialari buruzkoa da, beste batzuetan

poesiaren senari buruz, eta, maiz, poemaren diskurtsoari buruz, diskurtsoa bera aurrera jarraitzeko diskurtsoaren kiribiltzea maiz erabiltzen baitu espresio molde nagusi gisa. Esandakoa esaten denaren iturri bihurtzen du. Batzuetan metapoesia egiten duela ematen du, eta formak nagusitasuna hartzen diola mezuari, hizkera molde barroko baten agerbidean. Modernitateak bazuen estetizismoaren utopia, eta Joxe Austin Arrietaren poesiak jarraitu du bide hori.

Pablo Nerudaren etorri ezin geldituan agertuko litzateke hiru zatitan banatu den poemategiaren lehen alde. Hiru zatiok ere adierazten dute joera dialektikoa: Lehen egonaldia, Bigarren jardunaldia, hirugarren ihesaldia, hiru mugimendu desberdin, musika balitz bezala, bere poesia etorriaren adierazpen.

Eta horrela da izan ere, "Rapsodia"ren formulak aukeratu ditu idazleak bere sentipen kontrajarriei forma emateko. Kontrajarria da sentipena bai, Orbalbar inoiz itsaso izan zen bezala. Itxura, azala eta barne munduaren hausnarketaren arteko joan-etorrian mamitzen da poesia hau, eta hausnarketa horretan ez dira falta mundu ikuskera-
ren zertzelada bereziak. Lizardi eta Orixe, eta Juan Mari Lekuonaren (Gandiaga ahaztu gabe, noski) ikasbideak atzean dituelarik idazten du Arrietak poesia estetizista, kiribildu eta, zenbaitetan, garratz hau.

Edizioa dela eta ohar txiki bat besterik ez, zeren hain da txikia letra, zenbait pasartetan nekeza baita irakurtzea. Mereziko luke edizio hoberik poesia molde honek.

3. Sormena

Aspaldikoak dira arteen arteko elkarrizketak, eta musikaren eta pinturaren artekoak maiz erabili izan dira. Patxi Ezkiagak Concetta Probanzaren margoei poesia eta hitza jarri dizkie, poema liburu ederra emanez. Ez dakit argitalpena asko zabaldu den, entzuna dut argitalpen pribatua izan dela. Baina inork hartzeko beta eta modua balitu, eskuratzeko gomendatuko nioke. Aspaldian ikusi dudana libururik ederrenetarikoa eman dute plazara pintoreak (Probanzak) eta poetak (Ezkiagak).

Pintura erakusketa batean agerturiko koadroei poesia egitea gauza jakina dela esango didazue. Halaxe da, bai. Baina nola egiten den da kontua. Rafael Albertik liburu ederra eman zigun argitara eta

gure artean, oker ez banago behintzat, Luis Mari Mujikak ere jarraitu zituen bide horiek.

Patxi Ezkiaga (Legorreta, 1943) nor den adierazten ez dut lerro-rik galdu behar. Poeta ezaguna, traiektoria luzekoa dugu. Egia da bere estetikak ez duela jarraitzaile handirik, baina sormen mundua sentsibilitatez ikusten duen poeta dugu, eta ez da zalantzarik hizkuntzaren erabileran poeta nagusia dugula. Sormen munduan, poesia sinbolistaren alorrean, poeta maisu dugu Ezkiaga. Zoritxarrez, sinbolismoaren orduak baxu daude gure artean. Baina propagandatik at, poeta nagusiak handiak dira eta liburu hau, aitor dezadan, Ezkiagaren biribilenetarikoa iruditu zait.

Ahotsak ez du handitasunik nahi, ikusitakoa deskribatzen du, entropia eginez, ikusitakoa beste hizkuntza batean mamituz eta garbituz; pentsakizuna eta ahotsa batera datoz, mundua –ongi egina al dago?– idealerantz bultzatuz. “Eguerdia etorri da/ eta bizitzak argi errukiorra damaio/ gure gorputzari, gure historiari” (71). Hona hemen giza bizitzaren magma gogorra ulertzeko ahalegin bizia.

Badakit (Juan Mari Lekuonak entzungo balit orain!) poesiaren zentzu bat idealarekin besarkatzen dela, eta bidea landua bada ere, hausnarketan bizi dela idealaren hatsa. Modu asko daude poesia egiteko, berezia du Ezkiagak: landua, ederra, garbia, sinboloaren besoetan mamitua, “errealitatearen eta fikzioaren arteko/zubia” erai-kirik, pinturaren hizkuntza poesia bihurturik, ikusitakoa esanaz, mundua propioa adieraziz eta deskribatuz.

Askotan margoaren ironiak ironiara darama poeta, edo hizkuntza zientifikoan lerratzeri, baina ez da zalantzarik bere begiaren zoliak agintzen duela hitza neurtzeko orduan, zentzua aurkitzeko bidean. “Bizitzak erantzuna eskatu digulako/ hitz egiten baitugu”.

4. Poesia nonahi

Dena da poesia, artea egitea edonoren esku dago, hona hemen abangoardiaren ametsetariko bat: artearen unibertsala izateko tasuna, teknikarik ez, hitza nahikoa da barnean duguna espresatzeko. Gerora, garaiak lepoa eman dionean abangoardiari, eta artearen teoria kontserbadoreagoak martxan jarri direnean, hori ez zela horrela adierazi da berriro.

Paddy Rekaldek *Bilbo dub kronikak* poema liburuan zuzen-zuzenean erantzun nahi izan dio planteamendu horri. Hiria bersortzen ari

den momentuan, beno, egia esateko hiriak ez du ezer egiten bere barnean diren interes taldeek osatzen dute sorketa hori, Rekaldek itxurako edertasuna ahaztu eta "Poesia nonahi topa daitekeela aipatu du/ baldin eta bihotzeko begiak erne badituzu". Eta Bihotzeko begiekin begiratu dio Bilbo berriari, betiko miseriak aurkitzeko asmoz.

Poesia zuzena da berea, kronika, eta narratibitatearen eta urdailera jotzera datorren ukabilkada –eta barkatu topikoa, apropos jarrita baitago– da berea. Pena, baina, ukabilkadak hartzera ohituta dagoen gizarte bati zuzentzen zaiola.

Paisajez eta jendez beteriko poesia da Rekaldek idatzi duena.

Jonkiak, prostitutak, eguneroko bizitzak irentsi dituen gizakiak... Paradisua ezin bilaturik, mapetan paradisurik ez baitago. Eta halakoa da bere paisajea ere, hiria eta prostituzioaren alorra (jada XIX. mendean egin zen lotura) biltzen duena. Eta hiriaren barnean –oraindik, oraindik–, ikuslearen papera da berea. Moralizatzailea ere bai, neurri txiki batean hala ere. Eguneroko tragediaren aurrean beste alde batera begiratu eta tabernetan sartzen direnen salaketa egin nahi duena (pentsatzekoa da, baina, poetaren ahotsa zenbat aldiz agertzen den tabernetan poemen zehar).

Ohar bat jarri behar zaio, neurritz baina, poemategiaren erdi aldean jartzen den elkarrizketa horri (Kirmen Uriberena gogora dakar kidana). Tabernan aurkitzen dira Gabriel Aresti, Celso Emilio Ferreiro eta Charles Bukowski, eta idazleen aipamenak berak adierazten du Paddy Rekalderen estetikaren pausua. Underground gisa definitzen da idazmoldea, baina, beti ere, "Gertu, bizitza ikusi nahi diat". Horixe da helburua, propagandaren ostean ezkututzen den pertsona isil horien abenturak kontatzea.

Egia da gaurko panoraman ikuspegi aparta erakusten duela Paddy Rekaldek, baina zenbait zertzelada aspaldian egin ziren, eta, batzuetan landu gabeak –ziurrenik apropos eginda daudela– ematen dute poemak.

5. Bizitzaren bide erdian

Oihan nabarra liburuarekin Luis Garde Iriartek 2003. urteko Euskaltzaindia-BBK poesia saria irabazi du. Danteren poesiaren itzal-

pean descensus ad inferos bat, infernura jaitsiera nabaria agertu du bere poema liburuan: "Bizitzaren bide erdian/ hiribarru ilun ilunean hain nahasita nenbilen/ ezen ez bainuen nabaritzen gizabiziaren az-tarnarik".

Etsipen puntu honetan hasten da hiru zatitan banatua dagoen hausnarketa. Tonu epikoa eta luzea badu ere, epikoegia nire gusturako, badu josker nabarmena, kontaketa, intertestualitatea eta ironia biltzen dituena.

Poesia fina idatzi du Gardek, zuzena, etsimenduzkoa. Badu egunerokotasunaren ukiturik, baina egunerokotasuna bat-batean bihurtzen da beste zerbaiten sinbolo nagusia: mundua ulertzen ez duen gizakiak hitz egiten digu, eta gizaki horrek "Hutsen zerrenda" osatzen du, bizitzak dituen moldeen bidean.

Oihan nabarra, berez, hiru oihan desberdin dira, gero eta etsituagoak: "Harrizko oihana", "Hareazko oihana", eta "Saihesbideak".

Beti ere, baina, Danteren intertestuak moldatzen duela esanahia. Lehen zatiak gaurko hiri erraldoiaren nora eza adierazten du; bigarrenak, "ilundu aitzin/ abaildu zara mendebaldeko auzoetarantz", eta bidaia proposatzen da (ekialdera baina) irtenbide gisa, baina paradisura heltzen den neurrian indarririk gabeko paradisua da aurkitzen dena. Hirugarrenean, aldiz, norberaren esperientziaren denbora aldarrikatzen du Gardek: "Denbora ez da lineala/ [...]denbora ez da errepikaria/ [...] Bizi izandako denbora/ idazten ari naizen liburua da". Eta konstatazio horrek eman dio zentzu nagusia egindako bideari.

Idazketa pertsonala da Garderena, sinbolo nagusiak erabiltzen dituena, eta hausnarketa sinbolo bihurtuz bilakatzen da bere poesia-aren sena.

6. Mezu elektronikoak

Sona berezia hartzen ari da Castillo Suarez-en (Altsatsu, 1976) poesia. Badu egunerokotasunarekin loturarik hainbat, eta *Spam poemak* deitu dio bere lan berriari.

Poesia honen lehen ezaugarria bere hurbiltasuna da. Irakurleari hurbila egiten zaio, esan nahi dugu, identifikazio prozesuak egunerokotasunarekin lortu nahi direla; adibidez, izenburua bera. Suarezek

beti adierazi du poesia berarentzako gauza xumea dela: "Poemak idaztea/ gurasoen etxera bueltatzea bezalakoa da,/ eta haurra zine-neko gelan lo egin", "Nik gezurrak esaten ditudalako idazten dut. [...] Ni biltzailea naiz; ez, ordea, idazlea". Idazle honek betidanik defendatu du poesia edonon aurkitzen dela, aldizkari atzeratuetan adibidez, edo spam mezuetan. Edonon aurkitzen badira ere, Suarezek badu trebezia poemak mezu bihurtzeko.

Horretarako tonua dago, hitz egiten duen tonua, irakurleari zuzentzen zaion tonu berezia: egunerokotasunaren zertzelada berriak aurkitzea da bere lana, eta hori era zuzen eta hurbil batez ematea. Mezuaren zentzua ezin zaio kendu poesia molde honi.

Baina poesia zuzena eta hurbila egiten badu ere, era berean iruditzen zait sinplea dela, konplexutasunik gabekoa, bat-bateko kontrajarpenetan oinarritua, behin eta berriro erritmo molde bera erabiltzen duena. Askotan hitz joko bat dirudi poemak.

"Zu" bati zuzentzen zaio maiz, eta egia da maitasuna, desamodioa, errealitateari buruzko iritzirik pertsonalak ematen dituela, eta ez da gutxi, irakurlearen identifikazioa lortzen baitu, eta batzuetan badi-rudi ahaleginik egin gabe egiten duela hori.

7. Mugak

Edu Zelaieta (Gasteiz, 1973) ezaguna da hainbat sari irabazi dituelako, eta Elkarlanean Fundazioak ematen dituen beka lortu ondoren, liburu berria argitaratu du: Mugaldekoak.

Idazleak badu ezaugarri nabarmena, bere poesia liburuetan beti agertzen duena: gai nagusi baten inguruan egiten ditu bere poemak; beraz, lehendabizi proiektua dagoela dirudi, edo behintzat liburuak mantentzen duen batasun haria, eta ondoren egiten dela liburuaren idazketa. Horrela gertatzen dela hemen ere suma dezakegu, elementu autobiografikoari eutsiz mugaldekoen bizitza eman du aditzera, mugak eta marrak zer adierazten duten esploratzeko idatzitako liburu bat dela esan dezakegu.

Eta lehendabiziko parteak gai hori azaltzera datoz: mugak daude pertsonen artean, mugak herrien artean, eta kontrabandoa. Aspaldiko poeta katalanak, Vicenç Altiok, esan zuen moduan idazlea ideien kontrabandoan dabil. Eta horrela ari da Edu Zelaieta ere, bere Baztan

aldeko mugetatik, gaurko mundu globalak zabaltzen dituen mugak aztertuz, hemendiko mugetatik Mundu guztiko mugetara, denak zein okerbidekoak diren adieraziz.

Baina Altaió abangoardiako poeta zen, eta Edu Zelaietak nahiago du mundu estetiko desberdinen korapiloa egin eta desegin. Autobiografia maite du batzuetan, besteetan hitzaren lilurak bultzatzen du idaztera, joera linguistikoa nabarmenduz, paralelismoak osatzen du beste zenbaiten poema, pentsakizun lerratuz...

Testuan barrena badira, nik uste, poema gogoangarriak. Adibidez, Gaisteizko kalean kokatzen diren etorkinen denda eta negozio desberdinez osaturikoa. Kalean barrena doala aurkituriko poema dirudi horrek.

Baina asmoen planteamenduetan zuzen badabil ere Edu Zelaie-taren poesia, batzuetan praktikak ez dio erantzuten aldez aurretik jarritako moldeari. Eta arazoa begiradan dagoela uste dut, esaten uzten bazait behintzat. Oso poesia deskriptiboa egiten du, kanpotik begiratzen duena, eta esanahia garbia bada ere, kanpotik emana dago, proiektu nagusi horretan, eta testuak hasiera polita badu ere, intuizioak agintzen baitu maiz, gero idazleari kosta egiten zaio poesiaren nondik norakoa ongi jarraitzea, eta bukaera aldera xume bihurtzen da testua, hitz jokoa besterik ez denean.

8. Laburraren indarra

Luigi Anselmi poeta bilbotarrak poema liburu berria eman du argitara, bere irakurleen pozerako. *Gau ertzeakoak* deitzen da, eta gauaren, esan nahi da misterioaren eta ezagutzen ez denaren mugetan mugitzen da poetaren irudi mundua.

Labur eta indarrez idatzi ohi du Luigi Anselmik, eta liburu hone-tan iparraldeko (Jon Mirande han urrunean agertzen da, esaldi batean, bertso batean, hitza eta poema osatzeko moduan) hiztegiaren agerpena zabalagoa bada, joera era berean barrokoagoa eta filologia zaletasuna indartzen delarik, hiztegiaren berezitasunak nabarmena egiten badu hizkera poetikoa, labur eta haikuaren indarrez eta irado-kizunez idazten jarraitu du Anselmik.

Gauean direnak ezin ulertuzko irudiak dira: heriotza lehenik ("Bitoriano Gandiaga", "Ekuru", "Erlojua"), denboraren joana gero ("Izo-

kinen antzera", "Fugit"), eta gauak melankolia puntu bat uzten du bere poesian, lainoak dena estaliko balu bezala.

Baina gauekoak dira, neurri berean, betiko galdu ditugun posibilitateak, historiak gurekin egin dituen bideak, ibili genituen bizitza pasarteak, eta, era berean, haiekin batera, galdu genituen bizitzaren ahalbideak. Galdu izanak nostalgiak betetzen du poetaren hitza (irakurri ahal ditugu "Ulyse" pertsonaiari buruzko poemak, adibidez, nola ahal zitekeena eta dena kontrajartzen dituen idazleak ikusteko asmoz).

Ertzean, ostera, poeta kokatzen da bere begiradarekin eta bere hitzarekin.

Sotila da poetaren hitza, xumea, ironiaz betea, urruna, eta horregatik da hain iradokitzaille. Txikitasunak beti bidea ematen dio testuaren isiltasunari, irakurleak interpretatzeko duen bideari. Eta bide horiek zabaltzen maisua da Anselmi, kontrajarren txikiez osatzen du bere begiradaren sotiltasuna. Beste arte bateko egilearekin konparatu behar banu Anselmi marrazkigile batekin parekatuko nuke: lerro bakarreko irudiak osatzen ditu, era berean sinpleak eta indartsuak, eta mundu berezi bati buruzko oroimen lainotsua aurkeztu du bere poemari indar txikiez.

9. Hizkuntza berria

Dante bere bizitzaren erdi aldera baso ilun eta ezezagun baten erdian aurkitu zen. Jon Gerediagak bere burua giro arrotz baten erdian aurkitzen du, mundu ezezagun eta desberdin baten erdian, eta han, mundua azaltzen ez duen hizkuntza baten jabe delarik, txori batzuek hitz egin diote, eta berak erantzun: "*Fitola balba, karpuki tui/* erantzun nien bapatean/ sekula santan esan ditudan/ hitz poetikoena *asmatuz*". Edo bestela esateko: "Nire poemak/ ez zena esanez/ zenaz mintzatzen ziren/ alferrik, baina"...

Hitz arrotzek sortzen dute bada, poesiaren indarra. Eta dena esaten jarraitu behar da. Jon Gerediagaren *Fitola balba, karpuki tui* liburua, agian, horixe da: hizkuntza poetikoa sortzea arrotz dugun mundu bat azaltzeko. Zeren: "Poesiaren hitz elbarrituak/ aski ez direnean mundua izendatzeko", jarraitu behar da mundua izenda-

tzen. Adibidez, heriotzak sortzen duen mundu ulertezina. Heriotzaren gaiak toki berezia baitu testuaren barnean.

Musikaren euskarri diren diskoen eredu erabiliz, "Side One" eta "Side Two" ataletan banandu du bere lana, "Off the record" gehigarria eskaintzen duelarik bukatzeko.

Poema bilduma dugu hau; ez da beraz, liburuaren osotasuna zaintzen –erregistro oso desberdineko poemak aurkitzen dira bilduma mardul honetan-, baina horrek ez du esan nahi ez dagoela batasunik, ezta ere hari nagusi batzuk behin eta berriro agertzen ez zaizkigunik.

Erreferentzia berriak dakartza Gerediagak. Musikak osatzen du haren ataletako bat: musika munduak ematen dio zeharbidez zer adierazi, eta beste alde batetik, kultura berri bateko oihartzunak daude testuan. Bide luzea du poetak, eta kontrastea maite du, "Manifestua" eta "Poetika" poemek ongi adierazten dute, nik uste, bere joera poetiko eta ironikoa, gizartearen ironia latza bete arte hirugarren zatian, euskal herriko zenbait mito birrinduz.

Lehen aldean, baina, poetak oso testu desberdinak agertzen ditu: Heriotza, bakartasuna, mundu baten galera. Bigarren aldean, surrealismoa hedatu egiten da, tonu poetikoa bideratu, iparraldean sentitzen den arrotz izaera areagotu... Neverland lurraldearen izpiritua indartu... Hirugarren zatiak, ordea, ironiari ematen dio tokia, Jainkoak harrapatzeko tranpak hutsik dirauen artean...

10. Ahotsik pertsonalena

Andolin Eguzkitzaren (Santurtzi, 1953-Bilbao, 2004) poema liburu bukatugabea eman du argitara Susa Argitaletxeak, adiskideari eta poetari egin diezaioketuen omenaldirik ederrena eskainiz.

Egilearen heriotzak hunkitu egin gintuen, eta beraz ezin urrunetik irakurri liburu hau, poemak eta poemak eskuzko zirriborroak eskaintzen dituen liburu berezi hau.

Idazleak ohi zuen bezala, izenburu luzea du liburu honek ere: *Arimaren ondoko ezkien artetik ibilki*. Eta izenburuan badira poesia honek ekartzen dituen zenbait berri. Adibidez, kanpo mundua era poetikoz, sinbolismoaren ukituz, ikusteko modua, kanpoa eta bar-

nea (bihotz begietan) lotzeko ahalegina, norberaren lehen ahotsa agertzekoa.

Ez dut ezkutatuko, momentu honetan ere ez, arazoak ikusten nizkiola Andolin Eguzkitzaren poesiari. Batzuetan oso erretoriko agertzen zitzaidan, biluztasun faltaz. Eta ongi dakit zer diodan, zeren sakon irakurri nuen aspaldi. Onartu behar da Juanra Madariagak hitzaurrean dioen moduan, errezeitaldietan desberdin ematen zuela poesia hark, eta gogoan dut Liverpoolen entzun nuela Andolin Eguzkitza errezeitatzen.

Liburu honen aurrean baina, biluztasun hori garbiago agertzen dela aitortu behar dut. Liburuaren buruan jarritako lau aipuek ere nabarmen utzi dute zein den poetaren bidea: hor dira gaiak, edo gai nagusia, amodioaren garraztasuna (egur hezearen negarra bezalako), baina batez ere hor da erradikaltasun poetikoaren zantzua. "En cada mot m'hi jugo l'existencia", Miquel Martí i Polen bertsoa aipatzen duenak badaki lan egin behar duela, bere burua paper gainean jartzen.

Ahots pertsonala nabari da testuan barrena, ni poetikoa, ia autobiografikoa, eta ahots poetikoaren hurbiltasuna nagusitzen da testuan, argi eta garbi. Kontrazalean agertzen den poema esplizitoe-gia iruditzen zait, baina testuaren neurria ere ematen du: "plazer anker baten" bakardadeak isuri du poemategia, ilusioen garaia joan denean, eta beste mundu bat maitatzeko zalantzan gaudenean. Nitasun poetikoaren indar apalak, eta ez dago kontraesanik esaldian, agintzen du testuan. Egiaren bila abiatzen den nitasun poetikoren argia. Eta, nahiz eta paralelotasunak agindu maiz, nitasuna agertzen denean egiten zait irudikorrago testua (ai! Oraindik ikusten baitiot joera erretorikoa dindilizka). Andolin Eguzkitzaren poesia beti izan da esperientzia poesia deitzen dugun horretatik hurbil, baina esperientzia isurtzen duenean, orduan egiten da benetakoagoa poemaren indarra.

11. Haikua materian

Xabi Bordak (Azpeitia, 1981) bere lehen poema liburua eman du plazara. *Birika zatiak* deitzen da.

Birikak arnasaren ordeaz daude, irakurle honen iritziz, eta izenburuak hain garrantzitsuak direnez, honetan ere liburuaren bidea ikus dezakegu. Arnasa alde batera utziz eta birikiak azpimarratuz, izadiaren materia aipatzen da.

Liburu guztian zehar idazleak kinka bat adierazten du: kanpoko materialak bere barnean jotzen du, baina ikuspegia aldatua du. Kanpoan den materialak eragina du poetarengan, baina eragina ez da hizkuntza idealista batez adierazten, hain harrapa ezina, hain xume eta airezkoa den arnasaren bidez, biriken bidez baino, idazkerari bere naturalismo puntua emanez.

Zatiekin, poema txikiekin egiten du lan poetak. Haikuen antzeko poema txikiak, errealtatea adierazteko fragmentarismoa erabili izan dela ziurtatuz. Begiradak agintzen du, zirrara arin batek eta egileak horixe jartzen du gure begien aurrean. Horrela ari dira poeta asko gaur egun, ez baita zaila hori egitea.

Sarrera txiki baten ondoren ("Medikuarenean") bost ataletan banatzen da poemategia, egitura sendo batek liburuaren norabidea garbi azaltzen duelarik. Atal horien izenetan indar bi ari dira jolasean: lehenago aipatu dugun kanpo-aldearen eta barne-aldearen arteko kontrastea (Hozkirria eta birika, negua eta eskua) eta atalen arteko joera kontraesankorra: goizaldea basamortuari kontrajartzen zaio eta negua haizeari eta azken ataleko udaberriari.

Kontrajarpenak ere oso sinpleak dira. Eta hauxe da idazkera honek agertzen duen mailarik garbiena, poesia zati sotilak agertzen ditu. Liburu osoan tonu bereko poemak agertzen dira, kate-begiak loturik balira bezala. Baina aldaketa nabarmenik gabe.

Surrealismo puntu batek ziprztindu ditu poemak noizbehinka eta niri 80 hamarkadaren hasieran argitaratzen ziren poema liburuak ekarri dizkit gogora. Ongi idatziak, sotilak, baina, era berean, hauskorak.

12. Finezia

Jon Aiastuik 1999. urtean *Mongo nor* deitzen den plaquette-a argitaratu zuen, 16 poema biltzen zituelarik. Oraingoan *Biolinaren jatorria* izenburua duen liburuarekin, lehengo hura bildu eta poema eta ipuin berrieekin datorkigu.

Hona hemen liburuaren lehendabiziko ezaugarria. Atal bitan poesia dugu, eta ondoren hiru ipuin bildu dituzte egileak eta editoreak eta, ene iritziz, desoreka sortu da liburuaren barnean. Genero bi bildu dira, eta ez gaur egun hain normala den generoen biltzearen alde egin delako, baizik eta materia poetikoa urria delako. Liburu bat egin da, egin dute, baina oso bide berezia aukeratu da horretarako. Egia esan, ez zait iruditzen ipuinotan agertzen dena prosa poetikotzat har dezakegunik.

Eta poesian, bada, orain liburuko atala den "Nongo nor" osatzen zuten 16 poemaz gain beste 20 bildu dira "Argia eta itzalaren artean" saillean.

Fin, oso finezia handiz idazten du Jon Aiastuik. "Ulertzeko moduko poemak nahi ditugu" horretan, autopoetika bat agertzen du, zeinetan ez da faltako ironiarik, baina garbi azalduko du zein den bere bidea: "Lagunduko gaituzten poemak nahi ditugu,/ bizitzen eta hiltzen, ikusten eta egoten". Bizitzarako poemak, bada.

Hari fin bati loturiko poemak dira agertzen dituenak. Horregatik asko oso txikiak dira, baina badu eskua luzeagoak idazteko eta formaren hedapenari lotuagoak agertzeko.

Ironiarako eta pentsamendu jokorako bide argia erakutsi du Aiastuik. Bizitzaren gainean begirada ezustezkoa ematen du maiz, eta bere ikuspegi horretan datza askotan poemaren grazia ("Itxaron-geletan", adibidez) eta paradoxa erabiliz sorturiko mundu bat jartzen du gure begien aurrean ("Enpate").

Erritmoaren erabilera sotila da bere estiloaren ezaugarriarik nabarmenena, hitzen silaben kopuruen jokoak belarrirako musika trankila osatzen duelarik ("Belarri garbiketana"). Teknika aldetik, estilazioarekin batera, elipsirako joera nabaria agertzen du, eta beti ere paradoxa, jokoa, esanaren eta gauzaren artean, dena eta ez dena nahastuz eta agertuz, hitz sinpleekin mundu kontzeptuala eta ironikoa, gaurkoa, sortuz.

13. Ikarak

Aspaldi irakurri dudan liburu ederrenetarikoa da Felipe Juaristiren *Begi-ikarak*. Egia da liburu ederrak argitaratu direla gure artean

azken urteetan, baina bide sinbolistaren aldean epe luzean egin den saiakerarik interesgarrienetakoa ikusi dut hau.

Beltzaren eta heriotzaren aurrean jarrita, egileak barne esplorazio esanguratsua eraman du aurrera. Dirudienez, itxaropena galtzen denean hasten dira honelako irudiak hazten eta hazten, baina hizkuntza poetikoa ez da soilik begien ikararen barrenean dagoena bizitzea, baizik ere hori hizkuntza bihurtzea, sentipenarekin lan egitea eta aurrera joatea.

Hiru ezaugarriren inguruan ikusten dut nik liburua eraikia. Lehenik, txikitasunaren aipamena legoke, txikia eta xumea bat-batean galduz eta desagertuz doalarik: "hegan egin du txoriak/ eta ortzadarrara eraman./ Ilun geratu da basoa". Haiku itxurako poema horrek txikitasunaz gainezka, erraz desagertzen dena jarri du gure sentipen poetikoaren aurrean.

Bigarrenez, musikaren eta oroimenaren agerpena legoke, liburuan musika baten oihartzuna jartzen duen errepikapena. Hiru aldiz idazten da liburuan izenburu bereko poema: "Rembrandtek infinitua nahi du pintatu". Bai, infinitua pintatu, jakinda ere ezinezkoa izango zaiola, infinitua ez delako harrapatzen: "Baina ihes egiten dio". Hasieran, erdi aldean eta bukaeran kokatzen diren hiru poemok egitura eta zentzua ematen dizkiote liburuari. Hiru bider errepikatzen dira izenburu horretako lehen poeman hitz bi: Denbora eta Herio. Eta bi horiek sakonak eta helezinak direlako ezin du pintatu Rembrandtek hutsa.

Azkenekoz, hitz laburra dago, esaldi sententziala, errefrauaren indarrak agertzen den pentsakizuna. Bibliaren usaina darie, eta lehendik ere errefrauen antzeko esaldi borobilez poesia idatzitakoa bada ere Felipe Juaristi, oraingoan areagotu egin du tendentzia.

Barne triste eta ilun baten esplorazioa eskaini du liburuak. Eta esplorazio horretan ez du poetak kupidarik izan bere buruarekin, oso gutxitan agertzen dira kanpo aipamenak eta kanpoko munduaren edertasuna. Latza da egora eta latza hizkuntza...

14. Izena jarri

Badira poetak hitzen eta gauzen artean loturarik ez dagoela uste dutenak, eta poemak hitzez eta irudiz betetzen dutenak. Badira

beste batzuk gauzen hitz zehatzaren bila dabiltzanak. Bitoriano Gandiaga, hasiera hasieratik, hain Juan Ramón Jiménez zalea, poesiari gauzaren izen zuzena eskatuz: "Izenak jarriz/ ibili, jardun" dabilen poeta dugu.

Liburu guztiz estimu handikoa heldu zaigu: Bitoriano Gandiagaren *Adio*. Hitz bakar bat izenburuan. Eta Joxe Azurmendik hitzaurre egokian dioen bezala, liburu postumoa, argitaratzeko prest utzia, gelan utzitako esku izkribu guztien artean prestakuntza horregatik nabarmena.

Mila zertzelada aipa genezake liburu honen inguruan. Sinfonia oso bat dago bere baitan. Erritmoa da Gandiagaren poesia: "Hitzaren erritmoan/ nahi nuke mintzatu". Baina erritmoaz gain, hitza bera da bere esanahi nagusia, hitzaren eta gauzen arteko zubia laburra baita: "Hitzari diot nahi jarraitu/ hitzaren morroi aritu".

Hiru zatitan banatua dago liburuaren sena. Lehen aldean espazioak agintzen du, tokiak: Orbelaun, Arantzazu, Tel Aviv, eta han ezagututako jendea, fedearen barnean egiten den erromesaren hitza balitz bezala hor proposatzen zaigun bidea. Orbelaunen ("Orbelaun-Arantzazu") deigarria da haurtzaroko oroitzapenen atala, *Denbora galdu alde* liburuan ere agertzen zena, baina hemen lausoago, trankilago, sakonago, hizkuntza bera ere (bizkaiera maitagarrian, eta bizkaieraz ez balego ere, hizkera maitagarrian) aldatzen delarik, dialogismo berrian agertuz.

Pertsonen ostean, poetika dator. Egin nahi ez den eta egiten den poetika bat, hitzaren gurtzea, hitza hitz sotil, hitza agerbide.

Ondoren aitortenaren tokia du liburuak: niaren inguruko hizkuntza literario garbia, osotasunez eta denboraren joanez –autobiografatik hain hurbil– sorturiko hizkera poetiko garbi bezain sentikorra.

Denborak estutzen du, natura izan nahi du niak, eta denbora doan neurriari hitzak ez du estaltzen mina: "Ezin dut gozatu/ lurraren gainean".

Inork zalantzan jartzen zuen Gandiaga klasiko bat genuela gure poesian? *Adio* liburu honek hizkera biluztu baten isla jarri digu gauzen sendoa agertzeko: klasikoaren lana!

15. Arrakalak

Larrabetzuko Bihotz Bakartien Klubeko partaide da Gotzon Barandiaran, eta 2004. urtean eman du argitara, Susa etxearen eskutik, *Arrakalak* poema liburua.

Talde bateko partaidetzak gauza bi ziurtatzen ditu: argitaratu orduko, lan handia egin dela zuzenketetan, eta ziurrenik, poesia ez dela bakarrik libururako ikusten, baizik eta salatu dela idazlea (eta eskerrak emateko orrialdean nabaritzen da hori) poemak beste arteekin harremanetan jartzen, eta, dirudenez, taula gainean esan egin dela poesia, eta neurtu haren ondorioak, haren alde onak eta txarrak. Errodajea egin ostean, beraz, dator liburura hitza.

Surrealismoaren bidean irudimenak asko balio duen poesia idatzi du Barandiaranek. Eta liburua zabaldu duen poemak, eta ia ixten duenak, garbi azaldu dute pilaketarako eta irudimen jokorako Gotzon Barandiaranen poesiak agertzen duen joera.

Irudimen mundua alde askotariko elementuak bilduz sortzen da. Eta irudimen mundu horren sorreran badago joera handi nahi batekoa, mundua begirada batez ikusiko bagenu bezala sortzen dena.

Izaerarekin batera mina, munduarekin batera oroimena, zita literarioa (zenbat Mirande, zenbat Sarri, zenbat Atxaga), aipua, haurrarekin jolasa, adiskideen ahotsa, aspaldian egindako bidaiak, nahiz eta iradokizun hutsa izan, filmak, ikusitako ametsak, amesturiko errealtateak, denak du arrakalaren barnean bere egontokia... erritmoa bortitz eta gogor doalarik, lerro batetik bestera etendura, isiltasun puntua.

Erritmoarekin batera tonu aldaketa da gehien estimatzen dudana liburuan... Eta poema laburrak, ironia jokalaria baten agerpenak zenbaiten; bestela, liburua, aitor dezadan, ilun egin zait zenbait pasartetan, eta imaginarioaren mundu bereziari lotua. Hirukoitasunak agintzen du, paralelismoak, baina zentzuaz ere galde dezake irakurleak. Eta hor idazlearen munduaren irudi kaotikoa aurkituko du begien aurrean. Horregatik azken aldean, zu bati diotsonean, xumeagoa, eta gustagarriagoa da idazkeraren sena.

16. Topografia

2004 urteko Kutxa saria irabazi ondoren argitaratzen da, askotan horrelakoetan gertatzen diren liburu dendetan aurkitzeko ara-

zoekin Igor Estankonaren *Ehiza eta nekea* poema liburua. Hirugarren agerraldia du poesiaren alorrean eta geroago eta sendoagoa da bere idazkera mundua. Gogoan hartzeko izan zen *Tundra*, bere bigarren poema sorta, Joseba Jaka Bekari esker argitara emana. Eta gogora ekarri nahi nuke tundra hitzak adierazten duen paisaiaren zabaltasuna nabaritzen diodalako idazkera honi.

Ehiza eta nekea liburuan kanpo paisaia barne paisaia zabal bihurtzen da. Iradokizunez egindako lana dugu, xumea, ahula, behe lainoak marraztua, ahots sotilez agerturikoa.

Ikuskizunak eusten du testuaren tonu nagusia eta testuaren aurkezpen gisa esaten bazaigu ere (ziurrenik idazleak aurkezturiko testuan) "inoiz iristen ez den bidearen amaieraren bila", esan behar nuke urak bideak baino presentzia handiagoa duela testuan.

Begirada da adimen mundurako abiabide. Begiratu egiten du ahots poetikoak eta begirada barne joera bihurtu. Irakur dezagun liburuaren izenburua: *Ehiza*, kanpo mundua, ekintza, praktika, bila abiatzea, eta *nekea*: barne mundua, hausnarketa, gelditasunaren tonua, egotearen lehen unea. Eta bien arteko kontrajarpena, eta, hitz teknikoak erabiltzeko, metonimiaren jokoa.

Ez da Estankonaren idazkera harritzen duen horietakoa (nahiz eta maiz harritzen gaituen poemen bukaerako ideiarekin, irudiarekin), inguratu eta berarekin eramaten gaituena baino, urak bezala ("ibaian behera goaz, ezinbestean", 25. orrialdean). Gertaera xume batek ematen dio hasiera poemari, tokiaren aipamenak, adibidez, topografia osatu arte, ikusitakoa alegoria bihurtu arte, esperientzia pertsonala munduaren izaera bihurtu arte.

Badira zenbait poema kontraste handiegia sortzen dutenak bata bestearen atzean irakurritz (20 eta 21. orrialdekoak edo 30 eta 31. artekoak, adibidez), badu, neurri berean, pilaketak, nire ustez, luzeak osatzeko joera ere, eta uste dut poema luzeetan zerbaitek huts egiten diola poetari. Askoz hobeto ikusten dut poema laburretan eta izadiaren irakurketa garbia egiten duenean, pertsonaien bizitzarekin maitasun poema erakargarriak egin dituenen.

Bibliografia

- Aiastui, Jon: *Biolinaren jatorria*. Elkarlanean. Donostia. 2004. 121 orrialde.
- Anselmi, Luigi: *Gau ertzekoak*. Pamiela. Iruñea, 2004, 70 orrialde.

- Arrieta, Joxe Austin: *Orbaibar*. Kutxa, Donostia, 2003, 95 or.
- Barandiaran, Gotzon: *Arrakalak*. Susa, Zarautz, 2004, 70 orrialde.
- Borda, Xabi: *Birika zatiak*. Susa, Zarautz, 2004, 82 orrialde.
- Estantkona, Igor: *Ehiza eta nekea*. Kutxa, Donostia, 2004, 57 orrialde.
- Eguzkitza, Andolin: *Arimaren ondoko ezkien artetik ibilki*. Susa, Zarautz, 2004, 62 orrialde eta gehigarria.
- Patxi Ezkiaga: *Mahats denboran*. Edizio pribatua, Itxaropena, Zarautz, 2004, 101+2 orrialde.
- Gandiaga, Bitoriano: *Adio*. Elkarlanean, Donostia, 2004, 155 orrialde.
- Garde, Luis: *Oihan nabarra*. Euskaltzaindia/BBK Fundazioa, Bilbao, 2004, 70 orrialde.
- Gerediaga, Jon: *Fitola balba, karpuki tui*. Pamiela, Iruñea, 2004, 102 orrialde.
- Joan Mari Irigoien: *Biziminen Sonetoak*. Elkar, Donostia, 2004, 77 orrialde.
- Juaristi, Felipe: *Begi-ikarak*. Erein, Donostia, 2004, 84 orrialde.
- Rekalde, Paddy: *Bilbo dub kronikak*. Susa, Zarautz, 2004, 80 orrialde.
- Suarez, Castillo: *Spam poemak*. Elkarlanean, Donostia, 2004, 106 orrialde.
- Zelaieta, Edu: *Mugaldekoak*. Susa, Zarautz, 2004, 76 orrialde.

Gezien norabideari jarraituz

JUAN RAMON MAKUSO. *Bizitzeak hil egiten du.*

Ediciones Beta. Bilbo, 2004. 77 orrialde.

Pello OTXOTeko

Hölderlin-ek, gogoeten lurrinak aztoraturik zetzan uneetan, "...eta zertarako poetak eskasiazko garai hauetan?" galdera egiten du bere 248. elegian. Munduaren arrastiri honetan gaua nagusitzen ari zaigu. Munduko gau beltzaren ilunpeak bere garroak eta murmurioak luzatzen dizkigu pentsamenduaren begirada lausotuz. Dagoneko ez dugu farorik, eta bidea ez da ageri. Amildegia begiek zolorantz garamatzate. Baina, beharrezkoa al da abiatzea? Horren erantzunaren bideari Juan Ramon Makusoren hitzek hasiera emango diote.

Bidea da erromesaldi honetan lagun eta era berean helburu. Bidean joango gara geure burua ezagutzen, eta poetak bidean du jarria bere konfiantza osoa. Badirudi antzinako esaldi hura behin eta berriz birgogoratu nahi digula: *Ezagut ezazu zeure burua*. Baina oraingoan ez dugu Delfos-eko orakulua entzun beharrik izango. Honelako hitzez apaintzen eta irekitzen digu barne sakonetarako bidea: *"Asko dakien horrek ez du bere burua ezagutzen."* Ez da nahiko asko jakitea geure burua ezagutzen ez dugunean; hutsean, hutsaz eta husturik bizi gara hori benetan barneratu ezean. Norberarengan kokatu du orakuluaren izaera, eta norberaren amildegi sakonetan ausardiaz eta gogo biziz murgiltzera gonbidapena egiten digu. Nabari daiteke, zeharka bada ere, Zen filosofiaren zantzuren bat, izan ere Juan Ramon Makusoren ideiak, airera doan jaurtikitzen diren geziak baitira, hauen norabidea urduritasunik gabe beren xedea topatuko duten uste osoan. Halaxe aurki ditzakegu *"biltzerakoan, bidea egiten omen. Eta guk esan ohi dugu amen"* moduko esaldiak.

Juan Ramon Makusoren poesiak ez gaitu astindu gabe utziko. Bere hitzetan lengoaiaren bilaketa oinazetua nabari da, existentziaren mamia topatzeko ahalegina, eta hori gizakiaren irrikarik barrukoenek eta errealitatearen ezinbesteko joerek izaten dituzten harremanen uztarketan aurkituko du.

Bertolt Brecht-ek zioen moduan, ez dira arbolez soilik hitz egiteko garaiak. Erortzen ari den zaparrada absurdu honetan, poetak ezin du estetikan gerizpea bilatu. Eta Juan Ramon Makusok bereak eta bi jaurtikitzen ditu inguratzen gaituen oihan honetan norberak argiturik bidea egin dezan.

Poesia sakon eta biluzia, errotikoa eta gehiegikeriarik gabekoa. Bizitzan aurkitzen ditugun bidegurutzetako aukeraketan lagunduko diguna. Zeren azken finean, bizitzea ez da norberak bakarrik erabakitzea bazik, eta hori mingarria da oso. Badaude nor diren jakitera iristen ez diren pertsonak, eta modu honetan heriotzara iristen dira. Erromes hauek bidea hasi eta bukatu egiten dute; bidea, benetako bidea, zein izan den jakin gabe, biderik bazen ere konturatu gabe. Honetan dakusagu Juan Ramon Makusoren ahalegina, bidea kontzientzia eta berau ezagutzuz aurrera egiteko jarreran.

Horretarako, ez dizkigu ukatuko gure barruko bazterrak nahastuko dituzten hitzak, ez dizkigu ezkutatuko kontzientzia zulatuko dizkiguten pentsamenduak, eta ez dizkigu ixilduko arima etsipenez blaituta utziko dizkiguten gogoetak. Eta momenturen batean, errealitate honetan geure burua hiletsita sentituko dugu, baina ez ditu ahaleginak egingo hori gerta ez dakigun. Tarteka-marteka heriotza aurrez aurre jarriko digu, gure bidearen bidaide, lagun ikusezina bailitzan, eta eskutik helduta daramagula ohartaraziko digu; izan ere, Heidegger-en hitzetan "gizakia heriotzarako izakia da" entzun baitugu. Baina Juan Ramon Makuso areago doa eta gertu-gertu daramagula aipatzen digu, gure itzal moduan ondoan jarririk; hona hemen *Egunero zurekin* poema:

"Egunero egunsentiak
dira nire geroa.
Ez da muga herioa,
nirea bizi-herioa baita.

Elurra teilatuetan
neguaren adurra.

Gizakiari ematen zaio
hauts zuriarekin egurra.

Herio, nigan ez zara adurra.
Bai gorputzaren bizkarra,
bai bizkarraren hezurra.
Zuhaitza, zu zara sustrai
hosto eta adarra!

Nire bizitzan ez zara hotza,
zu zeu, heriotza."

Gainera, dotorezia ausarta erakutsiz auzi honetan bere irtenbidea proposatuko digu, hain zuzen ere, Descartes-en "il faut partir" hitzak gogoratuz, izenburu berbera daraman azken poeman.

Hala ere, denaren gainetik poetaren hitzak gailenduko dira. Gogoratuko digu garenaren eta izan nahi dugunaren tartea, jautzia eta, hein handi batean irritsa; baina azkenean absurdoaren lurrinekin uzten digu hizketan, esaterako Denboraren ukituak poeman:

"Izan garelakoan gaude,
iraganari begiratzuz pozez blai.
Begiradaren itsutasunak, estutasunak,
lepoan sokaren bidaia gogoratzen dit.
Soka, boga, ziaboga,
itsasoaren bakardadean,
gelditasunean nire ametsen atsedena
olatuen zilarra.
Atzokoa oraina nahi dut
etorkizunean izateko,
konturatu gabe,
ez dena izatea nahi dudala nire baitan,
enborrak galdutako
ezpala galduaren aurkikuntza
basamortuaren ura dela."

Bestalde, maitasunezko poemak topatuko ditugu "Amodioa" izeneko atalean. Poetaren xamurtasuna leunkiro azalduko zaigu bertso-lerro bakoitzean, filosofiaz aparte, sentimenduak ederki adierazten dituzten zentzazioen agerpenean:

"Itsasoa eta zerua
batzen diren limitean.
Zu eta ni otzanean."

Edo begiradari eskainitako poema xamur bezain eder honetan:

"Zure begiradak, ninian sartu ninduen.
Jendea, zarata, hor nonbait
ez zen nigan sartu.

Zure begiradak, kulunkatzen ninduen.
Espazioak, denborak, ez ninduen
ostu ni.

Zure begiradak, harrapatu ninduen.
otzak, euriak, ez ninduen
ostu ni.

Ez zait bukatu begirada."

Jakina da ez direla egun onak lirikarako. Ez gaur, ez orain, ez lehen, eta are gutxiago gero. Etorkizuna beltza da, beltza, iluna eta latza. Baina lerrook laguntzen digute giza izpirituaren garratzasunean argi zipiztinak bereizten. Hitz hauetan gauzatzen da izotz-ondoko eguzkiaren berpiztea. Juan Ramon Makusoren hitzak, batzuetan gogorak eta besteetan gorriak izan arren, gogo onez eta zaharberritze asmoz datozkigu geure itsutasunean argi egitera. Hitzak baitira errealitatea gurutzatzen duten geziak. Honela, geziak eta bidearen ideiak talka egiten dute bukaeran. Eta gezi hauek bidea irekitzen digute adimenaren erditzean geure gogoa munduratuz eta geure izaera errealitatean txertatuz. Geure burmuinak ilaundu ez daitezen airea ziztatu behar dugu bidea eginez, bidea bukatuz. Edo goazen denari su ematera Amalia Bautistak dioskunez:

"Edo goazen denari su ematera
eta bakean geratzera, begi aurrean
munduko ilintien irudia
eta bihotza husturik."

Gure erromesaldia mingotsa da, baina ausardia behar dugu bideari ekin eta bidea bera egiteko, bidea ekinaren ekinez baino ez baita egiten (eta ez ditut hona Machadoren lerroak ekarriko). Horretarako barne errailetako borondate zintzoa eta ausarta behar dugu, oldarkeriaren joeran erori gabe. Basoaren benetako egitura neguan azaltzen da. Udako hostoen lerdentasuna neguko biluztasun antzu eta etsiarekin alderatu ohi dugu maiz, eta gure bihotzak udako joritasuna maite du; baina benetako adarren oinarria, sorburua eta

zerizana neguko izpi hotzetan nabarmentzen dira. Arboletako bihur-
durak eta norabide anitzak, haien erroak, sakonerak eta teilakapenak
agertzen dituzten moduan, honelaxe azaltzen dira hitz hauen ibilbi-
deak. Horra hor Juan Ramon Makusoren ahalegina: giza izpirituaren
bidea egiten lagunduko duten motiboen erauzketa gordina, aurrera
nabigatzeko lagunduko diguten oihalen hasierako irutea. Horretara
bultzatzen dizkigute Makusoren hitzok, emergentziazko oldoztetara.
Hain zuzen horixe bera aipatzen zuen Oteizak poesiaren definizioa
ematerakoan: *"emergentziazko pentsamendua da."*

Dasta dezagun eta murgil gaitezen gezi hauen ibilbideetan.
Juan Ramon Makusoren hitzek eta hitz horiek uzten dizkiguten lorrak-
tzak norbanako bakoitzaren barneetan arakatzeko giltzarriak eskain-
tzen dizkigute. Horrelakoak baitira Juan Ramon Makusoren poemak,
sakonak bezain motzak, argiak bezain zorrotzak.

Euskal literatur sorkuntza: 2004an argitaratutako liburuen zerrenda

Juan Luis ZABALA

Oharrak:

- 1.- Parentesi artean ageri den data *Berria*-n liburuaren berri eman zenekoa da. Ezer aipatzen ez denean, *Kultura* sailean eman zen liburuaren berri; gainerakoetan, zehaztuta dago zein sailetan eman zen berria. *Mantangorri* gehigarriko aipamenen berri ez da ematen.
- 2.- Zerrenda honetan ez dira aipatzen aurretik beste edozein hizkuntzatan argitara emandako liburuaren itzulpenak. Horien katalogoa Euskal Itzultzaile, Zuzentzaile eta Interpretarien Elkarteko (EIZIE) webgunean kontsulta daiteke, www.ezie.org helbidean, eta baita behean, 7. oharrean, aipatzen diren Joan Mari Torrealdairen lanetan ere.
- 3.- Testu zahar, berrargitalpen, bilduma eta antologiaren sailean ez da liburuaren aurreko argitalpenaren agortzearen ondoriozko berrargitalpen arrunten berri ematen.
- 4.- Litekeena da aipatutako liburuetakoz batzuk, *Saiakera*, *kazetaritza* eta beste sailean aipatuak batik bat, ez izatea berez, *stricto sensu*, literatur sorkuntzakotzat jotzeko modukoak, eta litekeena da, halaber, literatur sorkuntzatik hemen aipatutako batzuk baino gertuago dauden liburuak kanpoan geratu izana. Mugak ez baitira beti oso garbi ageri.

- 5.- Zerrenda hau ez da oso-osea, literatur sorkuntzako hainbat liburuaren aipamenak falta dira:hainbat lehiaketatako lan saridunak biltzen dituzten liburu kolektiboak, saiakeratatzat jotzeko moduko doktorego tesi batzuk, herri edo eskualde jakin batean baino zabaldu ez diren liburuak, zabalkunde eta promozio eska-sekoak...
- 6.- Nahiz eta kasu askotan liburuaren ko-egile diren, ez da aipatzen zerrendan ilustraziogileen izenik, idazleenak bakarrik baizik.
- 7.- XX. mende osoko liburu guztien zerrenda egina eta argitaratua du Joan Mari Torrealdaik, *Jakin* aldizkariaren eta Gipuzkoako Foru Aldundiaren eskutik, *XX. mendeko euskal liburuen katalogoa*-n. Katalogo horretako bost liburuki eman ditu argitara Torrealdaik, eta bosgarrenean 1999an eta 2000n argitara emandako liburu guztien zerrenda egin du. 2001eko euskarazko liburu guztien zerrenda, berriz, *Jakin* aldizkariaren 134. zenbakian eman zuen argitara, 2002koena 140.ean, eta 2003koena 146-147.enean. Bestalde, Torrealdaik egindako XX. mendeko euskal liburu guztien katalogazioa Internet sarean ere kontsulta daiteke, www.jakingunea.com helbidean.
- 8.- Zerrenda hau liburuska moduan ere argitaratua dago, *Euskal Liburuak 2004* izenburuarekin, Olerti Etxearen eskutik. Baita 1998, 1999, 2000, 2001, 2002 eta 2003ko liburuena ere.
- 9.- Zerrendaren lehen eranskinean aipatutako kritika guztiak, haur eta gazte literaturako liburuenak salbu, Susa argitaletxearen web orrian (www.susa-literatura.com) daude bilduta eta irakurgai.
- 10.- Zerrenda hau osatu eta hobetzeko asmoz, egile, argitaratzaile, banatzaile, saltzaile, bibliotekari eta irakurleei eskertuko genieke informazioa Juan Luis Zabalarari bidaltzea: Helbidea: Kultura saila, BERRIA. Martin Ugalde kultur parkea, z/g. / 20140. Andoain (Gipuzkoa). Telefono zenbakia: 943 304030. Posta elektroniko-a: pipi@berria.info.

1. Eleberria

APALATEGI, Ur: *Gure Gauzak S.A.*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2004 (2004-IV-11).

- BILBAO, Begoña: *Palestina, zure mina*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-X-23).
- CANO, Harkaitz: *Belarraren ahoa*. Irun, Alberdania, 2004 (2004-XI-18).
- DEL OLMO, Karlos: *Henrike higanota*. Alegia, Hiria, 2004 (2004-VI-12).
- DEL OLMO, Karlos: *Hiltzaile ilegorria*. Donostia, Kutxa Fundazioa, 2004 (2004-X-17; 2004-I-7).
- ETXABE, Xabier: *Lurtarra da begiratua*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-IV-23).
- ETXEBERRI, Ramuntxo: *Skyroom*. Baiona, Elkar, 2004 (2004-XII-4; 2004-XII-10).
- ETXEBERRIA, Martin / ETXEBERRIA, Xabier: *Itxoidazu Café de Passy-n*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-X-29).
- GABIRIA, Julen: *Han goitik itsasoa ikusten da*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-III-18).
- IÑURRIETA, Iñaki: *Kuskue tanden*. Irun, Alberdania, 2004 (2004-III-25).
- IRASIZABAL, Iñaki: *Buru txoriz beterik*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-I-23; 2004-V-20).
- IRIGOIEN, Joan Mari: *Odolean neraman*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-XI-25).
- JIMENEZ, Edorta: *Sukar ustelaren urtea*. Tafalla, Txalaparta, 2004 (2004-XII-4).
- LADRON, Alberto: *Eguzki Beltzaren sekretua*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-IV-2).
- LERTXUNDI, Anjel: *Konpainia noblean*. Irun, Alberdania, 2004 (2004-VI-10; 2004-VII-1).
- MARTINEZ DE LEZEA, Toti: *Hautsia da katea. Sara izan zen lekuko*. Donostia, Erein, 2004 (2004-XII-3).
- MONTOIA, Xabier: *Blackout*. Zarautz, Susa, 2004.
- : *Elektrika*. Zarautz, Susa, 2004 (2004-XII-7).
- MORILLO, Fernando: *Gloria Mundi*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-I-23; 2004-V-28).

OLASAGARRE, Juanjo: *Ezinezko maletak*. Zarautz, Susa, 2004 (2004-IV-16).

RODRIGUEZ, Fito: *Faustoren itzala*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2004 (2004-XI-3).

SASTRE, Pablo: *Elurretan hotsak*. Zarautz, Susa, 2004 (2004-X-28).

URZELAI, Andoni: *Zirkulua*. Donostia, Erein, 2004 (2004-VI-18).

ZUBELDIA, Mikel: *Manikien galeria*. Bilbo, Euskaltzaindia / BBK, 2004 (2003-XII-13; 2004-VI-19).

2. Ipuina

AREGO, Jon (Andres Urrutia): *Berbondo*. Bilbo, Labayru Ikastegia / Bilbao Bizkaia Kutxa, 2004 (2005-I-9; 2005-II-25).

ARRIETA, Bertol: *Txikira beti hordago!*. Donostia, Erein, 2004 (2004-V-29).

ASKOREN ARTEAN: *Ipuin izugarriak*. Donostia, Elkar, 2004; apal-tazalea: Xabier Mendiguren Elizegi (2004-X-16).

———: *Lehenengo aldia*. Tafalla, Txalaparta, 2004 (2004-XI-20).

———: *Tene Lehiaketa 2004*. Donostia / Deba, Elkar / Debako Udala, 2004 (2004-V-16).

ATXAGA, Bernardo: *Teresa, poverina mia*. Lasarte-Oria, Komunikazio Biziagoa, 2004.

AURKENERENA, Joseba: *Harribeltzeta nire gogoan*. Bilbo, Gero-Mensajero, 2004.

AZKONA, Josetxo: *Patata soro bat*. Irun, Alberdania, 2004 (2004-IV-23).

BLANCO, Joxe: *Seineri aurrez aurre kontaturiko ipuinak*. Bilbo, Ataramiñe, 2004 (2004-XII-4).

GARATE, Gotzon: *New Yorkeko kronika beltza eta beste kontu periferiko batzuk*. Bilbo, Elea, 2004 (2004-XI-2).

GARRO, Lander: *Orain galdera berriak ditut*. Tafalla, Txalaparta, 2004 (2004-VI-4).

IZTUETA, Josu: *Munduko ipuinak*. Lasarte-Oria, Komunikazio Biziagoa, 2004.

- JAIO, Karmele: *Hamabost zauri*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-X-1).
- LINAZASORO, Karlos: *Glosolaliak eta beste*. Irun, Alberdania, 2004 (2004-XI-24).
- RODRIGUEZ, Eider: *Eta handik gutxira gaur*. Zarautz, Susa, 2004 (2004-V-9).
- ZALDUA, Iban: *Itzalak*. Donostia, Erein, 2004 (2004-X-23).

3. Poesia

- AGIRRE, Katixa: *Kapela berdea pianoaren gainean*. Gasteiz, Arabako Foru Aldundia, 2004.
- AIASTUI, Jon: *Biolinaren jatorria*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-X-9).
- ALDAMIZETXEBARRIA, Joan: *Bihotzaren lautadak*. Bilbo, Edicionesbeta, 2004 (2004-X-26).
- ALUSTIZA, Julian: *Bizinahiaren arnasa*. Oñati, Arantzazu, 2004 (2004-XI-12).
- ANSELM, Luigi: *Gau ertzekoak*. Iruñea, Pamiela, 2004 (2004-VI-24).
- ASKOREN ARTEAN: *Hatsaren poesia 2004*. Senpere, Hatsu Elkarte, 2004 (2004-IV-2).
- : *Hatsaren poesia 2004*. Baionako 'Bernat Etxepare', Oñatiko 'Elkar hezi', Tolosako 'Laskorain', Tolosako 'Hirukide Eskolapioak', Ziburuko 'Piarres Larzabal' ikasketxeetako ikasle gazte-txoer Olerki bilduma. Senpere, Hatsu Elkarte, 2004 (2004-X-14)
- : *kilimAmuak*. Donostia, Gakoa, 2004 (2004-V-12 Tarte gehigarrian).
- : *Pirinioak-Pirineus*. Alde batetik bestera. Donostia, Euskal Idazleen Elkarte, 2004 (2005-I-28).
- BARANDIARAN, Gotzon: *Arrakalak*. Zarautz, Susa, 2004 (2004-XI-26).
- BARBERENA, Eneko: *Lurrunik ez du oraindik kristalik estali*. Andoain, Gaztesarea, 2004 (2004-XII-8; 2004-XII-16).
- BORDA, Xabi: *Birika zatiak*. Zarautz, Susa, 2004 (2004-X-9).

- EGUZKITZA, Andolin: *Arimaren ondoko ezkien artetik ibilki*. Zarautz, Susa, 2004 (2004-X-20).
- ESTANKONA, Igor: *Ehiza eta nekea*. Donostia, Kutxa Fundazioa, 2004 (2004-X-17; 2004-I-7).
- EZKIAGA, Patxi / PROBANZA, Concetta: *Mahats-garaian*. Zarautz, Egile-editore, 2004 (2004-III-24).
- GALARRETA, Xabier: *Kobazuloak eta Errima Erratuak*. Astigarraga, Marjinalia, 2004.
- GALARRETA, Xabier: *Poetry II*. Astigarraga, Marjinalia, 2004.
- GANDIAGA, Bitoriano: *Adio*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-XII-2).
- GARDE, Luis Miguel: *Oihan nabarra*. Bilbo, Euskaltzaindia / BBK, 2004 (2003-XII-13; 2004-VI-19).
- GEREDIAGA, Jon: *Fitola balba, karpuki tui*. Iruñea, Pamiela, 2004 (2004-V-15).
- GOIKOETXEA, Ines: *Begirada apaletan*. Bilbo, Edicionesbeta, 2004 (2004-X-26).
- GOIKOETXEA, Ines: *Gaueratutako negar malkoen zinkuria*. Bilbo, Edicionesbeta, 2004 (2004-X-26).
- IRIGOIEN, Joan Mari: *Biziminaren sonetoak*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-III-13).
- JUARISTI, Felipe: *Begi-ikarak*. Donostia, Erein, 2004 (2004-XI-30).
- LARREA, Angel: *Magiaz blai*. Bilbo, Edicionesbeta, 2004 (2004-X-26).
- LARRETXEA, Hasier: *Bazaudete?*. Baztan, Egile-editore, 2004 (2004-VII-17 Tarte gehigarrian).
- MAKUSO, Juan Ramon: *Bizitzek hil egiten du*. Bilbo, Edicionesbeta, 2004 (2004-V-13).
- REKALDE, Paddy: *Bilbo dub kronikak*. Zarautz, Susa, 2004 (2004-V-29).
- SALAMERO, Andoni: *Zu. Ni. Bi. Bidean...* Urretxu-Zumarraga, Apatx (2004-XII-16).
- SUAREZ, Castillo: *Spam poemak*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-V-13).

TJERO, David: *Izarrak itsasoan hiltzen dira*. Bilbo, Ediciones beta, 2004 (2004-X-26).

ZARATE, Mikel: *Etorriaren zorabioz*. Bilbo, Ikeritz, 2004; apailatzailea: Jon Kortazar (2004-IV-1 *Harian sailean*).

ZELAIETA, Edu: *Mugaldekoak*. Zarautz, Susa, 2004 (2004-V-14).

4. Saiakera, kazetaritza eta beste

4.1. Biografia eta autobiografiak

AMEZKETA, Jose Miguel: *Juan de Landa, aktorea*. Donostia, Euskadi-ko Filmategia, 2004 (2004-XII-31).

ASKOREN ARTEAN: *Ilunetik argira. Elbira Zipitria*. Donostia, Xangorin / Hik Hasi, 2004 (2004-XII-24 *Harian sailean*).

GANTZARAIN, Xabier: *Epelde, mende baten soinua*. Zarautz, Trikitixa Elkarte, 2004 (2004-XI-20; 2004-XII-28).

IÑIGO, Andres / SALABERRI, Patxi: *Jose Mari Satrustegi. Nafarroako euskararen ikurra*. Iruñea, Euskal Kultur Elkargoa, 2004 (2005-I-16).

TORREALDAI, Joan Mari: *Imanol Murua, Gipuzkoako alkate*. Donostia, Alkartasuna Fundazioa, 2004 (2004-XII-16 *Euskal Herria sailean*).

URKIZU, Patri: *Maria Dolores Agirre eta Euskal Antzertia*. Donostia, Euskal Herriaren Adiskideen Elkarte, 2004 (2004-II-3; 2005-II-25).

UZKUDUN, Rikardo: *Juan Cruz Juaristi eta Ruanda*. Orio / Zarautz, Ori-Zautz, 2004.

4.2. Saiakerak

AHEDO GURRUTXAGA, Igor: *Iparaldeko abertzaletasunaren iragan eta oraina*. Bilbo, Manu Robles Arangiz Fundazioa, 2004 (2004-VI-24 *Euskal Herria sailean*).

ALVAREZ SANTACRISTINA, Jose Luis: *Etikaren oinarrien bila. Logika, etika eta metafisika*. Donostia, Jakin, 2004 (2005-II-11).

ANDONEGI, Xabier: *Nietzsche eta Freud, filosofian eragile*. Donostia, Jakin, 2004 (2005-II-11).

- ARISTI, Pako: *Gauza txikien liburua*. Donostia, Erein, 2004 (2004-X-30).
- ARREGI, Xabier: *Descartes*. Donostia, Jakin, 2004 (2005-II-11).
- AZKARRAGA ETXEGIBEL, Joseba: *Diruak behar luke bihotzik*. Iruñea, Pamiela, 2004 (2004-XI-18).
- EGAÑA, Andoni: *Hogeita bina*. Donostia, Hariadna, 2004 (2004-XI-19).
- ELOSEGI, Miguel Mari: *Hartzak Pirinioan XXI. mendean*. Iruñea, Pamiela, 2004 (2004-XI-18).
- ETXEGOIEN, Fermin: *Neuronak eta Zeuronak. Hizkuntza 'estetika' bezala*. Iruñea, Pamiela, 2004 (2003-XI-14; 2004-IV-30 *Euskal Herria sailean*).
- GARZIA, Joxerra: *Kurrin-kurrun vitae. Maisu baten ikarak eta ostikadak*. Irun, Alberdania, 2004 (2004-XII-1).
- HARANBURU ALTUNA, Luis: *Abuztuko gutunak. Adeltasunez, Ibarretxe Lehendakariari*. Gasteiz, Fernando Buesa Fundazioa, 2004.
- IGERABIDE, Juan Kruz: *Egia hezur*. Irun, Alberdania, 2004 (2004-IV-30).
- NARBAIZA, Anton: *Euskaria show*. Irun, Alberdania, 2004 (2004-XI-23).
- ODRIOZOLA, Joxe Manuel: *Euskalgintzaren lekukoak*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-V-5, *Euskal Herria sailean*).
- PERURENA, Patziku: *Harrizko pareta erdiurratuak*. Bilbo, Euskaltzaindia / BBK, 2004 (2003-XII-13; 2004-VI-19; 2004-X-1).
- RAMIREZ DE LA PISCINA, Txema: *Ikus gaitzazuen*. Irun, Alberdania, 2004 (2004-XI-6).
- SALABERRI, Patxi: *Euskal klasikoen atarian*. Iruñea, Pamiela, 2004 (2004-VI-8).
- SARRIONANDIA, Joseba: *Akordatzen*. Tafalla, Txalaparta, 2004 (2004-XII-2).
- SERRANO IZKO, Bixente: *Bakezale gerlari horiek*. Iruñea, Pamiela, 2004 (2003-XI-14; 2004-IX-23).
- SUDUPE, Jon: *Kant eta uso arina*. Bilbo, Bilboko Udala, 2004 (2004-VI-3; 2005-III-2).

URANGA, Juan Jose: *Etxe-ataritik. Globalizazioa eta balioak*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2004.

ZUBIAGA, Felix: *Euskara, mito bizia*. Euba, Eleiker, 2004.

ZUBIAGA, Felix: *Zuzentza eta eskubideak euskararen oroitzen*. Euba, Eleiker, 2004.

4.3. Kronikak

AGIRRE, Lorea: *Gezurra ari du. 'Egunkaria'ren itxieraren kronika*. Andoain, Aise / Alberdania / Elkar / Elhuyar Fundazioa / Pamiela / Susa / Tarttalo / Txalaparta, 2004 (2004-II-1 *Igandea* gehigarrian; 2004-II-18 *Euskal Herria* sailean; 2004-II-28 *Euskal Herria* sailean).

AZURMENDI, Nerea: *Euskal Telebista, hutsean sortua*. Andoain, Andoingo Udala, 2004.

BERRIOZABAL, Roman: *Aberri Eguna 1934. Gasteiz*. Gasteiz, Arabera, 2004.

BIDART, Filipe: *Bakartasunaz bi hitz*. Tafalla, Txalaparta, 2004 (2004-XI-18 *Euskal Herria* sailean).

ELIZONDO, Edurne: *Itoitz, porlanezko gezurra*. Tafalla, Txalaparta, 2004 (2004-IX-23 *Euskal Herria* sailean).

MENDIGUREN ELIZEGI, Xabier: *Arbelaren gainean*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-II-14).

SEGAPOTO KOLEKTIBOA: *Gosea lagun, laguna*. Bilbo, Ataramiñe, 2004 (2004-XII-4).

4.4. Egunkariak eta dietarioak

URDANGA, Justo: *Egutegi erotikoa*. Alegia, Hiria, 2004.

4.5. Bidaia liburukak

ARRETXE, Jon: *Griot*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-XI-30).

BLAS, Asier: *Atzoko eta gaurko harresiak*. Tafalla, Txalaparta, 2004 (2004-XII-29).

LERTXUNDI, Anjel: *Italia, bizitza hizpide*. Irun / Andoain, Alberdania / Berria, 2004 (2004-XI-26).

MUJIKA, Luis Mari: *Bideko prosak: mundu zabalean*. Alegia, Hiria, 2004 (2004-X-22).

4.6. Ikerlana, zientzia eta dibulgazioa

ABURRUZAGA, Xabi: *Bizkaiko Trikitixa*. Zarautz, Trkitixa Elkarte, 2004 (2004-XII-7).

AGIRRE, Edorta: *Euskal sukaldaritzaren antropologia*. Donostia, Gaiak, 2004 (2004-XII-5 Tarte gehigarrian).

AIERTZA, Maritxu / ETXAGUE, Xabier: *Didaktika orokorra*. Donostia, Erein, 2004; koordinatzailea: Xabier Etxague.

ALKORTA BARRENA, Casildo: *Egokitasuna hizkuntzaren erabileran*. Bilbo, Mendabaldea Kultur Alkartea, 2004.

AMEZAGA, Josu: *Satelite bidezko nortasunak. Latinoamerikan Canal Vasco ikusten*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2004 (2004-VI-17, Agenda sailean).

ANDRINUA, Martzel: *Txikiak haundi*. Euba, Ibaizabal, 2004.

ANSO, Martin: *Elezaharren bidetik*. Irun, Alberdania, 2004 (2004-V-11).

APODAKA, Eduardo: *Komunikazioaren Gizarte Psikologia*. Bilbo, Uda-ko Euskal Unibertsitatea, 2004.

ARAMENDI JAUREGI, Pello: *Helduen heziketa iraunkorra*. Donostia, Euskal Herriko Unibertsitatea, 2004.

ARANA, Aitor: *BBK-Euskaltzaindia literatura sarien historia (1958-2003)*. Bilbo, Euskaltzaindia, 2004.

—: *Etruskoak. Ziurtasunaren eta zalantzaren artean*. Alegia, Hiria, 2004 (2004-X-22).

—: *Zaraitzuera. Irakurgaiak*. Alegia, Hiria, 2004 (2004-V-15 azken orrialdean).

ARANA, Anuntxi: *Mitoen bilakatzea. Akaberak eta iraupena*. Baiona, Gatuzain, 2004 (2004-XII-30).

ARBELBIDE, Jean Pierre: *Erlisioea. Euskal-Herriari dohazkon egriarik beharrenak*. Iruñea, Nafarroako Gobernua, 2004.

ARISTI, Pako: *Bokadillo baten truke. Antzerki amateurra Azpeitian*. Azpeitia, Azpeitiko Udala, 2004 (2004-XI-5).

- ARRAYET, Eduardo: *Elikagai transgenikoen arazoak*. Donostia, Gaiak, 2004.
- ARREGI, Joxe: *Oinatzak bidean. Erljiioen historia*. Bilbo, Deustuko Unibertsitatea, 2004.
- ARRUABARRENA, Jesus Mari: *Baserria. Oroimenari loturik*. Bilbo, Bizkaiko Foru Aldundia.
- ASKOREN ARTEAN: *Ahotsak. Emakumeak historian, Hernani, 1936-1970*. Hernani, Hernaniko Udala, 2004 (2004-XII-23 azken orrialdean).
- : *Aldaerak. Gipuzkoako dantzen urratsak*. Donostia, Euskal Dantzarien Biltzarra, 2004.
- : *Bidaia giza gorputzaren barrenean*. Donostia, Gaiak, 2004.
- : *Bost urte, bizitza osoa. Iharduera fisikoa eta ohitura osasuntsuak*. Zumaia, Joxe Mari Kortaren Bidetik, 2004.
- : *Dantza Beasainen. Aurtzakak 25 urte*. Beasain, Beasaingo Paperak, 2004 (2004-XI-6 Tarte gehigarrian).
- : (Begoña Bilbao, Gurutze Ezkurdia, Karmele Perez): *Euskal Curriculum ala euskal dimentsioa curriculumean?*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2004 (2005-II-24 *Euskal Herria* sailean).
- : *Euskal gramatika XXI. mendearen atarian: arazo zaharrak, azterbide berriak*. Gasteiz, Arabako Foru Aldundia / Euskal Herriko Unibertsitatea, 2004; apailatzaileak: Pablo Arbizu, Beatriz Fernandez.
- : *Euskal Herriko Historia I*. Donostia, Gaiak, 2004.
- : *Euskararen araugintza: arauak eta hiztegi batua*. Leitza, Leitzaiko IKAKo Euskaltegia, 2004 (2004-XII-5 *Euskal Herria* sailean).
- : (Kike Amonarriz, Andoni Egaña, Joxerra Garzia): *Euskararen kalitatea: zertaz ari garen, zergatik eta zertarako*. Gasteiz, Eusko Jaurilaritza, 2004 (2004-X-6 *Euskal Herria* sailean).
- : *Euskarazko prentsa eta Azpeitia*. Azpeitia, Uztarrria Kultur Koordinadora, 2004 (2004-XI-2 Tarte gehigarrian).
- : *Èz naiz pegata hutsa. Gladys eguzkiarekin maitemindu zenekoa*. Donostia, Gladys Gogoan / Xirika, 2004 (2004-V-4 azken orrialdean).

- : *Filosofiako gida. Filosofian aritzeko oinarriak: gida bibliografiko eta metodologikoa*. Bilbo, Udako Euskal Unibertsitatea, 2004 (2004-XII-15).
- : *Getxoko leku izenak*. Getxo, Getxoko Udala, 2004.
- : (Iñaki Aretxabaleta, Juan Luis Goikoetxea, Iskander Ojangueren): *Gure Mikel*. Lezama, Zorritzetan Euskera Alkartea, 2004 (2004-IV-1 *Harian* sailean).
- : *Hondarribiko baratzea*. Hondarribia, Hondarribiko Udala, 2004.
- : (Juan Ignacio Abrisketa, Manu Arregi, Alfontso Martinez Lizarduikoa): *Matematikari buruzko gogoetak*. Donosita, Gaiak, 2004.
- : *Oinez 25 urte*. Iruñea, Nafarroako Ikastolen Elkarte, 2004 (2004-XII-22 *Euskal Herria* sailean).
- BAHAMONDE, Angel / VILLARES, Ramon: *Gaur egungo mundua. XIX eta XX. mendeak*. Bilbo, Euskal Herriko Unibertsitatea, 2004.
- BARCENA, Iñaki / LARRINAGA, Ane: *Politika eta gizartea*. Bilbo, Udako Euskal Unibertsitatea, 2004.
- BELTRAN, Juan Mari: *Dultzaina Gipuzkoan, 1950. hamarkada arte*. Oiartzun, Herri Musikaren Txokoa / Erviti, 2004 (2004-V-9).
- BILBAO, Begoña: *Curriculum eta kultura Euskal Herrian*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2004.
- CAMINO, Iñaki: *Hego-nafarrera*. Iruñea, Nafarroako Gobernua, 2004.
- DORRONSORO, Aitor: *Bidaia giza gorputzaren barrenean*. Donostia, Gaiak, 2004.
- ELIAS, Imanol: *Azpeitia, 500... (azpeitiarrak eta herriarekin bat eginak)*. Azpeitia, Azpeitiko Udala, 2004.
- ELORTZA, Haritz / MUJICA, Lander: *Azkoitiko gaitzizenak. Baserriak I. Azkoitia*, Maxizatzen Euskara Elkarte, 2004.
- ELOSEGI, Miguel Mari: *Hartzak Pirinioetan XXI. mendean*. Iruñea, Pamplona, 2004.
- ESPARZA, Iñaki / LARREA, Angel: *Arratiako euskal idazle aitzindariak*. Galdakao, Angel Larrea, 2004 (2004-VII-1).
- ERRAZTI, Alberto: *Zaldutik Zaldibarrera. Toponimian barrena*. Bilbo, Euskaltzaindia, 2004 (2005-III-10 *Tartea* gehigarrian).

- ETXEBERRIA, Juan: *Estatistika SPSS*. Usurbil, Elhuyar, 2004.
- EZKURDIA, Miren Gurutze: *Curriculum eta ingurunea Euskal Herrian*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2004. (2005-II-24 *Euskal Herria sailean*).
- FERNANDEZ, Jose Javier: *Euskal Herriko Arkitektura*. Euba, Ibaizabal, 2004.
- FERNANDEZ, Patxi Xabier / KORTA, Asier: *Arabako futbol basea*. Tafalla, Aise, 2004.
- FERNANDEZ, Patxi Xabier / KORTA, Asier: *Selekzioa eta Iparalde*. Tafalla, Aise, 2004.
- FULLAONDO, Marije: *Etorkinak eskolan. Aniztasunaren trataeran eta kulturarteko hezkuntzan sakontzeko beste arrazoi bat*. Andoain, Sortzen-lkasbatuaz, 2004 (2004-XI-24 *Euskal Herria sailean*; 2004-XI-27 *Euskal Herria sailean*).
- GALFARSORO, Imanol: *Nomadologia subalternoak*. Iruñea. Pamiela, 2004.
- GAMINDE, Iñaki: *Berango berbarik berba*. Berango, Berangoko Udala, 2004.
- GAMINDE, Iñaki: *Bilbotarron euskararen zuzuan*. Bilbo, Asapala Kultur Elkarte, 2004 (2004-XI-5 *Euskal Herria sailean*).
- GARAIZABAL, Mikel: *Euskal Herriko ardoak*, Bilbo, Udako Euskal Unibertsitatea, 2003 (2004-III-4).
- GAZTAÑAGA, Antxon / GONZALEZ GARAI, Iñaki: *Zer da psikoanalisi? (Inkontzientea, Supernia, Libidoa, Terapiak)*. Donostia, Gaiak, 2004.
- GAZTELUMENDI, Maritxu: *Poxpoliñak. 1980-1985*. Oiartzun, Egile-editore, 2004.
- GIZARTE IKERKUNTZA TAILERRA: *Mundu globalizatua ulertzeko oinarriko kontzeptuak*. Donostia, Gaiak, 2004.
- GOJENOLA, Manu: *Albokaren alde batzuk*. Oiartzun. Oiartzungo Udala, 2004 (2004-XI-5).
- GORROTXATEGI NIETO, Mikel / SUSO OTXOA DE ERIBE, Sofia: *Getxoko leku izenak*. Getxo, Getxoko Udala, 2004.
- HARTSUAGA, Juan Ignazio: *Euskal mitologia konparatua*. Donostia, Gaiak, 2004.

- HERAS, Iñaki: *Enpresaren Ekonomia eta Zuzendaritza. Teoria eta praktika*. Bilbo, Udako Euskal Unibertsitatea, 2004.
- IRIARTE, Nora / LAKAR, Maite: *Bortzirietan aditutakoak. Ahozko tradizioaren bilduma*. Bera, Bortzirietako Euskara Mankomunitatea / Nafarroako Gobernuak UHPZN, 2004.
- ITURBE, Jose Angel / LETAMENDIA, Francisco: *Euskal Herriko Sukaldaritza*. Euba, Ibaizabal, 2004.
- JUARISTI, Patxi: *Gizarte ikerketarako teknikak. Teoria eta adibideak*. Bilbo, Euskal Herriko Unibertsitatea, 2004.
- LARREA, Angel: *Errementariak, jainkosak eta sorginak. Mitoak eta magia Arratian*. Bilbo, Edicionesbeta, 2004 (2004-X-26).
- LASA, Xabier: *Urretxu-Zumarragako euskara*. Urretxu-Zumarraga, Urretxu-Zumarragako Udalak, 2004.
- MARTINEZ DE LUNA, Iñaki / USARRALDE, Ibon: *Euskal hizkuntza komunitatearen bizindar etnolinguistikoa: Andoaingo, Arrasateko, Bergarako, Hernaniko eta Lasarte-Oriako udalerriak*. Andoain, Soziolinguistikako Klusterra, 2004 (2004-X-28 Euskal Herria sailean).
- MARTINEZ SALAZAR, Angel: *Euskal bidaiarien memoria*. Bilbo, Elea, 2004; moldatzailea: Josu Lartategi (2004-XI-30).
- MEAZA, Guillermo: *Euskal Herriko Geografia*. Euba, Ibaizabal, 2004.
- MENDIZABAL, Iñaki: *Baleazaleak eta kortsarioak. Euskal Odisea ipar Atlantikoan*. Bilbo, Elea, 2004 (2004-XI-20 Tarte gehigarrian).
- MONASTERIO, Xabier: *Mintzairaren miraria*. Donostia, Gaiak, 2004.
- MUJICA ZUBIARRAIN, Garikoitz: *Gazte matxinada. Inoiz kontatu gabeko historia*. Andoain, Gaztesarea, 2004 (2004-XII-8).
- NOAIN, Maria Jose / PEÑALVER, Xabier: *Euskal Herriko Historiaurrea*. Euba, Ibaizabal, 2004.
- PEDRO PEREZ, Fernando: *Euskal Herriko perretxikoak*. Bilbo, Adeve, 2004.
- PEREZ URRAZA, Karmele: *Curriculum eta testuliburua Euskal Herrian*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2004.
- OR-ARTETA, Ana / ZALLO, Eli: *Aditu! Ikaslearen liburua*. Bilbo, Labayru Ikastegia / Bilbao Bizkaia Kutxa, 2005.

OAR-ARTETA, Ana / ZALLO, Eli: *Aditul. Irakaslearen liburua*. Bilbo, Labayru Ikastegia / Bilbao Bizkaia Kutxa, 2005.

SANTXEZ, Ramon: *Aldaerak: Gipuzkoako dantzen urratsak*. Donostia, Euskal Dantzarien Biltzarra, 2004.

TELLABIDE, Josu: *Usurbilgo baserriak eta baserritarrak*. Usurbil, Noaua! Kultur Elkarte, 2004 (2004-XII-29 Tarte gehigarrian).

TXILLARDEGI (Jose Luis Alvarez Enparantza): *Santa Klara, gure uharte eezezaguna*. Donostia, Kutxa Fundazioa, 2004 (2004-VIII-12).

UGALDE, Mikel: *Santa Ageda koplak Erreterian*. Donostia, Euskal Herriaren Adiskideen Elkarte, 2004 (2005-II-25).

USABIAGA, Juan Jose: *Euskal Herriko Eskultura*. Euba, Ibaizabal, 2004.

ZABALETA, Iñaki / ZALAKAIN, Jexuxmari: *Informazioaren teoria eta teknika irratia eta telebista digital eta analogikoan*. Bilbo, Udako Euskal Unibertsitatea, 2004.

ZULAIKA, Luis Mari: *Kirola egiteko 25 arrazoi. Onura psikologikoak, sozialak eta balio hezitzaileak*. Donostia, Egile-editore, 2004 (2004-XII-23 *Euskal Herria* sailean).

ZULAIKA, Maite: *Luis Mari Mujikaren poetika*. Alegia, Hiria, 2004 (2004-X-22).

4.7. Artikulu eta hitzaldi bildumak

AMEZTOY, Koldo: *Zeharbideko berri*. Baiona, Maiatz, 2004.

—: (Bernardo Atxaga, Martxelo Otamendi, Jon Sarasua, Joan Mari Torrealda): *Euskalgintza sindikalgintzan txertatu*. Bilbo, Manu Robles Arangiz Fundazioa, 2004 (2004-IV-16 *Euskal Herria* sailean).

—: *Euskal Herria, nora zoaz?*. Bilbo, Ekologistak Martxan, 2004 (2004-XII-2).

—: *Sabino Arana Goiri: euskara eta kultura (1903-2003)*. Bilbo, Euskaltzaindia / Sabino Arana Kultur Elkargoa, 2004 (2004-XI-2).

BARANDIARAN, Xabier: *Urte politikoari begira*. Lasarte-Oria, Etor-Ostoa, 2004.

4.8. Bibliografiak

ZABALA, Juan Luis: *Euskal Liburuak 2003*. Zarautz, Olerti Etxea, 2004.

4.9. Hiztegiak

ALZIBAR, Idoia: *Ekilikua. Euskal sinonimoen ahozko bilduma*. Bilbo, Labayru Ikastegia / Bilbao Bizkaia Kutxa, 2004 (2004-IX-30).

ARANA, Aitor: *Hegoaldeko goi-nafarrera. Artzibarko aldaera. Hiztegia*. Alegia, Hiria, 2004 (2004-V-15 azken orrialdean).

ASKOREN ARTEAN: *Tostako arraunketaren oinarrizko hiztegia*. UZEI / Kutxa Fundazioa, 2004.

ERDOZIA MAULEON, Jose Luis: *Sakanako hiztegi dialektologikoa*. Iruñea, Nafarroako Gobernu, 2004.

TXUBILLO TALDEA: *Euskal hiztegi historikoa*. Donostia, Galak, 2004.

URRUJULEGI, Jon: *Sinonimoen Kutxa*. Usurbil, Elhuyar, 2004.

4.10. Gidaliburuak eta eskuliburuak

ARRILLAGA, Pedro: *Euskal Herria eta bere inguruneko txanpinoien gida*. Donostia, Aranzadi Zientzia Elkarte, 2004 (2004-VII-16 *Euskal Herria* sailean).

———: *Bat-bateko bertsoak idatziz emateko irizpideak*. Donostia, Bertsozale Elkarte, 2004 (2004-II-18).

———: *Eskola antzerkirako gida*. Donostia, Euskal Idazleen Elkarte, 2004; koordinatzailea: Yolanda Arrieta (2004-X-14).

———: *Hitzen Kutxa*. Iruñea, Cenlit, 2004; koordinatzailea: Jon Elordi (2004-XI-4).

———: *Ipuina lantzeko gida*. Donostia, Euskal Idazleen Elkarte, 2004; koordinatzaileak: Antton Irusta eta Iñaki Frieria (2004-X-14).

———: *Iruzkin garatuak*. Iruñea, Cenlit, 2004; koordinatzailea: Jon Elordi (2004-XI-4).

———: *Manual literaturazkoa*. Iruñea, Cenlit, 2004; koordinatzailea: Jon Elordi (2004-XI-4).

KASARES, Paula: *Hizkuntz eskubideak Euskal Herrian*. Bilbo, Deustuko Unibertsitatea, 2004.

4.11. Argazki eta pintura liburuak

ARREGI EROSTARBE, Joseba: *Kartzelako leihotik*. Bilbo, Ataramiñe, 2004 (2004-XII-4).

OLALDE, Joseba: *Zikloa*. Araba, Arabera, 2004 (2004-XII-22).

OLALDE, Juan Jose: *Azkoitia iruditan*. Azkoitia, Azkoitiko Udala, 2004.

OTERMIN, Luis / IRASTORTZA, Tere: *Urbasa*. Iruñea, Irudi, 2004 (2004-XII-19 *Tartea* gehigarrian).

4.12. Txiste bildumak

AMONARRIZ, Kike: *888 txiste*. Lasarte-Oria, Komunikazio Biziagoa, 2004 (2004-XII-7).

5. Antzerkia

BARRIO, Pablo: *Ama, hor al zaude?*. Bilbo, Euskaltzaindia / BBK, 2004 (2003-XII-13; 2004-VI-19).

ETXEBERRIA, Hasier: *Antso erregea*. Hondarribia, Egilea-editore, 2004 (2004-VI-10).

GOENAGA, Aitzpea: *Agur betirako*. Bilbo, Artezblai, 2004 (2003-XI-27).

MENDIGUREN ELIZEGI, Xabier: *Heroien gaua / Amodioaren ziega*. Bilbo, Artezblai, 2004.

OLAIZOLA, Alaitz: *Clitemnestraren itzulera*. Donostia, Kutxa Fundazioa, 2004 (2004-II-1; 2005-I-30).

ORMAETXEA, Unai: *Afalosteko kafeak*. Euba, Erroteta, 2004.

ROZAS, Ixiar: *Una sola noche / Gau bakar bat*. Hondarribia, Hiru, 2004 (2004-XI-24).

6. Bertso liburuak

ASKOREN ARTEAN: *Bapatean 2003*. Donostia, Bertsozale Elkarteak, 2004 (2004-VI-24).

- AZKARATE, Ramos: *Galtzaundi berriz ere*. Donostia, Gipuzkoako Foru Aldundia, 2004; apailatzailea: Antonio Zavala.
- ETCHAMENDY, Pedro Juan: *California'ko bertsolari eta musikari*. Donostia, Gipuzkoako Foru Aldundia, 2004; apailatzailea: Joxe Mallea (2004-VII-9).
- LEGARRETA, Asier: *Joxe Miel Iztueta 'Lazkao Txiki'rekin azken afaria (1993-I-15 Mungia)*. Mungia, Taket Mungiako Bertsolari Alkartea / Mungia Euskaldunduz / Mungiako Udala, 2004 (2004-V-4).
- LOPETEGI, Joxe Mari: *Joxe Mari Lopetegi. Errepublikanoen bertsolaria*. Soraluze, Paper Hotsak, 2004; apailatzailea: Joxan Eloseggi (2004-XII-2).
- URRUZUNO, Pedro Migel: *Koroi eder bat*. Bertso-bilduma. Donostia, Gipuzkoako Foru Aldundia, 2004 (2005-III-9).

7. Haur eta gazte literatura

7.1. Narratiba

- AÑORGA, Pello: *Ahulerio*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-XII-15).
- : *Haur zeru-lurtarra*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-IV-21).
- ARANA, Aitor: *Hilerriko mamuak*. Euba, Ibaizabal, 2004 (2004-XI-30).
- ARISTI, Pako: *Nemesioren elefantea*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-XI-26).
- ATXAGA, Bernardo: *Xola eta Angelito*. Donostia, Erein, 2004 (2004-XII-17).
- BERETARBIDE, Idoia: *Zergaitik iristen da gaua?*. Donostia, Erein, 2004.
- CILLERO GOIRIASTUENA, Javi: *Esne katilu batean ezkutatu egiten zen neska*. Bilbo, Aizkorri, 2004 (2004-XII-11).
- EGAÑA, Arrate: *Oneka*. Donostia, Erein, 2004.
- EGAÑA, Iñaki: *1936ko Gerra haurrei kontatua*. Tafalla, Txalaparta, 2004 ((2005-II-11)).
- ETXEBARRIA, Juan Manuel: *Historiako astorik ospetsuenak*. Euba, Ibaizabal, 2004 (2005-II-10 Tarte gehigarrian).

- FRANKO, Maite: *Ixone isilik*. Bilbo, Aizkorri, 2004 (2004-V-15).
- GARCIA UGALDE, Josu / MARTIN, Marga: *Txinatik etoritako printzesa*.
Lezama, Josu Garcia Ugalde, 2004 (2004-XII-10).
- GENUA, Enkarni: *Zatoz lehenbailehen*. Donostia, Erein, 2004 (2004-V-12).
- IGERABIDE, Juan Kruz: *Artur erregearen heriotza*. Donostia, Erein, 2004.
- : *Azken Putz Taldea*. Bilbo, Baigorri, 2004.
- : *Betizuren altxorra*. Bilbo, Baigorri, 2004.
- : *Gaizkin eta Aitortxo*. Bilbo, Baigorri, 2004.
- : *Gaiztoa izaten ikasi nahi zuen neskatila*. Bilbo, Baigorri, 2004.
- : *Jonas larri*. Bilbo, Aizkorri, 2004 (2004-XII-11).
- : *Lau izar*. Zizurkil, Aiztondo Zerbitzu Mankomunitatea, 2004 (2004-V-13).
- : *Mairuren koaderno*. Bilbo, Baigorri, 2004.
- : *Mamutxen pizzeria*. Bilbo, Baigorri, 2004.
- : *Manhattan Beltz*. Bilbo, Baigorri, 2004.
- : *Nork zainduko du Aitortxo?*. Bilbo, Baigorri, 2004.
- : *Ortziren mendebetetzea*. Bilbo, Baigorri, 2004.
- : *Txan magoa*. *Zirkus-Zirkus*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-XI-24).
- : *Txirrina*. Etxebarri, Zubia-Alfaguara, 2004.
- : *Sorginen katu beltza*. Bilbo, Baigorri, 2004.
- ITURBE, Arantxa: *Bi ipotx gure etxeko sofan*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-IV-21).
- JUARISTI, Felipe: *Zezena eta mutila*. Bilbo, Desclée de Brouwer, 2004 (2005-III-9).
- KAZABON, Antton: *Azkeneko txantxana*. Euba, Ibaizabal, 2004.
- : *Hitzak eta lumak*. Bilbo, Desclée de Brouwer, 2004 (2005-III-9).
- : *Pirtzina zilborrean*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-IX-11).
- LARTATEGI, Josu: *Ikusgarritarrak*. Bilbo, Aizkorri, 2004.

- LINAZASORO, Karlos: *Mendekuaren graziaz*. Donostia, Erein, 2004 (2004-V-29).
- LOPEZ GASENI, Manu: *Semaforoko ipuina*. Bilbo, Aizkorri, 2004 (2004-XII-11).
- MENDIETA, Mari Jose: *Aitorrek bi ama ditu*. Donostia, Erein, 2004 (2004-XI-24).
- MUGURUZA, Iñigo: *Unax eta Hodeitxu*. Donostia, Erein, 2004 (2004-XI-24).
- MUGURUZA, Jabier: *Asteburu bat tren zaharrean*. Donostia, Erein, 2004 (2004-V-12).
- MURUA, Mixel: *Pirritx eta Porrotx. Arrantzan*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-X-22).
- : *Pirritx eta Porrotx. Herriko postariak*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-X-22).
- ORMAZABAL, Joxan: *Aitona parapentean*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-IV-21).
- ORUETA, Josetxo: *Ortziren hortza*. Iruñea, Pamiela, 2004 (2004-XII-30).
- RAMOS, Goio: *Basajaunen misterioa*. Arrigorriaga, SM, 2004 (2004-XI-23).
- ROZAS, Ixiar: *Yako eta lurra*. Donostia, Erein, 2004 (2004-XI-24).
- SANTISTEBAN, Karlos: *Letra biziak*. Euba, Ibaizabal, 2004.
- : *Txeru, nire txakurra*. Bilbo, Desclée de Brouwer, 2004 (2005-III-9).
- TXILIKU (Jesus Mari Olaizola): *Jokin Galtxagorri*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-XI-23).
- URIBE, Kirmen: *Ez naiz ilehoria, eta zer?*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-XI-13).
- : *Garmendia errege*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-XII-5).
- URKIZA, Ana: *Amak plastakoa eman dit*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-IV-2).
- VADILLO, Goretti: *Jon eta Noj, galaxia eta mundua*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-XI-26).

XALTO (Mikel Susperregi): *Korri, Xalto ta Brinko asto gainean Guadalupea doaz*. Lezo, Orratz! Lezoko Kultur Elkarte, 2004.

ZABALA, Edu: *Inauterietan*. Bilbo, Gero-Mensajero, 2004 (2005-I-28).

ZABALA, Edu: *Ezka*. Bilbo, Gero-Mensajero, 2004 (2005-I-28).

ZABALA, Karlos: *Oilo kontakatiluaren istorioa*. Donostia, Erein, 2004.

ZABALZA, Endika: *Astigar basoa*. Tafalla, Txalaparta, 2004 (2004-VI-27).

ZUBIZARRETA, Patxi: *Atxiki sekretua. Sorginaren eskuliburua*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-IX-29).

7.2. Poesia

IGERABIDE, Juan Kruz: *Munduko ibaien poemak*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-XI-23).

KAZABON, Antton: *Armiarma zuhaitzean*. Bilbo, Aizkorri, 2004 (2004-XII-11).

OLASO, Xabier: *Pupuan trapua*. Iruñea, Pamiela, 2004 (2004-VI-16).

7.3. Antzerkia

ARRIETA, Yolanda: *Groau!*. Bilbo, Aizkorri, 2004 (2004-XII-11).

7.4. Biografia

JIMENEZ, Edorta: *George L. Steer, Gernikan izan zen kazetaria*. Tafalla, Txalaparta, 2004 (2004-VI-27).

8. Literatur aldizkariak

Ataramiñe, 3. zenbakia. Bilbo, Ataramiñe, 2004 (2004-XI-13; 2004-XII-4).

Beterriko Liburua, 21. zenbakia. Andoain, Larramendi Kultur Bazkuna, 2004 (2004-III-17).

Beterriko Liburua, 22. zenbakia. Andoain, Larramendi Kultur Bazkuna, 2004 (2004-VIII-14).

Beterriko Liburua, 23. zenbakia. Andoain, Larramendi Kultur Bazkuna, 2004.

- Beterriko Liburua*, 24. zenbakia. Andoain, Larramendi Kultur Bazkuna, 2004 (2005-I-4).
- Egan*, 2004ko 1-2. zenbakiak. Donostia, Euskal Herriaren Adiskideen Elkarte, 2004 (2004-VII-20; 2004-VIII-10).
- Egan*, 2004ko 3-4. zenbakiak. Donostia, Euskal Herriaren Adiskideen Elkarte, 2004 (2005-II-25).
- Hegats*, 35. zenbakia. Donostia, Euskal Idazleen Elkarte, 2004 (2004-VIII-1).
- Hegats*, 36. zenbakia. Donostia, Euskal Idazleen Elkarte, 2004 (2004-XII-29).
- Iatz & Mintz*, 38. zenbakia. Bilbo, Labayru Ikastegia / Bilbao Bizkaia Kutxa, 2004.
- Iatz & Mintz*, 39. zenbakia. Bilbo, Labayru Ikastegia / Bilbao Bizkaia Kutxa, 2004 (2005-II-25).
- Jakin*, 140. zenbakia. Donostia, Jakinzaleak, 2004 (2004-III-5).
- Jakin*, 141. zenbakia. Donostia, Jakinzaleak, 2004.
- Jakin*, 142. zenbakia. Donostia, Jakinzaleak, 2004 (2004-VII-11).
- Jakin*, 143. zenbakia. Donostia, Jakinzaleak, 2004 (2004-X-26).
- Jakin*, 144. zenbakia. Donostia, Jakinzaleak, 2004 (2004-XII-19).
- Jakin*, 145. zenbakia. Donostia, Jakinzaleak, 2004 (2005-I-16).
- Kalegats*, 4. zenbakia. Donostia, Euskal Idazleen Elkarte, 2004 (2004-V-6).
- Kalegats*, 5. zenbakia. Donostia, Euskal Idazleen Elkarte, 2004.
- Karmel*, 245. zenbakia. Markina, Euskal Herriko Karmeldarrak, 2004.
- Karmel*, 246. zenbakia. Markina, Euskal Herriko Karmeldarrak, 2004.
- Karmel*, 247. zenbakia. Markina, Euskal Herriko Karmeldarrak, 2004.
- Karmel*, 248. zenbakia. Markina, Euskal Herriko Karmeldarrak, 2004.
- L: Luma berrien eleak*. Donostia, Euskal Idazleen Elkarte / Herri Ardularitzaren Euskal Erakundea / Asmoz / Bergara-UNED, 2004 (2004-VII-9).
- Lapurdum*, 8. zenbakia. Baiona, Baionako Iker ikerketa zentroa, 2004 (2004-XII-17).
- Linterna Gorria*, 6. zenbakia (paperean lehena). Bilbo, Bihotz Bakartien Kluba, 2004 (2004-VI-18, *Harian* sailean).

Literatuzta, 2. zenbakia. Azpeitia, Uztarria Kultur Koordinadora, 2004.

Literatuzta, 3. zenbakia. Azpeitia, Uztarria Kultur Koordinadora, 2004.

Literatuzta, 4. zenbakia. Azpeitia, Literatuzta Taldea, 2004 (2005-II-22).

Maiatz, 39. zenbakia. Baiona, Maiatz, 2004.

Maiatz, 40. zenbakia. Baiona, Maiatz, 2004.

Ostielal, 33. zenbakia. Hernani, Paperzaleak Elkarte, 2004 (2004-IV-18).

Ostielal, 34. zenbakia. Hernani, Paperzaleak Elkarte, 2004 (2004-VII-8; 2004-VIII-13 *Agenda* sailean).

Ostielal, 35. zenbakia. Hernani, Paperzaleak Elkarte, 2004 (2004-X-21).

Ostielal, 36. zenbakia. Hernani, Paperzaleak Elkarte, 2004 (2004-XII-17).

9. Testu zaharrak, berrargitalpenak, bildumak, edizio kritikoak eta antologiak

AGIRRE, Txomin: *Kresala*. Bilbo, Labayru Ikastegia / Bilbao Bizkaia Kutxa, 2004; apailatzailea: Bego Ereño (2005-II-25).

ARANA, Aitor: *Afrikako semea*. Euba, Ibaizabal, 2004 (2004-XI-30).

——: *Urtegi misteriotsua*. Euba, Ibaizabal, 2004 (2004-XI-30).

ASKOREN ARTEAN: *Boga, boga*. Donostia, Elkar / Donostiako Apaizgaitegia, 2004 (2004-XII-16).

——: *Galeusca poesia antologia (1990-2003)*. Iruñea, Pamiela, 2004 (2004-IX-15; 2004-X-31).

——: *Hala bazan... Debagoieneko plazan*. Arrasate, Goiena, 2004; koordinatzailea: Juan Martin Elexpuru (2004-III-12).

ATXAGA, Bernardo: *Lau aldiz elur / Written in USA*. Iruñea, Pamiela, 2004 (2004-XI-20).

——: *Zuk-zuk jaunaren alfabeto berria*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-XI-26).

BILLELABEITIA, Miren / KORTAZAR, Jon: *Haurrentzako euskal poesia antologia*. Etxebarri, Zubia-Alfaguara, 2004 (2005-I-22).

- CANO, Harkaitz: *Dardaren interpretazioa / La interpretación de los temblores*. Madril, Centro de Lingüística Aplicada, 2004 (2004-XI-19).
- DAVANT, Jean Louis: *Idazlan hautatuak*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-III-10).
- HERNANDEZ ABAITUA, Mikel: *Panpinen erreinua*. Donostia, Erein, 2004 (2004-XI-30).
- HIRIART-URRUTI, Jean: *Ni kazeta-egilea naiz*. Bilbo, Labayru Ikastegia / Bilbao Bizkaia Kutxa, 2004; apailatzailea: Xabier Altzibar (2004-IX-2; 2004-IX-7; 2004-IX-30; 2004-XII-4 *Euskal Herria* sailean).
- KARDABERAZ, Agustin: *Eusqueraren berri onac*. Donostia, Euskaltzaindia, 2004; apailatzaileak: Patxi Altuna eta Esther Zulaika (2004-IV-30).
- KIRIKIÑO (Evaristo Bustintza): *Abarrak*. Bilbo, Labayru Ikastegia / Bilbao Bizkaia Kutxa, 2004.
- LAUAXETA: *Lili-negarra*. Soraluze, Paper Hotsak, 2004 (2004-X-31).
- LIZARDI: *Parisko txolarrea*. Soraluze, Paper Hotsak, 2004 (2004-X-31).
- MONZON, Telesforo: *Hazparneko anderea*. Donostia, Euskal Herriaren Adiskideen Elkarte, 2004 (2005-II-25).
- OTAEGI GALARZA, Claudio: *Olerki hautatuak*. Alegia, Hiria, 2004; apailatzailea: Xabier Hiriart.
- PEREZ DE LAZARRAGA, Joan: *Diane & Koplak*. Donostia, Erein, 2004 (2004-VII-2).
- TXILLARDEGI (Jose Luis Alvarez Enparantza): *Euskararen aldeko borrokan*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-IX.4; 2004-IX-5).
- XALBADOR (Ferrando Aire): *Odolaren mintzoa*. Donostia, Gipuzkoako Foru Aldundia, 2004 (2004-X-14).
- ZARATE, Mikel: *Haurgintza minetan*. Bilbo, Labayru Ikastegia / Bilbao Bizkaia Kutxa, 2004; apailatzailea: Jesus Etxezarraga (2004-VI-17; 2004-XI-3).
- : *Ipuin antzeko alegi mingotsak*. Bilbo, Labayru Ikastegia / Bilbao Bizkaia Kutxa, 2004; apailatzailea: Idoia Alzibar (2004-VI-17; 2004-XI-3).

10. Kantu liburuak

LEKUONA, Julen: *Itsasoan urak handi dire*. Donostia, Euskal Herriaren Adiskideen Elkarte, 2004 (2005-II-25).

11. Disko-liburuak eta liburu-zintak

ASKOREN ARTEAN: *Arriola jazz-blues, 15 urte*. Elorrio, Arriola Kultur Aretoa, 2004 (2005-III-27).

———: *Itsaso zahar, olatu berri*. Orio / Zarautz, Kilometroak 2004, 2004 (2004-VI-23).

12. Komiki liburuak

BIGURI, Koldo / REDONDO, Daniel: *Gandhi: bizitzaren maisua*. Aramaio, Jean François Sauré, 2004.

DUESO, Antton: *Marimuki. Aibal Arrautza egin dut*. Euba, Ibaizabal, 2004.

GALLEGO, Patxi: *Pololoak. Poxpoliñen lurriña*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-XI-17; 2004-XII-1 Tarte gehigarrian).

SUINAGA, Jon: *Jony & lagunak*. Oñati, Egile-editore, 2004 (2004-VII-29).

13. CD-ROM euskarrian argitaratuak

ASKOREN ARTEAN: *Gure ingurumena*. Usurbil, Elhuyar, 2004

———: *Henry Bengoa Inventarium*. Iruñea, Pamiela / Arteolan, 2004 (2004-XI-25).

———: *Oteiza, Jorgeri*. Iruñea, Pamiela / Arteolan, 2004 (2004-XI-25).

———: *Zeu idazle*. Usurbil, Elhuyar, 2004.

IRIGARAY, Jose Angel / O'BRESKEY, Antoni: *Zeharbidetan*. Iruñea, Pamiela / Arteolan, 2004 (2004-XI-25).

LETE, Xabier / GIMENEZ, Karlos: *Rainer Maria Rilkeren 'Orduen Liburu'*. Iruñea, Pamiela / Arteolan, 2004 (2004-XI-25).

Lehen eranskina: Berria egunkariko kritikak 2004an zehar

APALATEGI, Ur: *Gure Gauzak S.A.*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2004 (2004-XII-18, Gema Lasarte).

ARRIETA, Bertol: *Txikira beti hordago!*. Donostia, Erein, 2004 (2004-XI-20, Maider Ziaurritz).

ASKOREN ARTEAN: *Begiz jotako ipuinak*. Irun, Alberdania / OrdoñezFalcon Argazki Fundazioa, 2003 (2004-III-20, Gotzon Hermosilla).

ASKOREN ARTEAN: *Euskal Herria 2050*. Baiona, Gatuzain, 2003 (2004-VI-5, Gema Lasarte).

ATXAGA: *Soinujolearen semea*. Iruñea, Pamiela, 2003 (2004-I-24, Ibon Egaña).

BROWN, Dee: *Ehortzi ezazue ene bihotza Wounded Kneen*. Tafalla, Txalaparta, 2004; itzultzailea: Joxe Luis Aramendi (2004-IV-17, Karlos del Olmo).

D'ADAMO, Francesco: *Iqbalen historia*. Bilbo, Aizkorri, 2003; itzultzailea: Lurdes Auzmendi (2004-IV-11, Xabier Etxaniz Erle).

ETXEBERRIA, Aitziber: *Tango urdina*. Donostia, Erein, 2003 (2004-XI-6, Gema Lasarte).

ETXEGOIEN, Fermin: *Neuronak eta zeuronak. Hizkuntza 'estetika' bezala*. Iruñea, Pamiela, 2004 (2004-VII-3, Ibon Egaña).

FRANKO, Maite: *Ixone isilik*. Bilbo, Aizkorri, 2004 (2004-V-15, Xabier Etxaniz Erle).

GABIRIA, Julen: *Han goitik itsasoa ikusten da*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-IV-24, Gema Lasarte).

GALLEGO, Patxi: *Pololoak. Poxpoliñen lurriña*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-XII-4, Ibon Egaña).

GAMBOA, Santiago: *Galtzea metodo kontua da*. Tafalla, Txalaparta, 2004; itzultzailea: Aianra Maia Urroz (2004-IX-18, Karlos del Olmo).

GAVALDA, Anna: *35 kilo esperantza*. Donostia, Elkar, 2004; itzultzailea: Jesus Mari Mendizabal Bizargorri (2004-XI-27, Xabier Etxaniz Erle).

- GEREDIAGA, Jon: *Fitola balba, karpuki tui*. Iruñea, Pamiela, 2004 (2004-V-22, Ibon Egaña).
- GINZBURG, Natalia: *Gure etxeko kontuak*. Iruñea, Igela, 2004; itzultzailea: Fernando Rey (2004-X-30, Karlos del Olmo).
- GONZALEZ, Sonia: *Ugerra eta kedarra*. Tafalla, Txalaparta, 2003 (2004-II-21, Maider Ziaurriz).
- IGERABIDE, Juan Kruz: *Txano Gorritxo eta amona basatia*. Bilbo, Giltza, 2003 (2004-III-6, Xabier Etxaniz Erle).
- IÑURRIETA, Iñaki: *Kuskue tanden*. Irun, Alberdania, 2004 (2004-VII-31, Maider Ziaurriz).
- IRASIZABAL, Iñaki: *Burua txoriz beterik*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-VI-12, Gotzon Herмосilla).
- IWASZKIEWICZ, Jaroslaw: *Wil foko andereñoak*. Irun / Donostia, Alberdania / Elkar, 2004; itzultzailea: Adam Zawiszewski (2004-XII-11, Karlos del Olmo).
- JAIO, Karmele: *Hamabost zauri*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-X-9, Gotzon Herмосilla).
- KERTESZ, Imre: *Zoririk ez*. Donostia, Elkar, 2004; itzultzailea: Urtzi Urrutikoetxea (2004-II-28, Ibon Egaña).
- LADRON, Alberto: *Eguzki Beltzaren sekretua*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-V-8, Maider Ziaurriz).
- LERTXUNDI, Anjel: *Konpainia noblean*. Irun, Alberdania, 2004 (2004-VI-10; 2004-IX-25, Gema Lasarte).
- LINAZASORO, Karlos: *Mendekuaren graziaz*. Donostia, Erein, 2004 (2004-IX-11, Ibon Egaña).
- MARTINEZ, Laida: *Max bazterrak nahasten*. Euba, Ibaizabal, 2003 (2004-I-10, Xabier Etxaniz Erle).
- MENDIGUREN ELIZEGI, Xabier: *Arbelaren gainean*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-X-2, Maider Ziaurriz).
- MORILLO, Fernando: *Eta ni zer?*. Donostia, Elkar, 2003 (2004-VI-26, Xabier Etxaniz Erle).
- MONTOIA, Xabier: *Blackout*. Zarautz, Susa, 2004 (2004-IV-3, Ibon Egaña).
- NOTHOMB, Amelie: *Durduzaz eta dardaraz*. Iruñea, Igela, 2003; itzultzailea: Joxan Elosegi (2004-I-7, Karlos del Olmo).

- OLASAGARRE, Juanjo: *Ezinezko maletak*. Zarautz, Susa, 2004 (2004-VII-17, Gema Lasarte).
- OSORO; Jasone: *Greta*. Donostia, Elkar, 2003 (2004-III-27, Maider Ziaurritz).
- PERUTZ, Leo: *Bederatzietatik bederatzietara*. Irun / Donostia, Alberdania / Elkar, 2003; itzultzailea: Anton Garikano (2004-II-14, Gotzon Hermosilla).
- PULLMAN, Philip: *Tximeleta tatuajea*. Donostia, Erein, 2004; itzultzailea: Koro Navarro (2004-IX-4, Xabier Etxaniz Erle).
- REKALDE, Paddy: *Bilbo dub kronikak*. Zarautz, Susa, 2004 (2004-VII-24, Gotzon Hermosilla).
- RIBEIRO, Joao Ubaldo: *Buda zoriontsuen etxea*. Tafalla, Txalaparta, 2004; itzultzailea: Karlos Zabala (2004-VII-10, Karlos del Olmo).
- RODRIGUEZ, Eider: *Eta handik gutxira gaur*. Zarautz, Susa, 2004 (2004-VI-19, Maider Ziaurritz).
- SAINT-EXUPÉRY, Antoine: *Gerrako pilotu*. Irun / Donostia, Alberdania / Elkar, 2003; itzultzailea: Josu Zabaleta (2004-V-1, Gotzon Hermosilla).
- SAMANIEGO, Felix Maria: *Alegiak*. Gasteiz, Arabako Foru Aldundia, 2004 (2004-V-29, Karlos del Olmo).
- SARRIONANDIA, Joseba: *Kolosala izango da*. Tafalla, Txalaparta, 2003 (2004-I-17, Maider Ziaurritz).
- SARTRE, Jean Paul: *Goragalea*. Irun / Donostia, Alberdania / Elkar, 2004; itzultzailea: Monika Etxebarria (2004-III-13, Karlos del Olmo).
- SASTRE, Pablo: *Eguzkipekoak*. Zarautz, Susa, 2003 (2004-I-3, Gotzon Hermosilla).
- SERRANO IZKO, Bixente: *Bakezale gerlari horiek*. Iruñea, Pamiela, 2004 (2004-X-23, Ibon Egaña).
- URIBE, Kirmen: *Garmendia eta zaldun beltza*. Donostia, Elkar, 2003 (2004-I-31, Xabier Etxaniz Erle).
- ZUBIZARRETA, Patxi: *Atxiki sekretua. Sorginaren eskuliburua*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-X-16, Xabier Etxaniz Erle).

**Bigarren eranskina: *Berria egunkariko*
erreseina laburrak 2004an zehar**

- ALDAMIZETXE BARRIA, Joan: *Bihotzaren lautadak*. Bilbo, Edicionesbeta, 2004 (2004-X-9).
- ANSELMI, Luigi: *Gau ertzeakoak*. Iruñea, Pamiela, 2004 (2004-VII-24).
- ANSO, Martin: *Elezaharren bidetik*. Irun, Alberdania, 2004 (2004-V-15).
- AROLD, Marliese: *Maitasuna besterik ez*. Donostia, Elkar, 2004; itzultzailea: Pello Zabaleta (2004-IX-11).
- ASKOREN ARTEAN (Pello Gutierrez, Daniel Redondo, Igor Astondo): *Aritz pilotaria. Mayariteko altxorra*. Aramaio, Jean François Sauré, 2003 (2004-III-6).
- : *Bapatean 2003*. Donostia, Bertsozale Elkarte, 2004 (2004-VII-10).
- : *Hala bazan... Debagoienako plazan*. Arrasate, Goiena, 2004; koordinatzailea: Juan Martin Elexpuru (2004-III-27).
- : *Julene Azpeitia ipuin lehiaketa*. Zumaia, Zumaia Udala, 2003 (2004-II-21).
- : *kilimAmuak*. Donostia, Gakoa, 2004 (2004-V-22).
- : *Urruzuno literatur lehiaketa 2004*. Gasteiz, Eusko Jaurlaritza, 2004 (2004-X-30).
- ARRIETA, Bertol: *What a wonderful world*. Donostia, Kutxa Fundazioa, 2003 (2004-II-14).
- BARRIO, Pablo: *Ama, hor al zaude?*. Bilbo, Euskaltzaindia / BBK, 2004 (2004-VII-24).
- CARROL, Lewis: *Alizia haurrentzat*. Iruñea, Pamiela, 2004; itzultzailea: Manu Lopez Gaseni (2004-VI-26).
- CHAUVEL, David: *Arturo, epopeia zelta bat*. Aramaio, Jean François Sauré, 2004; itzultzailea: Jon Muñoz Otaegi (2004-X-9).
- CHAUVEL, David: *Arturo, Myrddin eroa*. Aramaio, Jean François Sauré, 2004; itzultzailea: Pedro Diez Ultzurrun (2004-V-15).
- CROMBIE, A.C.: *Zientziaren historia II*. Bilbo, Pentsamenduaren Klasi-koak, 2004; itzultzailea: Koldo Morales (2004-X-2).

- Egan aldizkaria, 2003ko 3-4 zenbakiak. Donostia, Euskal Herriaren Adiskideen Elkarte, 2003 (2004-II-7).
- ETCHAMENDY, Pedro Juan: *California'ko bertsolari eta musikari*. Donostia, Gipuzkoako Foru Aldundia, 2004; apailatzailea: Joxe Mallea (2004-IX-11).
- ETXABE, Xabier: *Lurtarra da begiratu*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-V-15).
- ETXEBERRIA, Aitziber: *Tango urdina*. Donostia, Erein, 2003 (2004-IX-18).
- ETXEGOIEN, Fermin: *Neuronak eta Zeuronak. Hizkuntza 'estetika' bezala*. Iruñea, Pamiela, 2004 (2004-VI-12).
- ETXENAGUSIA, Karmelo: *Euskerea nire bizitzan*. Bilbo, Labayru Ikastegia / Bilbao Bizkaia Kutxa, 2003; apailatzailea: Igone Etxebarria (2004-III-6).
- FERNANDEZ PAZ, Agustin: *Aire beltza*. Donostia, Elkar, 2004; itzultzailea: Koldo Izagirre (2004-IV-17).
- EZKIAĞA, Patxi: *Jaunarekin supazterrean. Gandiaga oroitzuz*. Oñati, Arantzazu, 2003 (2004-XII-1).
- GAMBOA, Santiago: *Galtzea metodo kontua da*. Tafalla, Txalaparta, 2004; itzultzailea: Ainara Maia Urroz (2004-IV-17).
- GARATE, Gotzon: *Euskarazko tradizioa eta molde berriak*. Bilbo, Gero-Mensajero, 2003 (2004-VI-26).
- GARCIA LORCA, Federico: *Poeta New Yorke*. Donostia, Erein, 2003; itzultzailea: Juan Luis Zabala (2004-I-24).
- GARDE, Luis Miguel: *Oihan nabarra*. Bilbo, Euskaltzaindia / BBK, 2004 (2004-X-2).
- Hegats, 34. zenbakia. Donostia, Euskal Idazleen Elkarte, 2003 (2004-II-21).
- HIRIART-URRUTI, Jean: *Ni kazeta-egilea naiz*. Bilbo, Labayru Ikastegia / Bilbao Bizkaia Kutxa, 2004; apailatzailea: Xabier Altzibar (2004-X-30).
- IRIGOIEN, Joan Mari: *Biziminaren sonetoak*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-IV-3).
- IZTUETA, Paulo: *Orixe saiogilea*. Donostia, Utriusque Vasconiae, 2003 (2004-II-14).

- KARDABERAZ, Agustin: *Eusqueraren berri onac*. Donostia, Euskaltzaindia, 2004; apailatzaileak: Patxi Altuna eta Esther Zulaika (2004-VII-17).
- KAZABON, Antton: *Pirtzina zilborrean*. Donostia, Elkar, 2004 (2004-IX-18).
- L: *Luma berrien eleak*, 1. zenbakia. Donostia, Euskal Idazleen Elkar-
tea / Herri Ardularitzaren Euskal Erakundea / Asmoz / Bergara-
UNED, 2004 (2004-VII-17).
- LAUZIRIKA, Txili: *Euriaren mailukadak*. Arrasate, Apokalifin Kultur El-
kartea, 2003 (2004-II-14).
- LIENAS, Gemma: *Carlotaren egunkari morea*. Donostia, Elkar, 2004;
itzultzailea: Jesus Mari Lasa (2004-IV-24).
- Literatuzta aldizkaria*, 2. zenbakia. Azpeitia, Uztarrria Kultur Koordina-
dora, 2004 (2004-VI-12).
- Literatuzta aldizkaria*, 3. zenbakia. Azpeitia, Uztarrria Kultur Koordina-
dora, 2004 (2004-VII-24).
- LLOBET, Gloria: *Zugan pentsatuko dut*. Donostia, Elkar, 2004; it-
zultzailea: Antton Olano (2004-IV-3).
- LOCKE, John: *Gobernu zibilarri buruzko bigarren tratatua*. Bilbo,
Pentsamenduaren Klasikoak, 2003; itzultzailea: Haritz Monreal
(2004-II-7).
- MAKUSO, Juan Ramon: *Bizitzeak hil egiten du*. Bilbo, Edicionesbeta,
2004 (2004-VII-10).
- MENDIGUREN ELIZEGI, Xabier: *Heroien gaua / Amodioaren ziega*.
Bilbo, Artezblai, 2004 (2004-X-9).
- MENDIGUREN ELIZEGI, Xabier: *Telesforo ez da Bogart*. Donostia, Ku-
txa Fundazioa, 2003 (2004-II-7).
- MITXELENA, Jokin / ZUBIZARRETA, Patxi: *Lekuko deserosoak*. Gas-
teiz, Gasteizko Udala, 2003 (2004-II-21).
- OSKILLASO (Jose Basterretxea): *Euskaldunak Madrilen*. Bilbo, Laba-
yru Ikastegia / Bilbao Bizkaia Kutxa, 2003 (2004-IV-3).
- Ostielal* aldizkaria, 33. zenbakia. Hernani, Paperzaleak Elkartea,
2004 (2004-V-22).
- PERURENA, Patziku: *Harrizko pareta erdiurratuak*. Bilbo, Euskaltzain-
dia / BBK, 2004 (2004-VII-10).

- PIRANDELLO, Luigi: *Sei pertsonaia autore bila*. Irun / Donostia, Albedania / Elkar, 2003; itzultzailea: Josu Zabaeta (2004-VI-26).
- PULLMAN, Philip: *Tximeleta tatuajea*. Donostia, Erein, 2003; itzultzailea: Koro Navarro (2004-I-17).
- SAN AGUSTIN: *San Agustinen hainbat idazlan*. Bilbo, Pentsamenduaren Klasikoak, 2003; itzultzailea: Imanol Unzuruzaga (2004-I-17).
- SAN IGNAZIO: *Loiolako San Ignazioren gogojardunak*. Bilbo, Pentsamenduaren Klasikoak, 2003; itzultzailea: Patxi Altuna (2004-IV-17).
- STUART MILL, John: *Askatasunaz. Emakumeen menpekotasuna. Sozialismoari buruzko kapituluak*. Bilbo, Pentsamenduaren Klasikoak, 2004; itzultzailea: Alberto Gabikagojeaskoa (2004-IX-11).
- ZABALZA, Endika: *Astigar basoa*. Tafalla, Txalaparta, 2004 (2004-X-2).
- ZARATE, Mikel: *Etorriaren zorabioz*. Bilbo, Ikeritz, 2004; apailatzailea: Jon Kortazar (2004-VI-12).
- ZELAIA MENDIZABAL, Jon: *Escudero maisuarekin solasean*. Bilbo, Gero-Mensajero, 2003 (2004-I-24).
- ZUBELDIA, Mikel: *Manikien galeria*. Bilbo, Euskaltzaindia / BBK, 2004 (2004-VII-17).
- ZUBIAGA, Felix: *Euskara, mito bizia*. Euba, Eleiker, 2004 (2004-III-6).
- : *Zuzentza eta eskubideak euskararen oroitzen*. Euba, Eleiker, 2004 (2004-X-30).
- ZULAIKA; Joseba: *Bertsolaritzaz bi saio*. Andoain, Bertsolari, 2003 (2004-I-24).

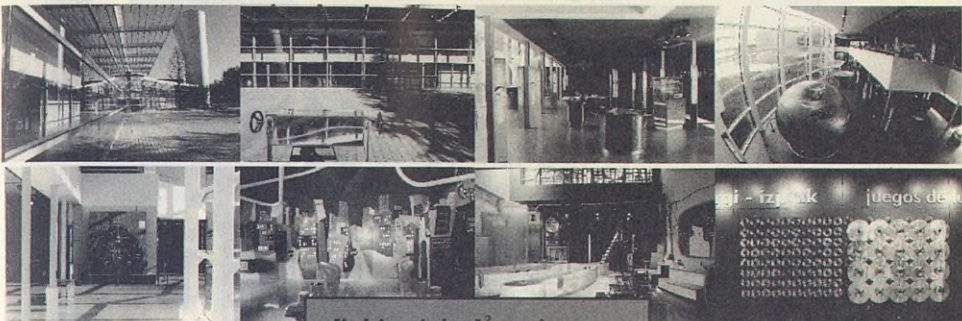

miramon

ZIENTZIAREN KUTXAGUNEA
KUTXAESPACIO DE LA CIENCIA

DONOSTIAN

HONA HEMEN ZIENTZIA
AURKITZEKO FORMULA:

[[jakin + jolas]² = miramon

*Kutxak, bere Gizarte-Ekintzaren bidez, zientzia jolasgarriago bihurtzeko formula zehatza aurkitu du, **Miramon.Zientziaren KutxaGunea**.*

Ingurunean duguna hainbat sistema elkarrengandik bitartez uler dezagun asmatutako gune bat. Hemen ukitu, behatu, ulertu, gozatu egin baltezaitez. Zatoz eta begira egiazu munduari beste begirada batez.

- 156 esperimentu elkarrengandik.
- 10 galkako erakusketa iraunkor.
- Planetarioa.
- Behatoki astronomikoa.
- Aldi baterako erakusketak.
- Ikastetxeetarako hezkuntza-programak
- Programa didaktikoak
- Aparkalekua eta bertaratzeko bide erosoak.

Mikeletegi Pasealekua 45. DONOSTIA

Urriaren 1etik maiatzaren 31 arte: Asteartetik larunbatera 10 - 19 h.

Igande eta jaiegunean 11 - 19 h.

Ekainaren 1etik irailaren 30a arte: Asteartetik larunbatera 10 - 20 h.

Igande eta jaiegunean 11 - 20 h.

Itxita: Astelehenean, Urriaren 1an, Urriaren 20an eta Abenduaren 25ean

www.kutxa.net

kutxa

Bi egunkari bakar batean

berria

Informazioa
Informazio landu eta argigarria,
diseinu berritzaile batekin emana

t
tartea
Astialdia
12 orrialde egunero
Gertuko gaiak
Elkarriketak
Erreportaiak
Kronikak
Mendia
Moda
Gastronomia
Jaiak...

...eta gainera

- **Mantangorri:**
Larunbatetan
16 orrialdeko gehigarri koloretsua
haur eta gaztetxoentzat

- **Igandea:**
Asteko albisteak
patxadaz aztertzeo aukera.

- **Internet:**
Edizio jarraitua,
webgune tematikoak
eta eztabaidaguneak

Euskaldunok behar dugun **berria**

UZTARRO

giza eta gizarte-zientzien aldizkaria

UZTARRO aldizkaria jaso nahi dut.

Izena _____

Helbidea _____

Herria _____ Posta-kodea _____

Telefonoa _____

N.A. / I.F.K. _____

Ordainketa:

Kontu korrontearen zenbakia (20 digitoak)

_____

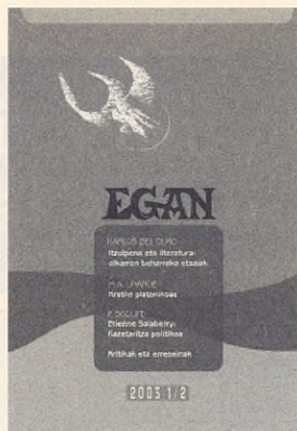
Bankoa _____

2003. urterako harpidetza (4 zenbaki)

Harpidetza-txartela:

UDAKO EUSKAL UNIBERTSITATEA
Concha Jenerala 25, 4 - 48010 BILBO
Telefonoa eta Faxe: (94) 4217145 / 4214679
e-mail: bulegoa@ueu.org

EGAN

Euskalerrriaren Adiskideen Elkarteko
BOLETIN-aren euskarazko gehigarria

EDUKIAK

- 1.- Azterketa literarioak
- 2.- Sorkuntza: poesia, antzerkia, kontakizunak
- 3.- Ahozko tradizioa
- 4.- Itzulpenak. Autore unibertsalen itzulpenak
- 5.- Adabakiak: Euskara eta literatur inguruko berrien komentarioak.
- 6.- Kritikak eta erreseinak: euskal eta erdal liburuak

Harpidetzu zaitez:	Urteko harpidetza:	18 €
	Atzerrian:	21 €
	Dendan ale bakoitza:	18 €
	Ale atzeratuak:	21 €

Informazio gehiago nahi baduzu, eskatu konpromisorik gabe.

Gure helbidea: EGAN
Euskalerrriaren Adiskideen Elkartea
Peña y Goñi, 5. 2gn. ezk.
Postakutxatilla 3.263 - 20080 - DONOSTIA
www.egansarean.com

!

HARPIDE TXARTELA

Izen deiturak _____
Helbidea _____
Herria _____ Posta-kodea _____ tel. _____
Banku edo Kutxa _____
Kontu zkia.: _____

BetErriKo LibURua AiPameNa 2002, datorren maiatzean

Retorri-Aitzondo
Gerora Bidean

Gipuzkoako Euzko Legebiltzaria
Kultura eta Irizpeneak
Departamentua

KOMUNIKAZIOA

Lagun izaguzu 2002 urteko liburunik gustukoena aukeratzen. Bidali zure proposamena!

Orain arteko liburu sarituak:

- 1996, Joxean Agirireren "Elgeta"
- 1997, Ur Apalategiren "Gauak eta hiriak"
- 1998, Koldo Izagireren "Nik ere Germinal! egin gura nuen aldarri"
- 1999, Lourdes Oñederraren "Era emakumeari sugeak esan zion"
- 2000, Ramon Saizarborriaren "Gorde nazazu lurpean"
- 2001, Joseba Sarrionandiaren "Lagun izoztua"

BetErriKo LibURuaren
harpidetza izan naHi dut EpaiMaHaI OrokoRreko
KiDe jZan nAhi dUt

Deiturak ..... Jaioturtea .....

Izena .....

Helbidea .....

Herria ..... Posta kodea .....

Harremanetarako telefonoa .....

Posta elektronikoa .....

Jaioterria eta lurraldea .....

Kontu koñfronte zenbakia .....

(Harpidetzaren kasuan bete behar da. Urte osko harpidetza saria 10euro)

Beterriko Liburua
literatur aidtzkaria
etxean jaso nahi baduzu,
edo Epaimahai
Orokorreko kide izan nahi
ezkero, bidali ondoko
orritxo zure datuekin:

MANUEL LARRAMENDI
KULTUR BAZKUNA 44. posta kutxa,
20150 AMASA-VILLABONA (GIPUZKOA)
943-696450

beterrikoliburua@topagunea.com
www.larramendi.org

KRITIKAK ETA ERRESEINAK

Jon KORTAZAR, 2004ko poesiaren kritika	235
JUAN RAMON MAKUSO, <i>Gezien norabideari jarraituz,</i> (Pello OTXOTeko)	253
Juan Luis ZABALA, Euskal literatur sorkuntza: 2004an argitaratutako liburuen zerrenda	258

EGAN

Euskalerrriaren Adiskideen Elkarte
BOLETIN-aren euskarazko gehigarria

Urteko harpidetza	18 €
Atzerrian	21 €
Dendan ale bakoitza	18 €

BOLETIN

De la Real Sociedad Bascongada
de los Amigos del País

Suscripción anual	18 €
Número suelto	12 €

EUSKALERRIAREN ADISKIDEEN ELKARTEKO
“BOLETIN”-AREN EUSKARAZKO GEHIGARRIA

Idazkaritza: Euskal Herriaren Adiskideen Elkartea. Gipuzkoako Saila
3.263 Postakutxatila - DONOSTIA